

**HACI BEKTÂŞ-I VELÎ - MAKÂLÂT
GİRİŞ-ŞEKİL BİLGİSİ-DİZİN**

Selim SAĞIR

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN

2012

Her Hakkı Saklıdır

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Selim SAĞIR

**HACI BEKTÂŞ-I VELÎ
MAKÂLÂT
GİRİŞ-ŞEKİL BİLGİSİ-DİZİN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN**

ERZURUM - 2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN danışmanlığında, Selim SAĞIR tarafından hazırlanan bu çalışma 10 / 08 / 2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Avni GÖZÜTOK

İmza:

Jüri Üyesi : Yard. Doç. Dr. Süleyman EFENDİOĞLU

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

10/08/2012

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Hacı Bektâş-ı Velî – Makâlât – Giriş - Şekil Bilgisi - Dizin" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

10/00/2012

Selim SAĞIR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR	IX
ÖN SÖZ.....	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

1.1. KELİME YAPIMI	29
1.1.1. YAPIM EKLERİ	29
1.1.1.1. Fiilden Fiil Yapan Ekler	29
1.1.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler	291
1.1.1.3. İsimden İsim Yapan Ekler	292
1.1.1.4. Fiilden İsim Yapan Ekler	35
1.2. KELİME ÇEKİMİ VE ÇEŞİTLERİ	37
1.2.1. İSİMLER	37
1.2.1.1. İsim Çekim Ekleri	37
1.2.1.1.1. Çokluk Eki	37
1.2.1.1.1.1. Tek Bir Nesnenin veya Kavramın Çokluğu	37
1.2.1.1.1.2. İsimlerin Sınıf ya da Topluluk Anlamında Gruplandırılması	37
1.2.1.1.1.3. Arapça veya Farsça Çokluk İfade Eden Kelimelerin Çokluğu	37
1.2.1.1.2. İyelik Ekleri	37
1.2.1.1.2.1. Teklik 1. Kişi İyelik	38
1.2.1.1.2.2. Teklik 2. Kişi İyelik	38
1.2.1.1.2.3. Teklik 3. Kişi İyelik	38
1.2.1.1.2.3.1. İyelik Ekinin Yığılması	38
1.2.1.1.2.4. Çokluk 1. Kişi İyelik	38
1.2.1.1.2.5. Çokluk 2. Kişi İyelik	39
1.2.1.1.2.6. Çokluk 3. Kişi İyelik	39
1.2.1.1.3. Aitlik Ekleri.....	39

1.2.1.1.4. Hâl Ekleri	39
1.2.1.1.4.1. Yalın Hâli	39
1.2.1.1.4.2. Yaklaşma Hâli	40
1.2.1.1.4.3. Belirtme Hâli	40
1.2.1.1.4.3.1. İşaretli Belirtme	40
1.2.1.1.4.3.2. İşaretsiz Belirtme	41
1.2.1.1.4.4. Bulunma Hâli	41
1.2.1.1.4.5. Ayrılma Hâli	42
1.2.1.1.4.6. İlgi Hâli	43
1.2.1.1.4.7. Vasıta Hâli	43
1.2.1.1.4.8. Eşitlik Hâli	44
1.2.1.1.4.9. Yön Hâli	44
1.2.1.1.5. İsimlerde Soru Şekli	45
1.2.2. Zamirler	45
1.2.2.1. Şahıs Zamirleri	45
1.2.2.1.1. Teklik 1. Kişi (ben)	45
1.2.2.1.2. Teklik 2. Kişi (sen)	45
1.2.2.1.3. Teklik 3. Kişi (o, ol)	46
1.2.2.1.4. Çokluk 1. Kişi (biz)	46
1.2.2.1.5. Çokluk 2. Kişi (siz)	46
1.2.2.1.6. Çokluk 3. Kişi (onlar)	47
1.2.2.2. İşaret Zamirleri	47
1.2.2.3. Dönüşlülük Zamirleri	48
1.2.2.4. Soru Zamirleri	49
1.2.3. Sıfatlar	50
1.2.3.1. Niteleme Sıfatları	50
1.2.3.2. Belirtme Sıfatları	51
1.2.3.2.1. İşaret Sıfatları	51
1.2.3.2.2. Sayı Sıfatları	51
1.2.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları	51
1.2.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları	52
1.2.3.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları	53

1.2.3.2.3. Belirsizlik Sıfatları	53
1.2.3.2.4. Soru Sıfatları	53
1.2.4. Zarflar	53
1.2.4.1. Zaman Zarfları	54
1.2.4.2. Yer ve Yön Zarfları	55
1.2.4.3. Nitelik Zarfları	55
1.2.4.4. Soru Zarfları	56
1.2.4.5. Azlık-Çokluk Zarfları	56
1.2.5. Ünlemler	56
1.2.6. Edatlar	57
1.2.7. Fiil Çekimi	58
1.2.7.1. Fiil Çekiminde Kullanılan Kişi Ekleri	58
1.2.7.1.1. Kişi Zamiri Kaynaklı Kişi Ekleri	58
1.2.7.1.2. İyelik Eki Kaynaklı Kişi Ekleri	59
1.2.7.2. Fiillerde Kip	59
1.2.7.2.1. Basit Kipler	59
1.2.7.2.1.1. Haber Kipleri	59
1.2.7.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipi	59
1.2.7.2.1.1.1.1. Teklik 1. Kişi Görülen Geçmiş Zaman	59
1.2.7.2.1.1.1.2. Teklik 2. Kişi Görülen Geçmiş Zaman	60
1.2.7.2.1.1.1.3. Teklik 3. Kişi Görülen Geçmiş Zaman	60
1.2.7.2.1.1.1.4. Çokluk 1. Kişi Görülen Geçmiş Zaman	60
1.2.7.2.1.1.1.5. Çokluk 2. Kişi Görülen Geçmiş Zaman	60
1.2.7.2.1.1.1.6. Çokluk 3. Kişi Görülen Geçmiş Zaman	60
1.2.7.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi	60
1.2.7.2.1.1.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman 3. Teklik Kişi	61
1.2.7.2.1.1.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman 3. Çokluk Kişi	61
1.2.7.2.1.1.3. Geniş Zaman Kipi	61
1.2.7.2.1.1.3.1. Teklik 1. Kişi Geniş Zaman	61
1.2.7.2.1.1.3.2. Teklik 2. Kişi Geniş Zaman	61
1.2.7.2.1.1.3.3. Teklik 3. Kişi Geniş Zaman	62
1.2.7.2.1.1.3.4. Çokluk 1. Kişi Geniş Zaman	62

1.2.7.2.1.1.3.5. Çokluk 1. Kişi Geniş Zaman	62
1.2.7.2.1.1.3.6. Çokluk 3. Kişi Geniş Zaman	62
1.2.7.2.1.1.4. Gelecek Zaman Kipi	62
1.2.7.2.1.2. Tasarlama Kipleri	62
1.2.7.2.1.2.1. Dilek-Şart Kipi	63
1.2.7.2.1.2.2. Gereklilik Kipi	63
1.2.7.2.1.2.3. Emir Kipi	63
1.2.7.2.1.2.3.1. Teklik 1. Kişi Emir	63
1.2.7.2.1.2.3.3. Teklik 3. Kişi Emir	63
1.2.7.2.1.2.3.5. Çokluk 2. Kişi Emir	64
1.2.7.2.1.2.4. İstek Kipi	64
1.2.7.2.1.2.4.1. Teklik 1. Kişi İstek	64
1.2.7.2.1.2.4.2. Teklik 3. Kişi İstek	64
1.2.7.2.1.2.4.3. Çokluk 1. Kişi İstek	65
1.2.7.2.1.2.4.4. Çokluk 2. Kişi İstek	65
1.2.7.2.1.2.4.5. Çokluk 3. Kişi İstek	65
1.2.7.2.2. Birleşik Kipler	65
1.2.7.2.2.1. Hikâye	65
1.2.7.2.2.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi	65
1.2.7.2.2.1.2. İstek Kipinin Hikâyesi	65
1.2.7.2.2.2. Şart	66
1.2.7.2.2.2.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı	66
1.2.7.2.2.2.2. Öğrenilen geçmiş zamanın şartı	66
1.2.7.2.2.2.3. Geniş Zamanın Şartı	66
1.2.7.2.2.2.3.1. Teklik İkinci Kişi	66
1.2.7.2.2.2.3.2. Teklik Üçüncü Kişi	66
1.2.7.2.2.2.3.3. Çokluk İkinci Kişi	66
1.2.7.2.2.2.3.4. Çokluk Üçüncü Kişi	66
1.2.7.2.2.3. iken Zarf-fiil Şekli	67
1.2.7.2.2.3.1. Geniş Zamanın “iken” Şekli	67
1.2.7.2.2.4. Fiillerde Soru	67
1.2.7.3. Fiilimsiler	67

1.2.7.3.1. İsim-fiiller	67
1.2.7.3.2. Sıfat-fiiller	68
1.2.7.3.3. Zarf-fiiller	68
1.2.8. İsimlerde Bildirme	69
1.2.8.1. Geniş Zaman	69
1.2.8.2. Görülen Geçmiş Zaman	70
1.2.8.3. Şart	70
1.2.9. Yabancı Unsurlar	70
1.2.9.1. Arapça Unsurlar	70
1.2.9.1.1. Başa Gelen Arapça Unsurlar	70
1.2.9.1.2. Sona Gelen Arapça Unsurlar	70
1.2.9.2. Farsça Unsurlar	70
1.2.9.2.1. Başa Gelen Farsça Unsurlar	70
1.2.9.2.2. Sona Gelen Farsça Unsurlar	71
1.3. KELİME GRUPLARI	71
1.3.1. Tekrar Grupları	71
1.3.2. Bağlama Grubu	72
1.3.3. Sıfat Tamlaması	72
1.3.4. İsim Tamlaması	72
1.3.5. Aitlik Grubu	73
1.3.6. Unvan Grubu	73
1.3.7. Ünlem Grubu	73
1.3.8. Sayı Grubu	73
1.3.9. Edat Grubu	73
1.3.10. İsim-fiil Grubu	73
1.3.11. Sıfat-fiil Grubu	74
1.3.12. Zarf-fiil Grubu	74
1.3.13. Birleşik Fiil Grubu	74
1.3.13.1. İsim + Yardımcı Fiil	74
1.3.13.2. Fiil + Zarf-fiil + Fiil	75

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

METİN	124
-------------	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

DİZİN	124
SONUÇ	195
KAYNAKÇA	196
EKLER	199
Ek:1 Orijinal Metin	199
ÖZGEÇMİŞ	223

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
HACI BEKTÂŞ-I VELÎ-MAKÂLÂT
GİRİŞ-ŞEKİL BİLGİSİ-DİZİN

Selim SAĞIR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN

2012- Sayfa: 235

Jüri : Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN (Danışman)

Prof. Dr. Avni GÖZÜTOK

Yrd. Doç. Dr. Süleyman EFENDİOĞLU

Bu çalışma ile Hicrî 1126 (1714-1715) tarihinde Ömer İbn-i Ni'metullâh tarafından istinsah edilmiş bir “Makâlât” çevirisinin günümüz harfleriyle metni kurulduktan sonra şekil bilgisi incelemesi yapılmış ve metnin dizini çıkarılmıştır. Tezin girişinde eserin müellifi, nüshaları, çeviricisi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu çalışmadan maksat Türk dilinin tarihi bir dönemine ışık tutmaktır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, metnimiz “Şekil Bilgisi” açısından incelenmiştir. Bu bölümde metnimizdeki sözcükler dilbilgisi açısından detaylı bir biçimde incelenmiştir. İkinci bölümde çalışmamızda esas aldığımız yazmanın tarafımızdan ilmi usullere uygun olarak yapılmış transkripsiyonu verilmiştir. Üçüncü bölüm “Dizin” bölümüdür. Dizin çıkarılırken eserin sözlüğü de oluşturulmuştur.

Sonuç'ta çalışmanın Türk Dili açısından ne anlam ifade ettiği kısaca izah edilmiştir. Çalışmanın sonunda kaynakça bulunmaktadır. Son olarak metnin orijinali “Ekler” başlığı altında çalışmamızın sonunda yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Hacı Bektâş-ı Velî, Makâlât, şekil bilgisi, yapım ekleri, çekim ekleri, sözcük türleri

ABSTRACT
MASTER THESIS
HACI BEKTÂŞ-I VELÎ-MAKÂLÂT
INTRODUCTION TO KNOWLEDGE-INDEX-FIGURE
Selim SAĞIR
Advisor : Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN
2012-Page: 235
Jury : Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN (Advisor)
Prof. Dr. Avni GÖZÜTOK
Assist. Prof. Dr. Süleyman EFENDİOĞLU

In this study, on H.1126 (1714-15) was copied by Ömer Ibn-i Ni'metullâh a "Makâlât" translation of the text of the letters after installing today's morphology was investigated, and the text index. The entrance of the thesis, the author of the work, copies, given information about the converter. A period of this study is to shed light on the purpose of the Turkish language.

This study consists of three parts. In the first chapter, in our study received mainly by writing a scholarly transcription was made in accordance with the procedures. The main thesis text in a second part, "Morphology" is given under the heading. Metnimizdeki examined in detail in this section in terms of grammar words. The third section "Index" part. Directory removal work has been in the dictionary.

What meaning in terms of Turkish language in the conclusion that the study was explained briefly. Bibliography at the end of the study section. Finally, the original text in the "Extras" under the title of our study are at the end.

Key words: Hacı Bektas-i Veli, Makâlât, morphology, affixes, suffixes, word types

KISALTMALAR

AKM : Atatürk Kültür Merkezi

Ar. : Arapça

bk. : Bakınız

bs. : Basım/ Baskı

EAT : Eski Anadolu Türkçesi

E.T. : Eski Türkçe

Far. : Farsça

H. : Hicri

M. : Miladi

MEB: Milli Eēitim Bakanlıēı

No. : Numara

 . a. : Özel ad

s. : Sayfa

T. : Türkçe

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TT : Türkiye Türkçesi

Yay. : Yayınları

yy. : Yüzyıl

METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

آ	A, Ā; a, ā	ص	Ş; ş
ا	A, E; a, e	ض	Ž, Đ; ž, đ
ب	B,P; b, p	ط	T; t
پ	P; p	ظ	Z; z
ت	T; t	ع	‘
ث	S; s	غ	Ġ; ġ
ج	C, Ç; c, ç	ف	F; f
چ	Ç; ç	ق	K; k
ح	H; h	ك	G, K, Ń; g, k, ñ
خ	H; h	ل	L, l
د	D; d	م	M; m
ذ	Z; z	ن	N; n
ر	R; r	و	V; O, Ö, U, Ü, Ū; v; o, ö, u, ü, ū
ز	Z; z	ه	H; A, E; h; a, e
س	S; s	ی	Y; I, Ĭ, Ī; y; ı, i, ī
ش	Ş; ş	ء	’

ÖN SÖZ

Dil, anlaşma ve iletişim aracıdır. Bireyler ve toplumlar, kendilerini dille ifade ederler. Türk dili üzerine yapılan çalışmalarla dilimizin özellikleri ortaya konmaktadır. Ancak Türk dilinin tarih boyunca oluşum ve gelişim süreçlerinin aydınlatılabilmesi için eski devirlere ait daha pek çok eserin çok yönlü değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu dönemlerden biri de hiç kuşkusuz Eski Anadolu Türkçesi dönemidir.

EAT döneminin önemli eserlerinden biri de Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât'ıdır. Hacı Bektaş-ı Veli ve Makâlât ile ilgili çalışmalar yapılmışsa da bunların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Biz, bu çalışmamızda Hacı Bektaş-ı Veli'nin önemli eseri Makâlât'ın daha önce üzerinde hiçbir çalışma yapılmamış, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege ASL 274'te kayıtlı nüshasını (Yazmanın sayfa ve satır numaralandırması tarafımızdan yapılmıştır) inceledik.

Bu çalışmanın amacı Makâlât ve Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili bundan sonraki çalışmalara bir basamak oluşturmaktır. Daha önce çalışılmamış bir nüsha seçmekteki amacımız, bu nüshayı ilim çevrelerinin dikkatine sunmak ve şimdiye kadar ortaya konmuş Makâlât metinlerine bir nebze katkıda bulunmaktır.

Çalışmamız; 13. yüzyıla ait bir eserin 18. yüzyıl başlarında istinsah edilmiş bir nüshasına 21. yüzyılın penceresinden bakma, dildeki değişimi ve gelişimi izleme açısından da araştırmacılara bir imkân sunmaktadır.

Çalışmamızla bir kez daha gördük ki kuru bir Hacı Bektaş-ı Veli biyografisiyle birkaç sözünü ders kitaplarına almak, onu anlamaya dolayısıyla onun felsefesini ve dilini özümsemeye yetmemektedir. Hacı Bektaş-ı Veli ve onun eserleri, toplumumuzun her kademesinde daha etkin yer almalıdır. Böylelikle yeni nesillerin dil ve anlama ufuklarının genişlemesinde ve onlara evrensel değerlerin kazandırılmasında büyük ilerleme sağlanacaktır.

Böylesine önemli bir konu ve alanda çalışma fırsatını bana veren ve desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN'e teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum- 2012

Selim SAĞIR

GİRİŞ

HACI BEKTÂŞ-I VELÎ

HAYATI

Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili -kendi eserleri dışında- yaşadığı dönemden kalma bir kaynak elimizde olmadığından hayatı ile ilgili çok sağlıklı bilgilere sahip değiliz. Ancak onun ölümünden çok sonra yazılmış kaynaklarda az bilgilere rastlıyoruz. Ondan bahseden kaynakların en eskisi Elvan Çelebi'nin Menâkıbü'l-Kudsiyye adlı menkıbevî aile tarihidir¹.

Hacı Bektâş-ı Velî'den bahseden, elimizdeki en eski ikinci kaynak Eflâkî Dede tarafından 755/1354 yılında yazılmış olan Menâkıbü'l-Ârifin'dir. Bu eserde Hacı Bektâş-ı Velî'nin Mevlana ile aynı dönemde yaşadığı ve aralarında bazı hususlarda dolaylı mükâlemeler olduğu belirtilir².

Hacı Bektâş-ı Velî'den bahseden, elimizdeki en eski üçüncü kaynak Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'dir ki bu eser Hacı Bektaş'ın bağluları arasında ağızdan ağıza dolaşan bilgilerin, menkıbelerin XV. yüzyılın son çeyreği içinde yazıya geçirilmesiyle oluşmuştur³. Bu eserde tarihi kişilik ile menkıbevî kişilik iç içe geçmiştir “... *Velayetname Hacı Bektaş-ı Velî'nin ölümünden bir asırdan fazla bir zaman sonra sözlü kaynaklara dayanılarak yazıldığı için bazı gerçek dışı haberler içermekte, Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatı hakkındaki bilgiler masal çeşnisi taşımaktadır.*”⁴; fakat bahsettiğimiz ilk iki kaynağa göre çok daha fazla bilgi ihtiva etmektedir.

XV. yüzyıla ait Lâmiî Çelebi'nin Nefehât Tercümesi, yine aynı yüzyılın sonlarına ait Âşıkpaşazâde'nin Tevârih-i Âl-i Osmân'ı ve XVI. yüzyıla ait Taşköprizâde'nin

Eş-Şekâ'îku'n-Nu'mâniyye'si de Hacı Bektâş-ı Velî dönemine nispeten yakın ve ondan bahseden eserlerdir. Bunlardan sonra yazılmış eserlerde yer alan Hacı Bektaş'la ilgili bilgiler de bu kaynaklara dayanır⁵.

¹ A. Yaşar Ocak, “Hacı Bektâş-ı Velî”, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1996, XIV, 455-458.

² A. Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çeviren: T. Yazıcı), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006, s. 320, 321, 394.

³ Ocak, s. 455.

⁴ M. Öztürk, “Açış Konuşması”, *1. Milletlerarası Hacı Bektaş Velî Anma Törenleri (16-18 Ağustos 1990 Hacibektaş)-Hacı Bektaş Velî Paneli Konuşma Metinleri*, Hacı Bektaş Velî Kültür ve Sanat Vak. Yay., Ankara 1991, s. 2-3.

⁵ Ocak, s. 455.

İsmet Zeki Eyuboğlu, gerek Eflâkî gerekse Âşıkpaşazâde Hacı Bektâş-ı Velî ile çağdaş olmadığından bu kaynakların güvenilir olmayacağı kanaatindedir⁶.

Araştırmacıların öncelikle bu iki kaynağa müracaat etmeleri, konuyla ilgili, eldeki en eski kaynaklar olması hasebiyledir. Konuyla ilgili, o döneme daha yakın, daha yeni kaynaklar elde edilinceye kadar bu durum böyle devam edecektir.

Doğum ve Ölüm Tarihi

Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı ile ilgili en geniş bilginin yer aldığı Hacı Bektâş-ı Velî Vilâyetnâmelerinde doğum ve ölüm tarihi yer almamaktadır. Bu hususta araştırmacılar, konu üzerinde çalışanlar farklı bilgi ve kanaatler sergilemektedir. Doğum tarihini 1242⁷ alanlar olduğu gibi 1210⁸ alanlar da vardır. Anadolu'ya geliş tarihi ile ölüm tarihi konusunda da farklı görüşler söz konusudur.

Onun Anadolu'ya gelişi ile ilgili Mehmet Akkuş vd. 13. yüzyılın başlarına işaret ederken *“Hacı Bektaş-ı Velî, 13. asrın başlarında Horasan'dan gelip Anadolu'ya yerleşen, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında büyük rolü olan gönül sultanlarının en başta gelenlerinden biridir.”*⁹ Abdurrahman Güzel, aynı yüzyılın ikinci yarısını işaret eder: *“Velâyetnâme'de adı geçen, Mevlâna, Seyyid Mahmud Hayrânî, Nureddin bin Cebe¹⁰, Hacım Sultân v.b. gibi birçok zât XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış kimselerdir. Bu da bize Hacı Bektâş Velî'nin yaşadığı çağın XIII. yüzyılın ikinci yarısı olduğuna dair bilgiler vermektedir.*

*Netice olarak kaynaklarda verilen doğum tarihlerinin 1209-1248 arası, vefât tarihlerinin de 1270-1337 arası olduğu görülmektedir. Bu durumda Hacı Bektaş Velî'nin XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olduğu kesindir.”*¹¹

Fuat Köprülü, Âşıkpaşazâde'nin verdiği bilgileri daha güvenilir bulur: *“Osmanlı tarihçilerinin en eskilerinden olan Âşıkpaşazâde'nin verdiği bilgiye göre, Hacı Bektaş Velî, Horasan'dan Menteş isminde kardeşi ile beraber Sivas'a, oradan Baba İlyas'a, oradan Kırşehir'i'ne, oradan da Kayseri'ye gelmiştir. ... Hacı Bektaş, Kayseri'den Kara-*

⁶ İ. Z. Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik-Alevilik*, Yelken Matbaası, İstanbul 1980, s. 35.

⁷ İ. M. Erişen ve K. Samancıgil, *Hacı Bektaş Velî-Bektaşilik ve Alevilik Tarihi*, Ay Yayınevi, 1966, s. 33.

⁸ İ. Işık, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yay., Ankara 2007, IV, 1635; M. Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Baskı), Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 46.

⁹ M. Akkuş, A. Öztürk, A. Yılmaz, *Makâlât-Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, (3. Baskı), TDV Yay., Ankara 2009, s. 10.

¹⁰ Caca veya Cece olmalı.

¹¹ Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, (2. Baskı), Akçağ Yay., Ankara 2002, s. 36.

öyük'e gelmiş, Hatun Ana'yı kendine kız edinerek orada vefat etmiştir. ... bu tarihçi, Hacı Bektaş'ın, Orhan ile görüştüğü, Yeniçeri-Ocağı'na duâ ettiği gibi hiçbir tarihî esası olmayan rivayetleri kat'iyen reddediyor."¹²

“Âşıkpaşazâde Tarihi'ne hâşiyeler yazan Âli Bey'in, ... Hacı Bektaş'ın H. 680 (M.1281-82)'de diyâr-ı Rûm'a geldiği, 92 yıl yaşadığı, H. 738 (M. 1337-38)'de öldüğü, ... H. 646 (M. 1248-49)'da Nişabur'da doğduğu ... tamamıyla Bektâşî an'anelerine dayanır. Ne yazık ki, hiçbir tarihî kıymeti hâiz değildir.”¹³

Esad Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin ölüm tarihiyle ilgili farklı görüşleri aktardıktan sonra konuya açıklık getirir: “Bu konuyu aydınlatıcı mahiyette bir takım vakıf kayıtları mevcuttur ve bunlardan Hacı Bektaş'ın 690/1291 tarihlerinden önce vefat ettiği anlaşılmaktadır. Gerçekten Kırşehir'de bir Mevlevî Tekkesi kurmuş olan Şeyh Süleyman b. Hüseyin al-Mevlevî b. Şemseddin adlı zatın vakfiyesinde ‘... fî nâhiyeti'l-Hâcc Bektaş Kıddise Sırruhu’ ibaresi ve ‘... ve't-tahrîru fî avâ'ili şehri Muḥarrami'l-Harām min şuhûri seneti sab'in ve tis'ine ve sittî mi'e' tarihi yer alıyor.

Bu ‘Kıddisa Sırruhu’ ibaresi, Hacı Bektaş'ın mezkûr 697/1297 tarihinde ölmüş bulunduğu ve artık türbesinin yer aldığı Suluca Karahöyük'ün Hacı-Bektaş diye anılmaya başladığı hususunda bir delildir.”¹⁴

Hacı Bektâş-ı Velî'nin doğum ve ölüm yıllarına dair şu belgeler kanaatimizce daha sahihtir:

Hacıbektaş ilçesi Halk Kütüphanesi'ndeki bir yazma eser¹⁵deki kayıt:

“Hazîne-i Celîle'den Şeref-Vürûd olan tomar-ı kebîrde muharrer olduğu üzere târîh-i Vilâdet-i şerîfleri (606/1209) olarak müddet-i ömr-i şerîfleri 63 olmağla (669/1270) senesi vefât-ı şerîfleri muharrer olduğundan iş bu mahalde tahrir olundu.”¹⁶

Akkuş vd., bu kaydı aktardıktan sonra “Hazîne-i Celîle'den Şeref-Vürûd olan tomar-ı kebîrde muharrer olduğu üzere...” ifadesinden hareketle bu bilginin kesin sayılmaya uygun olduğunu belirtir¹⁷.

¹² F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, (2. bs.), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1966, s. 40.

¹³ Köprülü, s. 40.

¹⁴ Esad Coşan, *Hacı Bektaş-ı Velî-Makâlât*, Seha Neşriyat, Ankara 1986, s. XXV.

¹⁵ Coşan, bunun 14-15 no.lu yazma olduğunu ve şahsen incelediğini belirtir (Coşan, s. XXV).

¹⁶ Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı Yay., *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli*, Ankara 1988, s. 42.

¹⁷ Akkuş vd., s. 15.

Coşan, Hacıbektaş ilçesi Halk Kütüphanesi'nde 119 no.da kayıtlı Vilayetname'de Hacı Bektâş'ın 63 yıl yaşadığı, 606/1209'da doğup 669/1270'de vefat ettiğinin kayıtlı olduğunu belirtir¹⁸.

Ankara Genel Kütüphanesi'nde 563 numarada kayıtlı Esrâr-ı Hurûf-nâme adlı eserin sonunda da Hacı Bektaş'ın (606/1209-1210)'da doğduğu 63 yıl yaşayıp (669/1270-1271)'de öldüğü belirtilmiştir¹⁹.

Adı ve Lakabı

Harîrî-zâde, Tibyânü'l-Vesâil'inde Hacı Bektâş-ı Velî'nin babasının ismini Seyyid Muhammed b. İbrâhim b. Mûsâ olarak verir²⁰. Annesi Hatem/Hatme Hatun'dur.²¹

Vilâyetnâme'ye göre adı "Bektaş" olarak konmuştur²². Ahmet Yaşar Ocak ve İhsan Işık da asıl adının Bektaş olduğu düşüncesindedir²³.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin yaşadığı dönemde özellikle âlim ve asil kişilerin muhakkak dini mahiyette bir isminin bulunduğunu söyleyerek Bektaş'ın lâkap olması gerektiği kanaatini belirtir²⁴.

Hamza Aksüt, Hacı Bektâş-ı Velî'nin sosyal kökenini incelediği makalede Türkmenlerde oba adlarının kişilere verildiğini, Bektaş veya Bekteş'in oba adı olduğunu, kişiyi tanımlamak için kullanıldığını belirterek "*Hacı Bektaş, Bekdeş obasından olan hacı ya da Bektaş obasının hacısı anlamında bir addır.*"²⁵ der. Ocak ise bu iddianın tam tersini; aşiretlerin başlarındaki şeyhin adıyla anıldığını bir örnekle, Hacı Bektâş-ı Velî'ye bağlı geniş bir Bektaşlı oymağının varlığını da bir araştırmaya dayanarak ileri sürer²⁶. Her iki iddia da Osmanlı tahrir defterlerine dayandırılıyor ki bizce her iki durumda olası ve her iki durumun da bizi götüreceği yer Hacı Bektâş-ı Velî'nin bilinen, geniş bir boya mensubiyeti sonucudur.

¹⁸ Coşan, s. XXV.

¹⁹ Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı Yay., s. 43.

²⁰ Akkuş vd., s. 13.

²¹ Coşan, s. 19.

²² A. Gölpınarlı, *Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî-Vilâyetnâme*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1958, s. 4.

²³ Ocak, s. 455; Işık, s. 1635.

²⁴ Coşan, s. 21.

²⁵ H. Aksüt, "Hacı Bektaş Veli'nin Sosyal Kökeni", *hbvdergisi*, Erişim: 15.04.2012, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/29-209-226.pdf>

²⁶ Ocak, s. 455.

Bektaş'ın isim mi yoksa lakap mı olduğu hususunun aydınlanması için kat'i belgelere ihtiyaç vardır. Özgür Savaşçı, Hacı Bektâş-ı Velî için kullanılan 21 lakap sıralar²⁷. Bunlar arasında çok az tesadüf edilenleri olduğu gibi “Kutbu'l-Aktâb, Sultânü'l-Ârifin” gibi sık rastlanılanları da vardır; ama onun için en çok kullanılan lakap şüphesiz “Hünkâr”dır.

Soyu

Tarikatlerin genelinde görülen mürşidin soyunu Hz. Ali'ye dayandırma çabası Bektaşilikte de görülür. Vilâyetnâme'de Hacı Bektaş'ın soyu Hz. Ali'ye dayandırılır²⁸.

Vâsıtî'nin Tiryâku'l-Muhibbîn adlı eserinde de Hacı Bektaş'ın soyunun Hz. Ali'ye dayandığı kabul edilir²⁹.

Mehmet Hakan Alşan, Velî unvanının Horasânî-Melâmetî öğretideki “velâyet” yükünü taşımakla yükümlü olan en ulu kişiye verildiğini, bu unvanın Horasan erenleri arasında ilk kez Hacı Bektâş-ı Velî için kullanıldığını, Hacı Bektaş'ın, bu itibarla ana baba tarafından Arap olmadığını söyler.³⁰

Yaşar Nuri Öztürk, Coşan'ın, Hacı Bektâş-ı Velî'nin soyu ile ilgili bilgi ve mütalaalarının sonunda “... Görülüyor ki Hacı Bektaş'ın, iddia edildiği vechile, Hz. Ali soyundan olduğunu kabul konusunda şartlar lehtedir. ... Makalat'ını Arapça yazması da, bu konuda düşünülmesi gereken bir noktadır.”³¹ cümlelerini aktardıktan sonra şöyle diyor: “Makalat'ın Arapça yazılması, Hacı Bektaş'ın Araplığına, kesinlikle delil olmaz. Çünkü, o devirde Arapça bilen ilim adamlarının, eserlerini Arapça yazmaları çok tabii, hatta zaruri idi. Esas dikkate layık olan nokta, o devirde bir bilginin Türkçe yazmasıdır ki Hacı Bektaş bunu yapmıştır. İşte Besmele risâlesi... o halde, kullandığı dillerden hareket edersek, Hacı Bektaş'ın Türklüğüne delil olacak bir keyfiyetle karşı karşıya oluruz; Araplığına değil...”³²

Yukarıda alıntıladığımız görüşlerine rağmen her iki araştırmacı da en nihayetinde, bu konunun yeni vesikalar ortaya çıkana kadar muallakta olacağını belirtmişlerdir ki biz de aynı kanaati taşıyoruz.

²⁷ Ö.Savaşçı, “Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî Örneğinde Bektaşilik-Alevilikte Lakapların Önemi”, *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Velî*, AKM Yay., Ankara 2010, s. 373-378.

²⁸ Gölpınarlı, s. 1.

²⁹ Akkuş vd., s. 13.

³⁰ M. H. Alşan, *Melâmetîler-Horasan Erenleri*, Karakutu Yay., İstanbul 2006, s. 247.

³¹ Coşan, s. XXI-XXII.

³² Y. N. Öztürk, *Tarihi Boyunca Bektaşilik*, Yeni Boyut Yay., İstanbul 1990, s. 52-53.

Ahmed Yesevî ile İlişkisi

Güzel, Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin Makâlât'ını içerik yönünden karşılaştırdıktan sonra³³ şu sonuca varır: “... bu küçük mukayese bize gerek Yesevi'nin ve gerekse Hacı Bektâş'ın aynı geleneğin Türkistan'da başlayan tasavvuf geleneğinin temsilcileri olduklarını; her ikisinin de maddeten olmasa bile manen mürid-mürîd münasebetinde olduklarını gösterir.”³⁴

Hacım Sultan Velâyetnâmesi'nde Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş'ın hocası olarak belirtilir³⁵. Hacı Bektâş-ı Velî'nin 1209'da doğduğu, Ahmed Yesevî'nin ise 1167'de öldüğü dikkate alındığında bu iddianın doğru olmadığı anlaşılır.

Araştırmacılar, Velayetname'den de yola çıkarak Hacı Bektâş-ı Velî'nin Ahmed Yesevî'nin halifelerinden Lokman Perende'nin talebesi olduğu sonucuna ulaşır.

“Ahmet Yesevî'nin son halifesi Lokman Perende aynı zamanda Hacı Bektâş Velî'nin hocasıdır. Menkabeye göre; Hacı Bektâş onun talebesidir. Hacı Bektâş manevi bir işaretle Rûm(Anadolu)'a, buraların Türkleşmesi-İslâmlaşması için vazifeli olarak gönderilmiştir.

Hacı Bektâş Velî, bu misyon ile Anadolu'ya gelip Sulucakarahöyük'e yerleşti, ...”³⁶

Yunus Emre ile İlişkisi

Vilâyetnâme'de yer yer Yunus Emre'nin de adı geçer. Bunlardan en meşhuru kıtlık zamanında Yunus'un buğday istemek için Hacı Bektâş-ı Velî'ye gelişi, gelirken boş gelmeyi hoş görmediğinden alıç getirmesi, Hacı Bektaş'ın ona buğday yerine nefes vermeyi teklifi, Yunus'un önce kabullenmeyip sonra pişmanlıkla nefes istemesi ve Tapduk Emre'ye yollanmasıdır.³⁷

Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre'nin eserlerinde Hacı Bektâş-ı Velî'den bahsetmediğinden de yola çıkarak Yunus Emre ile Hacı Bektaş arasındaki manevi

³³ Güzel, s. 44-51.

³⁴ Güzel, s. 51.

³⁵ Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı Yay., s. 39.

³⁶ Güzel, s. 104.

³⁷ Gölpınarlı, s. 48-49; A. Gölpınarlı, Yunus Emre-Hayatı-Sanâtı-Şiirleri, (3. bs.), Varlık Yay., İstanbul 1957, s. 5-6.

silsilenin halk rivayetlerinden ibaret olduğunu, gerçeğe uygun olmadığını iddia etmektedir.³⁸

Gölpınarlı da aynı gerekçelerle Yunus Emre ile Hacı Bektâş-ı Velî arasında bir ilişkinin bulunmadığını ileri sürmektedir.³⁹

Bizim kanaatimiz, menkıbevî tarihlere dayandırılan bu ilişkinin reel tarihle de desteklenmediği sürece bilimsel bir kıymet ifade etmeyeceği yönündedir; lakin bahsedilen kişiler arasında manevî bir ilginin olduğu aşikârdır. Eserlerindeki muhteva ve üslup benzerliği de bu düşüncemizi pekiştirici mahiyettedir.

Hacılığı

Vilâyetnâme’de, Lokman Perende’nin hacdayken, arife günü evlerinde bişi⁴⁰ pişirildiğini tahmin edip dillendirmesi üzerine Bektaş Velî’nin bundan manen haberdar olup hocası Lokman Perende’nin evinden bir tepsi bişi alıp göz açıp kapayıncaya dek hacca götürmesi kerametinden dolayı hocası tarafından “Hacı” unvanının verildiği anlatılır⁴¹.

Yine Vilâyetnâme’de Mekke’de üç yıl kaldığı yazılıdır⁴² ki “Hacı” unvanı gerçek anlamda hacca gitmesinden de kaynaklanıyor olabilir. Makâlât’ında verdiği hacla ilgili bilgiler de onun hacca gitmiş olabileceği düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Hacı Bektâş-ı Velî’nin Hacılığı hacca gittiğinden mi yoksa Vilâyetname’de belirtildiği üzere bir kerametinden mi bu da cevabı ayan beyan ortaya konamamış bir konudur. Kesin tarihi deliller bulununcaya kadar bu konu da belirsizliklerden biri olmaya devam edecektir.

Tarîkatı ve Türbesi

Hacı Bektâş-ı Velî bir tarikat kurmamış; Bektaşilik tarikatı, onun ölümünden sonra takipçileri ve sevenleri tarafından ihdas edilmiştir.

Abdülkadir Sezgin, Bektaşilerin, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kalan bütün coğrafyaya yayıldıklarını örnekleriyle açıklar.⁴³

³⁸ M. Tatçı, *Yunus Emre Divanı I-İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 30.

³⁹ A. Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1961.

⁴⁰ Bir tür tatlı

⁴¹ A. Gölpınarlı, *Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî-Vilâyetnâme*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1958, s. 6.

⁴² Gölpınarlı, s. 17.

⁴³ A. Sezgin, *Hacı Bektaş Veli*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yay., Ankara 2004, s. 36-37.

Türbesi, Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesinde Hacı Bektâş Dergâhı'nın Hazret Avlusu'nun (üçüncü avlu) giriş kapısının karşısındaki bölümdedir.

ESERLERİ

Fatiha Tefsiri

M. Fuat Köprülü, yanan Tire Kütüphanesi'nde Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait bir Fatiha Tefsiri'nin olduğunu Baha Said Bey'den duyduğunu aktarır⁴⁴.

Coşan, eserle ilgili daha geniş bilgi bulmak için Tire Kütüphanesi'ne gittiğini; fakat nüshasına veya onunla ilgili bir kayda rastlayamadığını, mutasavvıfların özellikle Fatiha sûresi tefsiriyle iştigallerinin yaygınlığından Hacı Bektâş-ı Velî'nin böyle bir eser yazmış olabileceğini söylüyor.⁴⁵

Hüseyin Özcan, bu eserin British Museum Library'de ADD 7831'de kayıtlı bir nüshasını bulduğunu, daha sonra eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Heze Tefsîru'l-Havâdis*, Serez, 3839/6'da kayıtlı bir başka nüshasını da tespit ettiğini haber veriyor.⁴⁶

*"Hacı Bektaş Velî'nin Fâtîha Tefsiri, Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Metinde rastlanılan birçok arkaik özellik göz önüne alındığında eserin 14. yüzyılın başlarında yazıldığı kanaatine varılmıştır. ... Eser harekeli nesih hattıyla yazılmış olup varakları sağlamdır. Fâtîha Tefsiri 16 varaktan oluşmakta olup eserin istinsah kaydı bulunmamaktadır. Fâtîha suresinin son kelimesi ile ilgili izah yarım kalmıştır. Tahminimize göre eserin bir sayfası eksiktir. Daha sonra eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir başka nüshasını bulduk. Yedi varaktan oluşan bu nüshanın sonundaki ifadelerle British Museum Nüshası'nın eksik kalan son kısmını da tamamlamış olduk."*⁴⁷

Özcan, iki nüshanın farklılıklarını göstererek transkribe ettiği Fâtîha Tefsiri'ni günümüz harflerine aktararak araştırmacıların ilgisine sunmuştur.⁴⁸

Şathiye

Gölpınarlı, Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait aşağı yukarı iki sayfa tutan bir şathiye'nin varlığından bahseder. Dilinin öz Türkçe olduğunu, 13. yüzyılın dil özelliklerini

⁴⁴ Akkuş vd., s. 18.

⁴⁵ Coşan, s. XL.

⁴⁶ H. Özcan, "Hacı Bektaş Velî'nin Fatiha Tefsiri", *Milli Folklor*, Yıl: 20, Sayı: 80, Erişim: 06.05.2012, <http://www.millifolklor.com> 41.

⁴⁷ H. Özcan, "Hacı Bektaş Velî'nin Fatiha Tefsiri", *Milli Folklor*, Yıl: 20, Sayı: 80, Erişim: 06.05.2012, <http://www.millifolklor.com> 41.

⁴⁸ H. Özcan, *Fatiha Tefsiri-Hacı Bektaş Velî*, Horasan Yayınları, İstanbul 2008.

yansıttığını belirttiği bu şathiye'yi 1680'de Enverî adlı bir kişinin yer yer nazımlarla süsleyerek nesir halinde "Tuhfetü's-Sâlikîn" adıyla Türkçe olarak şerh ettiğini haber verir.⁴⁹

Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatcı, Hacı Bektâş-ı Velî'ye atfedilen bu şathiye'nin erken dönem şathiye örnekleri arasında yer aldığını belirtir.⁵⁰

Kitâbü'l-Fevâid

Farsça bir eser olup "Faydalı Sözler" anlamına gelmektedir. Dini-tasavvufi konuları içerir. Faideler 105 başlık altında toplanmıştır.

*"İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, 55 no.'da kayıtlı bu eserin başında Hacı Bektaş'ı Velî'ye ait olduğu, onun tarafından yazıldığı ve **Fevâid** isminin onun tarafından verildiği belirtilmekte, ancak eserin muhtevâsı üçüncü bir şahıs ağzıyla anlatılmaktadır."*⁵¹

Bahsedilen yazma Türkçeye tercüme edilerek yayımlanmıştır.⁵²

Coşan, eserin Makâlât'la şaşılabacak derecede bir muhteva benzerliği taşıdığını, eserle Hacı Bektaş arasında bir ilgi bulunduğunu fakat çeşitli ilave ve tahrifler ile aslından uzaklaştığını, bir mürid tarafından Hacı Bektâş-ı Velî'nin ağzından çıkanların kaydedilmesi şeklinde de oluşmuş olabileceğini belirtir.⁵³

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Nasihatleri

Hacıbektaş Halk Kütüphanesi'nde 29 no.da kayıtlı bir mecmuanın içinde "Hacı Bektaş'ın Emânetleri" başlıklı bazı nasihatler yer almaktadır.

İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 891 no.da kayıtlı bir mecmuanın içinde de tamamlanmamış bir Hacı Bektaş Nasihatleri vardır.

Bu eserin Hacı Bektâş-ı Velî'ye aitliği ispatlanamamıştır.

Besmele Şerhi

Manisa Valide Camii Kütüphanesi'nde H. 1315 tarihli bir yazma, Rüştü Şardağ tarafından bulunarak günümüz Türkçesiyle yayımlanmıştır⁵⁴, ilmî bir yayın değildir.

⁴⁹ A. Gölpınarlı, "Bektaş", *Türk Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul, VI, 32-34.

⁵⁰ C. Kurnaz, M. Tatcı, *Türk Edebiyatında Şathiye*, Akçağ Yay., Ankara 2001, s. 61.

⁵¹ Akkuş vd., s. 18.

⁵² Kitâbü'l-Fevâid-Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Velî'nin Vasiyetnâmesi, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1959

⁵³ Coşan, s. XV.

⁵⁴ Rüştü Şardağ, *Hacı Bektaş Velî-Besmele Tefsiri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Hülya Bal da bu eserin Hacı Bektaş’a ait olduğunu düşünenlerdendir. “*Bu eser, Manisa Kütüphanesinde bulunmaktadır. 827/1423 yılında Cafer b. Hasan tarafından istinsah edilmiş bir çalışmadır. Hacı Bektaş’ın Makalat’ı ile birlikte istinsah edilmiş olması ve içeriğindeki konular ve üslup bu eserin Hünkâr’a ait olduğu fikrini desteklemektedir.*”⁵⁵

Türkiye Diyanet Vakfı’nın Alevî-Bektâşî Klasikleri dizisi arasında çıkan Besmele Tefsiri⁵⁶nde ise metin ve sadeleştirme bir arada verilmiştir.

Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye

Gölpınarlı, bu eserin Hacı Bektaş’a sonradan isnat edildiği düşüncesindedir⁵⁷

Eser, Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezince Farsçadan tercüme edilerek yayımlanmıştır⁵⁸.

Hacı Bektâş-ı Velî’ye Atfedilen Diğer Eserler

Gölpınarlı, Hacı Bektâş-ı Velî’ye ait bir Hadis-i Erbaîn’in varlığından bahseder⁵⁹. Şimdiye kadar eserden bahseden, eseri gören ve yayımlayan olmamıştır.

Gölpınarlı; “Hacı Bektaş”, “Bektaş”, “Şîrî” mahlaslarını taşıyan ve Bektaşiler arasında söylenegelen şiirlerin dil bakımından 13. yüzyıla uymadığını ve Hacı Bektaş’a ait olamayacağını belirtir.⁶⁰

Hacı Bektâş-ı Velî’nin eserlerinden ve ona ait kültür çevrelerinden onun özlü sözleri derlenmiş ve yayımlanmıştır.⁶¹ Bu güzel sözlerin bir kısmını burada aktaralım:

Yazının başlangıcı da noktadır, sonu da nokta.

Doğruluk dost kapısıdır.

Okunacak en büyük kitap insandır.

En yüce servet ilimdir.

⁵⁵ H. Bal, “Alevî İnanç ve Kültürünün Yazılı Kaynakları”, *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009, s. 310.

⁵⁶ H. Duran, *Besmele Tefsiri*, Alevi-Bektaşî Klasikleri I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

⁵⁷ Coşan, s. XLI.

⁵⁸ Gıyasettin Aytaş ve Hacı Yılmaz, *Makâlâtı Gaybiyye Kelimât-ı Ayniyye*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

⁵⁹ Coşan, s. XLI.

⁶⁰ A. Gölpınarlı, “Bektaş”, *Türk Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul, VI, 33.

⁶¹ *Hünkâr Hacı Bektaş Velî’den Özdeyişler*, Yayın Sorumlusu: Haydar Özügürlü, (Derlemeleri Yapan: Hasan Süzer), Baskı: TBMM Ofset Tesisleri, Ankara 1995.

Doğruluk yüz aklıdır.

Mürşitlik alıcılık değil vericiliktir.

Âlem âdem, âdem de âlem içindedir.

Ayağa kalkacaksan hizmet için kalk.

Kibir, bele bağlanmış taşa benzer; onunla ne denizde yüzebilir ne de uçabilirsin.

Eline, beline, diline sahip ol.

Kur'an senin içinde olup sen onun dışında kalmayasın.

Kendisini temizleyemeyen başkasını temizleyemez.

Yolumuz ilim, irfan ve insanlık sevgisi üzerine kurulmuştur.

Oturduğun yeri pak et, kazandığın lokmanı hak et.

Asıl kör nankördür.

En büyük keramet çalışmaktır.

Edep ve terbiye seni başka asalete muhtaç etmez.

Çalışmadan geçinenler bizden değildir.

İnsana saygı Tanrı'ya saygıdır.

Tanrı'ya korku ile değil sevgi ile varılır.

Aşkın ateşiyle yananlar, bir daha yanmazlar.

Mü'minin gönlü Hakk'ın Kâbe'sidir.

Gözü ilerde, gönlü geride olan yola gidemez.

Ara bul.

İncinsen de incitme.

Hiçbir milleti ve insanı ayıplamayınız.

İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.

İnsanoğlunun en büyük düşmanları: Yalancılık, boğazına düşkünlük, mal ve mevki hırsı, koyu gıybet, edepsizlik, hıyanet ve Hakk'ı inkârdır.

MAKÂLÂT

Hacı Bektâş-ı Velî'nin en çok bilinen eseridir. Aslı Arapça olan eser tarikata yeni girenler için yol gösterici mahiyettedir. Dini-tasavvufi konular ayet ve hadislerle de desteklenerek didaktik bir tarzda işlenmiştir.

Ocak, Hacı Bektâş-ı Velî konumundaki konar göçer bir Türkmen sûfisinin bu tarz eser yazıp yazamayacağının tartışılır olduğunu, öte yandan bu çevrelerdeki tasavvuf geleneğinin yazılı eserlerden çok sözlü geleneğe dayandığının bilindiğini söyleyerek

Makâlât'ın ve Hacı Bektâş-ı Velî'ye atfedilen diğer eserlerin ona aitliğinin şüpheli olduğunu söyler⁶².

15. yüzyılın ilk çeyreğinde Hatiboğlu tarafından yapılan manzum çeviride, yine aynı dönemde istinsah edilmiş mensur çeviride -Manisa Nüshası- (buradan mensur çevirinin daha eski olduğu sonucuna ulaşıyoruz) eserin sahibi olarak Hacı Bektâş-ı Velî'nin anılması, 15. yüzyılda Hacı Bektâş-ı Velî adına oluşturulan, Velâyetnâme ya da Vilâyetnâme de denen Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'deki "*Hünkâr'ın Makaalât'ını Türkçeye çevirdi.*"⁶³ ibaresi, o günden bu güne Makâlât'la ilgili başka bir yazara izafiyet iddiasının olmayışı, sayıca zengin nüshaya sahip eserin yazma nüshalarının başındaki "*Hâzihi Maqâlât-ı Hâzret-i Hâcî Bektâş-ı Velî*" ifadesi, "*Maqâlât-ı Hâzret-i Hâcî Bektâş-ı Velî*" başlığı (bu ifade bizim çalıştığımız nüshanın da başında aynı şekilde yer almaktadır), yazma nüshaların girişinde Hacı Bektâş-ı Velî'den bahsederken kullanılan "*Makâlât ıssı*" ibaresi eserin Hacı Bektâş-ı Velî'ye aitliğinin göstergeleridir. Ayrıca eser, dönem ve yazarla ilgili araştırma yapanların ekseriyeti de bu konuda bizimle hemfikirdir.

Makâlât'ın iskeletini Alevi-Bektaşî öğretisinin de temelini oluşturan "dört kapı - kırk makam" tertibi teşkil eder. Eser Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olmakla birlikte, kaleme alınması noktasında henüz aydınlığa kavuşmamış husus şudur: Yazma işini bizzat Hacı Bektâş-ı Velî mi yapmıştır yoksa onun söylediklerini bir müridi yazıya mı geçirmiştir?

Bal, "*Hacı Bektâş-ı Velî'nin tasavvufî düşüncelerini içeren Makâlât'ın Molla Saadeddin (veya Said) adında bir müridi tarafından kaleme alındığı kabul edilmektedir. Bu ya Hünkâr'ın açıklamalarının doğrudan yazılması ya da daha sonra düzenlenmesi biçiminde olabilir.*"⁶⁴ demektedir. İleride izah edeceğimiz üzere Molla Sadeddin (veya Said), Makâlât'ı Arapçadan Türkçeye tercüme eden kişidir.

Makâlât'ın oluşumu ile ilgili olarak biz, tasavvufta yaygın olduğu üzere, kâl'den yani sözden yola çıkıldığını, Hünkâr'ın sözlerinin (vaaz ve nasihatlerinin) bir müridi tarafından -Hünkâr'ın gözetiminde- belirli bir düzenle bir araya getirildiğini, son aşamada yine Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî tarafından gözden geçirilerek

⁶² Ocak, s. 457.

⁶³ Gölpınarlı, s. 62.

⁶⁴ Bal, s. 306

kitaplaştırıldığını düşünüyoruz. Sonuç itibariyle her halükârda eser Hacı Bektâş-ı Velî'ye aittir.

NÜSHALARI

Makâlât'ın Arapça müellif nüshası henüz bulunamamıştır. Bugün için ikisi Arapça, diğerleri Türkçe olmak üzere pek çok nüshası tespit edilmiştir. Asıl Arapça nüshanın da bir gün bulunacağını ümit ediyoruz.

Makâlât'ın oldukça zengin nüshasının var olmasındaki en önemli etken Alevi-Bektaşî düşüncesinde çok değerli bulunduğundan bu düşüncenin mensuplarınca çoğaltılması ve korunmasıdır. *“Makâlât, Alevî-Bektaşîliğin temel kaynaklarından. Alevî-Bektaşî inanç önderleri, Hacibektaş dergâhı postnişinleri bu eserin el yazmalarını koruyarak bu günlere gelmesini sağlamışlardır.”*⁶⁵

Makâlât'ın tespit edilen başlıca nüshaları şunlardır:

Arapça Nüshaları

a. M. Esad Coşan'ın Özel Kütüphanesindeki Nüsha

Yirmi iki risaleden mürekkep 16,4 x 22,5 cm. ebadındaki bir mecmuanın on yedinci risalesi olan nüsha 188b-192b arasındadır ve eksiktir. Mecmuadaki bazı risalelerin sonlarında H. 1113-1117 (1701-1705) arasında ferağ tarihleri ve Yasin adı vardır. Hacı Bektaş'a ait risale Kitâbu'l-Mağâmât başlıklı olup tarihsizdir.

b. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Denizli Bölümü 393/4 No.da Kayıtlı Nüsha

13 x 20 cm. ebadındaki bir mecmuanın 104-131. varakları arasında yer alan dördüncü risalesidir. Pek sağlıklı olmayan nüshanın H. 913 (1508) yılında Uzun Fakih b. Hasan tarafından istinsah edildiği ferağ kaydından anlaşılmaktadır.

Türkçe Mensur Tercümesinin Nüshaları

M. Esad Coşan'ın doçentlik tezi çalışmasında Makâlât'ın edisyon-kritikli metnini ortaya koymak için karşılaştırmalı olarak incelediği nüshalar şunlardır:

a. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 3536 No.da Kayıtlı Nüsha

14 x 20,8 cm. ebadındaki bir mecmuanın 58-87. varakları arasında yer alan nüshada dikkatsizlik ve atlamalar çok fazladır. H. 827 (1424) yılında Cafer b. Hasan tarafından istinsah edilmiştir.

⁶⁵ Bal, s. 306.

b. Ankara İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Bölümü, 355 No.da Kayıtlı Nüsha

20 x 30,2 cm. ebatlı bir mecmuanın 1-32 varakları arasındaki nüsha Muhammed b. İshak tarafından istinsah edilmiştir, “*İstinsahı cahilce olmakla beraber dil özellikleri mahfuz kalmıştır.*”, istinsah tarihi belli değildir, XVI. yüzyıl başlarında istinsah edildiği tahmin edilmektedir.

c. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli Bölümü, 1500 No.da Kayıtlı Nüsha

15 x 21,1 cm. ebatlı nüsha 56 varaktır. Harekeli nesih ile yazılmıştır. Dil özellikleri kısmen değişmiş, tam bir nüshadır. 977 (1569) yılında istinsah edilmiştir, müstensihî belli değildir.

d. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2856 No.da Kayıtlı Nüsha

14,5 x 19,5 cm. ebadındaki nüsha 76 varaktır. Harekeli nesih ile yazılmıştır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Dil özellikleri korunmuştur, XVI. yüzyıl başlarında yazıldığı tahmin edilmektedir.

e. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Bölümü, 16 No.da Kayıtlı Nüsha

7 x 13 cm. ebatlı bir mecmuanın 136-164. varakları arasındadır. Harekeli ve okunaklı bir nesih yazı ile yazılmıştır. Dil özellikleri kısmen değişmiş olan nüshada büyük ve sık atlamalar vardır. İstinsah kaydı yoktur. XVI. yüzyıl sonlarına ait olduğu tahmin edilmektedir.

f. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 867 No.da Kayıtlı Nüsha

11,7 x 17 cm. ebadında tamir görmüş yeni bir cilt içinde, harekesiz düzgün bir nesih yazı ile yazılmıştır. Sonu eksik olmakla birlikte mevcut kısım konuların sıralanışı bakımından düzenlidir. Müstensihî belli olmayıp XVIII. yüzyıl sonlarında istinsah edildiği tahmin edilmektedir.

g. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2569 No.da Kayıtlı Nüsha

17,5 x 24,3 cm. ebadındaki nüsha 53 varaktır. İri, harekesiz, bozuk bir nesih yazı ile yazılmıştır. Nüshanın sonundaki 1250 (1834) kaydının istinsah tarihi olduğu tahmin edilmektedir.

h. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 6400 No.da Kayıtlı Nüsha

15,5 x 22,9 cm. ebadında bir cilt içinde harekesiz nesih yazı ile yazılmıştır.

Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir.⁶⁶

Coşan'ın “*tetkik etmek için değersiz bulunan nüshalar*” diye haber verdikleri:

a. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 805.

b. İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, No. 148. ve No. 891.

c. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No. 2903.

d. Ankara İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Bölümü, No. 169.

e. Hacıbektaş Kütüphanesi, No. 3; No. 71; No. 89; No. 176.

f. Bursa Müzesi Kütüphanesi, E. 16/157.⁶⁷

Türkiye Diyanet Vakfı Alevî-Bektâşî Klasikleri arasında yayımlanan çalışma için esas alınan nüsha:

Veliyettin Hürrem Ulusoy'un Özel Kütüphanesindeki Nüsha

İlave bazı küçük parçalarla birlikte sekiz risaleden müteşekkil 19 x 11,8 cm. ebatlı, 209 varaklı bir mecmua içindeki ilk risaledir. 1-24 varak arası olan nüshada harekeli nesih bir yazı kullanılmıştır. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. XVI. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir.⁶⁸

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi çalışmasında kullanılan nüsha:

Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, 4963 No.da Kayıtlı Nüsha

35 varaktan oluşan nüsha H. 1063 (1642) tarihli, İsmail bin Mikail tarafından istinsah edilmiştir.

⁶⁶ Coşan, s. XLIV-XLVII.

⁶⁷ Coşan, s. XLVII-XLVIII.

⁶⁸ Akkuş vd., s. 25-27.

Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege ASL 274'te Kayıtlı Nüsha

Âmil Çelebioğlu, manzum Makâlât'tan söz ederken bir dipnot ile bu eserin Türkçe mensur tercümesinin Hacı Bektaş'ın müridi olan Sa'deddin tarafından yapıldığını ve Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, S. Özege (A. Sırrı) bl. , nr. 274'te kayıtlı olduğunu haber verir⁶⁹.

Biz bu bilgiden hareketle sözü geçen kütüphaneye başvurduğumuzda kütüphanenin dijital ve klasik yazılı kayıtlarında, kataloglarında bu eserin kayıtlı olmadığını gördük. Yoğun ısrarlarımız sonucu ilgili bölümde yapılan aramayla kitap bulundu. Daha önce üzerinde çalışma yapılmamış bir nüsha olması nedeniyle bu nüshayı çalışmaya karar verdik. Kitabın dijital kaydını satın aldığımızda özensiz bir çekim yapıldığını; varaklardaki ilk yüzün son kelimeleri ile ikinci yüzün ilk kelimelerinin üst üste geldiğini ve dolayısıyla okunma imkânının olmadığını tespit ettik. Durumu ilgililere ileterek yeni bir çekim yapılmasını sağladık.

Kütüphane kayıtlarında, çalışma yaptığımız yazma eserin özellikleri ile ilgili hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla, üzerinde çalışma yaptığımız nüshanın genel özellikleri şu şekildedir:

20,3 x 14,7 cm. ebadında bir cilt içinde 17 x 11 cm. yazı alanına sahip yazmada aharlı kağıt kullanılmıştır. Bazı sayfalarda okunmaya mani teşkil etmeyen yırtıklar, rutubetten kaynaklı lekeler vardır.

Yazma 24 varaktan (1b-24b) oluşmaktadır, sayfa sonlarında takibiyye mevcuttur. Yazmada eksik, kopuk yaprak yoktur; ancak diğer nüshalarla karşılaştırıldığında bazı atlamalar ve konularda sıralama farklılığı tespit edilmiştir.

Bazı bölüm başlıkları ile ayet ve hadislerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. 1b'de 11, diğer varaklarda 17 satır vardır. Bölüm başlıkları ile düzeltmeler için yazı alanının dışındaki boşluklar kullanılmıştır.

Nesih ile yazılan nüshada çok az hareke kullanılmıştır. Harekeler bazı özel isimler, yanlış okunma ihtimali bulunan kelimeler, ayet ve hadisler için tercih edilmiştir.

Yazmanın sonunda istinsah tarihi olarak 1126 (Hicrî) –Miladi 1714-1715-, müstensih olarak da Ömer İbn-i Nimetullah adı yer almaktadır.

⁶⁹ A. Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV.yy. 'a kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 121, 11. dipnot

YAPILAN ÇALIŞMALAR

Makâlât'ın Türkçe mensur nüshası matbu olarak üç kez Osmanlı Türkçesi alfabetiyle yayımlanmıştır. Bunlardan ilki tarihsizdir ve hatalı bir şekilde Vilâyetname adını taşır. İkincisi de yine aynı adla⁷⁰ H. 1288'de (1871) yayımlanmıştır⁷¹. Üçüncüsü ise Ali Ulvi Baba yayımıdır.⁷²

Makâlât'ın yeni harflerle ilk yayımı Sefer Aytekin'e⁷³, ikincisi Mehmet Yaman'a⁷⁴ aitse de her iki çalışma da bilimsellikten uzaktır.

Makâlât'ın tam metnini tespit etmek amacıyla, en kapsamlı çalışma M. Esad Coşan tarafından yapılmıştır. Coşan, yukarıda (Nüshaları bölümünde) bahsettiğimiz Arapça iki nüsha ile birlikte Türkçe mensur tercüme nüshalarından ilk sekizini karşılaştırmalı olarak incelemiş ve edisyon-kritiğini çıkarmıştır. Coşan'ın doçentlik tezi olan bu çalışma daha sonra yayımlanmıştır.⁷⁵

Sözü edilen kitap Hüseyin Özbay tarafından sadeleştirilerek tekrar yayımlanmıştır.⁷⁶

Aynı eser Abdurrahman Güzel tarafından her iki çalışmadan da yararlanılarak yeni bir sadeleştirme ile tekrar yayımlanmıştır.⁷⁷

Diyanet İşleri Başkanlığının Alevî-Bektâşî Klasikleri Projesi kapsamında Velîyettin Ulusoy'un özel kütüphanesindeki nüsha yayımlanmıştır.⁷⁸

Makâlât'la ilgili iki yüksek lisans tezi çalışması yapılmıştır. Bunlardan ilki 1987 yılında Hamiye Duran tarafından Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan "Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât'ında Din ve Tasavvuf" adlı tezdır.

İkincisi ise 2008 yılında Sema Nur Göktepe İnanc tarafından Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan, "Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât-ı

⁷⁰ Ahmed Muhtar, *Vilâyetname*, Tatyos Matbaası, İstanbul H. 1288 (1871).

⁷¹ Coşan, s. XLVIII.

⁷² Ali Ulvi Baba, *Bektaşî Makâlâtı*, Marifet Matbaası, İzmir H. 1341 (1925).

⁷³ Sefer Aytekin, *Hacı Bektaş-ı Veli-Makâlât*, Emek Basım-Yayımevi, Ankara 1954.

⁷⁴ Mehmet Yaman, *Hacı Bektaş-ı Veli-Makâlât ve Müslümanlık*, İstanbul 1985.

⁷⁵ Esad Coşan, *Hacı Bektaş-ı Veli-Makâlât*, Seha Neşriyat, Ankara 1986.

⁷⁶ Esad Coşan, *Makâlât-Hacı Bektaş Veli*, Sadeleştiren: Hüseyin Özbay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

⁷⁷ Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Veli ve Makâlât*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

⁷⁸ Akkuş vd., *Makâlât-Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

Sûfîyâne Adlı Eserinin İsmail bin Mikail Tarafından Yapılan Türkçe Çevirisinin Transkripsiyonu ve Cümle Bilgisi İncelemesi” adını taşıyan tezdır.

Sözü edilen tezde İsmail bin Mikail, Makâlât’ın mütercimi olarak verilmişse de bu doğru değildir. Adı geçen şahıs, eserin mütercimi değil müstensihidir.

DİLİ

Vilâyetname’deki “*Hünkâr’ın ‘Makaalât’ını Türkçeye çevirdi.*”⁷⁹ ibaresinden eserin aslının Türkçe olmayıp sonradan Türkçeye çevrildiği sonucu çıkıyor.

Çelebioğlu, Türk edebiyatında on beşinci yüzyıla kadar verilmiş olan mesnevileri incelerken “Bahrü’l-Hakâyık” başlığı altında şunları söyler: “*Hatiboğlu’nun bu mesnevîsi, Hacı Bektaş-ı Velî’nin Arapça mensur bir eser olan ‘Makalât’ının tercümesidir.*”⁸⁰

Bugüne kadar Makâlât’la ilgili en kapsamlı araştırmayı yapmış olan Coşan da eserle ilgili olarak “*Onun hacimce en büyük eseri olan ve aslı Arap dili ile yazılmış bulunan Makâlât’ı ...*”⁸¹ ifadesini kullanmaktadır.

Aslı Arapça olduğu anlaşılan Makâlât’ın şimdiye kadar asıl yazma nüshası ele geçmemiş olup biri H. 913 (1508), diğeri H. 1113-1117 (1701-1705) tarihli Arapça iki yazma nüshası Coşan’ın doçentlik tezine eklenmiştir.

MÜTERCİMİ

Aslı Arapça olan Makâlât Türk edebiyatına biri mensur, biri de manzum olmak üzere iki şekilde tercüme edilmiştir.⁸²

Gölpınarlı, Türk Ansiklopedisi’ndeki “Bektaş” maddesinde Makâlât’ın mensur tecümesinin Said Emre’ye, manzum çevirisinin Hatiboğlu’na ait olduğunu söyler.⁸³

Manzum çevirinin Hatiboğlu’na aitliği hususunda bir ihtilaf söz konusu değildir. Söz konusu çevirinin 1414. beyitinden de eserin aslının Arapça ve mensur olduğu, çeviride nazma çekildiği anlaşıyor:

“*Tamâm oldı bu sözüñ aslı ma’lûm*

‘*Arabca nesriken okındı manzûm*’”⁸⁴ (Güzel 2002: 340)

⁷⁹ Gölpınarlı, s. 62.

⁸⁰ Çelebioğlu, s. 121.

⁸¹ Coşan, s. XI-XII.

⁸² Coşan, s. XI-XII.

⁸³ Gölpınarlı, s. 32-33.

Mensur çeviri için adı geçen Said, Said Emre, Sadeddin, Molla Sadeddin, Sadüddin farklı farklı kişiler değil aynı kişidir. Vilâyetnâme’de de aynı kişiden kimi zaman “Said” kimi zaman “Sadeddin” diye bahsediliyor⁸⁵ ve bir yerde “*Hünkâr’ın Makaalât’ını Türkçeye çevirdi.*”⁸⁶ deniyor.

Mustafa Alkan, Makâlât müterciminin asıl adının Molla Sadeddin olduğunu, Yunus Emre tarzında şiir söylemesinden dolayı, Hacı Bektaş-ı Veli tarafından kendisine “Said Emre” adının verildiğini Osmanlı Arşiv Belgelerine göre, Manisa’nın Kula ilçesine bağlı Sarnıç köyünde Said Emre adına bir vakıf, zâviye ve mezar bulunduğunu söyler.⁸⁷

Sadeddin Nüzhet Ergun, Said Emre hakkında şu bilgileri verir:

“XIVüncü asrın ilk yarısında yetişen Bektaşî şairlerindendir. Hayatı hakkında hiçbir malumata sahip değiliz.

Hacı Bektaş halifelerinden Hacım Sultan’a intisab ettiğini şu beytinden anlamaktayız:

Zihî hil’at zihî devlet zihî atâ zihî himmet

Said ider yüz bin minnet Hacım bana benim didi

*Yunus Emre’nin tam bir muakkibi olan Said Emre’nin Makâlât mütercimi Sadeddin olmak ihtimali çok kuvvetlidir.”*⁸⁸

Baki Yaşa Altınok, Molla Sadeddin ile Said Emre’nin aynı kişi olduğunu, bu mollanın Aksaray’daki medresesinde talebe okuturken Hacı Bektâş-ı Velî’ye derviş olduğunu söyler⁸⁹.

Şiirleri Yunus Emre’nin şiirleri ile karışan Said Emre’nin elde bulunan şiirlerini Abdülbaki Gölpınarlı kaynaklarını da göstererek yayımlamıştır.⁹⁰

⁸⁴ Güzel, s. 340.

⁸⁵ A. Gölpınarlı, *Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî-Vilâyetnâme*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1958, s. 56-64.

⁸⁶ Gölpınarlı, s. 62.

⁸⁷ M. Alkan, *Germiyân İlinde Bir Sûfi: Said Emre*, Erişim: 18.05.2012, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/0%20mustafal%20alkan.pdf>.

⁸⁸ S. N. Ergun, *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi-Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, (2. bs.), İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1944, s. 17.

⁸⁹ B. Y. Altınok, *Alevilik-Hacı Bektaş Veli-Bektaşilik*, Oba Kitabevi, Ankara 1998, s. 232.

⁹⁰ A. Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1961, s. 280-294.

MUHTEVASI

Makâlât, tasavvufta önemli yeri olan dört kapı (şeriat, tarikat, hakikat ve marifet) ile bu kapıların her birindeki onar makamın (kırk makam) açıklanması temelinde oluşturulmuş bir eserdir. Bunun yanı sıra bazı dini bilgilerle ahlâki nasihatleri de içerir.

Tasavvuf edebiyatı tarihinde aynı vadede verilmiş önemli sayıda ve çapta eser söz konusudur ki bunlardan Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si ile Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ilk elde akla gelenlerdir.

Tatçı ve Güzel özellikle Makâlât ile Fakr-nâme arasındaki muhteva benzerliğine dikkat çeker:

“Yesevî'nin Fakr-nâme'si, ‘Dört kapı-Kırk makam’ tertibi üzere kaleme alınmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin ‘Makâlât’ı da Fakr-name tertibiyle yazılmış olup, belki, O'nun şerhi mahiyetindedir.”⁹¹

“Makâlât; Hacı Bektâş Velî'nin en tanınmış eseridir. Muhtevası itibariyle de Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâmesi ile beraberlik ve bütünlük arz etmektedir.”⁹²

Risâletü'n-Nushiyye de Makâlât ile muhteva benzerliği taşımaktadır. Üç eser dolayısıyla üç sanatçı arasındaki bu ortaklık aynı kaynaklardan beslenmeleri ve benzer özellikler taşıyan topluluklara hitap etmelerindendir.

Makâlât, kuru dini bilgiler veren bir kitap değildir. Onda aklın öneminden, kişinin nerede nasıl davranması gerektiğine kadar geniş bir yelpazede pek çok konuya yer verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, bir çeşit siyasetname sayılan Kutadgu Bilig ile Makâlât'ın muhteva yakınlığı şaşılacak düzeydedir. İki eser arasındaki ortak kavramları araştıran Ünal Zal, Kutadgu Bilig ve Makâlât'taki “akıl, edep, ilim, sabır, adalet, cömertlik, iyilik, alçakgönüllülük... “ gibi pek çok temel kavramın ortaklığını vurgular.⁹³

Hemen her tasavvufî eserde görüldüğü üzere bu eserde de esas konuya girilmeden hamdele, salvele ve eser sahibine methiye ile karşılaşıyoruz.

Makâlât'ta ilk olarak, Allah'ın insanları dört nesneden (toprak, su, ateş, hava) yarattığı ve dört gruba (âbidler, zâhidler, ârifler ve muhibler) ayırdığı söylendikten

⁹¹ Tatçı, s. 29.

⁹² Güzel, s. 155.

⁹³ Ü. Zal, “Kutadgu Bilig ve Makalat'taki Bazı Ortak Temel Kavramlar Üzerine”, *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli*, AKM Yay., Ankara 2010, s. 389-420.

sonra âbidlerin şeriat, zâhidlerin tarikat, âriflerin marifet, muhiblerin ise hakikat kavmi olduğu belirtilir.

Hayrani Altuntaş, Makâlât'ta da yer alan, kâinattaki dört ana unsurun (toprak, su, hava, ateş) yaratılıştaki etkileri fikrinin Hint, Çin, Mısır düşüncelerinden Yunan düşüncesine, Yunan düşüncesinden çeşitli tercümeler vasıtasıyla İslam felsefesine ve oradan da tasavvufa intikal ettiğini⁹⁴ belirttikten sonra şu kanaate varır: *“Hacı Bektaş Veli, ‘Makâlât’ adlı eserinde kainatın yaradılışı, özellikle insanın yaradılışı konusunda fikirler beyan ederken, bu dört unsura temas etmek suretiyle kendisinin felsefi kitapları okuduğunu veya felsefi bilgilere sahip olduğunu göstermektedir.”*⁹⁵

Rıza Zelyut, Makâlât'taki dört grup insanın sıralanışından yola çıkarak amacın birinci gruptaki âbidleri dördüncü gruptaki muhibler yani âşıklar seviyesine çıkarmak olduğunu ifade eder.⁹⁶

Yukarıda sözünü ettiğimiz dört grup insanın özellikleri hikâyelerle, benzetmelerle aktarılır ve asıl çatıyı oluşturan dört kapı-kırk makam ayet ve hadislerle açıklanır.

Makâlât'ın iskeletini oluşturan dört kapı ve kırk makam şu şekildedir:

a- Şeriat Kapısı

Makamları:

1. İnanmak (İman etmek)
2. İlim öğrenmek
3. İbadet etmek
4. Helal kazanmak, faizi haram bilmek
5. Nikâh kıymak (evlenmek)
6. Hayız ve lohusalık hallerinde cinsi münasebetten uzak durmak
7. Cemaat sünnetine uymak
8. Şefkatli olmak
9. Temiz giyinmek ve temiz yemek

⁹⁴ H. Altuntaş, “Hacı Bektaş Düşüncesinin Felsefi ve Tasavvufi Boyutları”, *1. Milletlerarası Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri (16-18 Ağustos 1990 Hacibektaş)-Hacı Bektaş Veli Paneli Konuşma Metinleri*, Hacı Bektaş Veli Kültür ve Sanat Vak. Yay., Ankara 1991, s. 8-9.

⁹⁵ Altuntaş, s. 9.

⁹⁶ R. Zelyut, “Hacı Bektaş Velî'nin Alevîliği Üzerine”, *1. Milletlerarası Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri (16-18 Ağustos 1990 Hacibektaş)-Hacı Bektaş Veli Paneli Konuşma Metinleri*, Hacı Bektaş Veli Kültür ve Sanat Vak. Yay., Ankara 1991, s. 48.

10. İyiliği emredip kötülüğü men etmek

b- Tarikat kapısı

Makamları:

1. Tövbe etmek
2. Mürit olmak
3. Saç kesmek
4. Mücahede etmek
5. Hizmet etmek
6. Haksızlıktan korkmak
7. Umutsuzluğa düşmemek
8. Hırka, zembil, makas, seccade, tesbih gibi sembollere sahip olmak
9. Nasihat ve muhabbet sahibi olmak
10. Aşka ve şevke ermek, kendini fakir bilmek

c- Marifet kapısı

Makamları:

1. Edep sahibi olmak
2. Bencillik, kin ve garezden korkmak ve uzak durmak
3. Perhizkâr olmak (Haramlardan sakınmak, takva sahibi olmak)
4. Sabretmek
5. Utanmak
6. Cömert olmak
7. İlim öğrenmek
8. Miskinlik
9. Marifet sahibi olmak
10. Kendini bilmek

d- Hakikat kapısı

Makamları:

1. Toprak olmak (Alçakgönüllü olmak)
2. Kimseyi ayıplamamak

3. Elinden geleni esirgememek
4. Emin olmak (Güvenilir olmak)
5. Mülkün sahibinden (bir olan Allah'tan) istemek
6. Sohbet etmek ve hakikat sırlarını söylemek
7. Seyr ü sülûka girmek
8. Sır sahibi olmak
9. Münacat
10. Müşahede ve Tanrı'ya ulaşmak

Yazılış Özellikleri

Metnimiz genel olarak Eski Anadolu Türkçesinin yazılış özelliklerine uygun bir biçimde istinsah edilmiştir.

Bazı eklerin hem düz hem yuvarlak olarak kullanılması (örnek: içeri 7a/15, içerü 10b/13) yazıldığı dönemin imlasından da etkilenildiğini göstermektedir.

Metnimizde çok az hareke kullanılmıştır. Harekeler genelde yanlış okunma ihtimali olan kelimeler, bazı özel isimler, ayet ve hadisler için tercih edilmiştir.

Türkçe kelimelerin ünlüleri için genelde elif (ا), vav (و), ye (ي) okutucuları kullanılmıştır.

Ünlülerin Yazılışı

a Ünlüsünün Yazılışı

-1. Ön seste

Ön seste a ünlüsü ya sadece elif (ا) ya da medli elif (آ) ile karşılanmıştır:

آبرق ayruq 2a/17

اغزن ağzın 3b/9

آجی acı 2b/2

اندن andan 3b/2

آغلر aqlar 2b/14

المق almak 3b/2

-2. İç seste

İç sesteki a ünlüsü ya elif (ا) ile ya da herhangi bir işaret kullanılmadan karşılanmıştır:

آيريلانلار	ayrılanlar 3a/1	واردور	vardur 3a/10
قاتنده	qatında 3b/3	طاملا	ṭamla 3b/11
قلمغه	qılmağa 3b/6	يورساڭ	yursañ 3b/10

-3. Son seste

Son seste yer alan a ünlüsü ya elif (ا) ya da (ة) ile karşılanmıştır:

طاملا	ṭamla 3b/11	بونجه	bunca 4a/2
سكا	saña 4a/1	صويه	şuya 3b/4
قويويه	quyuya 3b/11	اولسه	olsa 4a/4

e Ünlüsünün Yazılışı

-1. Ön seste

Metnimizde e ünlüsü ön seste (ا) ile karşılanmıştır:

اوده	evde 4b/3	الريبي	ellerini 20a/9
ايلرلر	eylerler 3a/12	اسميدي	esmeyeydi 2a/4

-2. İç seste

Metnimizde iç seste e ünlüsü için herhangi bir işaret kullanılmamıştır:

كلديلر	geldiler 3a/6	كبي	key 7a/14
كيدرلر	giderler 3a/6	كندولرين	kendülerin 7a/17

-3. Son seste

Metnimizde son sesteki e ünlüsü (ة) ile gösterilmiştir:

اوده	evde 4b/3	ايسه	ise 4b/5
بله	bile 4b/4	يره	yire 4b/7

ı ve i Ünlülerinin Yazılışı

-1. Ön seste

Metnimizde ön sesteki ı ve i ünlüleri genellikle (ا ي) ile, bazen de sadece elif (ا)

ile gösterilmiştir:

ایکنجی ikinci 2a/2

امدی imdi 2a/9

ایسه ise 4b/5

استمیوب istemeyüp 2a/12

ایله ile 4b/4

اتمکدر itmekdür 2a/12

-2. İç seste

Metnimizde iç sesteki ı ve i ünlüleri genellikle (ي) ile gösterilmiş, bazen de

herhangi bir işaret kullanılmamıştır:

قلسون kılsun 2b/10

کیم kim 2b/13

یکیت yigit 2b/13

بر bir 2b/17

یارین yarın 2a/16

کتدی gitdi 4b/1

-3. Son seste

Metnimizde son sesteki ı ve i ünlüleri daima (ي) ile gösterilmiştir:

امدی imdi 2a/9

کتدی gitdi 4b/1

ایکنجی ikinci 2a/2

الرینی ellerini 20a/9

o ve ö Ünlülerinin Yazılışı

-1. Ön seste

Metnimizde ön sesteki o ve ö ünlüleri (و) ile karşılanmıştır:

اولور olur 4b/7

اوگرنمکدر öğrenmekdür 8b/11

اولمقدور olmağdur 4b/9

اولدی öldi 11b/11

-2. İç ses ve son seste

Türkçe kelimelerin ilk hecesi dışında bulunmayan o ve ö ünlüleri metnimizde iç ve son seslerde her zaman (و) ile gösterilmiştir:

یوقدان yoğdan 1b/2

قودی qodı 2a/1

دويه doya 3a/14

قو kıo 3b/9

طونه tona 3b/1

دوکرلر dökerler 3b/12

u ve ü Ünlülerinin Yazılışı

-1. Ön seste

Metnimizde ön sesteki u ve ü ünlüleri (و) ile karşılanmıştır:

اوجماغك uçmağũ 5a/9

اوتانمق utanmaq 6a/9

اورورلر ururlar 5a/16

اوج üç 7a/11

-2. İç seste

Metnimizde iç sesteki u ve ü ünlüleri genellikle (و) ile, bazen de herhangi bir işaret kullanılmadan karşılanmıştır:

اولسون olsun 1b/4

دوراغي durağı 1b/10

انك anuñ 1b/4

اولور olur 4b/7

ارنلروك erenlerũ 1b/10

اولمقدن olmakdur 4b/9

-3. Son seste

Metnimizde son sesteki u ve ü ünlüleri her zaman (و) ile karşılanmıştır:

بو bu 7a/13

دورلو dürlü 9b/15

دولو dolu 8a/13

کندو kendü 9b/17

Ünsüzlerin Yazılışı

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin genelinde olduğu gibi metnimizde de b-p, c-ç, t-d ünsüzleri birbiri yerine kullanılmıştır:

b ve p Ünsüzlerinin Yazılışı

Metnimizde b ve p ünsüzleri zaman zaman birbiri yerine kullanılmıştır:

ایدوب idüp 2a/8

قبا kaba 3b/9

استمیوب istemeyüp 2a/12

قپوک kabuñ 3b/10

c ve ç Ünsüzlerinin Yazılışı

Metnimizde ç ünsüzü için kimi zaman cim (ج), kimi zaman çim (چ)

kullanılmıştır:

ایچنده içinde 4a/1

چوق çok 4b/6

اوج üç 4b/2

ایچنده içinde 4b/14

d ve t Ünsüzlerinin Yazılışı

Metnimizde genellikle kalın sıradan ünlü barındıran kelimelerin başındaki t ünsüzü tı (ط) ile karşılanmıştır. Bazen de aynı kelime hem tı (ط) hem de dal (د) ile yazılmıştır:

طورلودر türlüdür 11b/10

دنددی dınmadı 21b/9

دورلودر dürlüdür 12a/2

طنیادیلر tınmadılar 21b/16

ş ve s Ünsüzlerinin Yazılışı

Metnimizdeki eklerde ve ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde s sesi için sin (س) harfi kullanılmıştır. Kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerdeki s sesleri ise sad (ص) harfi ile karşılanmıştır:

صقلرلر şaqlarlar 22b/5

سن sen 2b/4

صارارلر şararlar 24a/15

قلسون kılsun 2b/10

صو şu 2b/2

یورسک yursañ 3b/10

ñ Ünsüzünün Yazılışı

Metnimizdeki ñ ünsüzleri (ك) ile karşılanmıştır:

انك anuñ 2b/14

ییرك yirüñ 2b/14

سنك senũn 2b/15

دڭزدر deñizdür 3a/3

Bitişik Yazılan Kelimeler

Metnimizde çün ve içün edatları kimi zaman kendinden önceki kelimeye bitişik yazılmıştır:

انكچون anuñ-çün 12b/9

سودكميچون sevdügim-içün 19a/8

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

1.1. KELİME YAPIMI

1.1.1. YAPIM EKLERİ

Yapım ekleri açıklanırken geleneksel dilbilgisi metodu esas alınmakla birlikte yer yer eklerin anlam ilişkilerine ve oluşturdıkları alt türlere de değinilmiştir. Metnimizde kullanılan yapım ekleri şu şekildedir:

1.1.1.1. Fiilden Fiil Yapan Ekler

-Ar-

Geçişli fiiller yapar.

çıkar- 3a/16, kırtar- (<kurt-ar-) 12a/12

-dUr-

Geçişsiz fiilleri geçişli yapar veya geçişli bir fiilin geçişlilik derecesini artırır.

göyündür- 2a/15, kıkdur- 5a/11, döndür- 6a/7, irdür- 10b/10, güldür- 10b/10, öldür- 12a/16, yidür- 12b/4, bildür- 13a/2, doldur- 20b/9, geydür- 20b/11

-ele-

depele- 17a/7

-(I)I/- (U)I-

Eklendiği fiil tabanından edilgen ve meçhul fiiller yapar.

açıl- 3a/6, dökül- 3b/12, ekil- 4b/7, yeñil- 6b/3, şayıl- 7a/16, şınıl- 9a/13, yaradıl- 10b/2, çekül- 12b/3, aşıll- 14b/14, yazıl- 21a/5

-(I)I/- (U)I-

Dönüşlülük bildiren fiiller yapar.

ayrıl- 2a/4, kırtul- (<kurt-ul-) 3a/1, yayıl- 5a/12, seçil- 7a/1, diril- 11b/7, yarıl- 20b/4, egil- 20b/7

-mA-

Olumsuzluk anlamı veren bu ekin yapım eki mi yoksa çekim eki mi olduğu hususunda fikir birliği olmamakla birlikte ağırlıklı görüş yapım eki olduğu yönündedir.

Tahsin Banguoğlu, bu ekin fiilin olumsuz görünüşünü veren çatı eki olduğunu söyler.⁹⁷

Muhsine Börekçi, “Fiilden fiil yapım ekleri” başlığı altında ele aldığı bu ekin fiil köklerine eklenerek fiil tabanı kuran çok işlek bir ek olduğunu; fakat ekin yeni fiil türetmekten çok fiillerle ilgili dil bilgisel ulam oluşturduğunu, yani işlevinin sözlüksel değil dil bilgisel olduğunu söyler.⁹⁸

Zeynep Korkmaz, “Fiilden Fiil Türeten Ekler” başlığı altında bu ek için “*Türk dilinin en işlek türetme eki*” nitelemesinde bulunur.⁹⁹

Ekin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

kıma- 2a/4, duyma- 5a/15, ayırma- 6b/14, olma- 7a/11, yarlıgama- 9b/8, tınma- 12b/2, yağma- 13b/8, bilme- 13b/17, görme- 16a/16, bilme- 20a/17, gelme- 20b/8, sevme- 22a/4

-(I)n-/ -(U)n-

Edilgen fiiller yapar.

olun- 4b/5, bilin- 9b/9, yarlıgan- 12a/8, kılın- 13a/1, yin- 15b/4

-(I)n-/ -(U)n-

Dönüşlülük bildiren fiiller yapar.

yun- 3b/4, bulun- 4a/5, eglen- 4a/7, sevin- 10a/12, kon- 11b/7, uyan- 12b/5, arın- 12b/8, bulun- 16a/6, yalan- 16b/12, depren- 22b/9

“-n- dönüşlülük eki, sonu ünlü ile biten bazı fiillere eklendiğinde, kendisindeki dönüşlülük işlevini sürdürmesine karşılık, kökle iyiden iyiye kaynaşarak onun ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir. Bu köklerin yalın biçimleri artık kullanılıştan düşmüş bulunmaktadır.”¹⁰⁰ Örnekler:

arın- 3b/4, inan- 3b/9, öğren- 8b/11, şakın- 2a/8

-(I)ş-/ -(U)ş-

⁹⁷ T. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, (8. bs.), TDK Yay., Ankara 2007, s. 412.

⁹⁸ M. Börekçi, *Risâle-i Tevhîd*, Akçağ Yay., Ankara 2003, s. 59.

⁹⁹ Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, (3. bs.), TDK Yay., Ankara 2009, s. 128.

¹⁰⁰ Korkmaz, s. 130.

Dönüşlülük bildirir.

karış- 2b/15, irüş- 5a/11, ulaş- 10b/5, yetiş- 13b/4, iriş- 13b/11

-(İ)ş-/ -(U)ş-

İşteşlik ekidir, birliktelik veya karşılıklılık bildiren fiiller yapar.

üleş- 15b/3, seviş- 14b/16

-(İ)t-

Oldurgan çatı ekidir, geçişsiz fiilleri geçişli yapar.

eyit- 2b/4, yarat- 1b/4, arıt- 3a/9, erit- 15a/13, oturt- 20b/12, öğret- 20b/14,

uzat- 23b/15

-Ur-

Geçişli fiil yapar.

degir- 5a/2, geçür- 8a/17, artur- 9a/16, içür- 12b/4, bitür- 13b/3, doğur- 22a/8

-y-

Eklendiği fiile kuvvetlendirme anlamı katar.

koy- 6b/9

1.1.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler

+A-

beze- 5a/9, beñze- (<beñiz+e-) 5a/16, dile- 9b/4, oyna- 10a/12, uğra- 20b/6,

uzat- 23b/15

+ar-

başar- 6a/12

+ık-/ +ik-

birik- 4b/9, acık- 12b/4

+I-

berki- 3b/9, kaçık- 16b/13

+I-

yücel- 9b/3, diril- 11b/7, eksil- 16a/4

+IA-

söyle- 3a/13, tamlar- 3b/11, otla- 3b/17, bekle- 4a/11, aıla- 5a/13, şakla- 6a/15, bağla- 8a/9, bağışla- 9b/6, ‘ayıpla- 10b/1, işle- 11a/1, özle- 14b/11, gözle- 14b/11, tazele- 17b/3, belinle- 20b/6, ‘aceble- 20b/6, besle- (<besi+le-) 21a/2, gizle- 24b/4

+re-

öğren- 8b/11

+şa-

şuşa- 12b/4

+te-

*iste- (<iz+de-) 13a/3

+ter-

göster- 13b/6

1.1.1.3. İsimden İsim Yapan Ekler

+AK

Metnimizde tek örneği vardır:

bögrek (<bögür+ek) 15b/5

+An

ET’nin çokluk eklerinden olan bu ek, kalıplaşmış örneklerde görülür.

eren 1b/10, oğlan 17b/13

+Ar

Üleştirme sayı sıfatı yapar.

birer 11a/17, yüzer 11b/4

+ArI/ +ArU

Genellikle yer-yön bildiren kelimelerde kullanılır.

içeri 7a/15, içerü 10b/13, üzeri 16a/13

+CA

niçe 19a/15, nice 24a/8

+cI

Meslek adları türetme işlevinin yanı sıra nitelik bildiren sıfatlar da yapmıştır.

bağcı 13a/15, kapıcı 19a/12, zindancı 19a/13, şefâ' atcı 19a/13, beğci 23b/8, yalancı 24b/1

+dAş

Ortaklık bildirir.

karındaş 19a/15

+dın

aydın 15b/7

+di

Metnimizdeki bir kelime kalıplaşmış olarak karşımıza çıkmaktadır:

imdi 8b/4

+dUz

gündüz 12b/9, yılduz 23a/14

+egü

biregü 5b/8

+eş

güneş 23b/3

+ez

geñez 8a/15

+gü

gözü 23b/13

+ıl

yeşil (<yaş+ıl) 4a/7

+ın

yakın 24a/4

+It

yigit 16b/4

+kı/ +ki

Bulunma, ilgi, aitlik anlamları ile daha çok sıfat yapma görevinde kullanılır.

evvelki 2a/3, kanķı 3a/13

+Ilk/ +IUk

Nesne adlarından ziyade kavram adları türetilirken kullanılmıştır.

dünyâlık 2b/17, maşharalık 4a/2, miskin+lik 6a/1, tarlık 6a/1, cömerdlık 6a/4, perhîz-kârlık 6a/8, adamlık 7a/5, yıllık 7a/7, pişmânlık 9a/12, faķirlik 10a/9, Varlık 10b/9, yokluk 10b/9, aġyârlık 13b/4, düşmen+lik 13b/5, râhatlık 14a/7, cünûnluk 15a/14, hoşluk 16b/10, fuzulluk 16b/12, fitne+lik 16b/13, beg+lik 19a/1, ululuk 20b/11, tevâzu‘luk 24a/9

+IU

Ünlüsü yuvarlak olan ekin bir yerde düz ünlülü biçimi tespit edilmiştir.

güler yüzlü 1b/8, dürlü 1b/11, tatlu 2b/11, tatlı 2b/16, odlu 3a/12, kutlu 5a/9, tanıķlu 10b/11, ma‘rifetlü 11b/9, türlü 11b/10, başlu 11b/14, cânlu 12b/2, yirlü 14b/11, gözlü 19a/3, ‘ibretlü 19a/3, menfa‘atlü 19b/8, devletlü 23a/5

+mİş

“Çok eskiden ‘on’ anlamını taşıyordu.”¹⁰¹

altmış 8a/10, yetmiş 9b/4

+(I)ncI/ +(U)ncI

Asıl sayı sıfatlarına eklenerek sıra sayı sıfatları oluşturur.

Metnimizde dört kapı-kırk makam tertibi açıklanırken makamların sıralanmasında sıra sayı sıfatları tercih edilmiştir. İlk makamlar için “evvel” sözcüğü kullanılmış, diğer makamlar sıralanırken aşağıda örneklediğimiz sıra sayı sıfatları yoğun bir biçimde kullanılmıştır.

ikinci 10a/14, üçüncü 10a/15, dördüncü 10a/15, beşinci 10a/15, altıncı 10a/15, yedinci 10a/16, sekizinci 10a/16, toķuzuncu 10a/16, onuncu 10a/17, birinci 15a/11

+ndi

Zaman adı yapmıştır.

¹⁰¹ G. Gülsevin, E. Boz, *Eski Anadolu Türkçesi*, (2. bs.), Gazi Kitabevi, Ankara 2010, s. 104.

ikindi 17b/14

+rA

Zaman ve yer-yön anlamlı zarflar yapar.

taşra 3a/15, üzre 7b/8, sonra 13a/17

+rek

Üstünlük anlamı katan ek, metnimizde bir örnekte ve sıfat yapma görevinde kullanılmıştır.

yigrek 1b/5

+sUz

EAT'de ünlüsü daima yuvarlak olan bu ekin metnimizde daha çok düz ünlülü olarak kullanılması metnin istinsah tarihindeki yazım geleneği ile ilgili olmalı.

arısız 3b/8, edepsiz 8a/11, hisâbsız 9a/17, tanıksız 10b/11, ma'rifetsiz 11b/9, hisâbsız 20b/5, kulaksız 21b/7, dilsiz 21b/8

1.1.1.4. Fiilden İsim Yapan Ekler

-A

çevre (<çevir-e) 13b/2, öte 23b/7

-ğu

ķayķu 16a/3

-ķun

azķun 21b/16

-I

daķı 1b/3, diri 2a/10, öli 11b/11

-IcI

ķarķ id-ici 15a/11

-(°)ķ/ -(°)k

ayruķ (<ayır-uķ) 2a/17, dilek 6a/7, eksük 6a/14, ıraķ 6a/15, buyruķ (<buyur-uķ) 9b/6, tanıķ 10b/11, şovuķ 12b/12, açıķ 13a/5, büyük 14b/14, delük 17a/14, dōşek 19a/11, dudak 20a/4, artıķ 24a/13

-ku

uyku (<uyu-ku) 12b/10

-l

dükeli (<düke-l+i) 14 a/3

-(I)m

yıldırım 15a/6

ölüm 15a/13

-mA

uçması 16a/5

-mak/ mek

Fiil isimleri türetir.

şakınmak 2a/8, getürmek 2a/8, sevmek 2a/13, incitmemek 2a/13, ditremek 2b/10, bilmek 3a/17, yumak 3b/4, yimek 3b/13, dimek 4a/15, gülmek 6a/16, katmak 8a/1, dutmak 8a/8, varmak 8b/12, geymek 9a/4, ağlamak 16a/4, artmak 16a/4, eksilmek 16a/4, kaçımak 16b/13, kapmak 16b/13, kızmak 16b/13, ağsırmak 21a/2,

-miş

yimiş 18a/9

-mur

yağmur 16a/4

-(ü)n

tütün 5a/17, bütün 23b/9

-U

koğu 5a/5, koğu 5a/8, kork-u 6a/7, ayru 7b/14, dolu 8a/13, ölü 11b/12, tapu 19a/12

1.2. KELİME ÇEKİMİ VE ÇEŞİTLERİ

1.2.1. İSİMLER

1.2.1.1. İsim Çekim Ekleri

1.2.1.1.1. Çokluk Eki

EAT’de çokluk eki “+lAr”dir.

1.2.1.1.1.1. Tek Bir Nesnenin veya Kavramın Çokluğu

rızıqların 1b/3, arzûları 2a/1, hâlleri 2a/1, dâneler 2a/4, tâ‘atleri 2a/11, arzûların 2a/12, bunlardan 2a/14, ‘azâblardan 2a/16, şulara 2b/15, çoğular 5a/8, tamarlarına 5a/12, göklere 5a/17, şeytânların 5b/12, kal‘alara 5b/15, düşmenleridür 6b/4, kullarum 6b/15, belâlar 7a/6, kimselerdür 7a/14, kitâblarına 8a/12, dostlarına 8a/14, işler 8b/1, maķâmların 9a/7

1.2.1.1.1.2. İsimlerin Sınıf ya da Topluluk Anlamında Gruplandırılması

“Çoğu zaman bir topluluk veya bir sınıfa aidiyet de bildirir.”¹⁰²

kulları 1b/2, peygamberler 1b/3, mürselîler 1b/4, şahâbelerine 1b/5, ‘âbidlerüñ 2a/11, zâhidlerdür 2a/14, ayrılanlar 3a/1, ‘âriflerdür 3a/8, ayruklar 3a/11, muhiblerdür 4a/12, ‘âşıklar 5a/15, dizdârlardur 5b/14, baylaruñdur 6a/5, ğâzilerüñdür 6a/5, Kıbtılara 6b/10

1.2.1.1.1.3. Arapça veya Farsça Çokluk İfade Eden Kelimelerin Çokluğu

meşâyihler 16b/17

1.2.1.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri eklendikleri isimlerin, herhangi bir kişiye, canlı veya cansız varlıklara ait olduğunu gösteren eklerdir.

Zeynep Korkmaz, iyelik eklerini nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve isimler ile diğer isimler arasında bağlantı kuran ekler olarak tanımlamaktadır.¹⁰³

¹⁰² K. Köktekin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yay., Erzurum 2008, s. 86.

¹⁰³ Korkmaz, s. 259.

Gürer Gülsevin, EAT'deki iyelik ekleri ile STT'deki iyelik eklerinin sadece bazı küçük fonetik farklılıklarla birbirinden ayrıldığını, STT'deki düzlük-yuvarlaklık uyumunun EAT döneminde gelişmemiş olduğunu belirtir.¹⁰⁴

İyelik ekleri	Teklik	Çokluk
1. kişi	+(U)m	+ (U)mUz
2. kişi	+(U)ñ	+(U)ñUz
3. kişi	+(s)I	+lArI

1.2.1.1.2.1. Teklik 1. Kişi İyelik

ma'rifetüm 3b/7, dostum 4b/2, mālumdur 4b/3, aḳrabālarumdur 4b/4, ehli a'yālumdur 4b/4, iyiliğümdür 4b/4, ḥulḳum 4b/5, 'amelüm 4b/5, ḳapumda 8b/6, uḫmağum 9b/10, düşmānumı 12a/12, ḥazīnemdür 20b/9, ḳudretümle 20b/9, ḥabībüm 21a/7

1.2.1.1.2.2. Teklik 2. Kişi İyelik

du'āñ 2b/9, içüñde 8a/7, içüñ 8a/13, yüzüñe 8b/1, birliğüñdür 21a/6, oğluñdur 21a/7, yirüñ 21a/16

1.2.1.1.2.3. Teklik 3. Kişi İyelik

ma'rifeti 3b/8, taşrasın 3b/10, etinden 3b/13, şeyṭanlığı 4a/5, içini 5a/9, ocağı 5b/2, merkebidür 12b/11, bağcısı 13a/15, cāmı 16a/10, sinesi 22b/1

1.2.1.1.2.3.1. İyelik Ekinin Yığılması

kimisi 16b/6, birisi 18a/10

1.2.1.1.2.4. Çokluk 1. Kişi İyelik

kendümüzden 4b/12, sözümüz 7b/16, ḳatımızda 12a/3

¹⁰⁴ Gülsevin, Boz, s. 86.

1.2.1.1.2.5. Çokluk 2. Kişi İyelik

günāhuñuzı 13b/9, yoluñuz 14b/17, örtüñüzdür 19a/10, döşeğüñüz 19a/11, merkebüñüz 19a/11, ni‘metüñüz 19a/11, görküñüz 19a/11, yaraşıguñuz 19a/11, çerağüñuz 19a/11, kıbleñüz 19a/13, inancıñuz 19a/13, atañuz 19a/14, güvenciñüz 19a/14, analarıñuz 19a/14, tiryākuñuz 19a/15, gözüñüz 19b/1, cānuñuzdan 19b/1, gönlüñüzden 19b/1, teniñüz 19b/1, arzūñuz 23b/7, Hevāñuz 24b/5

1.2.1.1.2.6. Çokluk 3. Kişi İyelik

arzūları (2a1/2), hālleri (2a1/2), t̤ā‘atleri (2a11), haṭāların (8a17), yüzlerine (8a17), inanmaçlıkları (8b7), gönülleri 12b/1, cānları 12b/1, ağızlarından 13b/10, cānları 14a/3, hışımları 17a/12, adlarıdur 17b/1, doruqları 18a/6

1.2.1.1.3. Aitlik Ekleri

“Dil uyumuna tabi olan bu ekin Eski Anadolu Türkçesinde +**gi**, +**ki** ve +**ki** olmak üzere üç şekli mevcuttur. Ek, zamir ve sıfat yapımında da kullanılmaktadır.”¹⁰⁵

evvelki 2a/3, özdeki 18a/8

1.2.1.1.4. Hâl Ekleri

İsimlerle diğer isimler, fiiller ve edatlar arasında ilişki kurar. Şu şekillerde görülür:

1.2.1.1.4.1. Yalın Hâli

“+Ø”

İşaretsiz olan bu hâl isim, kök veya gövdeleriyle çokluk ve iyelik ekli şekillerde söz konusudur.

Kök veya gövdede:

minnet 1b/1, tağ 2b/2, şu 2b/2, ten 3b/3, maşharalık 4a/2, miskinlik 6a/1

Çokluk ekli isimlerde:

dāneler 2a/4, koğular 5a/8, belālar 7a/6, işler 8b/1

İyelik ekli isimlerde:

¹⁰⁵ Köktekin, s. 88.

ma' rifetüm 3b/7, dostum 4b/2, du' añ 2b/9, sözümüz 7b/16,

1.2.1.1.4.2. Yaklaşma Hâli

Bu ek “+A”dır. Eski Türkçenin “+gA”’ekinden inkişaf etmiştir. Ünlüyle biten bir kelimeye geldiği zaman araya yardımcı “y” sesi gelmektedir:

ol tağa şordı 2b/3-4, kankı kaba kim girürse 3a/13, tona ve tene bir mürdâr nesne degse 3b/1, Allâha ula[ş]mağdur 4a/11-12, toprak toprağa, yil yile, şu şuya, od oda gitdi 4a/17-4b/1, cāna hareket getürür 5b/3, degme tã' at ĩmāna irmez 7b/14

Metnimizde bir yerde bu ek “+ra” biçiminde gelmiştir: bir polad demüri taşra ururlar 5a/16

Metnimizde yaklaşma hâl ekinin, yaklaşma/ yönelme ana anlamının yanı sıra farklı görev ve anlamlarda kullanıldığı da görülmektedir:

a) “için” anlamında:

bunları yabana bıraktı 2b/173a/1, abdest gerek namāza yaraya 3b/5, namāz gerek Allāh hāzretine yaraya 3b/5, bu oda muḥabbet dirler 5b/3, Zīra kim ḥalka kāl u kıl da' vāyı gümāndur 7a/8, evvel cāna cism dirler 12b/3, üç kişiye kalem yokdur 12b/6, Bir nārasīde oğlana ve ikinci dīvāneye ve üçüncü uyuyana 12b/7, ten cāna merkebdür 13a/1, uçmak saña vācib olur 24a/11

b) “dA” eki yerine

Bu āyet anların ḥaqqına gelmişdür 21b/17

c) Vasıta eki yerine

şuya yunup nice pāk olursın 4a/23, sekiz uçmağun içini ol çiçeklere bezedürler 5a/9

d) Belirtme eki yerine

peygamberlere yılda bir kez ziyāret iderler 24a/16, şehīdlere her gün ziyāret iderler 24a/1617

1.2.1.1.4.3. Belirtme Hâli

1.2.1.1.4.3.1. İşaretli Belirtme

a) +(y)l

dünyâyı terk idüp âhireti sevmekdür 2a/13, şuyı dağı tatlu oldı 2b/11, dünyâyı terk itmekdür 3a/5, tonı ve teni pāk ider 3b/2, ol otı koyun yise 3b/12, dünyā ile âhireti terk itmekdür 4a/11, Tañrı ta‘âlâyı nice bilür 4b/15, riyâyı harām bilmekdür 8b/15, Mevlâyı isterler 13a/5, günāhuñuzı 13b/9, Tañrıyı görür misin 16a/15, ağız tatluyı ve acıyı bilür 16b/8, Göz görmegi bilür 16b/8

b) +(n)I

şubaşını yiñdügi 6b/5, bunu bilmek gerek 7b/17, anı kim ben bilürem 12a/16

1.2.1.1.4.3.2. İşaretsiz Belirtme

“+Ø”

rızıqların ma‘lūm ve maḡsūm kıldı 1b/3, arzūların istemeyüp 2a/12, kelāmuñ ardın okurlar 3a/12, taşrasın yursañ 3b/10, acısın duymasa 5a/15, kendü murādların görmeyince 5a/16, bunların haṡāların 8a/17, maḡāmların beyān kılar 9a/7, eşyānuñ adların öğretti 20b/14

1.2.1.1.4.4. Bulunma Hâli

Bulunma hâlinin eki “+dA”dır.

a) Yerde bulunma

Her kim bu dünyāda kendüzin göyündürürse 2a/16, yarın âhiretde dürlü dürlü ‘azāblardan kırtulur 2a/16, bu āyet Tevrāda var mıdur ve İncilde var mıdur ve Zebūrda var mıdur ve Furḡānda var mıdur 2b/6-7, şu döküldügi yirde biten otı 3b/17, Tañrı tebāreke ve ta‘ālā Ḳur’ānda buyurur 4a/15, birisi evde ḡalur ve birisi yolda ḡalur 4b/3, ‘arşda birikür 5a/2, zāhir bu cihānda ve bāṡın ol cihānadur 18b/12, sīnde dağı fā’idesi ola 23b/1

b) Zamanda bulunma

günde on kez taşrasın yursañ 3b/10, ol demde 20b/16, Ol vaḡitde 21b/6, güneş günde bir burcdan ṡoḡar 23b/3, yılda bir kez ziyāret iderler 24a/16

c) “Olarak” anlamında

şüretde ādemdür 7a/17, zāhirde şeyḡ dileginde ola 9b/16, bāṡında kendü dileginde ola 9b/16, ma‘nāda ḡayvāndur 13b/17

d) “üzere” anlamında

dört dürlü t̤ā‘ atde qodı 2a/1

e) Yönelme eki yerine

bir qapa süci qo ve ağızın berkit ve deñiz içinde at 3b/910, her bir kişide üç yüz altmış ferişte müvekkeldür 8a/10

1.2.1.1.4.5. Ayrılma Hâli

Ayrılma hâli, ismin kendisinden ayrıldığını ifade eden fiillerle ilişkisini anlatmaktadır. Bu ek “+dAn”dır.

dört dürlü nesneden kim yaratdı: Evvel topraqdan, ikinci şudan, üçüncü oddan, dördüncü yilden 2a/23, bu dünyādan ayrılanlar dürlü ‘azābdan kırtulurlar 3a/1, Hāq ta‘ ālādan ırāq olur, bilmekden ırāq olur 6a/15, dostdan ayırmaz 6b/9

Metnimizde bu ek, çıkma-ayrılma temel anlamlarının dışında farklı anlam ve görevler için de kullanılmıştır:

a) Sebep bildirmek için

mecmū‘ı ‘ālem yiyden helāk olurdı 2a/45, dostuñ ‘aşkıñdan 5a/14, ‘aşqdan esrūmediyse 10b/9, ‘aşqdan olur 11b/17

b) Karşılaştırma amacıyla

ılqıdan kemdür 13a/3, ol kişiden rāhat 13b/12, ādemden ulusu yoqdur 14b/13, mülkden yegdür 14b/17, dünyādan ve āhiretten yegdür 15a/2, cāndan yakın 18b/5, hayvāndan beterdür 22a/5, cümle a‘ zādan geç fenā bulan 22b/67, atadan ve anadan yeg 23b/16, kāfirden dağı qatıdır 24a/9

c) Cevher bildirmek için

altmış dürlü topraqdan yaratdı 20a/15, nuṭfeden yaratdum 20b/2

d) Kaynak bildirmek için

yoqdan var eyledi 1b/2, imdi güneş günde bir burcdan toğar 23b/3

e) “olarak” anlamında

ādemden sayılmaz 7a/16

f) Edatlarla kullanımı

kendüden ayruq 3a/14

1.2.1.1.4.6. İlgi Hâli

a) “+nUn”

Tamlama kurduğundan tamlayan eki olarak da bilinen bu ekin eklendiği isim ile diğer isim arasında sahiplik, ait olma, ilgi kurma gibi görevleri vardır. Bu ek ünsüz ile biten isimlerde “+Un”, ünlü ile bitenlerde “+nUn”dür.

maḥlūḳātuñ rızıkların 1b/3, ‘ābidlerüñ ṭā‘atleri (2a11), kelāmuñ ardın 3a/12, yāduñ ṭā‘ati 3b/7, yāduñ ma‘rifeti 3b/8, koyunuñ etinden 3b/13, şeyṭānuñ şeyṭānlığı 4a/5, uçmağūñ içini 5a/9, dostuñ ‘aşkıñdan 5a/14, oduñ ocağı 5b/2, erenlerüñ gönüldür 5b/23, ĩmān şuyınuñ serverleri (6a13), ĩmānuñ düşmenleridür 6b/4, bunların ḥaṭāların (8a17), maḳāmuñ yigirmisi 10b/11, dizdāruñ adı 11b/1, cānuñ merkebidür 12b/11, būsṭānuñ bağcısı 13a/15, insānuñ cānı 16a/10, sizüñ örtüñüzdür 19a/10, Ḥaḳḳuñ kudretiyle 20a/2, kuluñ sinesi 22b/1

Metnimizin bir yerinde ünsüzle biten kelimeye “+nuñ” biçiminde gelmiştir: taşnuñ 5a/17

Ek, birinci tekil kişi zamirine “+üm” biçiminde gelmektedir:

benüm ma‘rifetüm 3b/7, benüm ḥabībüm 21a/7

b) “+Ø”

İlgi hâli eksiz de kurulabilmektedir. Bu durumda belirtisiz isim tamlaması oluşmaktadır. Standart Türkiye Türkçesindeki ile özdeş olan bu kullanımın metnimizdeki örnekleri şunlardır:

peygamberler serveri ve mürseliler ulusına olsun (1b3/4), cānları murādlarına (4b9), Mışır ḥātūnları (5a13), kendü murādların (5a16), nefis şeyṭānların yedidür (5b12), cān cömerdliği (6a5/6), gönül cömerdliği (6a6), taşarruf ıssıları (7a6/7), riyā ile ṭama‘ şehrinden (7a11/12), Tañrı dostlarına (8a14), ma‘rifet yoluñuz 14b/17

1.2.1.1.4.7. Vasıta Hâli

Vasıta hâli ekini almış bir isim, fiilin belirttiği hareketin nasıl, neyle, hangi vasıtayla ve kiminle yapıldığını belirtmektedir.

a) +n Vasıta Hâli Eki

“Eski Anadolu Türkçesinde degin, ilkin, kezin gibi kelimelerdeki vasıta hâli ekleri kalıplaşmıştır.”¹⁰⁶

Metnimizde bu kalıplaşmanın tek örneği vardır:

degin 22b/5

b) +IA, +(y)IIA Vasıta Hâli Eki

Fiilin hangi vasıtayla oluştuğunu ifade eder veya birliktelik anlamı verir.

bilmeklîğla yād kıldı 7a/1, şun‘la 7a/9, kulağla mı işidürsüz 12a/7, tã‘atle 12a/8, ayağıyla 17a/4, kulağla 19b/7, Hâkkuñ kudretiyle 20a/2, nûrıyla 20a/3, şuyla 20b/11, kendü lütfıyla 20b/13, emriyle 22b/1

Bu ek bir yerde yönelme eki yerine kullanılmıştır:

Çalab Tañrıyla münâcât kılurlar 16a/14

1.2.1.1.4.8. Eşitlik Hâli

Eşitlik eki “+cA”dır. Eşitlik, gibilik ve benzerlik bildirir. Metnimizde daha çok “kadar” anlamında kullanılmıştır.

bunca dürlü şeytân fi‘li içiñde 4a/2, bunca ferîşteler arasında 8a/10, bunca yaramaz işler kim idersin 8b/1, bunca kerâmet 23a/10

Bu ek, “ne” kelimesinin üzerine geldiğinde “ne kadar, nasıl” anlamlarıyla, kalıplaşmış olarak kullanılır.

yunup nice pāk olursın 4a/3, Allāhı nice bildiñüz 4b/11, sultān gitse nā‘ib nice durur 8a/2, bir nice şüretde âdemdür 13b/16

1.2.1.1.4.9. Yön Hâli

Yön ekleri, ismi fiile bağlar ve fiilin yönünü gösterir. Bu ekler “+rA, +ArU”dur. Kalıplaşmış birkaç kelimeye görülür. Bu eklerle kurulan kelimeler şunlardır:

taşra 3a/15, üzredür 7b/8, içeri 10b/13, soñra 13a/17, yukaru 14b/16

¹⁰⁶ Köktekin, s. 94.

1.2.1.1.5. İsimlerde Soru Şekli

+mİ

Küçük ünlü uyumuna aykırı biçimde hep düz-dar ünlülü kullanılmıştır.

Pes, bu âyet Tevrâtda var mıdur 2b/6, İncilde var mıdur ve Zebûrda var mıdur ve Furkânda var mıdur 2b/7, ata mı yegdûr 4b/5, ana mı yegdûr 4b/6, utanur mı şanursın 8b/2, göz ile mi görürsüz 12a/7

1.2.2. Zamirler

“İsimlerin yerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret yoluyla karşılayan kelimelerdir.”¹⁰⁷

Metnimizdeki zamirlerin kullanılışı bugünkü Türkiye Türkçesindekinden pek farklı değildir.

1.2.2.1. Şahıs Zamirleri

Şahısların yerini tutan kelimelerdir. 3. kişi çekimlerinde bazı farklılıklar görülür. Metnimizdeki kullanılışları şu şekildedir:

1.2.2.1.1. Teklik 1. Kişi (ben)

ben: ben eyitdüm: İncîl senüñ ve Furkân Muḥammedüñ degül midür 2b/8

benvenlik: benvenlik kıldı 6b/7

benüm: benüm ‘ināyetüm ḥavfıla recā ortasında 12a/16

benümle: her ḳanda olursañuz benümle olun 24a/4

beni: beni ne ırāḳda ve ne yakında isteñ 24a/3

benden: benden günāhuñuzı ‘af itmek 13b/9

baña: degme ten mi yarar baña ṭā‘at ḳılmağa 3b/7

benümdür: sizlerde olan būstān daḥı benümdür 13b/2

1.2.2.1.2. Teklik 2. Kişi (sen)

sen: sen dembedem niçün ditrersin 2b/4

¹⁰⁷ T. Böler, H. Vural, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2011, s. 211.

senüñ: İncıl senüñ 2b/8

1.2.2.1.3. Teklik 3. Kişi (o, ol)

ondadır: maḳām mülk issine yüzün sürüp yüz şuyın yu; zīra kim vaḥdet
ondadır 10b/3

aña: Ḥaḳ ta‘ālā, ana baḡrın aña miḥrāb buyurur 22b/16

anda: bu bed ef‘ālūñ sekizi de daḡı anda bulunursa şeyṭān muṭlaḳ ol kişi
ola 4a/4-5

andan: dördünci maḳām dünyā içinde yaradılmış mecmū‘ı nesne andan 10b/2

anlaruñ: bu āyet anlaruñ ḥaḳḳına gelmişdür 21b/17

anuñ: dükeli ‘ālemi anuñ dostluḡına yaratdı 1b/4

anuñdur: kime kim degse rāḥatlık anuñdur. 14a/7

1.2.2.1.4. Çokluk 1. Kişi (biz)

biz: biz zā‘İf, bīḳāre ḳulları yoḳdan var eyledi 1b/1

bize: bize ĩmān ve İslām rūzī ḳıldı 1b/2

bizi: bizi bir itdigi ānı yād ḳılmaḡa ve tā‘at ḳılmaḡa yarar 3b/6

bizüm: bizüm sözümüz 7b/16

1.2.2.1.5. Çokluk 2. Kişi (siz)

siz: siz inanursız 8b/2

sizde: sizde olan būstānuñ baḡcısı Ḥaḳ ta‘ālādur 13a/15

sizden: ‘özür dilemek sizden 9a/14

size: size ḥıṣm doḡuna 8b/5

sizi: sizi iki būstān arasında yaratdı 13a/12

sizler: sizler inanursız 8b/4

sizlerde: sizlerde olan būstān daḡı benümdür 13b/1

sizlere: sizlere bildirdüm 19a/17

sizleri: sizleri sevdüğimiçün 19a/8

sizüñ: gökler sizüñ örtünüzdür 19a/10

sizüñem: ben sizüñem 6b/16

sizüñven: Mevlā sizüñven 19a/15

1.2.2.1.6. Çokluk 3. Kişi (onlar)

onlar: dostı onlardur 7b/5

anları: anları geri dirken deñize ğarķ eyledi 6b/11

anlaruñ: anlaruñ cānları diriliginde başludur 11b/13

anlar: anlar kim dünyā isterler, ılkıdan kemdür 13a/3

1.2.2.2. İşaret Zamirleri

İsimlerin yerini işaret yoluyla tutan zamirlerdir. Metnimizde kullanılan işaret zamirleri ve kullanılışları şu şekildedir:

bu

bu: bu da eyitdi kim 21a/16

budur: âdem arısuz olduğı sebep budur 3b/8

buña: kim buña irmediyse 10b/8

bunda: bunda taşarruf vardur 7a/6

bundadur: hevl bundadur 10b/6

bunı: bunı bilmek gerek 7b/17

bunlar

bunlar: bunlar ʔarīķat ķavīmleridür 2a/15

bunlara: bunlara hidāyet ķapısı açılmadı 3a/6

bunlardan: bunlardan pāk olmaķdur 2a/14

bunlardur: ĩmān şuyınuñ serverleri bunlardur 6a/13

bunları: bunları yabana bıraķdı 2b/17

bunlaruñ: bunlaruñ aslı oddandur 2a/14

bular

bular: bular key ulu kimselerdür 7a/14

bulardan: bulardan yayıldı 22a/10

bularuñ: bularuñ birisi ĩmān ehlinüñ içinde ola 8a/13-14

bularuñla: şubaşını yindügi bularuñla ma‘lūm olur 6b/5

işbu

işbu: işbu inanmağdur kim sizler inanursız 8b/4

o, ol

onda: ikrār onda olmaz 10b/13

ol: kaçkı kaba kim girürse ol gerek kim şuya doya 3a/13-14

aña: ayruķ nesne aña birikmez 3a/14

anda: senüñ anda yirüñ yokdur 21b/3

andan: āhir girü andan çıkaruruz 4a/17

anı: ben anı ‘inümle beğledüm 13b/2

anı kim: dilersem öldürürem; anı kim ben bilürem 12a/16

anuñiçün: anuñiçün kim süci ĥarāmlığı ve mürdārlığı şeytān fi‘linden
oldı 3b/13-14

anuñiçündür kim: anuñiçündür kim ‘āşıklar yüz yire sürerler 17a/5

onlar

anlar: ne ki yaratdıysa ol şehristānda dağı anlar vardur 11a/14

anlaruñ: anlaruñ yarusı deprenür 22b/9

1.2.2.3. Dönüşlölük Zamirleri

Muhsine Börekçi, dönüşlölük zamirlerinin pekiştirme ve dönüşlölük işlevini aynı anda gerçekleştirdiğini ancak bu işlevlerden birinin baskın olabileceğini söyler¹⁰⁸. Metnimizdeki dönüşlölük zamirleri de bu işlevlerle kullanılmıştır.

kendi

kendi: kendi ĥālını bile 17a/17

kendü

kendü: kendü rahmeti birle yād kılar. 19a/2

kendüden: kendüden ayruķ nesne aña birikmez 3a/14

¹⁰⁸ M. Börekçi, *Türkiye Türkçesinde Yapı ve İşlev Bakımından Sözcükler*, Erzurum 2009, s. 69.

kendülerin: kendülerin göyündürürler 2a/15

kendülerinüñ: kendülerinüñ cehdiyledür 3a/7

kendülügi: Allāhu ta‘ālā ḥazretinüñ kendülügi odıdur 5b/1

kendümüzden: Allāhu ta‘ālā ḥazretlerini kendümüzden 4b/12

kendüsi: hergiz kendüsi vefāt itdüğün dahı aňlamaz 5a/12-13

kendüye: ol kişinüñ kendüye ḥayrı yok 23a/12

kendüyi: kendüyi bilse bu ‘ilimlerle ḥaḳıḳate vāsıl olur 19b/4

kendüz

kendüzin: her kim bu dünyāda kendüzin göyündürürse 2a/16

kendüzüñüzi: kendüzüñüzi bilmediñüzse bu ḳapu nevmid ḳapusıdur 8b/4-5

1.2.2.4. Soru Zamirleri

İsimlerin yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir. Metnimizde soru zamirleri ve kullanılışları şu şekildedir:

ḳancaru

ḳancaru: ḳancaru giderler 3a/6

ḳandan

ḳandan geldiler 3a/6

kim

kim: bu maḳāma kim ire 10b/7

kimsün: yā sen ḳalan kimsün kim ḥaber virürsün 4b/1

kimüñ: Muḥammed Resūlu’llāh kimüñ adıdur yā Rab 21a/6

ne

uğrı, ḥazıneyi ne itdi 8a/4

adıñuz nedür 21a/8

1.2.2.5. Belirsizlik Zamirleri

Metnimizdeki belirsizlik zamirleri ve kullanılışları şu şekildedir:

bir kimse dil ile ĩmān getürse 10b/15

birbiri: birbirine ḳarışmaz 16a/1

biri biri: biri birine karışmaz 15b/17

biri: biri eyitdi kim: Adum ‘ aqıldur 21a/9

birisi: birisinin bir zerre günāhı yoğıdı 12a/13

cümlesi: cümlesinin üzerine müvekkeldür 23b/5

dükeli: dükelisi ‘ aqıl berekātından idi 23a/11

her kim: her kim kendüye yakın bulsa nevmīd olmaya 24a/4, her kimde ise belürtse gerekdür 10a/13, her kimün kim ‘ ilmi yaqın olsa 24a/5

her ne kim: her ne kim var ise ihlāş ile īmān getürmekdür 8b/8

her ne: her ne bilürseñüz helāldan ve harāmdan geyersiz, tonanursız 8b/3

kimde kim: kimde kim yoğise ‘ aqlı ve cān uyur 23a/3

kimde: kimde yoğısa hāşşakīdür 24b/5

kime kim: devlet ebedī tahtı kime kim degse rāhatlık anuñdur. 14a/6-7

kimisi: kimisi tefsīr [ü] eḥādīs ‘ ilmin bilür 16b/6

kimse: kimse bilmez 12a/16, çok kimseler eydürler kim ata aşıldur ve ana kökdür 4b/6, bular key ulu kimselerdür 7a/14, o kimsenün göñülden haberi yoqdur 13a/6

kimün kim: kimün kim göñlinde ‘ aqlı nūrı yoğısa ol kişinün kendüye hayrı yoq 23a/11-12

kimün: kimün hatrına qalır 23a/17

qamu: bunlar qamısı īmān beqcisidür 11b/4, qamudan yuqaru başdur 14b/15-16

şey’: beş şey’ hil‘ at olmaq üzere dönegeldi 11b/6

1.2.3. Sıfatlar

1.2.3.1. Niteleme Sıfatları

İsimlerden önce gelerek onların niteliğini bildiren kelimelerdir. Kimi sözcükler kendiliğinden nitelik bildirirken kimileri de yapım ekleri yardımıyla niteleme sıfatı görevi üstlenir.

Metnimizdeki pek çok niteleme sıfatından bir kısmını örnekleyelim:

acı: acı şu 2b/14

bāqī: bāqī dervişlik 14a/6

deriñ: deriñ deñizdür 3a/3

devletlü: devletlü kişidür. 23a/5

dürlü: dürlü hâlden 9b/15

ğâfil: ğâfil şubaşısı 6b/4

gözlü: gözlü kullarum 19a/3

günâgün: günâgün çiçekler 5a/4

‘ibretlü: ‘ibretlü kullarum 19a/3

mürdâr: mürdâr nesne 4a/6-7

nârasîde: nârasîde oğlana 12b/7

şâğ: şâğ ellerine 22b/4

şol: şol egesinden 22a/7

şovuk: şovuk sözlüler 16b/14

ulu: ulu kapudur 2a/6, ulu kimselerdür 7a/14, ulu noķşândur 24b/8

yeşil: yeşil gevherdür 4a/7

yigrek: yigrek kavimlerdür 1b/5

1.2.3.2. Belirtme Sıfatları

1.2.3.2.1. İşaret Sıfatları

Metnimizdeki işaret sıfatları ve kullanımları şunlardır:

bu

bu dünyâda 2a/16, bu şu 2b/4, bu âyet 2b/6, bu pîr 2b/14

o

o kimsenüñ 13a/6, o kimseye 15b/10

ol

ol Tañrı tebâreke ve ta‘âlâ 1b/1, ol peygamberler serveri 1b/3, ol pâdişâhı ‘âlem 1b/6, ol dîn çerâğı 1b/10

1.2.3.2.2. Sayı Sıfatları

1.2.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Metnimizdeki asıl sayı sıfatları şunlardır:

beş: beş şey' 11b/6

bir: bir kez 2a/17, bir sâ' at 7a/7

dört: dört dürlü nesneden 1b/11, dört gürûh 1b/11

iki yüz: iki yüz yıl 9b/6

iki: iki söz 7b/12, iki sulţân 11a/15, iki deñiz 15b/16

kırk: kırk maķâm 10b/11

on iki: on iki dürlü nesnedür 6a/12

on sekiz biñ: on sekiz biñ ķandîl 14b/14

on: on kez 3b/10

sekiz: sekiz rāhmāni ķal' a 23b/4

üç yüz altmış altı: üç yüz altmış altı burc 23b/4

üç yüz altmış: üç yüz altmış ferişte 8a/10

üç yüz: üç yüz yüzi 3a/10

üç: üç dostum 4b/2

yedi yüz kırk: yedi yüz kırk pāre sūñük 22b/11

yedi: yedi ķat gök 5a/7

yetmiş iki: yetmiş iki yüzi 3a/11, yetmiş iki milleti 10b/1

yüz biñ: yüz biñ gūnāgūn çiçekler 5a/4

yüz yigirmi dört biñ: yüz biñ yigirmi dört biñ ķıl 22b/12

1.2.3.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Metnimizdeki sıra sayı sıfatları şunlardır:

altıncı: altıncı gökden 5a/4

beşinci: beşinci ķat 5a/4

dördüncü: dördüncü maķâmı 10a/15

ikinci: ikinci maķâmı 10a/14

on birinci: on birinci maķâm 10a/11

onuncu: onuncu maķâmı 10a/17

sekizinci: sekizinci maķâm 9a/2

toğuzuncı: toğuzuncı gün 22b/12

üçüncü: üçüncü mağāmı 10a/15

yedinci: yedinci mağām 10a/5

1.2.3.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Metnimizdeki üleştirme sayı sıfatları şunlardır:

birer: birer dizdār müvekkel 11a/17

yüzer: yüzer biñ çerisi vardur 11b/4

1.2.3.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Metnimizdeki belirsizlik sıfatları şu şekildedir:

bir: bir tağ dibine irüşdi 2b/2

birkaç: birkaç laṭif beyitler buyurur 10b/7

bir nice: bir nice şūretde 13b/16

cümle: cümle nesnenüñ varlığını 2a/6

fülān: fülān yirlüyin 14b/10-11

her: her adınüñ 17b/3, her gün 18a/15

her bir: her bir kişinüñ 17b/7

şamu: şamu cānlar 11b/17

1.2.3.2.4. Soru Sıfatları

İsimleri soru yoluyla belirtir. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

şankı: şankı şaba 3a/13, şankı kitābda buyurdı 8a/13

ne: ne ma' nādan böyledür 10b/11

nice: bir nice şarlıkla gider 6a/1

1.2.4. Zarflar

Kâzım Köktekin'in "Cümlede fiil, fiilimsi, sıfat, sıfatfiil ve zarf niteliğindeki kelime veya kelimeleri zaman, ölçü, yer, yön, soru bakımından destekleyen, açıklayan

kelime türü''¹⁰⁹ diye nitelendirdiği zarfların metnimizdeki çeşitleri ve kullanımları şu şekildedir:

1.2.4.1. Zaman Zarfları

Metnimiz zaman zarfları yönünden zengindir. Bazı örnekleri şunlardır:

āhır: āhır helāk oldu 6b/8

beşinci gün: beşinci gün şol ayağın yaradur 22b/8

bir gün: bir gün Tañrı arslanı Hāzreti ‘Ali rağıya’llāhu ‘anh hāzretlerine su’āl eylediler 16a/14-15

bu gün: bu gün ne lañif, mübārek қоқular geldi 5a/8

dembedem: ol tağ dağı dembedem ditrerdı 2b/3

dün gün: od gibi dün gün yanarlar 2a/15, bu pır dün gün ağlar 2b/14

‘ākıbet: ‘ākıbet malıyla helāk oldu 6b/12

evvel: evvel seyride Çalap şun‘una 4b/10, evvel iblis ‘aleyhi’llā‘ ne oda söykendi 6b/8

gāh: gāh artar 16a/4, gāh eksilür 16a/5

gice: ādem oğlanı gice dünyā günāhından arınur 12b/8

günde: imdi güneş günde bir burcdan toğar 23b/3

gündüz: gündüz günāhları biribirine ulaşur 12b/9

gündüzin: gündüzin ıraқ gitmez 12b/8

hemān: hemān adların bilür ‘ilme’lyaqın ile 14a/1

her gün: her gün cenk iderler 18a/15, her gün ziyāret iderler 24a/17

ikinci gün: ikinci gün bir parmaqların yaradur 22b/7

imdi: imdi güneş günde bir burcdan toğar 23b/3, imdi dilegin gördün işitdün 24b/4

ol demde: pes ol demde kaçan cān Ādemün geñzine irdi 20b/16-17

ol sā‘at: ol sā‘at ol tağ ditremekden durdı 2b/11

onuncı gün: onuncı gün cān girer 22b/14

¹⁰⁹ K. Köktekin, *Varka ve Gülşah*, TDK Yay., Ankara 2007, s. 82.

sekizinci gün: sekizinci gün yedi yüz kırk pâre süñük yaradur 22b/11

şimdi: şimdi anı da zıkr iderüz 13a/15

toğuzuncı gün: toğuzuncı gün yüz biñ yigirmi dört biñ kıl yaradur 22b/12

yarın: yarın âhîretde dürlü dürlü ‘azāblardan kurtulur 2a/16-17

yılda bir kez: yılda bir kez ziyâret iderler 24a/16

yil esmeyince: yil esmeyince dāneler şamānından ayrılmaz 2a/4

1.2.4.2. Yer ve Yön Zarfları

Metnimizde sınırlı sayıda kullanımı söz konusudur.

içerü: içerü olmaz 10b/13

taşra: taşra olur 10b/13

yukaru: yukaru bak 21a/4

1.2.4.3. Nitelik Zarfları

Neşe Atabay vd. bu zarfların niteleme sıfatlarından oluştuğunu ancak eylemleri nitelediğini söyler¹¹⁰. Bu zarflar fiilimsileri de nitelemektedir. Metnimizde de bu iki temel göreviyle kullanılmıştır.

aç: bir gün toğ ve iki aç geçerler 8a/16

aru: aru geymekdür, aru yimekdür 9a/3-4

bu resme: bu resme olan 2a/10

dürüst: dürüst olmaz 6a/14

eksük: eksük olsa 6a/14, eksük yaratsam 9b/9

kāfirīn: kāfirīn doğdı ve dirildi ve kāfirīn öldiler 21b/13

küp küp: küp küp ötdi 20b/7

müslümānın: müslümānın toğdı ve müslümānın dirildi 21b/15

müşkil: müşkil söyler 5b/8

öyledür: öyledür, didi 2b/9

teferrücen: teferrücen yürürdi 2b/1-2

¹¹⁰ N. Atabay, İ. Kutluk, S. Özel, *Sözcük Türleri*, TDK Yay., Ankara 1983, s. 106.

tarlıkla: tarlıkla gider 6a/1

ulu gibi: ulu gibi bileler 2a/9-10

korkusuz: korkusuz yürümek 8b/8

tok: bir gün tok ve iki aç geçerler 8a/16

yakın: yakın bulsa 24a/4

yigrek: yigrek bilürseñ 10b/14

zâr zâr: zâr zâr ağlarlar 8b/7

1.2.4.4. Soru Zarfları

Metnimizdeki kullanımı pek azdır.

nice: nice pâk olursın 4a/3, nice bildiñüz 4b/11, nice durur 8a/2

ne: adn̄ işitmekle dadın ne bilür 13a/7

1.2.4.5. Azlık-Çokluk Zarfları

Metnimizdeki azlık-çokluk zarfları şu şekildedir:

az: az ola 9a/13, perde az olur 12b/9

biraz vakit: biraz vakit bakdı 20b/6

bu kadar : cānlara bu kadar yiter 19b/5

çok: çok olsa 23b/12

nāhad: nāhad şaklarlar 22b/5

1.2.5. Ünlemler

Metnimizde seslenme amaçlı “ey” ve “yâ” ünlemleri kullanılmıştır.

ey: ey ‘azîz, şaķınmaķ gerek 2a/7-8, ey ‘azîz, bu dünyâdan ayrılanlar dürlü
‘azābdan kırtulurlar 3a/1

yâ: yâ Rūhu’llāh 2b/5

Metnimizin bir yerinde “ey” ünlemi “yazık” anlamında kullanılmıştır:

ey saña kim içinde kibr ü hased [ü] buhl [u] tama‘ 4a/1

1.2.6. Edatlar

Metnimizde “çünkü, çünkim, eger, ger, ile, illā, ki, kim, meger, nitekim, pes, tā, tā kim, ü, ve, veyāhud, veya, ve hem, ve hem daḥı, ya‘nī, yoḥsa” edatları bağlama fonksiyonuyla kullanılmıştır. Bunlardan “ya‘nī” genellikle ayet ve hadislerden hemen sonra onları açıklamak için kullanılmıştır.

“bile, degin, gibi, içün” edatları çekim, “daḥı” kuvvetlendirme, “‘aceb” soru, “girü” yineleme, “ne... ve ne..., hem... hem...” edatları karşılaştırma işleviyle kullanılmıştır.

bile: benümle bile gelür 4b/3

çünkü: çünkü bu heybeti gördi 2b/16

çünkim: Onuncı gün cān girer çünkim beş ay tamām ola 22b/14-15

daḥı: muḥib daḥı teslīmi rızā olsa gerek 4a/13, ol şehristānda daḥı anlar vardur 11a/14-15, cān daḥı dirildi 11b/7, ādem ma‘nāsı daḥı üçdür 12a/4

degin: ‘arşdan tā taḥte’ssarāya degin 14b/11-12, şaḳlarlar, yigirmi güne degin 22b/5

eger: eger yıl esmeyeyidi 2a/4

ger: ‘ārifler ger kim arı ola 3a/8

gibi: od gibi dün gün yanarlar 2a/15, senüñ gibi kişinüñ katında edepsizlik itmezsın 8a/11

girü: girü yüzlerine urdı 8a/17, biz girü sözümüze geledüm 12a/17

hem...hem...: hem artar hem eksilür 23b/11

içün: bir tamlā süci kuyuya tamladıḡiçün şuyın hep pāk itmek gerek 3b/16

ile: dünyā ile āhireti terk itmekdür 4a/11

illā: muḥiblerüñ şerḥi çoḡdur, illā ‘aḳıl irmege 7b/3

ki: bir pīr vardur ki Benī İsrā’īl zamānından ḳalmışdur 2b/12

kim: bilmezler kim ḳandan geldiler 3a/6

meger: meger kim senüñ du‘āñ berekātıyla 2b/15

ne... ve ne: ne ölidür ve ne diridür 11b/11, ne ırāḳda ve ne yakında isteñ 24a/3

nitekim: nitekim yıl esmeyince dāneler şamānından ayrılmaz 2a/4

pes: pes şöyle bilgil kim bir kez yanan ayruḡ yanmaz 2a/17

tā kim: üçüncü uyuyana tā kim uyanınca 12b/7

tā: kimūñ ḥaṭrına ḡalır, kimin ḡalmaz; tā ölüp sīne varınca ba‘zınuñ ḥaṭrıdan gitmez 23a/17

ü: tefekkür ü soḡbet 14a/5

ve hem daḡı: ve hem daḡı ılıḡlar dikene düşmezler 12b/12

ve hem: ve hem cān ḡatında ten ılıḡıya beñzer 12b/11

ve: isteye ve özleye ve gözleye 14b/11

veya: bir kimse bir būstān veya bir bāḡçe yapsa 13a/16

veyāḡud: bunları görüp ve işidüp añlamayan veyāḡud ādemler dirliklerin itmeyen veyāḡud dirlik ehlin sevmeyen ḡayvāndur 22a/3-4

ya‘nī: ya‘nī dūnyā bir deriñ deñizdür 3a/3, ya‘nī her nesne aḡlına döner, dimekdür 4a/14-15

yoḡsa: cān öli mi yoḡsa diri midür 13b/13

1.2.7. Fiil Çekimi

“Türkçede fiil işletme ekleri kip, zaman ve kişi ekleridir.”¹¹¹

1.2.7.1. Fiil Çekiminde Kullanılan Kişi Ekleri

“Bugün olduğu gibi EAT’de de iki çeşit şahıs eki kullanılmıştır. Emir kipinin çekimi ise zaman ve kip çekiminden farklı olarak, her şahıs için ayrı eklerle yapılır.”¹¹²

1.2.7.1.1. Kişi Zamiri Kaynaklı Kişi Ekleri

Kişi	Kişi ekleri
Teklik 1. kişi	+m, +(y)Am, +vAn
Teklik 2. kişi	+sIn
Teklik 3. kişi	+Ø
Çokluk 1. kişi	+(y)Uz, +vUz
Çokluk 2. kişi	+sIz
Çokluk 3. kişi	+lAr

¹¹¹ H. Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, (2. Baskı), Akçağ Yay., Ankara 2009, s. 64.

¹¹² Köktekin, s. 90.

1.2.7.1.2. İyelik Eki Kaynaklı Kişi Ekleri

Kişi	Kişi ekleri
Teklik 1. kişi	+m
Teklik 2. kişi	+ñ
Teklik 3. kişi	+Ø
Çokluk 1. kişi	+K
Çokluk 2. kişi	+ñUz
Çokluk 3. kişi	+lAr

Kişi ekleri, kiplerle verildiğinden ayrıca örneklenmemiştir.

1.2.7.2. Fiillerde Kip

EAT'de de TT'de olduğu gibi fiiller haber kipleri ve tasarlama kipleri olmak üzere ikiye ayrılarak incelenir. Metnimizde kullanılan kipler şu şekildedir:

1.2.7.2.1. Basit Kipler

1.2.7.2.1.1. Haber Kipleri

Herhangi bir zaman içinde gerçekleşen, gerçekleşmesi muhtemel olan veya beklenen fiillerin, doğrudan doğruya zamana bağlı olmasını sağlayan kipler, haber kipleridir.

1.2.7.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

İş, oluş ya da hareketin geçmişte meydana geldiği durumlarda, onu yaşayan ya da gören kişinin anlatımı sırasında kullanılır.

Kişi	Görülen Geçmiş Zaman Çekimi (Zaman+kişi eki)
Teklik 1. kişi	-dU+m
Teklik 2. kişi	-dU+ñ
Teklik 3. kişi	-dI+Ø
Çokluk 1. kişi	-dU+K
Çokluk 2. kişi	-dU+ñUz
Çokluk 3. kişi	-dI+lAr

1.2.7.2.1.1.1.1. Teklik 1. Kişi Görülen Geçmiş Zaman

didüm 2b/7, helāk kıldum 12a/13, göyündürdüm 12a/13, yarlıgadam 12a/14, rahmetüm divārın eyledüm 13b/2, virdüm 19a/9

1.2.7.2.1.1.1.2. Teklik 2. Kişi Görülen Geçmiş Zaman

bildüñ 10b/14, gördüñ 24b/4, işitdün 24b/4

1.2.7.2.1.1.1.3. Teklik 3. Kişi Görülen Geçmiş Zaman

ma‘lüm ve ma‘şüm kıldı 1b/3, tã‘atde kodı 2a/1, şu buldı 2b/2, içdi 2b/2, şordı 2b/4, bu âyeti okudı 2b/6, durdı 2b/11, gördi 2b/16, gitdi 4b/1, geldi 5a/8

1.2.7.2.1.1.1.4. Çokluk 1. Kişi Görülen Geçmiş Zaman

yād kılduk 7b/4, muhtaşar kılduk 8b/9, diledük 11b/5

1.2.7.2.1.1.1.5. Çokluk 2. Kişi Görülen Geçmiş Zaman

Metnimizde tek örneğine rastlanmıştır, onun da zaman bildiren kısmında EAT’nin kalıplaşmış genel çekiminin aksine düz ünlü kullanılmıştır: bildiñüz 4b/11

1.2.7.2.1.1.1.6. Çokluk 3. Kişi Görülen Geçmiş Zaman

geldiler 3a/6, bildiler 14a/2, irdiler 14a/3, su’âl eylediler 16a/15, geydurdiler 20b/11, oturdılar 20b/12, işitdiler 21b/8, tınmadılar 21b/16

1.2.7.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi

Ek, kişinin başkalarından duyarak ya da başka yollardan kendisinin çıkardığı sonuçlarla haberdar olduğu fiillerin anlatımında kullanılır.¹¹³

Kişi	Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi (Zaman+kişi eki)
Teklik 1. kişi	-mİş+Am
Teklik 2. kişi	-mİş+sIn
Teklik 3. kişi	-mİş+Ø
Çokluk 1. kişi	-mİş+Uz
Çokluk 2. kişi	-mİş+sIz
Çokluk 3. kişi	-mİş+lAr

Öğrenilen geçmiş zamanın 3. teklik ve 3. çokluk kişi çekimleri dışında diğer çekimlerine rastlanmamıştır.

¹¹³ G. Karaağaç, *Çağatayca El Kitabı*, İst. Üni. Edeb. Fak. Yay., İstanbul 1988, s. 130.

1.2.7.2.1.1.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman 3. Teklik Kişi

bilmiş 7a/3, olmuş 10b/15, korkmuş 20b/8

1.2.7.2.1.1.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman 3. Çokluk Kişi

ğark olmuşlardır 3a/3, hoşnūd olmuşlardır 3a/5

1.2.7.2.1.1.3. Geniş Zaman Kipi

Geniş zaman kipi, geçmişten başlayarak geleceğe kadar giden bütün zaman dilimleri içerisindeki oluş ve kılışları, yapılan işleri ve durumları içerisine alır.

Kişi	-Ur+kişi eki	-Ar+kişi eki	-r+kişi eki
Teklik 1. kişi	-Ur+vAn, -Ur+Am	-Ar+vAn, -Ar+vAm	-r+vAn, -r+Am
Teklik 2. kişi	-Ur+sIn	-Ar+sIn	-r+sIn
Teklik 3. kişi	-Ur+Ø	-Ar+Ø	-r+Ø
Çokluk 1. kişi	-Ur+Uz	-Ar+Uz	-r+Uz
Çokluk 2. kişi	-Ur+sIz	-Ar+sIz	-r+sIz
Çokluk 3. kişi	-Ur+lAr	-Ar+lAr	-r+lAr

Geniş zamanın olumsuzu -mAz eki ile yapılır:

Kişi	-mAz+kişi eki
Teklik 1. kişi	-mAz+Am
Teklik 2. kişi	-mAz+sIn
Teklik 3. kişi	-mAz+Ø
Çokluk 1. kişi	-mAz+Uz
Çokluk 2. kişi	-mAz+sIz
Çokluk 3. kişi	-mAz+lAr

1.2.7.2.1.1.3.1. Teklik 1. Kişi Geniş Zaman

ölürem 4b/2, [iste]dürven 8b/6, ağladuram 12a/15, güldürürem 12a/15, dirildürem 12a/15, öldürürem 12a/16, bilürem 12a/16

1.2.7.2.1.1.3.2. Teklik 2. Kişi Geniş Zaman

ditrersin 2b/4, pāk olursın 4a/3, dirsın 4b/2, edepsizlik idersin 8a/11, şanursın 8b/2, edepsizlik itmezsın 8a/11,

1.2.7.2.1.1.3.3. Teklik 3. Kişi Geniş Zaman

beyân ider 1b/10, birikür 3a/15, pāk ider 3b/2, gider 3b/2, revā olur 3b/2, t̃ā' at kılmağa yarar 3b/6, aşlına döner 4a/1415, su'āl kılur 4a/15, kalur 4b/3, yüzüne urmaz mı 8b/1, olmaz 10b/12, tolanmaz 18a/2, deprenmez 22b/10

1.2.7.2.1.1.3.4. Çokluk 1. Kişi Geniş Zaman

cevāb virürüz 3a/9, i'āde iderüz 4a/17, çıkaruruz 4a/17, zikr iderüz 13a/15

1.2.7.2.1.1.3.5. Çokluk 1. Kişi Geniş Zaman

inanursız 8b/2, geyersiz8b/3, tonanursız 8b/3, gönenürsüz 8b/4, dirsiz 11b/11, görürsüz 12a/7, işidürsüz 12a/7 şanursız 12a/8

1.2.7.2.1.1.3.6. Çokluk 3. Kişi Geniş Zaman

Bilmezler 3a/6, okurlar 3a/12, arıdurlar 3a/17, dökerler 3b/12, ağlarlar 8b/7, rāhat olurlar 13b/11, okurlar 15b/5, aşarlar 15b/7, otururlar 16a/13, tavāf iderler 16b/17, geyerler 17a/6, cān virmezler 5a/15

1.2.7.2.1.1.4. Gelecek Zaman Kipi

Fiilin gösterdiği hareketin gelecekte gerçekleşeceğini anlatmak için kullanılır. Metnimizde gelecek zaman eki olarak “-IsAr” bir yerde kullanılmıştır:

ḥarāb olısdur 18b/13

Bu ek bir yerde de zaman anlamı veren zarf görevinde kullanılmıştır:

cān giriser oğlan ana rahminde harekete gelür 22b/15-16

1.2.7.2.1.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri, henüz gerçekleşmemiş olan, tasarlanan, yapılması planlanan veya istenen durumların ifade edilmesinde kullanılmaktadır.¹¹⁴

Dilek-şart, gereklilik, emir, istek kipleri biçiminde dallanır.

¹¹⁴ F. Türkyılmaz, *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, TDK Yay., Ankara 1999, s. 10.

1.2.7.2.1.2.1. Dilek-Şart Kipi

Metnimizde dilekşart kipi olarak sadece 3. teklik kişi çekimine (-sA+Ø) rastlanmıştır:

degse 3b/1, bitse 3b/12, yise 3b/12, olsa 4a/4, dise 5a/1, gelse 6a/2, bilse 7a/2, dise 7b/8, doḡunsa 10a/12, ĩmān getürse 10b/15, inanmasa 10b/16, yapsa 13a/16, bulsa 24a/4

1.2.7.2.1.2.2. Gereklilik Kipi

Fiilin bildirdiḡi iş, oluş ya da hareketin yapılması gerektiḡini bildirir. Metnimizde gereklilik kipi “-mAk gerek” şeklinde yapılmıştır:

şakınmak gerek 2a/8, getürmek gerek 2a/8, pāk olmak gerek 2a/9, bilmek gerek 3a/17, pāk itmek gerek 3b/16, döndürmek gerek 6a/7, şöyle kılmaḡ gerek 9a/11, minnet kılmaḡ gerek 14b/8

1.2.7.2.1.2.3. Emir Kipi

Fiilin yapılması gerektiḡini emir şeklinde ifade eden kiptir.

1.2.7.2.1.2.3.1. Teklik 1. Kişi Emir

Ekleri: -(y)AyIm, -(y)AyIn, -(y)AyUm

Metnimizde tek örneḡine rastlanmıştır:

icābet kılayın 24a/7

1.2.7.2.1.2.3.2. Teklik 2. Kişi Emir

a) -GII

Metnimizde tek örneḡine rastlanmıştır:

bilgil 2a/17

b) -Ø

du‘ā kıl 2b/9, ḡo 3b/9, berkit 3b/9, at 3b/10

1.2.7.2.1.2.3.3. Teklik 3. Kişi Emir

Eki “-sUn”, metnimizde daha çok dilekistek anlamı verecek şekilde kullanılmıştır:

olsun 1b/4, bilsün 4b/14, olmasun 14b/10

1.2.7.2.1.2.3.4. Çokluk 1. Kişi Emir

–(y)AlUm, 1. çokluk şahıslarda kullanılan emir ekidir. Cümleye istek anlamı katmaktadır. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

alalum 12a/1, k̄alalum 12a/1, bulalum 12a/1, geledüm 12a/17

1.2.7.2.1.2.3.5. Çokluk 2. Kişi Emir

Metnimizde çokluk 2. kişi emir çekimi için sadece “-ñ” eki kullanılmıştır. Ekin anlam olarak bir diğer fonksiyonu da emrin biraz daha yumuşatılarak ifade edilmesidir. Böylece emir fonksiyonu kimi örneklerde yerini rica ve temenniye bırakır. Bu durumda rica ve temenni fonksiyonu ön plana çıkar:

şükür eyleñ 6b/16, diñleñ 19b/7, oñuñ 24a/7

Metnimizde çokluk 3. kişi emir çekimine rastlanmamıştır.

1.2.7.2.1.2.4. İstek Kipi

Fiile istek, arzu, niyet, dilek, maksat anlamlarını verir. Eki “-(y)A”dır. Metnimizde teklik 2. kişi çekimine rastlanmamıştır.

Kişi	İstek Çekimi (-istek eki+kişi eki)
Teklik 1. kişi	-(y)A+m
Teklik 2. kişi	-(y)A+sIn
Teklik 3. kişi	-(y)A+Ø
Çokluk 1. kişi	-(y)A+vUz
Çokluk 2. kişi	-(y)A+sIz
Çokluk 3. kişi	-(y)A+lAr

1.2.7.2.1.2.4.1. Teklik 1. Kişi İstek

Metnimizde tek örneğine rastlanmıştır:

k̄abül kılam 24a/2

1.2.7.2.1.2.4.2. Teklik 3. Kişi İstek

arı ola 3a/8, yaraya 3b/4, seyride 4b/10, kırtula 5b/10, havāle kıla 6a/2, isteye ve özleye ve gözleye 14b/11, gele 15b/11, bula 23b/10, ziyān eyleye 23b/10, laṭīf k̄oḳa 24a/5

1.2.7.2.1.2.4.3. Çokluk 1. Kişi İstek

Metnimizde tek örneğine rastlanmıştır:

yād kılavuz

1.2.7.2.1.2.4.4. Çokluk 2. Kişi İstek

Metnimizde tek örneğine rastlanmıştır:

bulasız 19a/17

1.2.7.2.1.2.4.5. Çokluk 3. Kişi İstek

Metnimizde bu ek bir yerde istek, dilek, temenni anlamı vermek için kullanılmıştır:

bileler 2a/10

Metnimizde bu ek, geniş zamanda yetmezlik anlamı vermek için de kullanılmıştır:

[Hak] yönün nice göreler 12b/14

Metnimizde 2. teklik kişi istek çekimine rastlanmamıştır.

1.2.7.2.2. Birleşik Kipler

Aynı kelime içinde birden fazla kip ekinin ekfiillerle birbirine bağlanmasıyla oluşur. Hikâye, rivayet ve şart birleşik çekimleri olmak üzere gruplanır. **Rivayet birleşik çekimine metnimizde rastlanmamıştır.**

1.2.7.2.2.1. Hikâye

1.2.7.2.2.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Yalnızca 3. teklik kişi çekimlerine (–Ur+Ø-dI+Ø) rastlanmıştır.

helāk olurdu 2a/5, yürürdi 2b/2, ditrerdi 2b/3, tamām olmamış olurdu 9b/10

1.2.7.2.2.1.2. İstek Kipinin Hikâyesi

Yalnızca 3. teklik kişi çekimlerine (–(y)A+ekfiil-dI+Ø) rastlanmıştır.

bilinmeyeydi 9b/9, olaydı 9b/12, yaradaydı 20a/16,

1.2.7.2.2.2. Şart

1.2.7.2.2.2.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Yalnızca 2. çokluk kişi çekimine ($-dI+(y)I-sA+\tilde{n}Uz$), tek örnekte ve ekler sıra değişikliği yapmış biçimde rastlanmıştır:

bilmediñüzse 8b/5

1.2.7.2.2.2.2. Öğrenilen geçmiş zamanın şartı

" $-mIş+(y)I-sA+şahıs\ eki$ " kuruluşunda olur. Metnimizde öğrenilen geçmiş zamanın şartı çekimine bir yerde araya soru eki/ edatı girmiş biçimde rastlanmıştır:

ölmüş miyise 11b/12

1.2.7.2.2.2.3. Geniş Zamanın Şartı

" $-(A/U)r+(I)-sA+şahıs\ eki$ " biçimlerinde kullanılmaktadır.

Olumsuz Geniş Zamanın Şartı " $-mAz+(I)-sA+şahıs\ eki$ " biçimindedir.

Metnimizde geniş zamanın şartının birinci kişi çekimlerine rastlanmamıştır.

1.2.7.2.2.2.3.1. Teklik İkinci Kişi

inanmazsañ 3b/9, yursañ 3b/10, bilürseñ 10b/14, dilerseñ 12a/5, yorarsañ 24a/10, öldürürseñ 24a/11, ölürseñ 24a/12

1.2.7.2.2.2.3.2. Teklik Üçüncü Kişi

göyündürürse 2a/16, girürse 3a/13, dirse 5b/8, olursa 8b/7, güci yiterse 8b/12, doğarsa 18a/2, yorarsa 24a/10

1.2.7.2.2.2.3.3. Çokluk İkinci Kişi

bilürseñüz 8b/3, dilerseñüz 19a/4, isterseñüz 19a/17, olursañüz 24a/3

1.2.7.2.2.2.3.4. Çokluk Üçüncü Kişi

Metnimizde bu çekimin tek örneği bulunmuştur:

şorarlarsa 3a/9

1.2.7.2.2.3. iken Zarf-fiil Şekli

1.2.7.2.2.3.1. Geniş Zamanın “iken” Şekli

gez-erken 2b/5, di-rken 6b/11, hacc+a var-urken 10b/16

1.2.7.2.2.4. Fiillerde Soru

EAT’de fiillerin soru şekli düz-dar ünlülüdür (mı). Metnimizde de bu şekilde tespit edilmiştir.

yüzüne urmaz mı 8b/1, korkar mı 8b/1, utanur mı 8b/2, görür misin 16a/15, ola mı 23b/9

1.2.7.3. Fiilimsiler

Fiilimsi için “eylemsi” tabiri de kullanılır. “*Eylemden türediği halde ad, sıfat, bağ olan ve yan tümcecik kuran çifte görevli sözcüklere eylemsi denir.*”¹¹⁵ Metnimizdeki fiilimsiler şunlardır:

1.2.7.3.1. İsim-fiiller

İsim-fiiller için Korkmaz “*ad gibi kullanılan fiil şekilleri*”¹¹⁶ derken Ahmet Topaloğlu “*Zaman ve hareket kavramı taşıyarak nesneleri karşılayan, anlam bakımından isim soyundan olan fiilimsi*”¹¹⁷ ifadesini kullanır. Bunlar fiilleri karşılayan isimlerdir. Metnimizdeki kuruluşları şu şekildedir:

-mak/-mek

abdest almak revā olur 3b/2, azād olmak nişānidur 6b/6, ĩmāna gümān kıtmak düşvārdur 8a/1, şabır kılmak sizden, hisābsız şavāb virmek Tañrıdan 9a/17, üçünci makām saç götürmek ve libās döndürmekdür 10a/1, imdi sevinmek ve gövünmek var 11a/3

-ma

Metnimizde aynı satırda iki örneği vardır:

gönül uçması kuş uçmasına beñzemez 16a/5

¹¹⁵ T. N. Gencan, *Dilbilgisi*, (21. bs.), Kanaat Yay., İstanbul 1982, s. 192.

¹¹⁶ Korkmaz, s. 214.

¹¹⁷ A. Topaloğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul 1989, s. 91.

1.2.7.3.2. Sıfat-fiiller

“Bir yandan bir ismi nitelediği için sıfat, bir yandan da özne, nesne, tümleç aldığı için fiil olan kelimelerdir.”¹¹⁸. Metnimizdeki kuruluşları şu şekildedir:

-An

âdem olanlar 2a/9, bu resme olan kişilerün 2a/10, bir kez yanan 2a/17, evde kalan mālumdur 4b/3, er olan kişi 7a/10, ‘âkıl olanlara 11a/11, sizde olan büstānuñ bağcısı Hâk ta‘âlādur 13a/15, Ka‘beye gidene kulağuz Kūr’ândur 17a/6, dilinden gelen kelime budur 21a/3

-dik/ -dUK

bizi bir itdiği ānı 3b/6, sevdüğün 6b/2, lāyık gördüğü kişilerün gönüllerine bırağur 13b/10, yedüğü şeyi tamarlara üleşdirür 15b/3, Yā ‘Ali, tapduğun Tañrıyı görür misin 16a/15

-mİş

yaradılmış mecmū‘ı nesne 10b/2, berkinmiş farzdur 14a/10, durmuş sünnetdür 14a/11, geçmiş ‘ömri Şafāya beñzer 17a/8

-er

güler yüzlü 1b/8

-z

Kâzım Köktekin, kaynaklarda genellikle “-mA-” olumsuzluk eki dahil edilerek verilen bu ekin “-z” biçiminde verilmesi gerektiğini, aksi takdirde diğer bütün sıfat-fiil eklerinin de olumsuzluk ekiyle birlikte verilmesi gerekeceğini belirtir¹¹⁹.

sen bunca yaramaz işler kim idersin 8b/1, yaramaz işlerden şaķınmağdur 9a/5, pişmānlık aşşısı budur kim bitmez günāh bir uğurdan şınılur 9a/12-13, ölmez dirlik bulalum 12a/1

1.2.7.3.3. Zarf-fiiller

Fiillere getirilen kimi eklerle türetilen zarf görevli sözcüklerdir. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

¹¹⁸ B. Dürder, H. Ediskun, *Örnek Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, s. 134.

¹¹⁹ Köktekin, s. 106, 88 numaralı dipnot.

-a

bulunama- 16a/6

-(y)Up

çok şulara karşıup acı itmişdür 2b/15, şuya yunup nice pāk olursın 4a/3, hālleri biriküp bir olmağdur 4b/9, birbirine nidā idüp eydürler 5a/8, Tārīkatuñ evvel maḳāmı el alup tevbe kılmāğdur 9a/8, maḳām mülk issine yüzün sürüp yüz şuyın yu 10b/3, Nitekim Mışır hātūnları Hāzreti Yūsuf ‘aleyhi’sselāmı görüp hayrān olup ellerin doğrayup duymadıkları gibi 5a/13-14

-übeni

ma‘ rifet gelübeni cānı diri kılduğı 2a/10

-(y)IcAK

şu ile yuyıcağ tonı ve teni pāk ider 3b/1-2, yire ekilicek kök kök olur 4b/7, çoban gidicek kırt koyunı ne itdi 8a/5, bekçi gidicek it südi ne itdi 8a/6, ten uyuyıcağ ol uyanur 12b/5, gökden yağmayıcağ yirden nesne bitmez 13b/8, ben gelicek ‘ ilim gider 21b/4, gökde bulut olıcağ ḥalāyıklar ayakları yolın görmez 23b/15

-(y)IncA

yil esmeyince dāneler şamānından ayrılmaz 2a/4, yunucı arınmayınca yumağlığla arınmaz 3b/4, ‘ömrüleri geçince zār zār ağlarlar 8b/7, sīne varınca ba‘zınuñ ḥatırından gitmez 23a/17, toyınca yimekdür 24b/2

-ken

bir yigit gezerken nāgāh bu araya geldi 2b/5, dirken deñize ğarğ eyledi 6b/11, Ağlariken güldürür 10b/10

1.2.8. İsimlerde Bildirme

“Tur-” yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden ekleşmiş olarak kullanılan “+dUr(Ur)” bildirme eki ve “i-” ek-fiili isimlere gelerek onlardan belirli bir hüküm bildirmektedir.

1.2.8.1. Geniş Zaman

Metnimizdeki çekimleri:

Teklik 1. kişi (+(y)Am, +vAn)

kişiyem 4b/2, Ben (6) ol pādişāhvan 8b/6, ben teniñüz içinde cānuñuzdan yakınvan ve göñlüñüzden dürlü vesvesenden yakınvan 19b/1, ben ğafūr Mevlā sizüñven 19a/15

Teklik 3. kişi (+dUr, +dUrUr, +degüldür)

merkebidür 12b/11, örtüñüzdür 19a/10, adıdur 21a/7, oğluñdur 21a/7, kıandadur 21a/9, Raḥmānuñdur 21b/5, şeytānuñdur 21b/5, Varlık yokluk birdürür 10b/9, Furkân Muhammedüñ degül midür 2b/8, ‘acep degüldür 4a/9, kolay degüldür 5b/7, böyle degüldür 8b/2, ten maşlahatı degüldür 12b/6

1.2.8.2. Görülen Geçmiş Zaman

Metnimizde sadece 3. teklik çekimine rastlanmıştır (+i-di+Ø).

beyān kılmak idi 12a/17, cān beyānında idi 13a/10, cān baḥşinde idi 13b/12, Evvel toprak idi 20b/45, Hakkā lāyık idi 21 b/7, ‘aķıl berekātından idi 23a/11

1.2.8.3. Şart

Metnimizde sadece 3. teklik çekimine rastlanmıştır (+i-se+Ø).

ne ki var ise 19a/16, kimde kim var ise 23a/5, kimde ise 24b/5

1.2.9. Yabancı Unsurlar

1.2.9.1. Arapça Unsurlar

1.2.9.1.1. Başa Gelen Arapça Unsurlar

el-

el-ma‘ lūm 9a/7, el-ma‘ ārif 14a/7

1.2.9.1.2. Sona Gelen Arapça Unsurlar

-āt

maḥlūḳātuñ 1b/3, āyāt u beyyināt 9a/6

1.2.9.2. Farsça Unsurlar

1.2.9.2.1. Başa Gelen Farsça Unsurlar

bì-

bī-ḳāre 8a/7

nā-

nā-ḥaḳ 11a/1, nā-ḥoş 16b/4, nā-ḥad 22b/5

1.2.9.2.2. Sona Gelen Farsça Unsurlar**-ān**

hezārān 12a/14

-ber

Peyğamber 2b/1

-dār

Ḥazīnedār 8a/3

-gāh

naẓargāhıdur 17a/1, naẓargāhumdur 23b/10

-(i)stān

gūlistān 12a/11, gūristānlar 17a/13, Hindüstān 19b/16, Türkistān 19b/17

-kār

perhīzkārılık 6a/8

-vār

düşvārdur 8a/1

1.3. KELİME GRUPLARI

Birden çok kelimenin bir ifade için bir araya gelmesiyle kelime grupları oluşur. Metnimizdeki kelime grupları şunlardır:

1.3.1. Tekrar Grupları

Metnimizde tekrar grupları şu şekillerde oluşturulmuştur:

a) Aynen Tekrarlar

zār zār 8b/7, bere bere 13b/16, küp küp 20b/7

b) Zıt Anlamlı Tekrarlar

dün gün 3a/4, zāhir bāṭın 18b/17

1.3.2. Bağlama Grubu

Metnimizde “u, ü, ve, ile” bağlama edatları kullanılarak bağlama grupları oluşturulmuştur.

minnet ü sipās 1b/1, tebāreke ve ta‘ālā 1b/1, ĩmān ve ĩslām 1b/2, ma‘lūm ve maḵsūm 1b/3, selām ve şalavāt 1b/3, merḥūm ve maḡfūr 1b/7, terbiyet ü ma‘rifet 1b/8, Kibr ü ḥased 2a/13, buḡḡ u buḡl 2a/14, gül ü reyḥān 5a/10, ḵāl u ḵīl 7a/7, riyā ile ṭama‘ 7a/11, ekl ü şūrb 12b/4, Şafā ile Merve 17a/9

1.3.3. Sıfat Tamlaması

Niteleme ve belirtme sıfatları ile niteledikleri veya belirttikleri adların birlikte oluşturdukları kelime grubudur. Metnimizdeki bazı örnekleri şunlardır:

acı şu 2b/14, bākī dervīşlik 14a/6, deriñ deñizdür 3a/3, devletlū kişidür 23a/5, dürlü ḥālden 9b/15, ḡāfil şubaşısı 6b/4, gözlü ḵullarum 19a/3, günāgün çiçekler 5a/4, bu dünyāda 2a/16, Bu şu 2b/4, bu āyet 2b/6, Bu pīr 2b/14, o kimsenüñ 13a/6, o kimseye 15b/10, ol Tañrı tebāreke ve ta‘ālā 1b/1, ol peygamberler serveri 1b/3, ol pādīşāhı ‘ālem 1b/6, ol dīn çerāḡı 1b/10, beş şey’ 11b/6, bir kez 2a/17, bir sā‘at 7a/7, dört dürlü nesneden 1b/11, dört gürūh 1b/11, iki sulṭān 11a/15, iki deñiz 15b/16, kırḵ maḵām 10b/11

1.3.4. İsim Tamlaması

İsimlerin birbirine tamlayan tamlanan ilgisi ile bağlanması şeklinde kurulan belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarının metnimizdeki örneklerinden bir kısmı şunlardır:

‘ābidlerüñ ṭā‘atleri 2a/11, yāduñ ṭā‘ati 3b/7, yāduñ ma‘rifeti 3b/8, ḵoyunuñ etinden 3b/13, şeyṭānuñ şeyṭānlığı 4a/5, uçmaḡuñ içini 5a/9, dostuñ ‘aşḵıñdan 5a/14, oduñ ocaḡı 5b/2, erenlerüñ göñlidür 5b/23, ĩmān şuyınuñ serverleri 6a/13, ĩmānuñ düşmenleridür 6b/4, maḵāmuñ yigirmisi 10b/11, dizdāruñ adı 11b/1, cānuñ merkebidür 12b/11, būstānuñ bağcısı 13a/15, insānuñ cānı 16a/10, sizüñ örtüñüzdür 19a/10, Ḥaḵḵuñ ḵudretiyle 20a/2, ḵuluñ sinesi 22b/1, cānları murādlarına 4b/9, Mışır ḡātūnları 5a/13,

cān cömerdliği 6a/5-6, göñül cömerdliği 6a/6, taşarruf ıssıları 7a6-7, riyā ile ıama‘ şehrinden 7a11-12, Tañrı dostlarına 8a/14

1.3.5. Aitlik Grubu

Metnimizde tek örneğe rastlanmıştır:

özdeki imāndur 18a/8

1.3.6. Unvan Grubu

Bir özel isimle unvandan oluşan kelime grubudur. Metnimizde iki örneği tespit edilmiştir:

Ḥorasānī Sultān Ḥacī Bektāřı Velī 1b/9-10, Seyyid Sa‘ de’ddīn 10b/6

1.3.7. Ünlem Grubu

Metnimizde seslenme sözcükleriyle ünlem grubu oluşturulmuştur.

ey ‘azīz 2a/7-8, yā Rūḥu’llāh 2b/5

1.3.8. Sayı Grubu

Metnimizdeki sayı grupları şunlardır:

üç yüz 3a/10, yüz biñ 5a/4, on iki 6a/12, üç yüz altmış 8a/10, iki yüz 9b/6, yetmiş iki 10b/1, on sekiz biñ 14b/14, üç yüz altmış altı 23b/4, yedi yüz kırk 22b/11, yüz yigirmi dört biñ 22b/12

1.3.9. Edat Grubu

İsimle çekim edatından oluşan kelime grubudur. Metnimizdeki örnekleri şu şekildedir:

benümle bile 4b/3, ‘Arşdan tā taḥte’s sarāya deġin 14b/11-12, yigirmi güne deġin 22b/5, od gibi 2a/15, senüñ gibi 8a/11, bir ıamla süci kuyuya ıamladıġ-ıçün şuyın hep pāk itmek gerek 3b/16

1.3.10. İsim-fiil Grubu

İsim-fiil ile ona baġlı sözlerin oluşturduğu kelime grubudur. Metnimizde şu örneklerine rastlanmıştır:

īmāna gümān katmak düşvārdur 8a/1, şabır kılmak sizden, hisābsız şavāb virmek Tañrıdan 9a/17, Üçünci maķām saç götürmek ve libās döndürmekdür 10a/1

1.3.11. Sıfat-fiil Grubu

Sıfat-fiil ile ona baēlı sözlerin oluşturduēu kelime grubudur. Metnimizde şu örnekleri tespit edilmiştir:

ādem olanlar 2a/9, bu resme olan kişilerün 2a/10, bir kez yanan 2a/17, ‘āķil olanlara 11a/11, Ka‘beye gidene 17a/6, dilinden gelen kelime budur 21a/3, yaratılmış mecmū‘ı nesne 10b/2, berkinmiş farzdur 14a/10, durmuş sünnetdür 14a/11

1.3.12. Zarf-fiil Grubu

Zarf-fiil ile ona baēlı sözlerin oluşturduēu kelime grubudur. Metnimizde şu örneklerine rastlanmıştır:

çok şulara karışıp 2b/15, şuya yunup 4a/3, birbirine nidā idüp 5a/8, el alup 9a/8, maķām mülk issine yüzün sürüp 10b/3, Hāzreti Yūsuf ‘aleyhi’sselāmı görüp 5a/13, ma‘rifet gelübeni 2a/10, şu ile yuyıcaķ 3b/1, yire ekilicek 4b/7, Çoban gidicek 8a/5, Bekçi gidicek 8a/6, ten uyuyıcaķ 2b/5, gökden yağmayıcaķ 13b/8, Ben gelicek 21b/4, gökde bulut olıcaķ 23b/15, yıl esmeyince 2a/4, yunucı arınmayınca 3b/4, ‘ömrüleri geçince 8b/7, sīne varınca 23a/17

1.3.13. Birleşik Fiil Grubu

Birden çok kelimenin birlikte fiil görevinde kullanılmasıyla oluşan kelime grubudur. İki şekilde oluşturulmuştur:

1.3.13.1. İsim + Yardımcı Fiil

Bir isimle bir yardımcı fiilden oluşmuştur. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

bul-: yol bul- 4b/8

eyle-: var eyle- 1b/2, odlu eyle- 3a/12, ģarķ eyle- 6b/11, şükür eyle- 6b/16, taşarruf eyle- 7a/7, ‘ibādet eyle- 7a/9, hizmet eyle- 10a/4, bātıl eyle- 10b/17, ekl eyle- 15a/13, su‘āl eyle- 16a/15, ziyān eyle- 23b/10

it-: terk it- 3a/5, pāk it- 3b/16, şabrit- 6a/1, şehādet it- 7b/10, ihāta it- 16a/17, itā‘at it- 16b/11, fitnelik it- 16b/13, rāhat it- 21a/13, ri‘āyet it- 23b/17

kal-: diri kal- 11b/17, mahrûm kal- 23b/6

kıl-: ‘azâb kıl- 12a/10, helâk kıl- 12a/13, beyân kıl- 12a/17, yâd kıl- 12b/3, ırak kıl- 13b/5, minnet kıl- 14b/8, münâcât kıl- 16a/14, tavâf kıl- 17a/11

ol-: helâk ol- 2a/5, ma‘lûm ol- 2a/5, pâk ol- 2a/9, ğarķ ol- 3a/3, hoşnûd ol- 3a/5, arı ol- 3a/8, revâ ol- 3b/2, harâm ol- 3b/17, su’âl ol- 4b/5

tut-: pîşe tut- 9a/13, diri tut- 12b/3, tâze tut- 13b/15

ur-: yüzûne ur- 8b/1

vir-: haber vir- 4b/1, cân vir- 5a/15, tevbe vir- 9a/10, şevâb vir- 9b/1, cevâb vir- 10b/12, fetvâ vir- 16b/10

1.3.13.2. Fiil + Zarf-fiil + Fiil

a) Tezlik Fiili

Çabukluk bildirir. Metnimizde rastlanan tek örneği “gel-” fiili ile kurulmuştur:

dönegeldi 11b/6

b) Yeterlik Fiili

Metnimizde tek örneğine, olumsuz yapıda rastlanmıştır. Bir nevi “yetmezlik” anlamı verir. Yeterliliğin olumsuzunu “u-” fiili ile yapılmıştır:

bulunamaz 16a/6

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

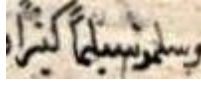
1b

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

(1) Şükr [ü] minnet ü sipās ol Tañrı tebāreke ve ta'ālā ḥazretine kim biz zā'īf, bi-çāre¹²⁰

(2) kulları yokdan var eyledi ve hem bize imān ve İslām ruzi kıldı ve cümle maḥlū-

(3) kātuñ rızıqların ma'lūm ve maḥsūm kıldı ve daḥı selām ve şalavāt ol peygamberler serveri (4) ve mürseliler ulusına olsun kim dükeli 'ālemi anuñ dostluḡına yaratdı ve daḥı ol (5) Ḥazret-i Resūlūñ şaḥābelerine ve ehl-i beytine selām olsun kim yigrek

ḳavimlerdür ve tāhir (6) ehlidür. ¹²¹ Ve hem ol pādīşāh-ı 'ālem Tañrı dostluḡına geldi. İslām (7) ehlinuñ ol mu'teber [rūḥların] āhiretden merḥūm ve maḡfūr kıldı. Çok selām ol Resūlu'llāh ḥazretinuñ [āline]. (8) Ol esrār sözlü ve güler yüzlü ve Maḳālāt ıssı ve şerī'at şuyu ve terbiyet ü ma'rifet ve genc-i (9) ḥaḳīḳat ve maḳām ehli ve sevmedi cehli ve ol ḳuṭbu'l-ma'lūm Ḥorasānī Sulṭān Ḥacī Bektāş-ı (10) Velī ol dīn çerāḡı, imān nūrinuñ yaḡı ve erenleruñ duraḡı böyle beyān ider kim: Ḥaḳ sübhānehū (11) ve ta'ālā, Ādem 'aleyhi's-selāmı dört dürlü nesneden yaratdı ve hem dört gürūh kıldı.

2a

(1) Ve dört dürlü tā'atde ḳodı ve dört dürlü arzuları vardur ve dört dürlü ḥālleri

(2) vardur. İmdi dört dürlü nesneden kim yaratdı: Evvel topraḳdan, ikinci şudan, üçünci

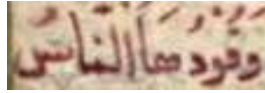
(3) oddan, dördünci yilden ve dört gürūh kim kıldı: Evvelki gürūh 'ābidlerdür ki bunlar şerī'atı (4) ḳomadılar. Nitekim yıl esmeyince dāneler şamānından ayrılmaz ve eger yıl esmeyeyidi mecmū-'ı 'ālem yiyden (5) helāk olurdu. İmdi ḥelāl, ḥarām ve mısmıl ve mürdār ḳamusı şerī'at ile ma'lūm olur. (6) Zīra şerī'at ḳapısı ulu ḳapudur. Nitekim Ḥaḳ sübhānehū ve ta'ālā, cümle nesnenüñ varlığını (7) Ḳur'ān-ı 'azīmde yād ḳılmışdur.

¹²⁰ Doğrusu بيجاره olan kelime بجاره şeklinde yazılmıştır.

¹²¹ Tam bir teslimiyetle selam verin (Ahzâb 56).

Qavlühü ta‘ālā: ¹²². Ey (8) ‘azîz, şakınmak gerek, Haq ta‘ālā buyurduğun cehd idüp yirine getürmek gerek ve pāk (9) olun buyurduğundan pāk olmak gerek. Pes imdi âdem olanlar kendülerin hemân ulu (10) gibi bileler ve bu resme olan kişilerün ‘amellerini ma‘rifet gelübeni cânı diri kılduğı (11) yirde yād kılavuz inşa’llāhu ta‘ālā; ammā ‘âbidlerün t̃a‘atleri namāzdur ve orucdur (12) ve zekātdur ve haccdur ve ğazādur ve cenābetden ğusl itmekdür ve arzuların istemeyüp (13) dünyâyı terk idüp âhireti sevmekdür ve hālleri birbirin incitmemekdür. Kibr ü hased (14) ü buğz u buhl ü ‘adāvet bunlardan pāk olmağdur. Ve ikinci gürüh zāhidlerdür. Bunlaruñ aslı (15) oddandur. Bunlar t̃arīkat kavīmleridür. Od gibi dün gün yanarlar, kendülerin göyündürürler. (16) Her kim bu dünyāda kendüzin göyündürürse yarın âhiretde dürlü dürlü ‘azāblardan (17) kırtulur. Pes şöyle bilgil kim bir kez yanan

ayruk yanmaz. Qavlühü ta‘ālā:

2b

(1)

¹²³.

HİKÂYET

Nitekim ‘İsā Peyğamber ‘aleyhi’s-selām teferrücen (2) yürürdi bir tağ dibine irüşdi, şu buldı, içdi. İllā kim ol şu acı idi ve hem (3) ol tağ dağı dem-be-dem ditrerdi. Pes, ‘İsā ‘aleyhi’s-selām, hāl dili ile ol tağa (4) şordı: Bu şu niçün acıdur ve sen dem-be-dem niçün ditrersin? didi. Ol tağ eyitdi: (5) Yā Rūhu’llāh, Mūsā ‘aleyhi’s-selām zamānında bir yigit gezerken nāgāh bu araya geldi (6) ve bu āyeti okudı kim:

¹²² Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır. (En’âm 59).

¹²³ Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem, kafirler için hazırlanmıştır (Bakara 24).

¹²⁴ . Pes, bu âyet Tevrâtda var mıdır ve İncilde (7) var mıdır ve Zebûrda var mıdır ve Furkânda var mıdır? didüm. Hâzret-i ‘İsâ eyitdi: (8) Dördinde dahı vardır, didi. Ben eyitdüm: İncil senüñ ve Furkân Muhammedüñ degül midür, didüm. (9) Öyledür, didi. İmdi, yâ Rûhu’llâh, senüñ du‘âñ müstecâbdur, du‘â kıl kim Çalap (10) Tañrı ta‘âlâ beni ditremekden âzâd kılsun, didi. Pes, Hâzret-i ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm du‘â (11) kıldı ve ol sâ‘at ol tağ ditremekden durdı ve hem şuyı dahı tatlu oldı. (12) Andan ol tağ eyitdi: Benüm içümde bir pîr vardır ki Benî İsrâ’îl zamânından kalmışdur. (13) Müştâkdur ki Muhammedi göre veyâhûd ümmetin göre; lâkin ol yigit kaçan kim bu âyeti okudı. (14) Bu pîr dün gün ağlar ve bu acı şu anuñ gözi yaşıdır ve hem bu yirüñ gözi yaşı çok (15) şulara qarışup acı itmişdür. İmdi, meger kim senüñ du‘âñ berekâtıyla ağlamağı sâkin (16) oldı ve hem acı şular tatlı oldı. Pes, ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm, çünki bu heybeti gördi, (17) ‘ibrete kaldı ve dünyâlıkdan bir keşkûli ve bir ignesi ve bir ‘aşası var idi. Bunları yabana

3a

(1) bırağdı. İmdi, ey ‘azîz, bu dünyâdan ayrılanlar dürlü ‘azâbdan kırtulurlar. Nitekim Hâzret-i (2) Resûl şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur:

¹²⁵ . (3) Ya‘nî dünyâ bir deriñ deñizdür, âdemler anuñ içine ğark olmuşlardır. Pes, zâhidlerüñ (4) tâ‘ati dün gün Tañrı zikridür. Hem bismi’llâh yâd kılmağdur ve hem havf [u] recâdur ve (5) ârzûları dünyâyı terk itmekdür ve hâlleri ‘ilimlerindendür. Kendü bilürlerine hoşnûd olmuşlardır. (6) Bilmezler kim kandan geldiler ve kancaru giderler. Zîra kim bunlara hidâyet kâpusı açılmadı. (7) Allâhı yâd kıldukları kendülerinüñ cehdiyledür. Bunlaruñ görevi bu kadardur ve dahı (8) üçünci gürüh ‘âriflerdür. Bunlaruñ aşlı şudandur. ‘Ârifler ger kim arı ola ve

¹²⁴ Onun -cehennem- yakıtı insanlar ve taşlardır (Bakara 24).

¹²⁵ Dünya derin bir deniz gibidir. İnsanların çoğu bu denizde boğulurlar (Hadis kaynaklarında bulunamamıştır).

hem arıdıcı (9) ola. Su'âl eger şorarlarsa “Arısı nedür ve arıtduğı nedür?” cevâb virürüz kim: (10) “‘Ârifler katında her sözün üç yüz yüzi vardur ve bir ardı vardur ve ayruklar (11) katında her sözün yetmiş iki yüzi ve bir ardı vardur ve ayruklar bilmezliklerinden (12) kelâmuñ ardın okurlar. Kendülerin udlu eylerler; lîk, ‘ârifler her kelimenün yüzün (13) söylerler, udlu olmazlar.”. Pes, imdi, şu arılığı tãhirdür, kanķı kaba kim girürse ol (14) gerek kim şuya doya ve hem kendüden ayruķ nesne aña birikmez ve levni ma‘lûm ve hem (15) mürdârı taşra bırağur. Pes, imdi, ‘ârifler arılığı tãhirdür, girü aşlma birikür (16) ve hem ‘ârifler katında şirk mürdârdur, içlerinde kıomazlar, taşra çıkarurlar. Kendülerin (17) arıdurlar ve hem ğayrıların dağı arıdurlar. Pes, bilmek gerek kim kendüyi arıtmayan ğayrı-

3b

(1) ları dağı arıtmaz; ammâ şerî‘at katında tona ve tene bir mürdâr nesne degse şu ile yuyıcaķ (2) tını ve teni pāk ider ve hem cenābetleri gider ve andan abdest almaķ revā olur. İllā ‘ârifler (3) katında ne tın pāk olur ve ne ten pāk olur ve ne cenābeti gider ve ne abdeste revā olur. (4) Zîra kim yunucı arınmayınca yumaklığla arınmaz. Pes, imdi âdem gerek şuya yaraya ve şu gerek (5) âdeme yaraya ve abdest gerek namāza yaraya ve namāz gerek Allāh ĥazretine yaraya. Nitekim Ĥaķ sũbhānehũ (6) ve ta‘ālā, bizi yaratdı ki ānı yād kıılmağā ve tã‘at kıılmağā yarar degme dil mi yarar ve beni (7) yād kıılmağā veyā degme ten mi yarar baña tã‘at kıılmağā, yāduñ tã‘ati mi yarar benüm ma‘rifetüm bilmege, (8) yāduñ ma‘rifeti mi yarar? Pes ‘azîz-i men ki şaķınmaķ gerek kim âdem arısuz olduğı sebep budur (9) kim içinde şeytān fi‘li olduğındandır. Eger inanmazsañ bir kaba süci kıo ve ağızın berkit (10) ve deñiz içinde at. Ol kapuñ günde on kez taşrasın yursañ girü bayağı sücidür (11) ve mürdârdur ve hem bir kıuyuya bir tamlā süci tamlasa ol kıuyunuñ şuyunu hep kııķa- (12) rurlar, dokerler ve ol dokeren şudan ot bitse, ol otı kıoyun yise takvā ehli (13) kıavlinde ol kıoyunuñ etinden yimeķ ĥarāmdur.

Anuñ-çün kim süci ħarāmlığı ve mürdārlığı (14) şeytān fi‘linden oldu. Qavlühü ta‘ālā:

(15)

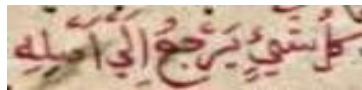
126

(16) Pes, imdi bir tamlā süci kuyuya tamladığı-çün şuyın hep pāk itmek gerek ve ol

(17) şu döküldüğü yerde biten otı koyun otladığı-çün eti ħarām oldu. Sebebi şeytān

4a

(1) fi‘li olduğu-çün. Pes imdi ve ey saña kim içinde kibr ü ħased [ü] buhl [u] tama‘ ve öyke (2) ve ğıybet ve qahqaha ve maşharalık ve bunca dürlü şeytān fi‘li içinde olduğu-çün şuya (3) yunup nice pāk olursın? İmdi bu didüklerimiz sekiz dürlü nesnenün birisi bir kişide (4) olsa cümle t̤a‘atini ve ‘amelini hebā‘en menşūran kılar. Ve ey eger bu bed ef‘ālün sekizi de (5) dağı anda bulunursa şeytān mutlak ol kişi ola ve hem şeytānuñ şeytānlığı dağı (6) bu sekiz nesne ile. Pes imdi ‘ārif aşlı şudandır ve ‘ārif içinde mürdār (7) nesne eğlenmez. Ve hem şuyun aşlı yeşil gevherdür ve gevher aşlı Çalab Tañrının kudretindendir. (8) Pes anuñ-içün ‘ārifleri Tañrı tebāreke ve ta‘ālā sever. Zīra kim aşlıdır. Pes, (9) aşıl aşlın sevmek ‘aceb degüldür. Ve dağı ‘āriflerün ‘ilmini er kendüzün bildüğü (10) yerde yād kılavuz inşa‘illāhu ta‘ālā. İmdi bilmek gerek ‘āriflerün t̤a‘ati tefekkürdür. (11) Ve hem dünyā ile āhireti terk itmekdür. Ve hem vilāyet beklemeğdür. Ve hem arzuları Allāha (12) ula[ş]mağdır. Ve dağı Hāq ta‘ālā, ‘ārifleri sever; ammā dördünci gürūh muhiblerdür ve bunların (13) aşlı toprağandır ve toprak teslīm-i rızadır. Pes, muhib dağı teslīm-i rızā olsa gerek. (14) Nitekim Resūl ħazreti

buyurmuşdur:

127

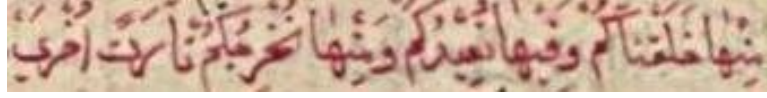
. Ya‘nī her nesne aslına (15) döner,

¹²⁶ Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar –putlar-, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz (Māide 90).

¹²⁷ Her nesne aslına döner (Hadis kaynaklarında bulunamamıştır).

dimekdür. Pes, muhibb-i ‘ārif su’āl kıılır kim Tañrı tebāreke ve ta‘ālā Qur’ānda

buyurur: (16)

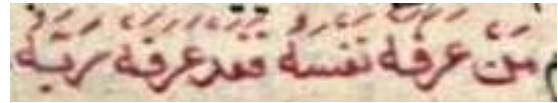

¹²⁸ . Ya‘nī

yaratduğ, girü (17) i‘āde iderüz ve āhır girü andan çıkaruruz, dimekdür. Pes imdi toprak toprağa, yıl

4b

(1) yile, şu şuya, od oda gitdi yā sen kalan kimsün kim haber virürsün? Ben yine ol ulu
(2) kişiyem dırsin. İmdi ey ‘aziz, benüm üç dostum vardır ki kaçan ben ölüm birisi
(3) evde kalur ve birisi yolda kalur ve birisi benümle bile gelür. Evde kalan mālumdur, yolda (4) kalan akrabālarumdur ve ehl-i a‘yālumdur ve benüm ile bile gelen iyiliğumdür. İmdi eger, (5) yavuz hūlkum ve yavuz ‘amelüm var ise aşı aşına döner ve dağı su’āl olunur ki ata mı yegdür (6) yoğsa ana mı yegdür? Çok kimseler eydürler kim ata aşıldur ve ana kökdür. Zira kim aşı (7) tohumdur, yire ekilicek kök kök olur; ammā muhiblerün fā‘ati münacātdur ve seyirdür ve (8) müşāhededür ve arzularına irmekdür ve Allāhu ta‘ālāya yol bulmağdur ve kendülerin (9) yavı kıılmağdur ve cānları murādlarına irmekdür ve hālleri biriküp bir olmağdur ve dağı (10) muhiblerün üç yirde aşşısı vardır: Evvel seyr ide Çalap şun‘una, ikinci Allāha münacāt (11) kıla, üçünci müşāhedeye otura. Eger muhibler sorarlarsa, “Allāhı nice bildiñüz?” dirlerse; (12) pes, muhibler cevāb virürler kim: Allāhu ta‘ālā hāzretlerini kendümüzden bildük, delīli budur

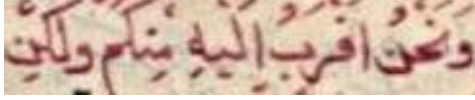
(13) kim Resūl hāzreti buyurur kim:

¹²⁹ .

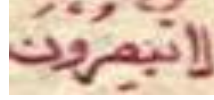
Pes, muhiblerün sözi, (14) şālığı ādem içindedür; ğayrı yirde isteyen nice bilsün? Pes imdi bir kimse kendüyi (15) bilmese Tañrı ta‘ālāyı nice bilür? Qavlühū ta‘ālā:

¹²⁸ Sizi ondan –topraktan- yarattık, yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir daha sizi ondan çıkaracağız (Tâhâ 55).

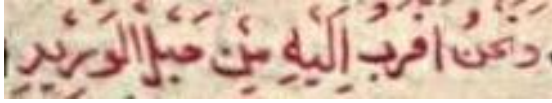
¹²⁹ Nefsini bilen, Rabbini bilir (Hadis).

(16)

¹³⁰

ve Kavlühū ta‘ālā

¹³¹

ammā cān anuñ-çün, (17) dirler. Zîra kim

dördüncü, cān ma‘ rifetidür ve beşinci, cān-ı ‘ aşkıdur. Nitekim Hâzret-i Resûl buyurur:

5a

(1) Kaçan kim bir velî “Yâ Rab!” dise Hâk sübhānehū ve ta‘ālā “Lebbeyk!” âvâzın ol velînüñ kulağına (2) degirür. Ol velînüñ “Yâ Rab!” dimekligidinden ve Allāhu ta‘ālā dağı “Lebbeyk!” dimekle ‘arşda birikür. (3) İkinüñ arasında bir nûr çıkar ve ol nûr şu‘lesinden yedinci gök altında yüz biñ ve her bir (4) yüz biñ günāgün çiçekler biter. Altıncı gökden beşinci kat göge varınca arası ol çiçeklerüñ (5) latîf koğusından tolar ve dördüncü kat gök ‘anber koğusından tolar ve üçüncü kat (6) gök reyhân koğusından tolar ve ikinci kat gök misk koğusından tolar. Ol sebebden (7) dünyâ içi rahmetiyle tolar. ‘Âlem münevver olur ve yedi kat gök ferîşleri birbirine beşâretler (8) kılurlar ve hem birbirine nidâ idüp eydürler kim: Bu gün ne latîf, mübârek koğular geldi. Zihî (9) kutlu gün diyüp ol çiçekleri direrler ve sekiz uçmağün içini ol çiçeklere bezedürler ve illâ (10) kim ol çiçeklerüñ ara yirinde bir çiçek biter, ol çiçege gül ü reyhân dirler. Kaçan kim velîlerden (11) bir velîye va‘de irüşse ol çiçeği getirürler, ol velînüñ burnuna koğdururlar. (12) Ol koğu tamarlarına yayılır ve ol velînüñ cānını ‘aşkıyla alurlar, hergiz kendüsi vefât (13) itdüğün dağı aňlamaz. Nitekim Mısır hātūnları Hâzret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmi görüp hayrân (14) olup ellerin doğrayup duymadıkları gibi. Pes dost dostuñ ‘aşkıñdan cān (15) virüp acısın duymasa ‘aceb degüldür. İmdi ‘ârifler, ‘aşıklar cān virmezler tâ hattâ (16) kendü murādların görmeyince. Mişâli şuña beñzer kim bir polad demüri taşra ururlar (17) ve ol taşnuñ içinden od çıkar ve tütünü göklere gider ve od ocağda qalır. Pes

¹³⁰ (O anda) biz ona sizden daha yakınız, ama göremezsiniz (Vâkıa 85).

¹³¹ Ve biz ona şah damarından daha yakınız (Kâf 16).

5b

(1) ol gül ü reyḥān didükleri ‘aşk çiçegidir. ‘Aşk didükleri, Allāhu ta‘ālā ḥazretinüñ kendü- (2) lügi odıdur ki dükeli ‘ālemi tıttıdır ve hem ol oduñ ocağı erenlerüñ (3) gönüldür. Pes ‘aşk cāna ḥareket getürür ve göyündürür ve bu oda muḥabbet dirler. Pes (4) bu kadar ‘acāyib ḡarāyibler Tañrı tebāreke ve ta‘ālānuñ “Lebbeyk!” ve bir velī kılınıñ “Yā Rab!” (5) dimekli[gi]yle kıpar, olur, süḥan-ı ilāhī didükleri budur. Nitekim ol ‘ālem faḥri Muḥammed Muştafa (6) ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām eydür kim: Kimüñ tã‘ati yogısa kamu itdügi ḥayr kabül olunmaz. (7) Pes ki ulu tã‘at “Yā Rab!” dimekdür. İhlāş ile “Yā Rab!” demek kolay degüldür. Kim ki (8) kolay dirse müşkil söyler; meger ki biregünüñ Allāhu ta‘ālā ḥazretlerinden [naşibi] ola. Pes her kim ki (9) Ḥaḳdan naşibi ola, bu kadar sözden nesne añlaya ve dün gün Ḥaḳ zıkrine meşḡul (10) ola; imdi her kim Ḥaḳ zıkrine meşḡul ola, cem-‘i zaḥmetlerden kırtula ve rahmetlere ulaşa (11) inşa’llāhu ta‘ālā.

ŞEYṬĀN AḤVĀLİ

BU BĀBDA ŞEYṬĀN AḤVALİ BEYĀN OLUNUR. İkinci sulṭān iblisdür (12) didük ve hem nefis şeyṭānların yedidür, didük. Evvelkisi kibirdür, ikincisi ḥaseddür, üçüncisi (13) buḥldur, dördüncisi ṭama‘dur, beşincisi öykedür, altıncısı ḡıybetdür, yedincisi ḳahḳaha (14) ile maşḥaralıḳdur. Bu yedi nesne kim didük bunlar dizdārlardur. Yüregin şol kılağında yedi (15) ḳal‘a vardur ve bir ḳal‘ada yedi dizdār vardur. Ol ḳal‘alara müvekkeldür. Degme bir (16) dizdāruñ yüz biñ ḥasedi vardur, degme bir ḥasedüñ yüz biñ başı vardur. Pes, imdi (17) ḥased [ü] buḥl [u] ṭama‘ dünyāyı terk itmekle gider ve öyke ve ḡıybet ve ḳahḳaha ve maşḥaralıḳ

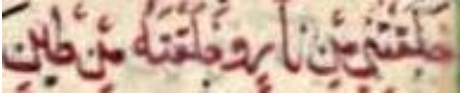
6a

(1) bir nice ṭarlıḳla gider. Bunlar ḳamusı şabritmekle ĩmān olur; ammā kibir aşlı [şeyṭāndur] ve miskinlik (2) aşlı Raḥmāndur. Pes imdi kıaın kibir gelse miskinligi aña ḥavāle kıla ve hem ḥased aşlı (3) şeyṭāndur, ‘ilim aşlı Raḥmāndur. Kıaın ḥased gelse

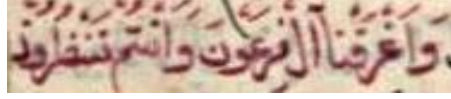
‘ilmi [aña] havāle kıla ve hem buhl aşlı şeytāndur (4) ve cömerdlık Raḥmāndur. Kaçan buhl gelse cömerdlığı aña havāle kıla. Pes imdi cömerdlık gürühi (5) dördür: Evvelkisi māl cömerdlığı baylarındur. İkinci ten cömerdlığı gāzīlerüñdür. Üçünci cān (6) cömerdlığı ‘aşıqlarındur. Dördünci göñül cömerdlığı ‘ariflerüñdür. İmdi ‘azīz-i men, (7) şūret[i] Tañrı ta‘ālā dileğine döndürmek gerek ki edep dilegin kōrku sever (8) ve kōrku dilegin perhīz-kārlık sever ve perhīz-kārlık dilegin şabır sever, şabır dilegin (9) utanmak sever, utanmak dilegin cömerdlık sever. Cömerdlık dilegin miskinlik (10) sever, miskinlik dilegin ‘ilim sever, ‘ilim dilegin ma‘rifet sever, ma‘rifet dilegin cān (11) sever, cān dilegin ‘aql sever, ‘aql dilegin Allāhu ta‘ālā ḥazretlerin sever. Pes, Çalab buyruğın (12) başaran bu on iki dürlü nesnedür ve hem bu on iki dürlü nesne birbirine (13) müvekkeldür ve hem ĩmān şoyınuñ serverleri bunlardır. İmdi ki şaķınmak gerek kim bu on (14) iki dürlü nesnelerüñ birisi eksük olsa ĩmān dürüst olmaz. Pes gāyet (15) yigrek maķām ḥod bunlardır ve bunları şaķlamayan Ḥaķ ta‘ālādan ırāķ olur, bilmekden ırāķ (16) olur ve hem Allāhu ta‘ālā dīzārından maḥrūm kalur; ammā maşḥaralık dilegin gülmek sever, gülmek (17) dilegin ğıybet sever, ğıybet dilegin öyke sever, öyke dilegin tama‘ sever, tama‘ dilegin buhl sever,

6b

(1) buhl dilegin ḥased sever, ḥased dilegin kibir sever, kibir dilegin ten sever, ten dilegin hevā sever, hevā (2) dilegin nefis sever, nefis dilegin iblis sever ve iblis sevdügin Çalab ta‘ālā sevmez. Zīra kim bu on (3) iki nesneye daḥı iblis müvekkeldür. Pes, bu on [iki] nesne yeñilüp [ol] on iki yirine gelmeyince kulum diyen (4) kişiyeye yol yokdur. Zīra bunlar ma‘rifetüñ hem ĩmānuñ düşmenleridür. Ğāfil şubaşısı şeytān (5) şubaşısını yiñdügi bularuñla ma‘lūm olur. Bu nesnenüñ nişānı ol olur kim cān (6) ‘işret-i rūḥānī sever ve hem ‘işret-i rūḥānī azād olmaqlıkdur ve azād olmaķ nişānidur. (7) Pes, Ḥaķ ta‘ālā buyurur ki: Dört kişi dört nesneye söykendi, benvenlik kıldı, (8) āḥir helāk oldu. Evvel iblis ‘aleyhi’l-la‘ne oda söykendi. İmdi Çalab ta‘ālā katında (9) güc yokdur, dostı dostdan ayırmaz. iblisi od içinde koydı. Qavlühū ta‘ālā:

(10) ¹³². İkinci, Fir‘avn, Kıbtılara “dostum” dedi.

‘Ākıbet (11) anları yügridirken deñize ğark eyledi. Qavlühū ta‘ālā:

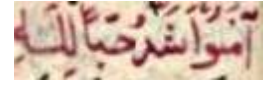

¹³³ (12) Üçüncü, Qārūn malına söykendi, ‘ākıbet malıyla helāk oldu. Dördüncü, Muḥammed (13) Muşafā ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām, Allāhu ta‘ālā dostluğına söykendi, pes, Hāq ta‘ālā (14) buyurdu kim dostı dostdan

ayırmayam. Qavlühū ta‘ālā:

(15)

¹³⁴.

Pes, Hāq ta‘ālā kerem lütfından buyurdu kim: “Yā sevgilü kullarum; ben (16) sizüñem,

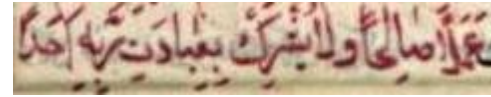
siz benüm; şükür eyleñ.”. Qavlühū ta‘ālā:

(17)

¹³⁵ ve Qavlühū ta‘ālā:

¹³⁶

7a

(1) Pes kendüzin bilmeklîğla yād kıldı. Zīra kim biregü Raḥmānıla şeyṭān seçildüĝin bilmeyince (2) hem kendüyi dağı bilmez. İmdi, her kim bu sözleri añlasa şeyṭān seçildüĝin bilse ol kişı (3) kendüyi bilmiş olur. Qaçan kim bir kişı kendüyi bilse ‘aşq gelür, ol kişıyi Tañrıdan yaña da‘vet (4) ider ve günden güne teraqqī bulur. İmdi her kim bu sözleri anlamadı, kendüyi bilmedi; (5) her çend ki âdem şüretindedür velākīn adamlık mertebesinde degüldür henüz. Endişeler ve (6) belâlar ğalebesi içinde ğark olmuşdur ammā bunda taşarruf vardur, yine taşarruf issileri (7) bilürler. Pes, taşarruf eyledük yetmiş yıllık kâl u kıl [u] da‘vâ bir sâ‘at tefekkürile berâber geldi ve yetmiş

¹³² Beni ateşten, onu çamurdan yarattın (Mâide 12).

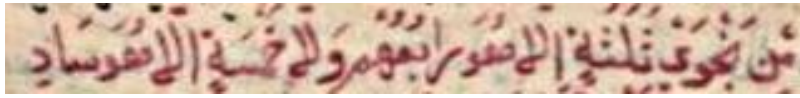
¹³³ Gözlerinizin önünde Firavun ailesini suda boğmuştuk (Bakara 50).

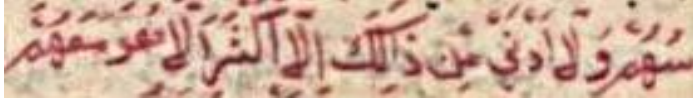
¹³⁴ Onları Allah’ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah’a olan sevgileri ise –onlarınkinden- çok daha fazladır (Bakara 165).

¹³⁵ Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam; Güzel davrananları da daha güzeliyle -mükâfatlandırması içindir- (İbrahim 7; Necm 31).

¹³⁶ Salih amel işlesin ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın (Kehf 110).

yıllık (8) tefekkür bir sâ' at münâcât birle berâber geldi. Zîra kim halka kâl u kıl da' vâ-yı gümândur. (9) Pes, zâhid 'ibâdet eylemek bilmedin mü aşıldur ve 'ârif tefekkürî hâlik-i şun' la mu'âmeledür (10) velâkin riyâ ve tama' eri terk itmez. Pes, er olan kişi dâ'imâ gönül şehrin arayup (11) gâfîl olmaya ve hem gâfîlûn üç haţâ gibi viribiyeler. Bunlar riyâ ile tama' şehriden (12) çıkarlar. Evvelki hâşakî şabırdur, ikinci hâşakî utanmağdur, üçüncü hâşakisi kanâ' atdır. (13) Pes, şeytân korkduğu bu üç nesnedür ve hem şeytân mağlûb olduğu bu üç (14) nesne ile ma' lûm olur. Bular key ulu kimselerdür, içerisinde. Ve dahı âdemîler mağâmı (15) üçdür. Qavlühü ta' âlâ:

(16) ¹³⁷ ammâ degme kişiler âdemden şayılmaz. (17) Zîra şüretde âdemdür velâkin belhüm ağal didükleri hasûdler ve kendülerin bilmeyenlerdür.

7b

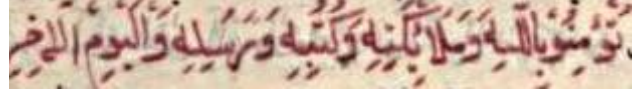

(1) Zîra Hâzret-i Resûl buyurmuşdur ki: ¹³⁸ ammâ 'âbidlerûn ve zâhid- (2) lerûn ve 'âriflerûn tâ' atleri ve hâlleri birbirleri katında revâ olmaz; illâ ki muhibler katında (3) olur. Velâkin muhibler ma' nâ qavimleridür. Pes 'azîz-i men, muhiblerûn şerhi çokdur. İllâ 'ağıl irmege (4) ve gönül dönmege ve şüret dimege bu kadar yeter kim yâd kılduğ, bâkîsin Allâh bilür. Ol (5) kuţb-ı 'âlem eydür kim: Kûl, Çalab Tañrıya kırk mağâmı irür, dostı onlardur. Onı şeri' at (6) içinde ve onı tarîkat içinde [ve onı ma' rifet içinde] ve onı haqîkat içindedür. Pes, evvel mağâm imân

¹³⁷ Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir (Mücâdele 7).

¹³⁸ Nefsini bilen, Rabbini bilir (Hadis).

getürmekdür. (7) Qavlühü ta'âlâ:

139

ammâ bir kişi, (8) ĩmân ten üzredür, dise haţâdur ve eger cân üzredür, dise yine haţâdur. Pes şöyle (9) bilmek gerek ki ĩmân 'akıl üzredür 'ârifler katında; ammâ ma'rifet dil üzredür. İkinci gönül (10) üzredür. Her kim Çalab Tañrıya gönülden şehâdet itmese muţlak kâfirdür veyâhûd dili (11) ile ikrâr ve gönül ile taşdıķ itmese münâfık olur.

Qavlühü ta'âlâ:

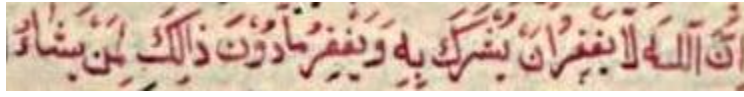
(12)

140 velâkin bu iki

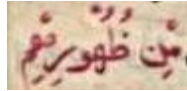
söz kişilerle dosttur. Qavlühü ta'âlâ:

(13)

141 ammâ tâ'at

(14) 'amelden ayrudur. ĩmân tâ'atdür, degme tâ'at ĩmâna irmez ve küfür ma'şiyetdür, degme (15) ma'şiyet küfre irmez. Bu iki söz hem kişilerle dostudur. Qavlühü ta'âlâ:

(16)

142. Pes, ĩmân budur ammâ

bizüm sözümüz (17) Râhmân aşlı kankıdır ve şeytân aşlı kankıdır, bunu bilmek gerek. Râhmân aşlı ĩmândur

8a

(1) ve şeytân aşlı gümândur. İmdi ĩmâna gümân kıatmak düşvârdur. Zîra kim ĩmân 'akıl üzredür (2) 'akıl sultândur ve ten içinde nâ'ib-i ĩmândur. Pes sultân gitse nâ'ib nice durur? (3) Meşelâ ĩmân bir hazînedür ve iblis bir uğrıdur, 'akıl hazînedârdur. Hazînedâr kendi (4) uğrı, hazîneyi ne itdi? Bir temsil dağı meşelâ ĩmân kıoyundur, 'akıl çobandur, iblis (5) kıurtdur. Çoban gidicek kıurt kıoyunu ne itdi? Ve bir dağı meşelâ ĩmân sütdür, 'akıl dağı (6) bekçidür ve iblis itdür ve üçü dağı bir evdedür. Bekçi gidicek it südi ne

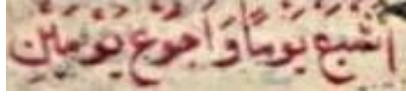
¹³⁹ Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiretgününe iman etmenizdir (Ayet değıldir).

¹⁴⁰ Şüphe yok ki münafıklar cehennemın en alt katındadırlar (Nisa 145).

¹⁴¹ Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bunun dışında kalan (günahları) ise dilediğı kimse için bağışlar (Nisa 48).

¹⁴² Ademoğullarının sülblerinden zürriyetlerini kııkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değıl miyim? ((Arâf 172)).

itdi? (7) Pes ey miskīn-i bi-çāre, īmān içüñde sergerdāndur. Çalab Tañrıya inanmak īmāndur (8) ve buyruğın dutmak īmāndur. İmdi buyruğın dutup pāk olun didüğinden (9) pāk olmak gerek. Bağlanmamak Çalab Tañrıya inanmamakdur ve feriştelere inanmak īmāndur (10) ve her bir kişide üç yüz altmış ferişte müvekkeldür. Pes, bunca feriştelere arasında edep- (11) sizlik idersin ve senüñ gibi kişinüñ katında edepsizlik itmezsin. Qanı feriştelere inandığını (12) böyle midür? Ve dağı Allāhu ta‘ālā hazretinüñ Qur‘ānına ve kitāblarına inanmak īmāndur. Pes (13) imdi içün dolu kibir [ü] hased [ü] buhl [ü] öyke [vü] gıybet [ü] masharalık. Qankı kitābda buyurdu bularuñ (14) birisi īmān ehlinüñ içinde ola? Ve dağı Tañrı dostlarına inanmak īmāndur. (15) Zīra Tañrı dostları miskīnliği qabūl itdiler ve geñez yola gitdiler. Qāle‘n-nebiyyü

‘aleyh m: (16) ¹⁴³. Ya‘nī Tañrı dostları bir gün tok ve iki aç geçerler; (17) velīkin Hāk ta‘ālā bunların haṭāların kıldan kıla geçürdi, girü yüzlerine urdı. Pes

8b

(1) sen bunca yaramaz işler kim idersin, yüzüne urmaz mı, dirsın? Senden qorqar mı yāhūd (2) utanur mı şanursın? Pes ey mü‘minler, kıyāmete inanmak böyle degüldür kim siz inanursız. (3) Her ne bilürseñüz helāldan ve harāmdan geyersiz, tonanursız. Şaқınur, bir de ni‘metler yiyüp (4) gönenürsüz. İşbu inanmakdur kim sizler inanursız? Pes imdi mü‘minler kendüzünüzi bilmedi- (5) nüzse bu qapu nevmīd qapusıdır. Pes size hışm doқuna. Zīra kim Pādişāh-ı kerīm eydür: Ben (6) ol pādişāhvan kim yüz biñ hezār yüz biñ isteyici [iste]dürven. Tā hattā qapumda (7) ‘ömrüleri geçince zār zār ağırlarlar. Eger inanmaqlıkları riyā ile olursa soñucı (8) ser-gerdān olurlar. Her ne kim var ise ihlāş ile īmān getürmekdür. Pes qorқusuz yürümek (9) īmāna gümāndur; ammā ma‘rifetüñ ma‘denin bu qadar muhtaşar kılduқ. Zīra kim gerçek cānlara (10) muhtaşar söz yiter; ammā

¹⁴³ Tanrı dostları bir günü tok, iki günü aç geçirirler (Hadis kaynaklarında bulunamamıştır).

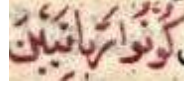
ŞERİ' AT AHVÂLİ MAĞÂMİ

şerî' atıñ evvel mağâmî îmân getürmekdür. Qavlühü ta'âlâ:

¹⁴⁴ (11) ikinci

mağâm ' ilim öğrenmekdür. Qavlühü ta'âlâ:

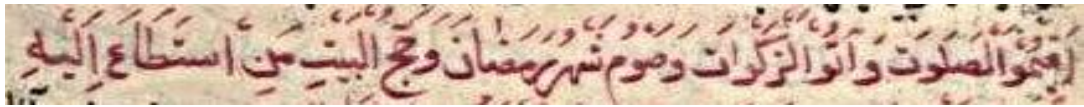

¹⁴⁵. Üçüncü mağâm zekât ve

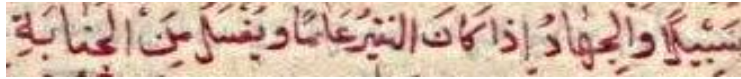
(12) orucdur, güci yiterse hacca varmağdur ve gâzâdur ve cenâbetden pâk olmağdur.

Qavlühü ta'âlâ:

(13)

(14)

¹⁴⁶. Dördüncü mağâm

helâl (15) kesb itmekdür ve riyâyı harâm bilmekdür. Qavlühü ta'âlâ:

¹⁴⁷. (16) Beşinci mağâm nikâh kılmağdu(r). Qavlühü

ta'âlâ:

¹⁴⁸. Altıncı mağâm (17) hayzuñ ve nifâsuñ

cimâ' ın harâm bilmekdür. Qavlühü ta'âlâ:

¹⁴⁹.

¹⁴⁴ Ey iman edenler!

¹⁴⁵ Rabbe halis kullar olunuz (Âl-i İmrân 79).

¹⁴⁶ Namazı kıl ve zekatı ver, ramazan ayında oruç tut, yoluna gücü yetenler haccetsin, seferberlikte cihat et, cünüplükten guslet! (Ayetlerden kelimeler alınmış, tamamı ayet değil).

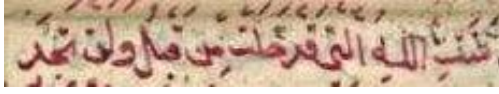
¹⁴⁷ Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır (Bakara 275).

¹⁴⁸ Sizden, salihlerle evlenin (Hadis).

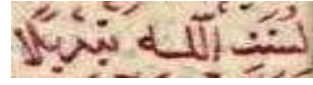
¹⁴⁹ Onlara belirli günlerde yaklaşmayın (Hadis).

9a

(1) Yedinci maḳām sünnet ve cemā' atdür. Ḳavlühū ta' ālā:

(2)

150

. Sekizinci

maḳām şefā' atdür. Ḳavlühū ta' ālā:

(3)

151

ve Ḳavlühū ta' ālā:

152

. Toḳuzuncı

maḳām aru (4) geymekdür ve aru yimekdür. Ḳavlühū ta' ālā:

153

ve Ḳavlühū ta' ālā:

(5)

154

Onuncı maḳām emr-i ma' rûf ve yaramaz işlerden şaḳınmaḳdur. Ḳavlühū ta' ālā:

(6)

155

. Pes, bu ḳadar āyāt u beyyināt

dükelisi îmān ' ameli-çün (7) gelmişdür ve'l-Bāḳî el-Ma' lûm.

BÂB-I ṬARÎḲAT

BU BÂBDA ṬARÎḲAT MAḲÂMLARIN BEYÂN ḲILUR. (8) Ṭarîḳatuñ evvel

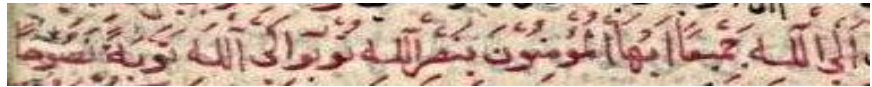
maḳâmı el alup tevbe ḳılmaḳdur. Ḳavlühū ta' ālā:

156

(9) ve

Ḳavlühū ta' ālā:

157

(10) Pes, ḳul yavuz ḥâlden dönicek tevbe viren Çalabdur. Ḳavlühū ta' ālā:

¹⁵⁰ Allah'ın kanununda asla bir deḡişme bulamazsın (Fetih 23).

¹⁵¹ Onlar kafirlere karşı gayet şiddetli, kendi aralarında çok merhametlidirler (Fetih 29).

¹⁵² Şefkat imandandır (Ayet deḡildir).

¹⁵³ Size verdiğimiz temiz rızıklardan yeyin (Bakara 172).

¹⁵⁴ Elbiseni tertemiz tut! (Müddessir 4).

¹⁵⁵ Onlar iyiliḡi emreder, kötülükten nehyederler (Âl-i İmrân 114).

¹⁵⁶ Hep birlikte Allah'ın ipine (İslama) sımsıkı sarılın (Âl-i İmrân 103).

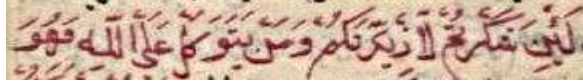
¹⁵⁷ Samimi bir tövbe ile Allah'a dönün (Tahrîm 8).

158

. (11) İmdi mü'minler tevbeyi şöyle kılmak gerek kim 'aceb ola.

Pes tevbeyi şöyle kıluñ kim menfa'at (12) gele. Zîra kim tevbe kılmaklık pişmânlıktır ve pişmânlık aşşısı budur kim bitmez günâh bir (13) uğurdan şınılur. Pes imdi tevekkül ile 'özri pişe tutuñ kim hařalarıñuz az ola (14) ve yüziñüz tâze ola. Ey mü'minler, hemîşe 'özür dilemek sizden, řabû[1] kılmak Tañrı ta'âlâdan. (15) Nitekim

159

buyurmuşdur, şavlühü ta'âlâ: (16) ve

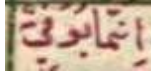
160

dahı şükür kılmak sizden ve arturmak Tañrıdan. şavlühü ta'âlâ: (17)

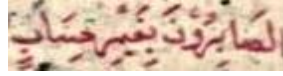
Ve dahı şabır kılmak sizden, şisâbsız şavâb vermek Tañrıdan. şavlühü ta'âlâ:

9b

(1) ve dahı şabır kılmak sizden, şisâbsız şevâb vermek Tañrıdan. şavlühü ta'âlâ:

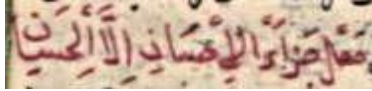
(2)

161

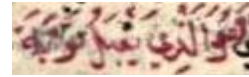
Ve dahı şâ'at kılmak ve şehâdet getürmek

sizden ve (3) uçmaşda mařâmlarıñuz yüceltmek Tañrıdan. şavlühü ta'âlâ:

162

(4) Ve dahı yetmiş yıllık günâhlarıñuzuñ bir kez 'özrin

163

dilemek sizden, şabûl kılmak Tañrıdan. (5) şavlühü ta'âlâ: Pes,

Pâdişâh-ı kerîm buyurur kim: Ey kullarum, Âdem bir kez (6) buyruş şıdı, iki yüz yıl ağıladı; andan şuçın bağışladum. Size dahı yetmiş (7) yıllık günâhlarıñuzu tevbe itdüğüñüzde 'affiderüm ve eger 'aşîleriñ günâhlarını (8) yarlığamasam raşmetüm

¹⁵⁸ Sonra eski hallerine dönmeleri için tövbelerini kabul etti (Tevbe 118).

¹⁵⁹ Kim Allah'a güvenirse O ona yeter (Talâk 3).

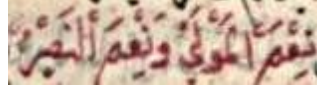
¹⁶⁰ Şükrederseniz nimetimi artırırım (İbrahim 7).

¹⁶¹ Sabredenlere mükafatları hesapsız verilecektir (Zümer 10).

¹⁶² İyiliğin karşılığı yalnız iyiliktir (Rahman 60).

¹⁶³ O, tövbeyi kabul eden ve yaptıklarınızı bilendir (Şûrâ 25).

bilmeyelerdi. Qavlühü ta'âlâ:

¹⁶⁴ Ve hem (9) dünyâda bir

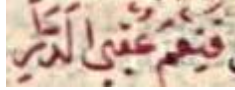
nesne eksük yaratsam qudretüm bilinmeyeydi. Qavlühü ta'âlâ:

¹⁶⁵ (10)

ve hem uçmağda bir ni'met eksük olsa pes uçmağum tamâm olmamış olurdu. (11)

Qavlühü ta'âlâ:

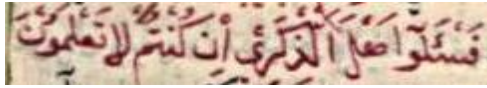

¹⁶⁶ Ve hem Nuh Peyğamberüñ du'âsı müstecâb

olmasa cümle (12) du'âlar müstecâb olmadık olaydı. Qavlühü ta'âlâ:

¹⁶⁷ Ammâ tarîqatuñ (13) ikinci maqâmı mürîd olmağdur. Qavlühü ta'âlâ:

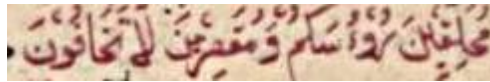
¹⁶⁸. (14) Pes imdi mürîd üç dürlüdü: Evvelkisi

mürîd-i muṭlağdur, ikincisi mürîd-i mecâzdu, (15) üçüncisi mürîd-i mürteddür. Mürîd-i muṭlağ oldur kim her dürlü ḥâlden şeyḥine niçün (16) diyüp ḥüccet getürmeye. Ve mürîd-i mecâz oldur ki zâhirde şeyḥ dileğinde ola ve bātında (17) kendü dileğinde ola. Ve mürîd-i mürted oldur ki şeyḥüñ bir dürlü ḥâlin göricek

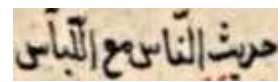
10a

(1) derḥâl yüz döndürmekdür. Üçünci maqâm saç götürmek ve libâs döndürmekdür.

Qavlühü ta'âlâ: (2)

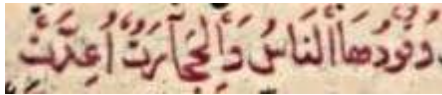

¹⁶⁹

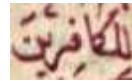

¹⁷⁰

Dördünci (3) maqâm mücâhede göyündürmekdür. Qavlühü ta'âlâ:

(4)

¹⁷¹

. Beşinci maqâm ḥizmet

¹⁶⁴ O, ne güzel dost, ne güzel yardımcıdır (Enfâl 40).

¹⁶⁵ Bizim ne güzel gücümüz vardır (Mürselât 23).

¹⁶⁶ Ahiret ne güzel bir yerdir (Ra'd 24).

¹⁶⁷ Biz dualara ne güzel karşılık verimiz (Sâffât 75).

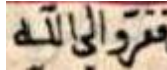
¹⁶⁸ Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorunuz (Nahl 43).

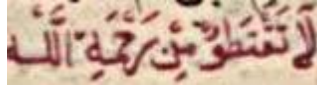
¹⁶⁹ Korkusuzca Mescid-i Haram'a gireceksiniz (Fetih 27).

¹⁷⁰ İnsanlar kıyafetlerine göre tanınırlar (Hadis).

¹⁷¹ Yakıtı insanlarla taşlar olan cehennemden sakının (Bakara 24).

eylemekdür. Kemā kâl'allāhu 'Aliyyün raḍıya'llāhu 'anh: (5) ¹⁷².

Altıncı maḳām ıorıudur. ¹⁷³. Yedinci maḳām ümıddür. Ḳavlühü (6) ta'ālā:

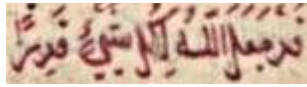

¹⁷⁴. Sekizinci maḳām hırıa ve zenbildür ve seccāde ve

(7) 'ibretdür ve hidāyetdür ve 'azizlikdür, 'azizlere varur. Ḳavlühü ta'ālā:

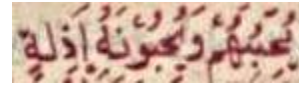
(8)

¹⁷⁵.

Ṭoıuzıncı maḳām şāḫıb-i naşıḫat ve

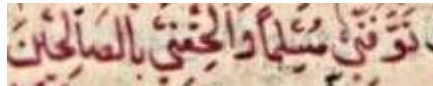
şāḫıb-i muḫabbet olmaıdur. (9) Ḳavlühü ta'ālā:

¹⁷⁶.

Onuncı

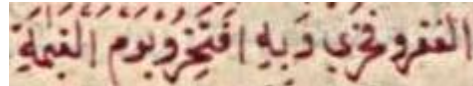
maḳām 'aşııdur ve şevııdur ve faıırılıkdür. (10) Ḳavlühü ta'ālā:

¹⁷⁷

ve kâle Resûlu'llāh şalla'llāhu (11) ta'ālā 'aleyhi

ve sellem:

¹⁷⁸.

On birinci maḳām (12) cāndur. Pes

cān cāna doıunsa sevinmek ve oynamak ve ze[v]ı ile, şevııle ḫareket (13) kılmak

'aceb degüldür. Zıra kim naşıb-i ilāḫıdır ki her kimde ise belürtse gereıdır.

BĀB-I MA'RİFET

(14) BĀB-I MA'RİFET MAḲĀMLARIN BEYĀN İDER. Ma'rifetüñ evvel maḳāmı edepdür, ikinci maḳāmı (15) ıorıudur, üçüncü maḳāmı perhızdür, dördüncü maḳāmı şabırdur, beşinci maḳāmı utanmaıdur, altıncı (16) maḳāmı cömerdıııdur, yedinci maḳāmı 'ilimdür, sekizinci maḳāmı miskinlikdür, toıuzıncı maḳāmı (17) ma'rifetdür, onuncı maḳāmı kendüzin bilmekdür.

¹⁷² Hizmet edene hizmet edilir (Hadis).

¹⁷³ Allah'a yöneliniz (Zâriyât 50).

¹⁷⁴ Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz (Zümer 53).

¹⁷⁵ Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur ((Talak 3).

¹⁷⁶ Onlar Allah'ı sever, Allah da onları sever (Mâide 54).

¹⁷⁷ Beni Müslüman olarak öldür ve beni Salihlerin arasına kat (Yusuf 101).

¹⁷⁸ Fakirlik övüncümdür, kıyamet günü onunla övüneceğim (Hadis).

BĀB-I MAĶĀM-I HĀĶĪĶAT

HĀĶĪĶATŪŋ EVVEL

10b

(1) maĶĀmı toprak olmaĶdur, ikinci maĶĀm yetmiş iki milleti ‘ ayıplamamaĶdur, üçüncü maĶĀm elinden geleni men‘ (2) itmemeĶdür, dördüncü maĶĀm dünyā içinde yaradılmış mecmū-‘ ı nesne andan emīn olmaĶdur, beşinci (3) maĶĀm mülk issine yüzün sürüp yüz suyun yu; zīra kim vahdet ondadur, altıncı maĶĀm (4) maĶĀm-ı şohbetdür ve hĀĶĪĶAT esrārın söylemekdür, yedinci maĶĀm seyirdür, sekizinci maĶĀm sırdur, (5) toĶuzuncı maĶĀm münācātdur, onuncı maĶĀm müşāhededür; Çalaba ulaşmaĶ maĶĀmıdır.

(6) Hevl bundadır ol hĀĶĪĶAT sultānı ve muĶaĶķıklar arslanı Seyyid Sa‘ de‘d-dīn kendü kerem [ü] (7) lütfından birĶaĶ laţif beyitler buyurur:

Bu maĶĀma kim ire

İşbu naĶdı kim dire

(8) Varlığın HĀĶĶa vire

Cümle ‘ âlem içinde

Kim buña irmediyse

Kendüzin (9) dirmediyse

‘ AşĶdan esrümediyse

‘ Ömri zılāl içinde

Varlık yokluk birdürür

(10) HĀĶĶa beni irdürür

AĶlariken güldürür

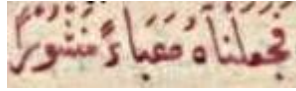
‘ AşĶ ‘ âlem içinde

Su'âl, 'ârifler (11) eydür: “Kırk maḳāmuñ yigirmisi tanıqlı ve yigirmisi tanıksızdur; ‘acabā ne ma‘nādan böyledür?” su'âl (12) olursa cevāb virürüz ki ḳāl mülkinde olur, ḥāl mülkinde olmaz ve hem tanıḳ inkār (13) onda olur, iḳrār onda olmaz ve hem tanıḳ taşra olur, içeri olmaz. Pes, maḳām budur ki (14) bildüñ daḥı yigrek bilürseñ a‘lādur ve eger bu maḳāmuñ birisi eksük olursa ḥaḳīḳat (15) tamām olmaz. Zīra kim şart eksük olmuş olur. Bir kimse dil ile īmān getürse ve gönül ile (16) inanmasa veyāḥūd zekāt farz olmuş iken tamām virmese veyāḥūd ḥacca varurken yoldan (17) dönse veyāḥūd Tañrı ḥükümlerinden birin bāṭıl eylese veyāḥūd Muḥammed Muştafāya inkār ile inansa

11a

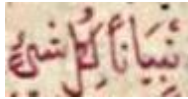
(1) veyāḥūd aşḥāblardan birini nā-ḥaḳ bilse dükeli işledügi ‘amel hebā-yı menşürdur.

Ḳavlühü (2) ta‘ālā:

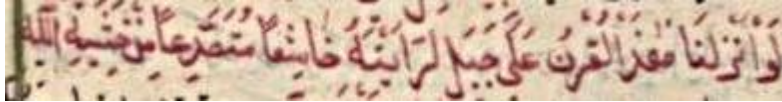

¹⁷⁹. ‘Azīz, kırk maḳāmdan birisi eksük

gerekmez; zīra kim maḳāmda (3) hiç nesne eksük yoḳdur. Ḳavlühü ta‘ālā:

¹⁸⁰. İmdi sevinmek ve gövünmek var. (4) Ḳavlühü ta‘ālā:

¹⁸¹. (5) Hem ümīd daḥı

vardur. Ḳavlühü ta‘ālā:

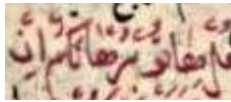

¹⁸². Ve hem ḳorḳunç daḥı vardur. Ḳavlühü

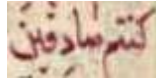
ta‘ālā: (6)

¹⁸³. Ve hem ḥüccet daḥı vardur. Ḳavlühü ta‘ālā:

(7)

¹⁸⁴.

Ve hem ḥelāl daḥı vardur. Ḳavlühü ta‘ālā:

¹⁷⁹ Onu saçılmış zerreler haline getiririz –değersiz kılarız- (Furkan 23).

¹⁸⁰ Eksik bırakılan bir şey yok (İbare).

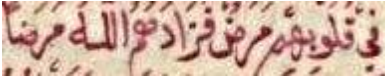
¹⁸¹ Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün (Haşr 21).

¹⁸² Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin (Zümer 53).

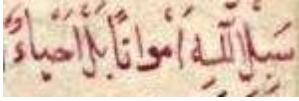
¹⁸³ Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da vaad etti (Tevbe 68).

¹⁸⁴ Eğer sahiden doğru söylüyorsanız delilinizi getirin, de (Bakara 111).

her bir ḥasedüñ yüzer biñ çerisi vardur ve bunlar ḫamusi ĩmān beḫcisidür. Pes, (5) imdi ‘azîz-i men, oldur ki bu işleri tamām kılduḫ. Çalab Tañrıdan diledük ma‘rifet-i Bārî (6) geldi ve hem beş şey’ ḫil‘at olmaḫ üzere dönegeldi. Evvel ilhām, ikinci ḫil‘at, (7) üçünci ‘aşḫ, dördünci şevḫ, beşinci muḥabbet. Bunlar gelüp cāna ḫondı, cān daḫı dirildi. (8) ‘Aḫıl muvāfiḫ oldı; geleni ve gideni añladı. Zîra kim cümle nesne cān ile dirilür. (9) Cān daḫı ma‘rifetu’llāh ile dirilür. Pes, ma‘rifetlü cān, erenler cānıdur ve ma‘rifetsiz cān, (10) ḫayvānlar cānıdur. Ey ‘azîz, cānlar dirsiz; ammā cānlar ḫaç türlüdür ve daḫı cān dirildi (11) dirsiz, ve öldi dirsiz; lâkin cān ölmez, illā ‘āriflerüñ cānı ne ölidür ve ne diridür, (12) dir. Ölmüş miyise ölüler maḫāmında olaydı ve eger diri yise diriler maḫāmında olaydı. (13) Ammā kim bir nicelerüñ cānı ölür ve bir nicelerüñ teni ölür. Anlaruñ cānları diriliginde (14) başludur, gönülleri sökeldür.

Ḫavluḫū ta‘ālā: ¹⁹¹. Ve anlaruñ (15) ki tenleri ölür,

‘āşıḫlara, anlaruñ cān ölmez. Ḫavluḫū ta‘ālā: .

(16) ¹⁹². Ol ‘ārifler sulṭanı, meşāyıḫlar ma‘deni Seyyid Sa‘de’d-dīn buyurur:

(17)

Ol cān ki ‘aşḫdan olur

Bahāsın cānlar alır

Ḫamu cānlar öliceḫ

Ol cān diri ḫalur

12 a

(1) ‘Aşḫdur lâkin alalum

Bu dirlikde ḫalalum

¹⁹¹ Kalplerinde hastalık vardır, Allah da onların hastalığını artırmıştır (Bakara 10).

¹⁹² Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın, belki diridirler (Âl-i İmrân 169).

Ölmez dirlik bulalum

Çü cān dostında (2) birikür.

Pes, ‘azîz-i men, cān iki dürlüdür: Biri cāndur, biri cānāndur. Qavlühū ta‘ālā: (3)

¹⁹³ Ammā bizüm qatımızda cān beşdür.

Velākin (4) bu sözi añlamak müşkildür ve ādem ma‘nāsı dağı üçdür. Kendüzin bilmek güçdür ve (5) kendüyi bilmeyen bu söz yatında hiçdür. Eger bilmek dilerseñ kitābda

uşdur. Qavlühū ta‘ālā: (6) ¹⁹⁴. Ya‘ni Hāq

sübḥānehū ve ta‘ālā buyurur kim her nesne (7) ki görürsüz göz ile mi görürsüz ve işitmekligi kulağıla mı işidürsüz ve söylemeği dil ile (8) mi şanursız ve yürümeği ayak ile mi şanursız ve yarlığanmağı t̤a‘atle mi şanursız ve hışmı (9) günāh ile mi şanursız ve yanmağı od ile mi şanursız? Pes, Ādem ‘aleyhi’s-selāma Hāq sübhānehū (10) ve ta‘ālā uçmağda bir ‘azāb kıldı kim ol şamu içinde yoğıdı. Ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma (11) od içinde bir gülistān virdi kim uçmağda ol gülistān yoğıdı. Ve Fir‘avnı Nīl ırma- (12) ğında [ğark] itdüm ve Mūsā ‘aleyhi’s-selāma Fir‘avndan kırtardum. Zīra kim dostumı kırtardum ve düşmānumı (13) helāk kıldum. Yüz biñ feriştelere göyündürdüm ki hergiz birisinüñ bir zerre günāhı yoğıdı. (14) Ve yüz biñ hezārān ādem yarlıgadum ki bunlaruñ bir zerre t̤a‘atleri yoğıdı. (15) Kādirem; her ne kim işlersem kudretüm yeter. Dilersem ağladuram, dilersem güldürürem, dilersem dirildürem (16) ve dilersem öldürürem; anı kim ben bilürem, kimse bilmez velākin benüm ‘ināyetüm ḥavfıla recā ortasında (17) olur ve dağı biz girü sözüümüze gelem. Pes, bizüm sözüümüz cān beyān kılmak idi anlaruñ ‘aql

12 b

¹⁹³ Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindendir (İsrâ 85).

¹⁹⁴ Dünya isteyeniniz de vardı, ahireti isteyeniniz de vardı (Âl-i İmrân 152).

(1) müşāk olmuşdur, ya‘ni qarışuqdur ve gönülleri münkir olmuşdur ve cānları müdde‘îdür. Pes, elest deminde (2) “yok” diyen hayvānlar gibidir. Üç cānlular bunlardır ve tınmayanlar belhüm adaldur. Bunları Ādem ‘ilminde (3) yād kılavuz. Evvel cāna cism dirler, teni diri tutar. Meşelâ diken batduğın ve kıl çeküldiğın (4) tıyar. İkinci cāna ekl ü şürb dirler. Yidürür ve içürür, acıkmak ve şuşamak bilür. Üçünci

(5) cāna revāne dirler, ten uyuyıcağ ol uyanur. Qavlühū ta‘ālā: ¹⁹⁵.

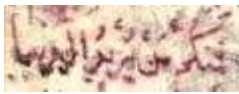
(6) Ammā rāḥat görür, hemān ten maşlahatı degüldür. Pes, ma‘nā daḥı vardır; ya‘ni üç kişiye qalem yoğdur: (7) Bir nā-rasīde oğlana ve ikinci dīvāneye ve üçünci uyuyana tā kim uyanınca. Zīra kim dünle ün (8) ırak gider ammā gündüzün ırak gitmez. Zīra kim ādem oğlanı gice dünyā günāhından arınur. (9) Anuñ-çün üni ırak gider, perde az olur. Pes, gündüz günāhları biribirine ulaşur, perde (10) olur. Anuñ-çün üni ırağa varmaz. Pes, bildün uyku bir nicelere ten rāḥatıdır ve bir nicelere (11) cān rāḥatıdır ve hem cān qatında ten ılqıya beñzer. Zīra ten cānuñ merkebidür. Pes, ıssı ve (12) şovuk ve tatlu ve acı cān sebeble ten duyar ve hem daḥı ılqılar dikene düşmezler, köy yolun

(13) azmazlar, bilürler; ammā Hağ yolun bilmezler. Zīra kim bularuñ gönli gözi görmez. İmdi şular (14) kim ke‘l-‘ademdür, hayvān ılqılar gibidir, [Hağ] yöñin nice göreler? Hağret-i Resül ‘aleyhi’s-şalātü (15) ve’s-selām buyurur kim: Hağ sübhānehū ve ta‘ālā, ādeme dört göz virdi; ikisi baş gözidür (16) ve ikisi gönül gözidür. Baş göziyle halkı görür. Pes, anuñ-çün ḥālikı sevmek; sevgü, gönül (17) içinden od gibi kıpar, tene yayılır. Hem ol şüretten ḥareket kıpar ve hem ol ḥareket, ḥālik

13 a

(1) dostluğıçün helāldür ve hem ten cāna merkebdür. Cān tene kılinursa şükrün deminde ten daḥı (2) hem şöyle şükrün ider. Pes, bilmeyene bu söz ma‘nā bildürür. Qavlühū

ta‘ālā:

(3)

¹⁹⁶. Anlar kim dünyā isterler,

¹⁹⁵ Uykunuzu bir dinlenme kıldık (Nebe 9).

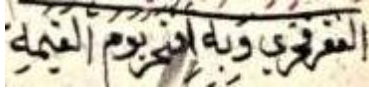
¹⁹⁶ Dünya isteyeniniz de vardı, ahireti isteyeniniz de vardı (Âl-i İmrân 152).

ılkıdan kemdür. Qavlühü ta'âlâ: (4) ¹⁹⁷. Ve anlar kim âhîret isterler, bunlar havf [u] recâ kavimleridür. (5) Ve anlar kim Mevlâyı isterler, anlar müşâhede kavimleridür. Pes, imdi bir kimsenüñ gönli gözi açık (6) olmasa o kimsenüñ gönülden haberi yokdur. Zîra bir kimse şeker yise dadın bilür; ammâ yimeseler şekerüñ (7) adın işitmekle dadın ne bilür? Anuñ-içün kim hidâyet 'azîzdür Hâlik katında.

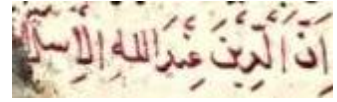
Qavlühü ta'âlâ: (8)

(9) ¹⁹⁸ Ve kâle 'aleyhi's-selâm:

(10) ¹⁹⁹. Bizüm sözüümüz cân beyânında idi. Dördüncü cân

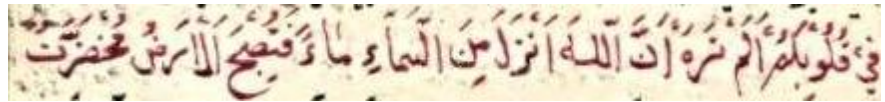
(11) ma'rifetdür dağı câna şöyle eydür. Qavlühü ta'âlâ:

Pes (12) 'azîzler, Allâhü ta'âlâ, sizi iki bûstân arasında yaratdı. Ya'ni biri dîn bûstânı ve biri (13) îmân bûstânıdır ve ol bûstânları ma'rifet şuyı ile şuvarı. Qavlühü ta'âlâ:

(14)

²⁰¹

(15) Pes, sizde olan bûstânüñ bağcısı Hâk ta'âlâdur. Şimdi anı da zikr iderüz. Ammâ şimdi

(16) bir kimse bir bûstân veya bir bāğçe yapsa evvel divârın yapar, andan yirini yumuşadur, andan (17) dürlü şeyler eker. Andan şöñra şuvarur. Andan biten otların yolar, netice timâr idüp yetiştirür, bir de

¹⁹⁷ İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkıncırlar (Âraf 179).

¹⁹⁸ Müstensih talak suresinin üçüncü ayetinin bir bölümünü (Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.) almış, araya hiçbir işaret koymaksızın en'am suresinin elli ikinci ayetinin bir bölümünü (Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın.) eklemiştir.

¹⁹⁹ Fakirlik övüncümdür, kıyamet günü onunla övüneceğim (Hadis).

²⁰⁰ Allah katında din İslam'dır (Âl-i İmrân 19).

²⁰¹ Allah, size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir (Hucurat 7).

13 b

(1) meyvesin yiyüp Hakkâ şükrideler. Pes, Hakk sübhānehū ve ta‘ālā buyurur: Ey kullarum, sizlerde (2) olan bûstān dahı benümdür. Ben anı ‘inayetümle bekleddüm ve çevresine rahmetüm divārın eyledüm (3) ve meskenet ile gönölü gözi yumuşadup tevḥīd bitürdüm ve tevḥīd ağacından ḥaḳīḳat (4) meyvesin yetiştirdüm ve ma‘rifet şuyı ile şuwardum ve ağıyārlık otun ve dikenin arıtdum (5) ve düşmenlik tarafını ırak kıldum ve günahıñuzu yarlıgadum. Ve kıyāmet güninde uçmak (6) içinde size dīzārüm gösterem.

Ḳavlühū ta‘ālā:

(7)

²⁰²

Ve dahı Hakk

sübhānehū ve ta‘ālā buyurur kim: Ey kullarum, beni isteyen bulur (8) ve ey ‘āşīler, ‘özü dileñ; zīra gökden yağmayıcağ yirden nesne bitmez; ya‘ni sizden ağlamak, (9) benden günāhuñuzu ‘af itmek dimekdür. Pes, imdi ma‘rifet Tañrının hidāyetidür, lāyık (10) gördüğü kişilerün gönüllerine birağur. Ol kişilerün ağızlarından dürlü dürlü ma‘rifet (11) haberleri gönüllerine irişür, rāḥat olurlar ve anlar ki Hakkâ lāyık degüldür, gönüllerine ma‘rifet (12) virmez ve kimseler ol kişiden rāḥat olmaz. Bizüm ḥikāyemüz cān baḥşinde idi. Meşelā su‘āl olunursa (13) cān öli mi yoḥsa diri midür? Cān içinde bir baş vardur, aña inkār dirler ve ma‘rifet (14) bir ulu ḥaşşakīdür ve bir ulu ḥākīmdür, heybetile varur, ol inkār başını keser, ‘ilāc (15) ile cānı tāze tutar ve hem yedi ṭamu ḳapusunda yedi ṭağ vardur. Ol ṭağları (16) ṭoğrayup bere bere eyler ve sekiz uçmak ḳapularına yol açar ve bir nice şūretde ādemdür. (17) Velākin ma‘nāda ḥayvāndur. İmdi kendüyi bilmeyen ḥayvān meşābesindedür ve bir niceler bir kimseden

14 a

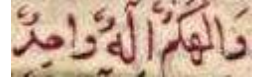
(1) bir laṭīf ḥaber işitdi, evet, didi hemān adların bilür ‘ilme’l-yaḳīn ile. İmdi bir kimse (2) şeker dimekle ağız dadın bulmaya velākin ‘ārifler kendülerin bildiler ‘ayne’l-yaḳīn içinde. (3) Cānları murādlarına tamām irdiler ve bu kelimelerün ma‘nāsı dükeli mülke yeter kim ‘ilme’l-yaḳīndür. (4) İmdi ḳāl da‘vası, ‘ilme’l-yaḳīn, ‘ālimler ‘ibādetidür ve

²⁰² Allah’ın rengiyle boyandık, kim Allah’tan daha güzel boya vurabilir? Biz işte, O’na ibadet edenleriz (Bakara 138):

havf [u] recā, ‘ayne’l-yaqīn, (5) zāhidleründür velākin tefekkür ü soḥbet ve vilāyet beklemek, ḥaḳḳa’l-yaqīn, ‘ārīfleründür ve (6) münacāt ve müşāhede muḥibleründür. Bāḳī dervīşlik ezeli ve devlet ebedi taḥt kime (7) kim degse rāḥatlık anuñdur.

BĀB-I TEVḤĪD EL-MA‘ĀRĪF

Ol Pādīşāh-ı kerīm, evvel birliğin (8) bildürdi. Ḳavlühü ta‘ālā:

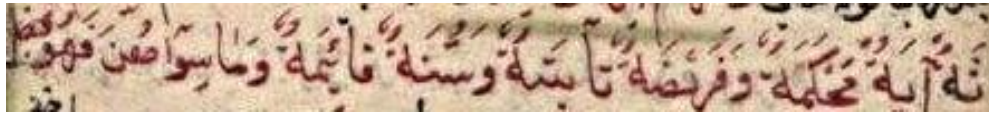

203.

Ve ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selām:

(9)

204.

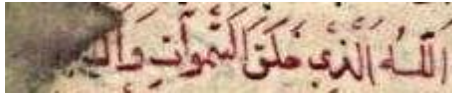
(10) Ya‘ni buyurur kim ‘ilim üçdür: Evveli āyāt u beyyinātdur, ikinci berkinmiş farzdur, üçüncü (11) durmuş sünnetdür. Her kim bu üç ‘ilmi bilse ol kimse ulu kişidür,

didi. Andan

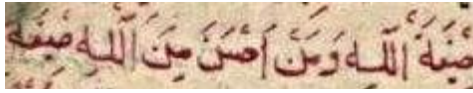

205

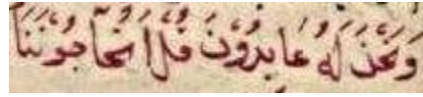
(12) ḥāzret[l]eri varlığıñ bildürdi. Ḳavlühü ta‘ālā:

(13) Andan şıbgātın bildürdi. Ḳavlühü ta‘ālā:

(14)

206.

Andan

milketin bildürdi. Ḳavlühü ta‘ālā:

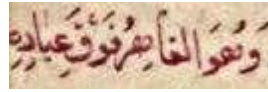
(15)

207.

Andan heybetin

bildürdi. Ḳavlühü ta‘ālā:

208.

(16) Andan ‘āzāmetin bildürdi.

²⁰³ İlahınız bir tek Allah’tır (Bakara 163).

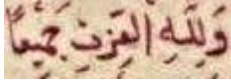
²⁰⁴ İlim üçtür: Muhkem ayetler, kesin farzlar, sabit sünnet (Hadis)

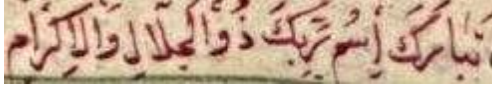
²⁰⁵ Metnimizde silik olduğundan okunamamıştır.

²⁰⁶ Gökleri ve yeri yaratan Allah’ın boyasından kim daha güzel boyayabilir? Biz ona ibadet edenler olduk (En’am 1 ve Bakara 138 birleştirilmiş).

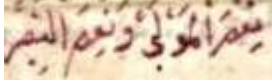
²⁰⁷ Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah’ındır (Hadid 2,5).

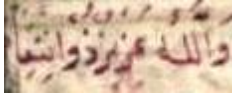
²⁰⁸ O kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir (En2am 18).

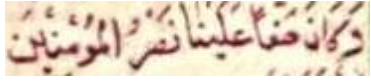
Qavlühü ta'âlâ: ²⁰⁹. Andan celâletin bildürdi. (17) Qavlühü ta'âlâ:

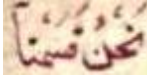
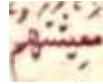
 ²¹⁰. Andan ni' metin bildürdi. Qavlühü ta'âlâ:

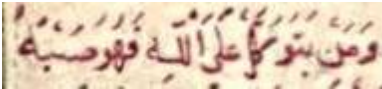
14 b

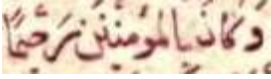
(1) ²¹¹. Andan buşmağın bildürdi. Qavlühü ta'âlâ:

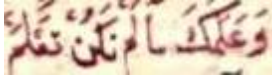
 ²¹². (2) Andan lütfın bildürdi. Qavlühü ta'âlâ: ²¹³.

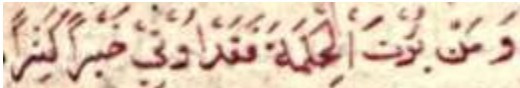
Andan muḥabbetin bildürdi. Qavlühü ta'âlâ: (3) ²¹⁴. Andan

kısmetin bildürdi. Qavlühü ta'âlâ: (4) ²¹⁵. Andan ḥasbetin bildürdi.

Qavlühü ta'âlâ: ²¹⁶. (5) Andan raḥmetin bildürdi. Qavlühü

ta'âlâ: ²¹⁷. Andan 'ilim öğrenmek (6) bildürdi. Qavlühü ta'âlâ:

 ²¹⁸. Andan ḥikmet içinde ḥayrât [u] ḥasenesin (7) bildürdi.

Qavlühü ta'âlâ: ²¹⁹. Pes (8) imdi her ne kim bildürdiyse cümlesine inanup, şükridüp, minnet kılmak gerek. Andan (9) soñra kişi

²⁰⁹ Asıl üstünlük ancak Allah'ındır (Fatır 10).

²¹⁰ Büyüklük ve ikram sahibi rabbinin adı yücelerden yücedir (Rahman 78).

²¹¹ O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır (Hac 78).

²¹² Allah aziz ve intikam sahibidir (Âl-i İmran 4).

²¹³ Allah, kullarına lütufkârdır (Şûrâ 19).

²¹⁴ Müminlere yardım etmek bize düşer (Rum 47).

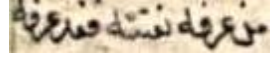
²¹⁵ Geçimliklerini biz paylaştırdık (Zuhruf 22).

²¹⁶ Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter (Talak 3).

²¹⁷ Allah, müminlere merhamet edicidir.

²¹⁸ Bilmediklerinizi size öğretendir (Bakara 151).

²¹⁹ Kime hikmet verilmişse ona çok hayır verilmiştir (Bakara 151).

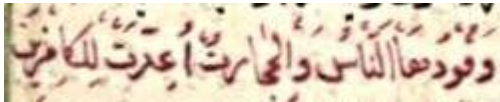
kendüyi bilmek lâzımdur. Qāle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām: (10)

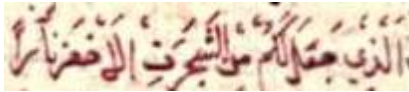
²²⁰ buyurmuşdur. Lākīn buña kıyās olmasun ki bir kimse ben fülān oğlıym ve fülān (11) yirlüyin. Pes öyle gerek kim 'ilmiye isteye ve özleye ve gözleye. 'Arşdan tā (12) tahte's-sarāya degin her ne ki var ise kendüde bula. Pes, 'arş ile ferş arasında çok (13) nesneler vardır. Velākin ādemden ulusu yoqdur ve hem cümle yaradılmış[dan] 'arş yuqarudur. (14) Ve on sekiz biñ qandīl 'arşda aşılıdur. Degme bir qandīlūñ büyüklüğü yetmiş bu dünyā

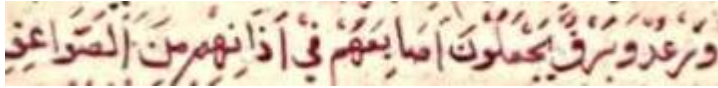
(15) qadardur ve ol kim Tañrınıñ hazinelelidür. On sekiz biñ 'ālemdür ammā qamudan (16) yuqaru başdur ve cān hazineleleri dağı başdur. Pes 'aql, ilhām, fehmi, sevişmek, (17) dīzār, ma'rifet yoluñuz biñ 'arş bigidür ve dağı aşılıdur. Anlar mülkden yegdür. İmdi

15 a

(1) baş 'arşa beñzer, göñül uçmağa beñzer. Nitekim Yaḥyā İbn-i Mu'āz raḍıya'llāhu 'anhı buyurdı kim: (2) Benüm göñlüm dünyādan ve āḥiretden yegdür, didi. Zīra dünyā miḥnet evidür ve āḥiret ni'met evidür; (3) ammā benüm göñlüm, ma'rifet evidür, didi. Ve dağı yedi qat gök vardır. Ādemde dağı ten yedi (4) qatdur: Et ve deri ve qan ve tamar ve siñir ve süñük ve ilikdür. Ve dünyāda dağı dört od (5) var: Biri taş odı ve

Qavlühū ta'ālā: .²²¹ (6) İkinci [ağaç] odı ve

Qavlühū ta'ālā: .²²² ve üçüncü yıldırım odıdır. (7)

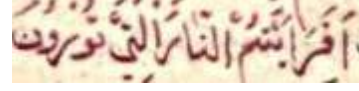
Qavlühū ta'ālā: .²²³ ve dağı (8)

²²⁰ Nefsini bilen rabbini bilir (Hadis).

²²¹ Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennemden sakının (Bakara 24).

²²² Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur (Yasin 80).

²²³ Yağmura ve yıldırıma tutulmuş kimselerin durumu gibidir (Bakara 19).

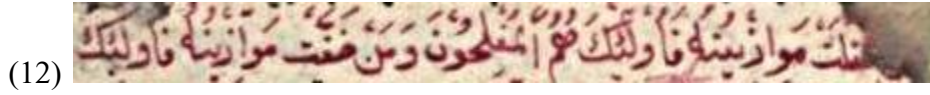

dördüncü tamu odıdur. Qavlühü ta'ālā: ²²⁴ ve ādemde (9) dağı dört od vardır: Evvelki harāret odı, ikinci şehvet odı, üçüncü şovukluk (10) odı, dördüncü miḥnet odı. Ve ādemün sūnükleri tağlara beñzer ve dünyāda yedi (11) ğarķ idici deryālar vardır. İnsānda dağı yedi ğarķ idici ḥāletler vardır: Birinci göz (12) görmekden ğarķ eyler, ikinci [dil] söylemekden ğarķ eyler, üçüncü kulaķ işitmekden ğarķ eyler, dördüncü (13) kırsak eritmekden ğarķ eyler, beşinci [kıarın] ekl eylediğı şeyi ğarķ eyler, altıncı renc ve ölümle ğarķ (14) ider, yedinci sevdā cünūnluk ile ğarķ eyler. Ve dünyāda ırmaķlar vardır. Gözyaşı (15) ırmaķlara beñzer. Ve dünyāda köyler var, endāmları köylere beñzer ve bedende kıl otlara beñzer. (16) Dünyāda dört dürlü şü vardır: Acı ve tatlu ve [kıoyu] ve yiyir. İmdi gözyaşı (17) dağı acıdur, ağız şuyı taṭlıdur, kulaķ suyu yiyirdür ve burun şuyı kıoyudur ve dağı

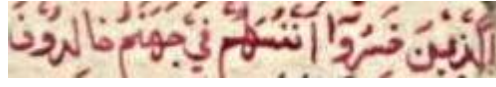
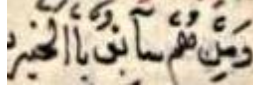
15 b

(1) dünyāda mü'mīn ve küffār vardır. İnsānda dağı ilhām mü'mīne, vesvese kāfire beñzer ve dünyāda (2) dört yıl vardır ki insānda dağı vardır. Birinün adı debürdur ve birinün adı şabā ve birinün (3) adı kıasımadur; ol yildür ki insān yedüğü şeyi tamarlara üleşdirür ve birinün adı dāfi'adur, (4) yinen loķmanuñ çirkīn taşraya şorar ve gönül şehre beñzer, ten ḥisāra beñzer, göğüs (5) içi bāzāra beñzer, yürek, boğaz, bögrek, öd, taḻaķ dükkānlara beñzer. Şıdķ okurlar, şebāt, (6) irādet, riyāzet, şevķ, muḥabbet, ḥavf, recā, yaķīn, tevekkül bular kıumaşlara beñzer ve ma'rifet çerağa (7) beñzer; ammā bu dünyā çerağını mescide aşarlar, şu'lesi dīvāra verür; andan mescid içini aydın (8) ider; ammā ma'rifet çerağını 'arşdan ve ferşden gösterüp insānı münevver ider ve dünyāda sermāye (9) ve fā'ide ve ziyān vardır. İmān sermāyeye beñzer. Gözler terāzūya beñzer. Ve ādemde iki (10) göz vardır: Biri zāhir gözidür ve biri bāṭın gözidür. Devlet o kimseye kim bāṭın gözi ile (11) göz terāzūsı ağır gele ve zāhir göziyle baķanuñ terāzūsı yeyni gele. Qavlühü ta'ālā:

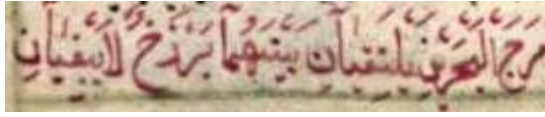
²²⁴ Söyleyin şimdi bana tutuşturmakta olduğunuz ateşi (Vakıa 71).

(12)

(13) ²²⁵. Ve dünyâda zâlim var ve mukteşid var.

(14) ²²⁶. Nefis zâlîme beñzer, cān mukteşide beñzer ve dünyâda yir ve gök (15) vardır. Arka göge beñzer, taban yire beñzer, ma‘ rifet güne beñzer, ‘ağıl aya beñzer, ‘ilimler (16) yı[l]duzlara beñzer. Ve dünyâda iki deñiz vardır. Biri tatlu ve biri acıdır. İki bir yerde durur; (17) velâkin biri birine karışmaz. Qavlühû ta‘âlâ:

227

16 a

(1) Ve gözyaşı dağı acıdır, kıyruk suyu tatlıdır. İki bir evde durur ve birbirine karışmaz. (2) Zîra gözün aşlı yağdır, tuza muhtâcdur. Kıyruk suyu tatlıdır. İmdi gözyaşı acı (3) olmasa göz yiyirdi ve eğer kıyruk yaşı tatlı olmasa göz görmezdi. Ve bulut yağguya (4) beñzer ve yağmur ağlamaklığa beñzer ve artmak, eksilmek vardır. Bedende dağı kuvvetler gâh artar (5) ve gâh eksilir. Ve gönül kuşa beñzer velâkin gönül uçması kuş uçmasına beñzemez. Hemân (6) diledüğü yerde gönül hazır bulunur; ammâ kuş bulunamaz. Zîra gönül ile Hâk ta‘âlânun arasında (7) perde yoktur. Ve dağı uçmak var ve içinde türlü türlü ırmaqlar akar. Qavlühû ta‘âlâ:

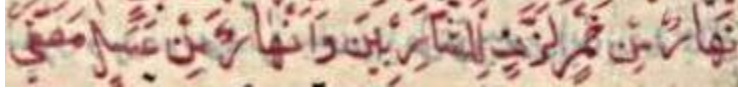

(8)

²²⁵ Kimlerin de tartıları hafif gelirse artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir, ebedi cehennemdedirler (Mü'minûn 103).

²²⁶ Onlardan hayır isteyenler vardır (ibare).

²²⁷ İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir, aralarında bir engel vardır, birbirlerine karışmazlar (Rahman 19-20).

(9) ²²⁸. İnsānda daḥı (10) süd

ve şafrā ve balğam bîñārlara beñzer. Ve pādîşāha insānuñ cāmı beñzer, taḥta vüçüdü

(11) beñzer ki üstinde sulṭān ḥükmider. Tevhîd tāca beñzer, müslümānlık ḥil‘ate beñzer.

(12) Menşūr [īmāndur], mülket [ihsāndur], rağbet İslāmdur. Qavlühü ta‘ālā:

²²⁹. İmdi (13) ihsānla mülketi īmān, menşūrı ma‘rifet taḥtıdur; ‘arifler ol taḥt üzerinde oturlar, (14) Çalab Tañrıyla münācāt kıllarlar. Bir gün Tañrı arslanı Ḥazret-i ‘Ali raḍıya’llāhu ‘anh (15) ḥazretlerine su‘āl eylediler kim: Yā ‘Ali, ṭapduḡuñ Tañrıyı görür misin? ‘Ali eyitdi: (16) Görmesem ṭapmazdım, didi. Ve uçmaḡda ṭübā vardur ki budakları cennet köşklerine (17) ve pencerelerine girmişdür. İnsānda daḥı īmān nūrı ihāṭa itmişdür ve ṭamarlarına yayılmışdür.

16 b

(1) Ve daḥı uçmaḡda yimek, içmek var ammā bevl ve ḥadeş yok. Pes, ana raḥminde daḥı oḡlan iken (2) yir ve içer ammā bevl ve ḥadeş yokdur. Ve dünyāda daḥı dört yıl hevāsı vardur: Evvelkisi (3) ilki yazdur, ikincisi yaz günleridür, üçüncüsü güz vaḡtidür, dördüncüsü kış günleridür. (4) Ādemde daḥı şıḡḡat olmaḡlık ilki yaza beñzer. Nā-ḡoş olmaḡlık yaza beñzer. Yigitlik ḡālî (5) güz vaḡtı gibidür. Kocalık ḡālî kış hevāsı gibidür. Ve dünyāda dürlü dürlü ‘ilimler (6) vardur. Kimisi fıkḡ-ı ferāyîz ‘ilmin bilür, kimisi tefşîr [ü] eḡādiş ‘ilmin bilür, kimisi naḡv [u] şarf vesā’ir (7) ‘Arabiyyāt ‘ilmin bilür, kimisi ḡaḡīḡat ve ḡikmet ‘ilmin bilür ve kimisi hendese ‘ilmin bilür. (8) İnsānda daḥı aḡız ṭatluyı ve acıyı bilür. Göz görmegi bilür, kulaḡ işitmeḡi bilür, (9) dil söylemeḡi bilür, burun rāyihaları bilür, el ṭutmaḡ bilür, ayak yürümeḡi bilür, (10) ḡoñül ḡoşluḡ ve nā-ḡoşluḡ bilür. Zîra ḡoñül ne fetvā virürse dil anı söyler ve dünyāda

²²⁸ Yeri döşeyen, onda oturaklı daḡlar ve ırmaklar yaratan ve orada çiftler çiftler meyvelerden yaratan O’dur. Geceyi de gündüzün üzerine o örtüyor (Ra’d 3).

²²⁹ Allah katında din İslam’dır (Āl-i İmran 19).

(11) cühūd var ve tersā var. Günāhına muṭi‘ olmak Yahūdiye beñzer ve şer‘a iṭā‘at itmemek (12) tersāya beñzer, yalanmak arslana beñzer, fužulluk ıaplana beñzer, şehvet ılķıya beñzer, (13) ķaķımak fīle beñzer, ķapmak ķazmak ķurda beñzer, fitnelik itmek dilküye beñzer, hırs ayuya (14) beñzer, şovuk sözlüler toñuza beñzer. Minnet bilmemek, anlar hiç nesne hāmīl gibidür. (15) Ƙāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selām:

²³⁰

Ve dünyāda daķı (16) Beytü’l-Ma‘mūr ve Ka‘be vardır. Pes ādemde daķı gōñül vardır ki ikisinden daķı (17) evlādur. Zīra kim Beytü’l-Ma‘mūrı gōkde melāyikler ṭavāf iderler ve Ka‘beyi yirde mü’mīnler

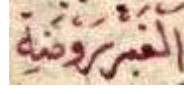
17 a

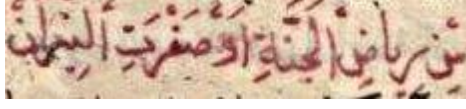
(1) ṭavāf iderler ve gōñül Hāķ sübhānehū ve ta‘ālā ḥazretlerinin nāzargāhıdır. Seyyid İbn-i ‘Abdu’llāh (2) Tūsterī raḍıya’llāhu ‘anh eydür: Resūl-i ekrem ḥazretinden rivāyet ider kim Allāhu ta‘ālā (3) ile cümle eşyā arasında hicāb var velākin gōñül ile Allāh arasında hicāb (4) yokdur; anuñ-içün gōñül Ka‘beye beñzer ve Ka‘beye varan ayağıyla varur ve gōñül isteyen (5) yüzi üstüne yürüse gerekdür; anuñ-içündür kim ‘āşıķlar yüz yire sürerler. (6) Ve Ka‘beye gidene ķulağuz Ƙur‘āndur. Gōñle daķı ķulavuz Hāķdur. Ve iḥrām geyerler. Ve (7) ḥaķķı bāṭıldan seçmek iḥrām geymek gibidür. Ve nefis hevāsın depelemek Ka‘bede ķurbān (8) itmeğe beñzer. Geçmiş ‘ömri Şafāya beñzer, ķalan ‘ömri Merveye beñzer. Geçmiş günāh için (9) pişmān olmak, ķalan ‘ömrünü Hāķ ķulluğında geçürmek, Şafā ile Merve arasında (10) segirtmeğe beñzer. İstiğfār ile yürümek ṭavaf-ı ḥacca beñzer. Ve ḥacca varanlar dört (11) nūrānī ṭavāf ķılır. Evvel şağından ḥavfı nūrı, ikinci şolından recā nūrı. (12) Ve Ka‘beye varanuñ teni var pes mü’mīnleruñ daķı kendü teni ve ‘ayāl, māl ve ḥışımları (13) ḥarīmdür. Ve dünyāda daķı gūrīstānlar var burnı gūrīstāna beñzer ve burun (14) iki delükdür. Bir delügi boğaza ve

²³⁰ Her şey bir şeydir, cahil hiçbir şey değildir (Hadis kaynaklarında bulunamamıştır).

bir delügi dimāğa gider. Gūr dağı iki (15) dürlüdür: Bir[i] cennete ve biri cehenneme

gider. Qāle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām:

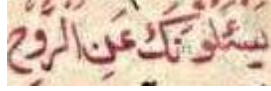
(16) ²³¹. Pes, devlet ol kişiye kim cānını ğafletden

(17) uyara ve kendi hālını bile. Ve dağı dünyāda ğā'ibler var ve uçmak ve tamu ve 'arş

17 b

(1) ve kürsî, levh-i qalem, ferîşteler, eger balık bunların adlarıdır velâkin ğāyibdür.

Qavlühü ta'ālā: (2)

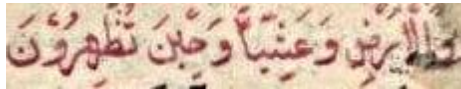
²³² Ammā göñül varlığı bulunur velâkin bilmekten 'ālem 'ācizdür. (3) Ve göñül dağı tāzelenince yedi adı var ve her adının yetmiş iki ma'nası vardır. Ve Tañrı (4) ta'ālânın Qur'ānda dört biñ adı vardır. Tende dağı beş nesne delîl vardır Hâk (5) ta'ālânın birliğine: Evvel Cebrā'îl 'aleyhi's-selām geldüğine, ikinci Muḥammed 'aleyhi's-selām yalava- (6) cıduğına, üçüncü Muḥammedün fazlına, dördüncü yaratılmışlar ölüp dirilmegine, beşinci Hâk (7) ta'ālânın varlığını ve dağı Hâk ta'ālâ âdemi yoğken var kıldı. Pes, her bir kişinin (8) iki resûli vardır; biri zāhir ve biri bātındır. Göñül dil-i Muḥammede beñzer ya'ni Muḥammedün (9) fazlına ve âdem yaratmağı Muḥammedün adı harfi üzere yarattı: Başı mim gibidür, iki (10) elleri hâ gibidür, ayakları dal gibidür ve namāz emri Aḥmed ismi üzere oldı: Elîf (11) kıyāma beñzer, hâ rukū'a beñzer, mim sücûda beñzer, dal taḥiyyata beñzer. Qavlühü ta'ālā:

(12)

233

(13)

²³⁴. Ve âdemde oğlanlık hâli orta namā-

²³¹ Kabir cennet bahçelerinden bir bahçedir (Hadis).

²³² Sana ruhtan sorarlar

²³³ Haydi siz akşama ulaştığınızda sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı tesbih edin ki göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur (Rûm 17-18).

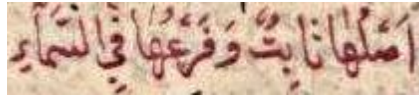
(14) zina beñzer, yigitlik hâli ikindi namâzına beñzer, kocalık hâli aḥşām namâzına

(15) beñzer, ölüm hâli yatsu namâzına beñzer. Ve daḥı Muḥammed a.m. baş parmağa beñzer, Ebûbekir (16) raḍıya'llāhu 'anh ikinci parmağa beñzer, 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh orta parmağa beñzer, (17) 'Oṣmān raḍıya'llāhu 'anh dördüncü parmağa beñzer, 'Ali raḍıya'llāhu ['anh] küçük parmağa beñzer.

18 a

(1) Uyğudan uyanan ölüp dirilmesine beñzer ve dünyâda daḥı gün toğar ve tolanır;

(2) ammā ma'rifet güneşi kanḳı gönle doğarsa tolanmaz ve ma'rifeti aşağıda Âdem 'ilminde (3) yād kılaruz. Pes, Çalab ta'âlâ dünyâda her ne ki yaratdıysa mişâli âdemde vardır (4) ve Hâk ta'âlânun zâhiri ve bâtını vardır. Pes âdemde daḥı uş, 'aḳıl, fehm, ilhām, (5) hidâyet vardır lâkin bunlar 'âlem gaybındandır ve hem dünyâda ağaçlar vardır; (6) dibi yirde ve dorukları gökde. Âdem vücûdunun daḥı ayağı yirde ve başı

göge (7) durur. Ḳavlühü ta'âlâ:

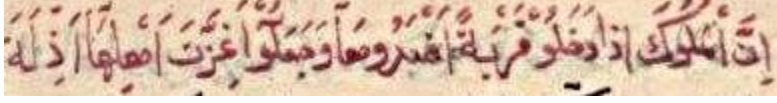
²³⁵

ma'rifet (8) ağacıdır; anun başı tevḥiddür, özdeki imândur, dip yakınlıktır, gögi tevekküldür, (9) yaprakları nehiydür, şuyı ḥavf [u] recâdur, yimişi 'ilimdür ve başı 'arşdan (10) yukarıdur ve ol ma'rifet ağacının dört budağı vardır: Birisi şevkdür, (11) ikincisi inâbetdür, üçüncüsü irâdetdür, dördüncüsü kırbetdür. Ve dünyâda daḥı (12) begler vardır. Kimi 'âdil ve kimi zâlim. Tende daḥı 'aḳıl var ve hevâ var ve 'aḳıl çerisi (13) elli beşdür ve hevâ çerisi daḥı elli beşdür. 'Aḳıl çerisi düzenlikde ve dölekde (14) ve emr-i ma'rufdadur ve şubaşısı ilhâmdur ve hevânun şubaşısı (15) vesvesedür. İki her gün cenk iderler. Eger 'aḳıl çerisi hevâ çerisini yeñerse (16) ol ten ve ol cân Ḥâlik katında 'azîz olur. Eger hevâ çerisi yeñerse ol (17) ten ve ol cân Ḥâlik katında ḥor olur. Ne'üzü bi'llāh, kemâ kıla'llāhu ta'âlâ:

²³⁴ Rûm suresinin on sekizinci ayetinin birkaç kelimesi tekrarlanmıştır.

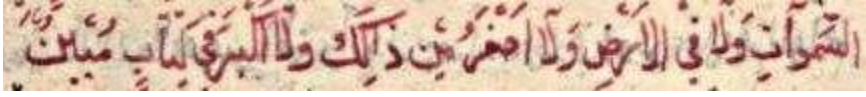
²³⁵ Kökü yerde, dalları gökte (İbrahim 24).

18 b

(1) ²³⁶. Pes, Çalab (2)

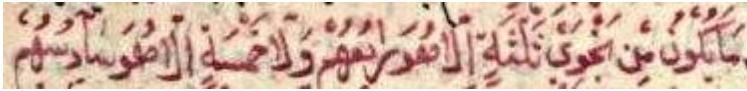
varlığın bilürler velâkin varlığı ne vecihiledür bilmez; hemân Tañrı var dirler ve illâ ki Pâdişâh-ı (3) ‘âlem, zerre zerre Qur’ân içinde bildürdi. Qavlühû ta‘âlâ:

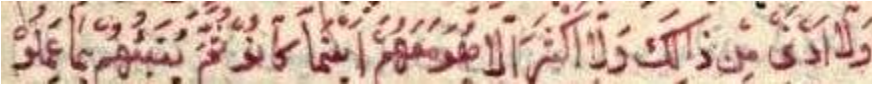

(4) . (5) İmdi ‘azîz-

i men, âdeme cândan yakın yok ve Çalab Tañrıya dağı kıldan yakın yok. (6) Qavlühû

ta‘âlâ: ²³⁷. Nitekim cân tene ta‘ayyündür, Çalab Tañrı dağı ta‘ayyündür.

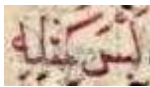
(7) Qavlühû ta‘âlâ:

(8)

(9) ²³⁸. Pes, imdi Çalab Tañrı kullarınıñ tedbîrinde

(10) şöyle bilmek gerek: Nitekim ‘âlem şalâhlığı cân iledür ve ten şâlihliği cânladur.

(11) Pes, Çalab Tañrınıñ dağı varlığı bilinür ve netliğini bilmezler. Qavlühû ta‘âlâ:

(12) ²³⁹ ve dağı zâhir bu cihânda ve bâtın ol

cihândadur velâkin (13) bu cihân harâb olısdur. Qavlühû ta‘âlâ:

Ve ten ‘âlemi (14) dağı harâb olısdur. Qavlühû ta‘âlâ:

²³⁶ Hükümdarlar bir memlekete girdiler mi orayı perişan ederler (Neml 34).

²³⁷ Biz ona en yakınınız (Vakıa 85).

²³⁸ Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O’dur, beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka odur (Mücadele 7).

²³⁹ O Allah işiten ve görendir.

²⁴⁰

Bunun ma' nâsı 'ibretdür. (15) Gökleri şöyle direksiz kudretiyle durur. Gökler birle hevâyı, kuşlar tağları, (16) geyikler tenleri birle, âdemleri birbirine berkitmek birle, yüzi gözi birle, elleri (17) ayası birle, iki ayakları topukları birle, zâhir bâtın birle, uçmağı ni' met birle,

19 a

(1) tamuyı zaḳḳūm birle, âhiret beglik birle, Çalab celle celālühū kendüsini ḳulları birle (2) ve ḳullar Çalab birle, zihī lütf-ı mübârek ḳul kim Tañrı kendü rahmeti birle yâd ḳılır. Ol (3) ḳadīm, lem-yezel Pâdişâh-ı bî-zevâl eydür kim: Ey gözlü ḳullarum ve 'ibretlü ḳullarum; eger beni diler- (4) señüz yire baḳuñ, bisâ[t]luğum görüñ; göge baḳuñ, ferrâşum görüñ; feriştelere baḳuñ, (5) sırrım görüñ; tağlaruma baḳuñ, ululuğum görüñ; deñizlerüme baḳuñ, 'ummānum görüñ; (6) kıyāmete baḳuñ, heybetüm görüñ; uçmağa baḳuñ, ni' metüm görüñ; ululuğuma baḳuñ, (7) güçlüğüm; ḳullaruma baḳuñ, hil' atum görüñ; Ḳur'ānuma baḳuñ, menşūrum görüñ; göklere (8) işâretine baḳuñ, ḥazīnelerüm görüñ. Pes sizleri sevdüğim-içün bunca dürlü (9) kerâmetler

²⁴¹

virdüm. Ḳavlühū ta'ālā: Ey 'azīzler, Çalab (10) Tañrı dünyâda ne ki yaratdıysa size virdi. Pes, imdi gökler sizün örtünüzdür ve yirler (11) döşegünüñüz, ay çerağünüñüz, yimişler ni' metünüñüz, otlar görküñüz, ağaçlar yaraşığünüñüz, ılḳılar merkebünüñüz, (12) feriştelere tapuñuz, ḥūru'l-ıynler çiftleriñüz, rıdvân ḳapucıñuz, kirāmen kâtibīn ḥāfızuñuz, (13) mâlik zindāncıñuz, Muḥammed şefâ' atcıñuz, Ka' be ḳibleñüz, Ḳur'ân inancıñuz, İbrâhīm (14) atañuz, Ḥavvâ ve 'Âyişe raḍıyallāhu 'anhümâ analarıñuz, bayramlar güvenciñüz, ezîne günü (15) tiryâḳuñuz. Siz biribiriñüz ile ḳarındaşlar ve ḳul benüm, ben ğafūr Mevlâ sizünven ve niçe (16) dürlü işler sizün için arasta ḳıldum; 'arşdan taht-ı şaraya dek ne ki var ise (17) sizlere bildirdüm ve siz daḥı ḳaçan beni isterseñüz sizde isteñ, bulasız. Zîra kim

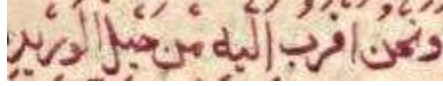
²⁴⁰ Her nefis ölümü tadacaktır (Ankebut 57).

²⁴¹ And olsun, biz ademoğullarına çok ikram ettik İsrâ 70).

19 b

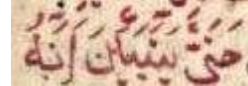
(1) ben teniñüz içinde cānuñuzdan yakınvan ve gönüñüzden dürlü vesvesenden yakınvan ve gözünüñüz (2) görmeğinden ve kulağıñuz işitmeginden ve eliñüz dutmağından ve ayağıñuz yürümeginden yakınvan (3) ve size sizden yakınvan.

Qavlühü ta'ālā:

²⁴². Pes, (4) kendüyi bilse bu

‘ilimlerle haqıqate vāsıl olur. Qavlühü ta'ālā:

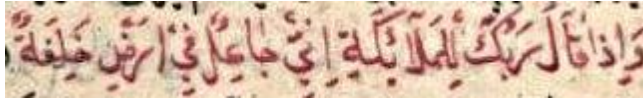

²⁴³. Pes bu

aḥvālī muhtaşar kıldum, cānlara bu kadar yiter.

BĀB-I ŞİFAT-I ĀDEM

ĀDE[M] ŞİFĀTUŃ (6) BEYĀN İDER. Haberde şöyle gelmişdür ki biz Ādem ‘a.s.m’uñ zürriyyetinden yayıldı. (7) Ebu’l-Faẓl Ca‘fer-i Şadık raḍıya’llāhu ‘anh eydür kim: Bu sözi gönül kulağıla diñleñ; (8) menfa‘atlü haberler vardur. Pes, Haq sübhānehü ve ta'ālā Ādemi yaratmak diledi, feriştelere bildürdi. (9) Qavlühü ta'ālā:

²⁴⁴ Ve Ādemüñ (10) özün Medīne

toprağından yaratdı. Başını Beytü’l-Maḳdis toprağından yaratdı. Gözin (11) Beytü’l-Ḥarām toprağından, kulağın Tūr-ı Sinā toprağından, burnunu Dimeşḳ toprağından, şakḳālını uçmak (12) toprağından, eñegini Medīnenüñ mağrīb tarafı toprağından, ağızını Medīnenüñ maşrıḳ tarafı (13) toprağından yaratdı. Dilini Buḥara toprağından, dişlerini Ḥorzum toprağından, tuluñlarını (14) [Ber]beriyye toprağından, boynunu ÇİN mülki toprağından yaratdı. Qolların Yemen Tā’if (15) toprağından, sağ elini Mısır toprağından, sol elini Fārīs toprağından, tırnaklarını Hıṭāy (16) toprağından yaratdı. Parmakların Hindüstān toprağından, gögsünü ‘Irak toprağından, (17) arkasını Ḥāneden toprağından, zekerini Hindüstān toprağından, ayaklarını Türkistān toprağından

²⁴² Biz ona sizden daha yakınız fakat siz görmezsiniz (Vakıa 85).

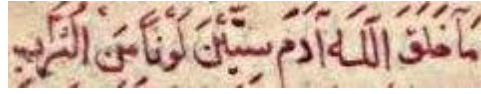
²⁴³ Gerçek olduğu onlara iyice belli olsun (Fussilet 53).

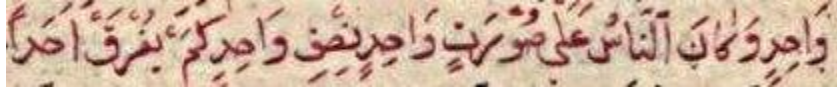
²⁴⁴ Hatırla ki rabbın meleklerle ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi(Bakara 30).

20 a

(1) yaratdı. Hayâlarını Kōştanîniyye toprağından, dizlerini Kırım toprağından, incüklerini Anṭālūs (2) toprağından, topuklarını Rûm toprağından yaratdı. Pes soñra Hâkḫuñ kudretiyle gövdeye (3) nûrî cân ile girdi. Gözlerin ‘ibret nûrıyla bezedi, alnını sücûd nûrıyla bezedi, (4) dilini zikir nûrıyla bezedi, dişlerini Muḥammed Muştafâ nûrıyla bezedi, dudagını tesbîḥ (5) nûrıyla bezedi, egnini ḥil‘at nûrıyla bezedi, şavḫını bulak nûrıyla bezedi, karnını (6) ‘ilim nûrıyla bezedi, arkasını giñlik nûrıyla bezedi, belini ‘izzet nûrıyla (7) bezedi, sitrini emānet nûrıyla bezedi, ayaklarını emr [u] nehy nûrıyla bezedi, (8) dizlerini rükû‘ nûrıyla bezedi, ayağını tā‘at nûrıyla bezedi, yağırını hoşnûd (9) nûrıyla bezedi, talağ[ını] üns nûrıyla bezedi, ellerini şehāvet nûrıyla bezedi, (10) tırnaklarını şefā‘at nûrıyla bezedi, göğsünü ²⁴⁵ nûrıyla bezedi, göñlini (11) tevḥîd nûrıyla bezedi ve ĩmān nûrıyla bezedi ve ta‘zīm nûrıyla dürdi ve vuşlat (12) nûrıyla getürdi ve hem ‘Azrā’il eliye virdi, raḥmet şuyı ile yoğurdı, (13) ma‘rifet

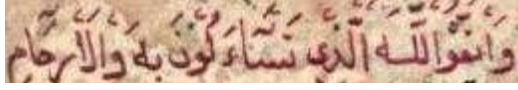
nûrıyla eyitdüp buyurdı ki:

(14) ²⁴⁶. Ma‘nāsı

(15) budur kim Hâkḫ tebāreke ve ta‘ālā Ādemi altmış dürlü toprağdan yaratdı ve eger bir (16) dürlü toprağdan yaradaydı dükeli âdemler bir şüretde olaydı ve yarusı daḫı (17) bir dürlü olaydı ve hem birbirin bilmeyelerdi. Pes, Mekke ile Yemen Tā’if arasında

20 b

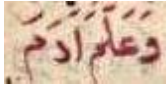
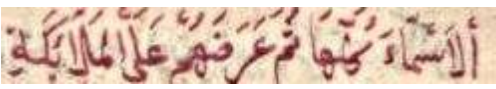
(1) yaratdı. Qavlühü ta‘ālā: ²⁴⁷. Hâkḫ sübhānehü ve ta‘ālā (2) buyurur: Ādemi toprağdan yaratdum ve nuṭfeden yaratdum. Qavlühü

²⁴⁵ Bu kelime sözlüklerde bulunamamıştır.

²⁴⁶ Allah, Adem’i altmış renk topraktan yarattı. Şayet bir tür topraktan yaratsaydı, insanlar bir tek surette olurlardı (Ayet değıldir).

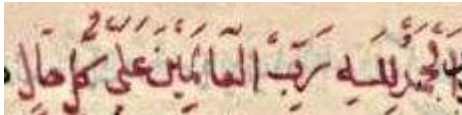
²⁴⁷ Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan korkun (Nisa 1).

ta‘ālā: ²⁴⁸ (3) Ve hem sülâleden yaratdum, dir. Nesneyi şıkup soñra [şırna]ğından çıkana sülâle dirler ve bir zamân (4) yatdı, yedi hamâ’ın mesnûn oldı ya‘ni kûrudı, yarıldı, ke’l-fahhâr oldı. Evvel toprak (5) idi, andan şûret oldı, bağlandı, andan taş yarıldı, yatdı, hisâbsuz yıllar yatdı, (6) andan ‘Azrâ’il uğradı, belinledi, ürkdi, üstine geldi, biraz vakit bakdı, ‘acebledi, (7) mütehayyir oldı, egildi gögsin kaçdı, küp küp ötdi, andan eyitdi kim: Yâ Seyyidî (8) ve Mevlâyî, içi korkmış bundan hayır gelmeye, didi. Pes Hâk ta‘ālâ hâzretinden hitâb-ı ‘izzet (9) geldi kim: Yâ ‘Azrâ’il, evvel kaçduğun gögsi benüm hâzinemdür, kendi kudretümle doldurdum, (10) didi. Pes ba‘dehû emr-i Hüdâ ile Âdemün gövdesine cân girdi ve feriştelere buyurdı; (11) rızâ şuyula yudılar, ululuk tâcın başına kôdılar ve kerâmet hil’atın geydurdiler (12) ve yüce kürsisine oturdılar ve halîfe adın kôdılar, yirde ve gökde halîfesin, (13) didiler. Pes, Hâk ta‘ālâ kendü lütfıyla uçmak içinde hâzinemsin, didi, vilâyet (14) menşûrını virdi ve cümle eşyânuñ adların öğretti. Kavlühû ta‘ālâ:

  ²⁴⁹. Andan feriştelere secde

kıldılar. Kavlühû ta‘ālâ: (16) ²⁵⁰. Pes ol demde (17) kaçan cân Âdemün geñzine irdi, Âdem ‘aleyhi’s-selâm kalkdı, oturdı ve ağsırdı,

21 a

(1) eyitdi: ²⁵¹ didi. Ya‘ni şükür ol Tañrıya kim ‘âlemleri (2) besleyicidir her hâl üzere, demek olur. Pes, şûretten hareket ağsırmağdan

²⁴⁸ Kupkuru çamurdan, şekillenmiş balçıktan (Hicr 26).

²⁴⁹ Allah, Adem’e bütün isimleri öğretti, sonra onları meleklerle arz etti (Bakara 31).

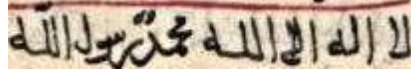
²⁵⁰ Meleklerle Adem’e secde edin, demiştik. Hemen secde ettiler illa iblis diretti (Bakara 34).

²⁵¹ Her hal üzere Allah’a hamd olsun

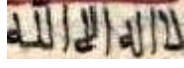
(3) evvel dilinden gelen kelime budur. Andan ol Kâdir-i kün-fe-yekünden icâbet geldi

(4) ²⁵². Yâ Âdem, didi. Andan buyurdu, yukarı bak, didi. Pes, Âdem yukarı

(5) bakdı. ‘Arşda gördi kim ²⁵³ yazılmışdur. Âdem

(6) eyitdi: ²⁵⁴ senün birliğüñdür, Muhammed Resûlu’llâh kimün adıdur yâ

Rab, (7) didi. Andan Hâk ta‘âlâ eyitdi kim: Yâ Âdem, benüm habîbüm adıdur kim oğluñdur. Andan (8) Âdem sağ yanına bakdı, üç laîf şahıs gördi. Andan kim adıñuz nedür ve maķâ- (9) muñuz kãdadur, didi. Biri eyitdi kim: Adum ‘aķıldur ve maķâmum başdur, beyin (10) üstündedür, didi. Birisi daķı eyitdi kim: Benüm daķı adum ‘ilimdür, maķâmum (11) göğüsdür. Birisi daķı eyitdi kim: Benüm adum hayâdur ve maķâmum yüz üstidür, (12) didi. Andan Âdem eyitdi: Gelün, yirlü yiriñüze girün, didi. Pes ol şâ‘at (13) üçi daķı yirlü yirine girdiler. Âdem daķı rāhat itdi. Andan şol yanına (14) üç şahıs daķı gördi ve ürkdi, eyitdi: Sizün adıñuz nedür ve maķāmuñuz (15) kãdadur, didi. Birisi eyitdi kim: Adum gümândur ve maķāmum başdur. Âdem eyitdi kim: (16) Baş ‘aķıl yiridür, senün başda yirün yokdur, didi. Bu da eyitdi kim: Ben gelicek (17) ‘aķıl gider, didi. Birisi daķı eyitdi: Benüm adum tama‘dur ve maķāmum yüz üstüdür,

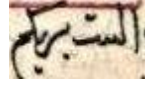
21 b

(1) didi. Âdem eyitdi ki: Yüz hayâ yiridür, senün yüzde yirün yokdur, didi. Ol eyitdi ki: Ben (2) gelicek hayâ gider, didi ve birisi daķı eyitdi ki: Benüm adum ħaseddür ve maķāmum göğüsdür, (3) didi. Âdem eyitdi ki: Göğüs ‘ilim yiridür, senün anda yirün yokdur, didi. Pes, (4) ol eyitdi: Ben gelicek ‘ilim gider, didi. İmdi şöyle bilmek gerek: Īmān Raĥmā- (5) nuñdur ve gümān şeytānuñdur. Pes, gümān gelse Īmān gider ve Īmān gelse gümān gider. (6) Ol vaķitde ki Hâk ta‘âlâ cem-‘i cānları ħazretine ‘arza kıldı,

²⁵² Rabbin sana rahmet etsin (Ayet deĝil).

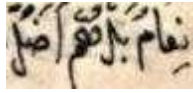
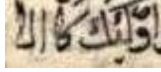
²⁵³ Allah birdir ve ondan başka ilah yoktur. Muhammed onun elçisidir.

²⁵⁴ Allah’tan başka ilah yoktur.

mü'minler cānların şağ (7) yaña qodı, andan buyurdı: ²⁵⁵ didi. Anlar kim Hāqqa lāyık idi, qulaqsız (8) işitdiler ve dilsiz cevāb virdiler. Bir niçesi belī didiler ve bir niçesi lā (9) didiler ve bir niçesi dınmadı añarın. Hāq sübhānehū ve ta'ālā buyurdı:

²⁵⁶ (10) didi. Belī diyenler bir niçesi lā didi ve bir niçesi dınmadı ve bir niçesi ne belī didi (11) ve hem lā diyenūñ bir niçesi belī didi, bir niçesi dınmadı ve bir niçesi ne dınmadı. (12) Pes anlar ki iki kez belī didi; müslümānın dirildi, müslümān öldi ve anlar ki iki kez lā (13) didi; kāfirīn doğdı ve dirildi ve kāfirīn öldiler ve anlar ki evvel lā didi, (14) sonra belī didi; kāfirīn toğdı ve kāfirīn dirildi ve müslümān öldiler ve anlar ki (15) evvel belī didi ve sonra lā didiler; müslümānın toğdı ve müslümānın dirildi ve kāfir (16) öldiler ve anlar ki iki kez tınmadılar; ilqılardan beterdür ve azğunlardır.

(17) ²⁵⁷. Bu āyet anların hāqqına gelmişdür. Zīra kim hayvānlar gibidür, beklim dağı beterdür.

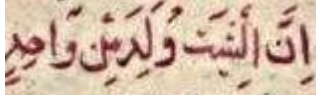
22 a

(1) Her çend ki ādem şūretinde dururlar velīkin ādemlerūñ yirlerin daraldurlar ve bunlarūñ (2) cānları hıçdür ve ol ki ādemdür, Çalab tebāreke ve ta'ālā niçe hil'atla bezedi. (3) Pes imdi bunları görüp ve işidüp añlamayan veyāhūd ādemler dirliklerin itmeyen ve- (4) yāhūd dirlik ehlin sevmeyen hayvāndur, belki dağı beterdür. Zīra kim Hāq ehlin sever, (5) 'izzet iderler ve anlar kim Hāqqı bilmeye, Hāq ehlini bilmeye hayvāndan beterdür ve mertebesi (6) belhüm adaldur ve dağı haberde şöyle gelmişdür: Hāq sübhānehū ve ta'ālā, Havvā anayı (7) Ādem 'aleyhi's-selāmuñ şol egesinden yaratdı ve Ādeme yād kıldı. Toğsan (8) qarın oğlan doğurdı ve

²⁵⁵ Ben sizin rabbiniz değil miyim (A'raf 172)

²⁵⁶ Ben sizin rabbiniz değil miyim (A'raf 172)

²⁵⁷ İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da aşağıdırlar (A'raf 179).

. Pes Âdem (9) varlığını Şite virdi, toksan oğul ve toksan kız oldu. Bu mecmû-‘ı ħalâyıklar (10) bulardan yayıldı. On oğul ve on kız kaldı: Veheme, Vedde ve Şuvâğ ve Yâğû[s] (11) ve Ya‘ûk ve ‘Abdü’n-Naşîr ve Hâbil ve Kâbil ve Şâlih

[ve Şît]. Qavlühû ta‘âlâ:

(12) ²⁵⁸. Pes,

(13) er şuyına nuṭfe dirler ve ‘avrat şuyına emşac dirler. Qavlühû ta‘âlâ:

(14) ²⁵⁹ dürler. Qavlühû ta‘âlâ:

(15) ²⁶⁰. Qavlühû ta‘âlâ:

(16) ²⁶¹. Qāla’llāhu ta‘âlâ: ²⁶² Andan ‘avrat şuyı birikür,

(17) ‘arşdan bir yıl eser, gögsine dokunur. Qavlühû ta‘âlâ:

²⁶³.

22 b

(1) Andan Allāh tebāreke ve ta‘âlā emriyle iki ferişterler varurlar, ol quluñ sinnesi yirinden (2) toprak alurlar, getürürler, ol iki şuya qarışdururlar ve kırk gün sağ ellerine

²⁵⁸ Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan korkun (Nisa 1).

²⁵⁹ Doğrusu biz insanı karışık bir nutfede yarattık. (İnsan 2)

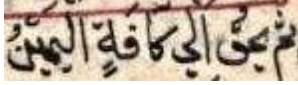
²⁶⁰ Onu işitici ve görücü yaptık (İnsan 2).

²⁶¹ Allah, iki meleğe bunları karıştırmasını emreder (Tarık 6-7).

²⁶² Ey meleklerim (Tarık 7)

²⁶³ Bel ile kaburga kemikleri arasından çıkan (Tarık 7)

depre- (3) dürler,   ala a olur. Andan  ol eliyle alurlar, kırk gün da ı depred rler, muz a

(4) olur.

²⁶⁴.

Ya  ni yine  a  ellerine alurlar, kırk gün andan

(5)   yle kırklar durur, n - ad  a larlar, yigirmi güne değin. Pes, cümle end mlardan

(6)   ndin b ny d olan s n klerd r ve  ld  i zam n da ı cümle a  z dan geç fen 

(7) bulan yine s n klerd r. İkinci gün bir parma ların yaradur,  a  koluyla dördünci

(8) ellerin yaradur. Beşinci gün  ol ayağın yaradur. Altıncı gün  a  ayağın, yedinci

(9) gün yüz altmış iki  amarların yaradur; anlaru  yarusı deprenür ve yarusı

(10) deprenmez ve yarusında  an olur, yarusında da ı yıl olur.  a an kim deprenmez,

 amar (11) deprense  asta olur. Sekizinci gün yedi yüz kırk p re s n k yaradur.

(12)  okuzuncı gün yüz bi  yigirmi dört bi  kıl yaradur. Andan  a  ta   l  dört

(13) feris e virür: Birisi ecelin yazar, birisi bed-ba tlı ın yazar, birisi rız ın (14) yazar,

birisi başına gelicek v     aların yazar. Onuncı gün c n girer çünkim (15) be  ay tam m

ola.

²⁶⁵.

Ya  ni  a an c n giriser (16) o lan ana

ra minde  arekete gelür, deprenür.  a  ta   l , ana ba rın a a mi r b buyurur (17) ve

secde kılur ve ol secde berek tında anası degme nesneyi yimez olur. Z ra

23 a

(1) kim bu i ler ve bu ululuklar ve bu   a ametler  deme c n ile   a l-ı m b ndend r. C n

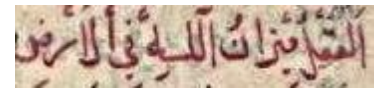
ile   a ıl (2) geldiği gün men  r ol[ur].  ulı Çalab tam m eyledi amm  bunda    ma  n 

vardur ve bu    ma  n  (3) kimde kim var ise   a ıl tam mdur ve kimde kim yo ise   a lı

ve c n uyur. Bu    ma  n nu  (4) ikisi  ula ta  allu  degüldür. Evvel kendüyi bilmek,

ikinci  apu kılma ,   nc   abri (5) [yurt] kılma . Bu    ma  n  kimde kim var ise ol

devletl  ki id r.   le'n-nebiyyü   aleyhi's-sel m: (6)

²⁶⁶.

²⁶⁴ Sonra onu  a  avucu içine döndürür (Ayet değil).

²⁶⁵ Ruh girdiği zaman  ocuk anne karnında hareket eder (Ayet değil).

²⁶⁶ Akıl yeryüzünde Allah'ın terazisidir (Hadis kaynaklarında bulunamamıştır).

Ya'ni 'aql yiryüzinde Tañrının terāzūsıdır. Pes, (7) yiryüzinde 'aql terāzūsından yeg nesne yokdur. Zira yiryüzinde her eyü nesneyi bozan (8) 'aqlıdur ve 'aql dört şeydendir: Biri ay nūrındandır ve biri gün nūrındandır ve biri (9) sidretü'l muntehā nūrındandır ve biri 'arş-ı a'lā nūrındandır. Anuñ-içün şüret içinde (10) 'aql sultāndur ve gönül içinde rāhatlıkdur ve Ādem 'aleyhi's-selām[a] bunca kerāmet ve bunca (11) ululuk ve bunca hil'at kim virdi; dükelişi 'aql berekātından idi. Pes, imdi kimüñ kim (12) gönlinde 'aql nūrı yoğısa ol kişinüñ kendüye hayrı yok ve Tañrı katında dağı (13) yiri yokdur. Haberde böyle gelmişdür kim Çalab celle celāluhū üç karañuyı üç dürlü aydın (14) nesne ile açdı: Dünyā karañuluğın ay, gün ve yıldızlar ile aydın eyledi ve Ādemüñ (15) karañuluğın dağı 'aql nūrı ve ma'rifet nūrıyla aydın eyledi. İmdi ma'rifet güne beñzer, (16) 'aql aya beñzer, 'ilim yıldızlara beñzer ve dağı ay gün toğarlar ve tolanurlar. Okuyanlar dağı (17) kimüñ hatrına kalur, kimin kalmaz; tā ölüp sine varınca ba'zınüñ hatrından gitmez, belkim

23 b

(1) sinde dağı fā'idesi ola. Ol Sultānu'l-'ārifin Seyyid Sa'de'd-din buyurur kim beyit:

(2) Yiryüzi etüm, tenüm; akan şulardur kanum

Tahkik burcında toğdı, dolanmaz benüm (3) günüm.

İmdi güneş günde bir burcdan toğar, kalan burclar maħrūm olur ve 'aqlılar (4) gönüllerde üç yüz altmış altı burc var ve sekiz rāhmāni kal'a var ve her kal'anuñ (5) yüz biñ burçları var. Ammā ma'rifet, cümlesinüñ üzerine müvekkeldür ve her burca (6) ayırur, hiçbir burc maħrūm kalmaz. Her çend ki gün gökde doğar, nūrı yire tokınur; lākīn (7) ma'rifet göğün nūrı 'arşdan öte gider. Pes, Hağ ta'ālā eydür: Kullarum; arzūñuz (8) uçmağdur, bekcisi ferıştedür, adı rıdvāndur ve ol uçmağı ol rıdvān beklemeğile (9) harāb olmaz; ihyā olur ve ma'rifetlü gevherüñ bekcisi dağı bütün hıç ola mı ki şeytān (10) aña zağar bula ve ziyān eyleye. Zira ma'rifetlü gönüller dā'im benüm nazargāhumdur ve hem yukaruda (11) didik, idi: 'Aql aya beñzer; hem artar hem eksilür, ne uyağur. Ve 'ilim yıduza beñzer; kaçan kim (12) yıldızlar çok olsa

ḥalāyık ayakları yolların göreler ve kimüñ kim gerçek ‘ilmi olsa (13) Hâk yolın görür ve hem aňlamaklığı olur. Ve daḥı ‘ilim gözgüye beñzer didik, idi. Pes, (14) gözgüye baķan kendi şüretin görür ve şol kim Hâk tarafına baķa, kendü ‘aybın bilüp (15) dil uzatmaya ve gökde bulut olıcak ḥalāyıklar ayakları yolın görmez. Pes, bir vücûdda kim (16) ‘aķıl ve ma‘rifet olmaya Hâk yolın görmez. İmdi böyle olıcak ‘âlimleri atadan ve anadan yeg (17) ri‘âyet itmekdür. Ata ve ana, ‘abâların dünyâ belâsından beķler; ammâ ‘âlimler, mü‘minleri tıamu odından

24 a

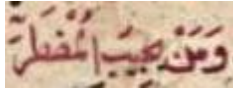
(1) şaķlar. Kâle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm:

267

Fâ’ideleri (2) tıķınur. Ve Hâk ta‘âlâ eydür: Siz beni dilerseñüz kabûl kılam. Kavlühü

ta‘âlâ:

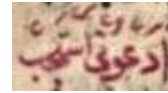
(3)

268

. Ve buyurur kim: Beni ne ırakda ve ne yakında isteñ, beni her kıanda olursañuz (4) benümle olun. Zıra kim her kim kendüye yakın bulsa nevmîd olmaya. Pes, kimüñ kim donı (5) miske yakın olsa laṭîf kıoķa ve her kimüñ kim ‘ilmi yakın olsa öğrenmeklikden (6) maḥrûm olmaya ve her kim Hâkķa yakın olsa du‘â icâbetlerinden maḥrûm olmaya. Çalab (7) Tañrı buyurur kim: Oķuñ

benüm adımı kim size icâbet kılayın. Kavlühü ta‘âlâ:

(8)

269

. Pes, bir niceler kâfir, dīn düşmānıdır ve bir niceler ten düşmānıdır ve bir niceler mal düşmānıdır (9) nıdır ve kâfirden daḥı kıatıdır, iblisdür. Zıra kim kışı mu‘ṭilikden ve tevāzu‘ luķdan yorarsa

(10) tıamuya vâcib olur. Ve eger kâfir seni veyâ sen cāndan yorarsañ (11) uçmak saña vâcib olur. Ve öldürseñ ġāzı olursuñ ve sen (12) ölürseñ şehîd olursuñ ve şehîdlerüñ mertebesi peyğamberler mertebesinden (13) beş mertebe artıķdır. Evvel budur kim peyğamberler öldüklerinde yurlar, şehîdleri yumazlar. (14) İkinci peyğamberlerüñ

²⁶⁷ İlim ehli halka ve aydın kimselere faydalıdır (Hadis kaynaklarında bulunamamıştır).

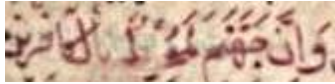
²⁶⁸ Yahut dua ettiğı zaman darda kalmışa kim yetişiyor? (Saffat 62).

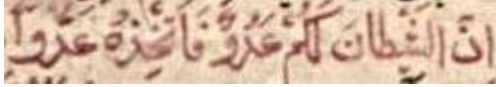
²⁶⁹ Dua edin, kabul edeyim (Mümin 60).

tonların çıkarurlar, şehidlerün çıkarmazlar. Üçüncü peygamberlere kefen (15) şararlar, şehidlere şarmazlar. Dördüncü peygamberlere [âhiretde] şefâ'at iderler, şehidlere şimdiden (16) şefâ'at ider, uçmağa iledür. Beşinci peygamberlere yılda bir kez ziyâret iderler, şehidlere (17) her gün ziyâret iderler ve hem kâfirler ulu düşmendür. Evvel hevâ ve hevâset, ikinci şabr u

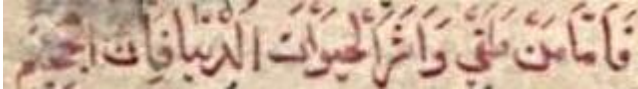
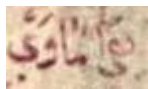
24 b

(1) dâlâlet, üçüncü yalancılık. Pes bu üç nesne iblis ile ortaklardır, mü'minleri yoldan (2) çıkarurlar ve hem hevâlığı baylık, beglikdür ve kibir dilegidür toyınca yimekdür ve geymekdür (3) ve Hakkâ mu'ti' olmamakdur ve yalancılıkdur ve kâhkahâ ve masâharalıkdur ve kendü 'ayıbın (4) gizlemek, ayruklar 'ayıbın gözetmekdür. Pes imdi dilegin gördün işitdün; bu işler (5) kimde ise iblisdür ve kimde yoğısa hâşşakîdür Hakk sübhânehû ve ta'âlâ buyurur: Hevâñuz (6) terk idün, kıyâmet korkusu-yçün. Kavlühû

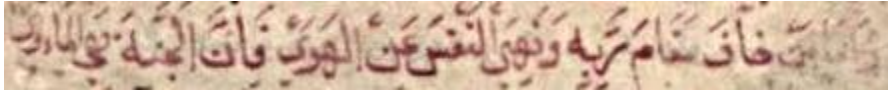
ta'âlâ: ²⁷⁰ Çalab (7) fermânı-yçün. Kavlühû ta'âlâ:

 ²⁷¹. Ve dağı mü' (8) minlere dünyâ sevmek ulu

noğşândur. Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: (9) ²⁷² Ve kavlühû

ta'âlâ: (10) ²⁷³. Ve dünyâ

sevmek Allâhu ta'âlânûñ hoşnûdluğın bilme[me]kdür. Kavlühû ta'âlâ:

(11) ²⁷⁴.

(12) Temmetü'l-kitâb, elhamdüli'llâh 'ale't-tamâm ve li-Resûli efdâle's-selâm.

²⁷⁰ Cehennem onların buluşma yeridir (Hicr 43).

²⁷¹ Şeytan sizin düşmanınızdır. Siz de onu düşman tutun (Fatır 6).

²⁷² Dünya sevgisi bütün günahların başıdır.

²⁷³ Artık kim azmışsa ve dünya hayatını ahrete tercih etmişse şüphesiz cehennem onun için tek barınaktır (Naziat 37).

²⁷⁴ Rabbinin huzurunda durmaktan korkanlar için (Rahman 46) Nefsini heva ve heveslerinden nehyedenler için cennet vardır

(13) Kāḍ waḳı‘a’l-ferāğ fī waḳti’l-‘iṣā‘i ‘an yed-i ‘abdü’z-za‘īf

(14) testehiri ‘Ömer İbn-i Ni‘metullāh, taḥrīr anı fī sene (15) sittetü ve ‘iṣrīn ve mi’e ve elf.

(16) Her kim okur fātiḥa yazan için,

(17) Tañrı raḥmet eyleye ol cān için.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

A		a.+y1 16b/8
‘ abdest (Far.):	Namaz gibi ibadetlerden önce belirli uzuvları suyla yıkama	acığ-: Açlık hissetmek
‘a. 3b/2, 3b/5		a.-mak 12b/4
‘a.+e 3b/3		‘ âciz (Ar.): Gücsüz, çaresiz
‘ âbid (Ar.): İbadet eden		‘â.+dür 17b/2
‘â.+lerdür 2a/3		aç: Açlık içinde olan
‘â.+lerüñ 2a/11, 7b/1		a. 8a/15
‘ acabâ (Ar.): Merak ifade eden soru edatı		aç-: Kapalı bir şeyi açık hale getirmek
‘a. 10b/11		a.-ar 13b/16
‘ acâyib (Ar.): Tuhaf, anlaşılmaz (şey)		a.-dı 23a/14
‘a. 5b/4		a.-ık 13a/5
‘ aceb (Ar.): Şaşılacak şey, hayret		açıl-: Kapalı bir şeyin açık hale gelmesi
‘a. 5a/15, 9a/11, 10a/13		a.-madı 3a/6
‘ aceble- (Ar. + T.): Şaşmak, şaşırmak		ad: İsim
‘a.-di 20b/6		a.+ı 11a/16, 11b/1, 11b/2, 11b/2, 11b/3, 15b/2, 15b/2, 15b/3, 15b/3, 17b/3, 17b/4, 17b/9
‘ acep (<Ar. ‘ aceb): Şaşılacak şey, hayret bk. ‘ aceb		a.+ıdur 21a/6, 21a/7
‘a. 4a/9		a.+ın 20b/12
acı: Tatlı olmayan, tatlının zıddı		a.+ınuñ 17b/3
a. 2b/14, 2b/15, 2b/16, 2b/2, 12b/12, 15a/16, 16a/2		a.+ıñ 13a/7
a.+dur 2b/4, 15a/17, 15b/16, 16a/1		a.+ıñuz 21a/14, 21a/8
a.+sın 5a/15		a.+larıdur 17b/1
		a.+ların 14a/1, 20b/14
		a.+um 21a/10, 21a/11, 21a/15, 21a/17, 21a/9, 21b/2
		a.+umı 24a/7
		adamlık: İnsanlık
		a. 7a/5

‘adāvet (Ar.): Düşmanlık

‘a. 2a/14

ādem (Ar.): İnsan, adam

ā. 2a/9, 3b/4, 3b/8, 4b/14, 7a/5,

9b/5, 12a/14, 12a/4, 12b/2,

17b/9, 18a/2, 18a/6, 19b/6,

21a/12, 21a/13, 21a/15, 21a/4,

21a/4, 21a/5, 21a/7, 21a/8,

21b/1, 21b/3, 22a/1, 22a/8

ā.+de 15a/3, 15a/8, 15b/9,

16b/16, 16b/4, 17b/13, 18a/3,

18a/4

ā.+den 7a/16, 14b/13

ā.+dür 7a/17, 13b/16, 22a/2

ā.+e 3b/5, 12b/15, 18b/5, 22a/7,

23a/1

ā.+i 17b/7, 19b/8, 20a/15, 20b/2

ā.+ler 3a/3, 20a/16, 22a/3

ā.+leri 18b/16

ā.+lerüñ 22a/1

ā.+üñ 15a/10, 19b/9, 20b/10,

20b/17, 23a/14

Ādem (ö. a.): İlk insan, ilk peygamber

Ā. ‘aleyhi’s-selām 20b/17

Ā. ‘aleyhi’s-selāma 12a/9, 23a/10

Ā. ‘aleyhi’s-selāmı 1b/11

Ā. ‘aleyhi’s-selāmuñ 22a/7

ādemī (Ar.): İnsanoğlu

ā.+ler 7a/14

ādemoğlanı (Ar. + T.): İnsanoğlu

ā. 12b/8

‘ādil (Ar.): Adaletli, adalet sahibi

‘ā. 18a/12

‘af (<Ar. ‘afv): Bağışlama

‘a. 13b/9

ağaç,-cı: Ağaç

a. 15a/6

a.+ıdur 18a/8

a.+ından 13b/3

a.+ınuñ 18a/10

a.+lar 18a/5, 19a/11

ağır: Ağır, hafif olmayan

a. 15b/11

ağız: Ağız, vücudun bir organı

a. 14a/2, 15a/17, 16b/8

a.+ın 3b/9

a.+ını 19b/12

a.+larından 13b/10

ağla-: Ağlamak

a.-dı 9b/6

a.-duram 12a/15

a.-mağı 2b/15

a.-mak 13b/8

a.-maklığa 16a/4

a.-r 2b/14

a.-riken 10b/10

a.-rlar 8b/7

ağsır-: Aksırmak, hapşurmak

a.-dı 20b/17

a.-makdan 21a/2

ağyārılık (Ar. + T.): Yabancılık

a. 13b/4

āḥir (Ar.): Son

ā. 4a/17, 6b/8

āḥiret (Ar.): Öldükten sonra gidilecek

yer, öbür dünya

ā. 13a/4, 15a/2, 19a/1

ā.+de 2a/16, 24a/15

ā.+den 1b/7, 15a/2

ā.+i 2a/13, 4a/11

Aḥmed (ö. a.): Peygamberimizin

isimlerinden biri

A. 17b/10

aḥṣām: Akşam

a. 17b/14

aḥvāl (Ar.): Hâller, durumlar

a.+i bu+(1)

aḥ-: Akmak

a.-an 23b/2

a.-ar 16a/7

‘āḳibet (Ar.): Son, son olarak, sonunda

‘ā. 6b/10, 6b/12

‘aḳıl (<Ar. ‘aḳl): Akıl, us bk. ‘aḳl

‘a. 6a/11, 6a/11, 7b/3, 7b/9,

8a/1, 8a/2, 8a/3, 8a/4, 8a/5,

11b/8, 12a/17, 14b/16, 15b/15,

18a/12, 18a/12, 18a/13, 18a/15,

18a/4, 21a/16, 21a/17, 23a/1,

23a/10, 23a/11, 23a/12, 23a/15,

23a/16, 23a/3, 23a/6, 23a/7,

23a/8, 23b/11, 23b/16

‘a.+dur 11a/16, 21a/9, 23a/8

‘a.+lar 23b/3

‘āḳil (Ar.): Akıllı

‘a. 11a/11

‘aḳl (Ar.): Akıl, us bk. ‘aḳıl

‘a.+ı 23a/3

aḳrabā (Ar.): Yakınlar, kan bağı

taşıyanlar

a.+larumdur 4b/4

al-: Almak

a.-alum 12a/1

a.-mak 3b/2

a.-up 9a/8

a.-ur 11b/17

a.-urlar 5a/12, 22b/2, 22b/3,

22b/4

‘ālem (Ar.): Kâinat, evren, dünya

‘ā. 2a/4, 5a/7, 5b/5, 7b/5,

10b/10, 10b/8, 11a/13, 17b/2,

18a/5, 18b/10, 18b/3

‘ā.+dür 14b/15

‘ā.+i 1b/4, 5b/2, 18b/13

‘ā.+leri 21a/1

‘ālim (Ar.): Bilgin

‘ā.+ler 14a/4, 23b/17

‘ā.+leri 23b/16

Allāh (ö. a.): Yaratıcı, ilāh, Allah

A. 3b/5, 7b/4, 17a/3, 22b/1,
4b/12, 4b/8, 5a/2, 5b/1, 5b/8,
6a/11, 6a/16, 6b/13, 8a/12,
13a/12, 17a/2, 24b/10
A.+a 4a/11, 4b/10
A.+ı 3a/7, 4b/11

alt: Üstün zıddı, alt

a.+ında 5a/3

altı: altı (6)

a. 23b/4

a.+ncı 5a/4, 8b/16, 10a/15,
10a/5, 10b/3, 15a/13, 22b/8

a.+ncınuñ 11b/2

a.+ncısı 5b/13

altmış: altmış (60)

a.8a/10, 20a/15, 22b/9, 23b/4

‘amel (Ar.): İş, eylem, ibadet

‘a. 11a/1

‘a.+den 7b/14

‘a.+ini 4a/4

‘a.+lerini 2a/10

‘a.+üm 4b/5

ammā (Ar.): Ama, fakat

a. 2a/11, 3b/1, 4a/12, 4b/16,
4b/7, 6a/1, 6a/16, 7a/16, 7a/6,
7b/1, 7b/13, 7b/16, 7b/7, 7b/9,
8b/10, 8b/9, 9b/12, 11b/10,
11b/13, 12a/3, 12b/13, 12b/6,
12b/8, 13a/15, 13a/6, 14b/15,
15a/3, 15b/7, 15b/8, 16a/6,

16b/1, 16b/2, 17b/2, 18a/2,
23a/2, 23b/17, 23b/5

ān (Ar.): Kısa zaman dilimi

ā.+ı 3b/6

ana: Anne

a. 4b/6, 4b/6, 16b/1, 22b/16,
22b/16, 23b/17

a.+dan 23b/16

a.+larıñuz 19a/14

a.+sı 22b/17

añla-: Anlamak

a.-ladı 11b/8

a.-lamadı 7a/4

a.-lamak 12a/4

a.-lamaklığı 23b/13

a.-lamayan 22a/3

a.-lamaz 5a/13

a.-lasa 7a/2

a.-laya 5b/9

ara: Ara

a. 5a/10

a.+sı 5a/4

a.+sında 5a/3, 8a/10, 13a/12,
14b/12, 16a/6, 17a/3, 17a/3,
17a/9, 20a/17

a.+ya 2b/5

ara-: Aramak, bulmaya çalışmak

a.-yup 7a/10

arı: Temiz, pak

a. 3a/8

a.+sı 3a/9

a.+suz 3b/8

arıdıci: Temizleyici

a. 3a/8

arılık, -ğı: Temizlik

a.+ı 3a/13, 3a/15

arın-: Temizlenmek

a.-mayınca 3b/4

a.-maz 3b/4

a.-ur 12b/8

arıt-: Temizlemek

a.-duğı 3a/9

a.-dum 13b/4

a.-mayan 3a/17

a.-maz 3b/1

a.-urlar+(arıdurlar) 3a/17, 3a/17

‘ârif (Ar.): İrfan sahibi

‘a. 4a/15, 4a/6, 4a/6, 7a/9

‘a.+ler 3a/10, 3a/12, 3a/15,
3a/16, 3a/8, 3b/2, 5a/15, 7b/9,
10b/10, 11b/16, 14a/2, 16a/13

‘a.+lerdür 3a/8

‘a.+leri 4a/12, 4a/8

‘a.+lerüñ 4a/9, 7b/2, 11b/11

‘a.+lerüñdür 6a/6, 14a/5

arğa: Arka

a. 15b/15

a.+sını 19b/17, 20a/6

arслан: Yiğit

a.+a 16b/12

a.+ı 10b/6, 16a/14

‘arş (Ar.): Gökyüzü

‘a. 14b/12, 14b/13, 14b/17,
17a/17

‘a.+a 15a/1

‘a.+da 5a/2, 14b/14, 21a/5

‘a.+dan 11a/14, 14b/11, 15b/8,
18a/9, 19a/16, 22a/17, 23b/7

art/-d: Arka taraf, geri

a.+ı 3a/10, 3a/11

a.+ın 3a/12

art-: Artmak, fazlalaşmak

a.-ar 16a/4, 23b/11

a.-mak 16a/4

artık: Artık

a.+dur 24a/13

artur-: Artırmak

a.-mak 9a/16

aru: Temiz bk. arı

a. 9a/3, 9a/4

ârzû (Far.): Bir şeyi elde etmek için

duyulan istek, emel

â.+ları 2a/1, 3a/5, 4a/11

â.+ların 2a/12

â.+larına 4b/8

â.+ñuz 23b/7

as-: Asmak, yüksek bir yere iliştmek

a.-arlar 15b/7

‘aşâ: (Ar.): Eskiden din büyükleri ile

şeyhlerin taşıdığı sopaya verilen

ad

‘a.+sı 2b/17

aşhâb(Ar.): Peygamber Efendimizin

sohbet arkadaşları

a.+lardan 11a/1

‘aşıl (<Ar. ‘aşl): Esas, temel, kök bk.

‘aşl

‘a. 4a/9, 4b/6

‘a.+dur 4b/6, 7a/9

aşılı: Yüksek bir yere iliştilmiş

a.+dur 14b/17

‘āşī (Ar.): İsyan eden

‘a.+ler 13b/8

‘a.+lerüñ 9b/7

‘aşl (Ar.): Esas, temel, kök

‘a.+ı 2a/14, 3a/8, 4a/13, 4a/6,
4a/7, 4a/7, 4b/5, 6a/1, 6a/2, 6a/2,
6a/3, 6a/3, 7b/17, 7b/17, 7b/17,
8a/1, 16a/2

‘a.+ıdur 4a/8

‘a.+ın 4a/9

‘a.+ına 3a/15, 4a/14, 4b/5

aşşı: Fayda, yarar

a.+sı 4b/10, 9a/12

aşağı: Yukarının zıddı, aşağı

a.+da 18a/2

‘āşık (Ar.): Âşık, sevdaya düşmüş

‘a.+lar 5a/15, 17a/5

‘a.+lara 11b/15

‘a.+laruñdur 6a/6

‘aşk (Ar.): Aşk, sevdâ

‘a. 5b/1, 5b/1, 5b/3, 7a/3,
10b/10, 11b/7

‘a.+dan 10b/9, 11b/17

‘a.+dur 10a/9, 12a/1

‘a.+ıñdan 5a/14

‘a.+ıyla 5a/12

ata: Baba, cet, soy

a. 4b/5, 4b/6, 23b/17

a.+dan 23b/16

a.+ñuz 19a/14

‘avrat (Ar.): Hanım, eş, karı

‘a. 22a/13, 22a/16

ay: Ay, Dünya’nın uydusu

a. 19a/11, 22b/15, 23a/14,
23a/16, 23a/8

a.+a 15b/15, 23a/16, 23b/11

aya: Avuç içi

a.+sı 18b/17

ayak, -ğı: Ayak, vücudun bir uzvu

a. 12a/8, 16b/9

a.+ı 18a/6

a.+ın 22b/8, 22b/8

a.+ımı 20a/8

a.+ıyla 17a/4

a.+uñuz 19b/2

a.+ları 17b/10, 18b/17, 23b/12,
23b/15

a.+larını 19b/17, 20a/7

āyāt (Ar.): Ayetler

a. 9a/6, 14a/10

aydın: Aydın, aydınlık içinde

a. 15b/7, 23a/13, 23a/14, 23a/15
āyet (Ar.): Kur'an'daki her cümle, delil
 a. 2b/6
 a.+i 2b/13, 2b/6
‘ayıp/b (<Ar. ‘ayb): Ayıp, genel
 ahlâka aykırı
 ‘a.+ın 24b/3, 24b/4
 ‘a.+lamamakdur 10b/1
ayır-: Ayırmak, seçmek
 a.-mayam 6b/14
 a.-maz 6b/9
 a.-ur 23b/6
‘Āyişe (ö. a.): Hz. Peygamberin eşi
 ‘Ā. 19a/14
‘ayne’l-yaķin (Ar.): Bizzat görerek
 ‘a. 14a/2, 14a/4
ayrıl-: Ayrılmak, terk etmek
 a.-anlar 3a/1
 a.-maz 2a/4
ayru: Ayrı
 a.+dur 7b/14
ayruk: Dışarıda kalan, başkası, yabancı
 a. 2a/17, 3a/14
 a.+lar 3a/10, 3a/11, 24b/4
ayu: Ayı
 a.+ya 16b/13
az: Yeterli olmayan, çoğun zıddı
 a. 9a/13, 12b/9
az-: Kaybolmak, doğru yoldan çıkmak
 a.-mazlar 12b/13
‘azāb (Ar.): Eziyet, bela

‘a. 12a/10
 ‘a.+dan 3a/1
 ‘a.+lardan 2a/16
‘azamet (Ar.): Büyüklük
 ‘a.+in 14a/16
azğun: Azmış, yoldan çıkmış
 a.+lardur 21b/16
‘azīz (Ar.): İzzet sahibi
 ‘a. 2a/8, 3a/1, 4b/2, 11a/2,
 11b/10, 18a/16
 ‘a.+dür 13a/7
 ‘a.+ler 13a/12, 19a/9
 ‘a.+lere 10a/7
‘Azrā’il (ö. a.): Ölüm meleği
 ‘A. 20a/12, 20b/6, 20b/9

B

bāb (Ar.): Kapı, bölüm
 b. 10a/14
bāğçe (Far.): Küçük bağ, bahçe
 b. 13a/16
bağışla-: Affetmek
 b.+ladum 9b/6
bağır: Göğüs
 b.+ın 22b/16
bahā (Far.): Paha, kıymet, değer
 b.+sın 11b/17
baķ-: Bakmak
 b. 21a/4
 b.-a 23b/14

b.-an 23b/14

b.-anuñ 15b/11

b.-dı 20b/6, 21a/5, 21a/8

b.-uñ 19a/4, 19a/4, 19a/4, 19a/5,
19a/5, 19a/6, 19a/6, 19a/6,
19a/7, 19a/7, 19a/8

bāḳī (Ar.): Ebedi, sonsuz, Allah'ın bir
sıfatı

b. 14a/6

b.+sin 7b/4

balgam (Ar.): Balgam

b. 16a/10

balık: Balık

b. 17b/1

baş: Baş, kafa, başlangıç

b. 12b/15, 12b/16, 13b/13,
15a/1, 17b/15, 21a/16

b.+da 21a/16

b.+dur 14b/16, 14b/16, 21a/15,
21a/9

b.+ı 5b/16, 17b/9, 18a/6, 18a/8,
18a/9

b.+ına 20b/11, 22b/14

b.+ını 13b/14, 19b/10

b.+ludur 11b/14

başar-: Üstesinden gelmek, başarmak

b.-an 6a/12

bat-: Saplanmak

b.-duğın 12b/3

bāṭıl (Ar.): Hak olmayan

b. 10b/17

b.+dan 17a/7

bāṭın (Ar.): Bir şeyin iç yüzü,
görünmeyen yüzü

b. 15b/10, 15b/10, 18b/12,
18b/17

b.+da 9b/16

b.+dur 17b/8

b.+ı 18a/4

bay: Zengin, varlıklı

b.+laruñdur 6a/5

baylık: Zenginlik

b. 24b/2

bed (Far.): Kötü

b. 4a/4

bed-baḥtlık, ğı (Far.): Kötü talihlilik

b.+ın 22b/13

beden (Ar.): Gövde, vücut, ten

b.+de 15a/15, 16a/4

beg: Bey, ileri gelen

b.+ler 18a/12

beglik: Beylik

b. 19a/1

b.+dür 24b/2

bekci: Bekçi, bekleyen, koruyan,
gözetken

b.+si 23b/8, 23b/9

b.+sidür 11b/4

b. 8a/6

b.+dür 8a/6

bekle-: Beklemek, korumak, gözetmek

b.-düm 13b/2

b.-megile 23b/8

b.-mek 14a/5

b.-mekdür 4a/11
 b.-r 23b/17
bel: Bedenin ortası, kuşak bağlanan
 yeri, sırt, arka
 b.+ini 20a/6
belā (Ar.): Bela, musibet
 b.+lar 7a/6
 b.+sından 23b/17
belī (Far.): Evet, tasdik edici ünlem
 b. 21b/10, 21b/10, 21b/11,
 21b/12, 21b/14, 21b/15, 21b/8
beliñle-: (Halk dilinde) şaşırmak
 b.-di 20b/6
belki (Ar. + Far.): Muhtemel
 b. 22a/4
belkim (Ar. + Far.): Muhtemel
 b. 21b/17, 23a/17
belürt-: Belli etmek, açıklamak
 b.-mek 11a/8
 b.-se 10a/13
ben: Teklik 1. kişi zamiri
 b. 2b/8, 4b/1, 4b/2, 6b/15, 8b/5,
 12a/16, 13b/2, 14b/10, 19a/15,
 19b/1, 21a/16, 21b/1, 21b/4
 b.+den 13b/9
 b.+i 2b/10, 3b/6, 10b/10, 13b/7,
 19a/17, 19a/3, 24a/2, 24a/3,
 24a/3
 b.+üm 2b/12, 3b/7, 4b/2, 4b/4,
 6b/16, 12a/16, 15a/2, 15a/3,
 19a/15, 20b/9, 21a/10, 21a/11,

21a/17, 21a/7, 21b/2, 23b/10,
 23b/2, 24a/7
 b.+ümdür 13b/2
 b.+ümle 4b/3, 24a/4
 b.+venlik 6b/7
beñze-: Benzetmek, andırmak
 b.-mez 16a/5
 b.-r 5a/16, 12b/11, 15a/1, 15a/1,
 15a/10, 15a/15, 15a/15, 15a/15,
 15b/1, 15b/14, 15b/14, 15b/15,
 15b/15, 15b/15, 15b/15, 15b/16,
 15b/4, 15b/4, 15b/5, 15b/5,
 15b/6, 15b/7, 15b/9, 15b/9,
 16a/10, 16a/10, 16a/11, 16a/11,
 16a/11, 16a/4, 16a/4, 16a/5,
 16b/11, 16b/12, 16b/12, 16b/12,
 16b/12, 16b/13, 16b/13, 16b/13,
 16b/14, 16b/14, 16b/4, 16b/4,
 17a/10, 17a/10, 17a/13, 17a/4,
 17a/8, 17a/8, 17a/8, 17b/11,
 17b/11, 17b/11, 17b/11, 17b/14,
 17b/14, 17b/15, 17b/15, 17b/15,
 17b/16, 17b/16, 17b/17, 17b/17,
 17b/8, 18a/1, 23a/15, 23a/16,
 23a/16, 23b/11, 23b/11, 23b/13
berekāt (Ar.): Bolluk, bereketin çoğulu
 b.+ında 22b/17
 b.+ından 23a/11
 b.+ıyla 2b/15
berkin-: Sağlamlaşmak, kuvvetlenmek
 b.-miş 14a/10

berkit-: Sağlamlaştırmak,
kuvvetlendirmek

b.-! 3b/9

b.-mek 18b/16

besleyici: Besleyen, rızık veren

b.+dür 21a/2

beş: beş (5)

b. 11b/6, 17b/4, 22b/15, 24a/13

b.+dür 12a/3, 18a/13, 18a/13

b.+inci 4b/17, 5a/4, 8b/16,

10a/15, 10a/4, 10b/2, 11b/7,

15a/13, 17b/6, 22b/8, 24a/16

b.+incinün 11b/2

b.+incisi 5b/13

beşâret (Ar.): Müjde

b. 11a/10

b.+ler 5a/7

beter (Far.): Beter, daha kötü, fena

b.+dür 21b/16, 21b/17, 22a/4,

22a/5

bevl (Ar.): İdrar, sidik

b. 16b/1, 16b/2

beyân (Ar.): Açıklama, izah

b. 1b/10, 10a/14, 11a/13, 11a/13,

12a/17, 19b/6, b.+ında 13a/10

beyin: Beyin, vücudun düşünme
merkezi, akıl

b. 21a/9

beyit (<Ar. beyt): Ev; iki mısradan
oluşan şiir birimi

b. 23b/1

b.+ler 10b/7

Beytü'l-Ḥarām (ö. a.): Kâbe

B. 19b/11

beze-: Sıvamak, sıvazlamak

b.-di 20a/10, 20a/10, 20a/11,

20a/11, 20a/3, 20a/3, 20a/4,

20a/4, 20a/5, 20a/5, 20a/5,

20a/6, 20a/6, 20a/7, 20a/7,

20a/7, 20a/8, 20a/8, 20a/9,

20a/9, 20a/9, 22a/2

bîñar: Pınar, çeşme

b.+lara 16a/10

bî-çâre (Far.): Çaresiz

b. 1b/1

bigi: gibi

b.+dür 14b/17

bil-: Bilmek, farkına varmak, tanımak

b.-diler 14a/2

b.-diñüz 4b/11

b.-dügi 4a/9

b.-dük 4b/12

b.-dün 10b/14, 12b/10

b.-e 17a/17

b.-eler 2a/10

b.-gil 2a/17

b.-medi 7a/4, 8b/4

b.-medin 7a/9

b.-mege 3b/7

b.-mek 3a/17, 4a/10, 7b/17,

7b/9, 12a/4, 12a/5, 14b/9,

18b/10, 21b/4, 23a/4

b.-mekden 6a/15, 17b/2

b.-mekdür 8b/15, 8b/17, 10a/17

b.-meklîğla 7a/1
 b.-memek 16b/14
 b.-memekdür 24b/10
 b.-mese 4b/15
 b.-meye 22a/5, 22a/5
 b.-meyelerdi 9b/8, 20a/17
 b.-meyen 12a/5, 13b/17
 b.-meyene 13a/2
 b.-meyenlerdür 7a/17
 b.-meyince 7a/1
 b.-mez 7a/2, 12a/16, 18b/2
 b.-mezler 3a/6, 12b/13, 18b/11
 b.-mezliklerinden 3a/11
 b.-miş 7a/3
 b.-se 7a/2, 7a/3, 11a/1, 14a/11, 19b/4
 b.-sün 4b/14
 b.-üp 23b/14
 b.-ür 4b/15, 7b/4, 12b/4, 13a/6, 13a/7, 14a/1, 16b/10, 16b/6, 16b/6, 16b/7, 16b/7, 16b/7, 16b/8, 16b/8, 16b/8, 16b/9, 16b/9, 16b/9, 16b/9
 b.-ürem 12a/16
 b.-ürler 7a/7, 12b/13, 18b/2
 b.-ürlerine 3a/5
 b.-ürseñ 10b/14
 b.-ürseñüz 8b/3

bildir-: Haber vermek bk. **bildür-**

b.-düm 19a/17

bildür-: Haber vermek

b.-di 14a/12, 14a/13, 14a/14, 14a/15, 14a/16, 14a/16, 14a/17, 14a/8, 14b/1, 14b/2, 14b/2, 14b/3, 14b/4, 14b/5, 14b/6, 14b/7, 18b/3, 19b/8
 b.-diyse 14b/8
 b.-ür 13a/2

bile: Birlikte, beraber anlamında zarf görevli sözcük

b. 4b/3, 4b/4

bilin-: Bilgi sahibi olmak, tanınmak

b.-meyeydi 9b/9

b.-ür 18b/11

biñ: bin (1000)

b. 5a/3, 5a/4, 5b/16, 5b/16, 8b/6, 8b/6, 11b/3, 11b/4, 12a/13, 12a/14, 14b/14, 14b/15, 14b/17, 17b/4, 22b/12, 22b/12, 23b/5

bir: Belgisiz sıfat, herhangi bir

b. 5a/3, 9b/10, 9b/9, 17b/7, 20b/3, 23b/15, 5a/11, 2b/12, 2b/2, 2b/5, 3a/3, 3b/1, 3b/11, 3b/9, 4a/3, 4b/14, 5a/1, 5a/10, 5a/16, 5a/3, 5b/15, 5b/16, 5b/4, 7a/3, 7b/7, 8a/3, 8a/3, 9b/17, 10b/15, 11a/13, 12a/10, 13a/16, 13a/16, 13a/16, 13a/5, 13a/6, 14a/1, 14a/1, 14b/10, 14b/14, 16a/14, 22a/17

bir: Aynı, eş değer

b.+dürür/ 10b/9

bir: Asıl sayı sıfatı, bir, 1

b. 2a/17, 2b/17, 2b/17, 2b/17,
3a/10, 3a/11, 3b/11, 3b/16,
5b/15, 7a/7, 7a/8, 8a/15, 9a/12,
9b/4, 9b/5, 11a/13, 17a/14,
17a/14, 20a/15, 24a/16

birbiri: Karşılıklı olarak biri ve öteki

b.+n 2a/13, 20a/17
b.+ne 5a/7, 5a/8, 16a/1, 6a/12,
12b/9, 18b/16
b.+ñüz 19a/15

birbirleri: Karşılıklı olarak birileri ve
diğerleri

b. 7b/2

biregü: Bir kimse, başkası, birisi

b. 7a/1
b.+nüñ 5b/8

birer: Birer adet, birer kez, üleştirme
sayı sıfatı

b.+er 11a/17

biri: Belgisiz zamir, herhangi bir kişi

b. 11a/15, 12a/2, 12a/2, 13a/12,
13a/12, 15a/5, 15b/10, 15b/10,
15b/16, 15b/16, 15b/17, 17a/15,
17a/15, 17b/8, 17b/8, 21a/9,
23a/8, 23a/8, 23a/8, 23a/9
b.+n 10b/17
b.+ne 15b/17
b.+ni 11a/1
b.+nüñ 15b/2, 15b/2, 15b/2,
15b/3
b.+si 4a/3, 4b/2, 4b/3, 4b/3,
6a/14, 10b/14, 11a/2, 18a/10,

21a/10, 21a/11, 21a/15, 21a/17,
21b/2, 22b/13, 22b/13, 22b/13,
22b/14

b.+sinüñ 12a/13

b.+si 8a/14

birik-: Toplanmak, çoğalmak

b.-mez 3a/14

b.-üp 4b/9

b.-ür 3a/15, 5a/2, 12a/2, 22a/16

birkaç: Az sayıda

b. 10b/7

birlik, -gi: Vahdaniyet, Allah'ın tek
oluşu

b.+ine 17b/5

b.+üñdür 21a/6

bi'smi'llâh (Ar.): Allah'ın adıyla

b. 3a/4

bit-: Bitmek, tükenmek

b.-en 3b/17, 13a/17

b.-er 5a/10, 5a/4

b.-mez 9a/12, 13b/8

b.-se 3b/12

b.-ürdüm 13b/3

biz: Çokluk 1. kişi zamiri

b. 1b/1, 12a/17, 19b/6

b.+e 1b/2

b.+üm 7b/16, 12a/17, 12a/3,
13a/10, 13b/12

b.+i 3b/6

boğaz: Yiyeceklerin geçtiği yer

b. 15b/5

b.+a 17a/14

boyun: Baş ile omuz arasındaki bölüm

b.+unı 19b/14

boz-: Bozmak, dağıtmak

b.-an 23a/7

bögür: Vücutta kaburgalardan sonra gelen boşlu, yan taraf

b.+ek 15b/5

böyle: Bu şekilde anlamında tarz belirten ifade

b. 1b/10, 8a/12, 8b/2, 23a/13, 23b/16

b.+dür 10b/11

bu: Yakındakini işaret yoluyla karşılayan zamir

b. 2b/5, 3a/7, 5b/4, 5b/9, 7b/4, 8b/9, 9a/6, 11a/12, 19b/5, 21a/16

b.+nca 4a/2, 8a/10, 8b/1, 19a/8, 23a/10, 23a/10, 23a/11

b.+dur 3b/8, 4b/12, 5b/5, 7b/16, 9a/12, 10b/13, 20a/15, 21a/3, 24a/13

b.+lar 7a/14, 15b/6

b.+lardan 22a/10

b.+laruñ 8a/13, 12b/13

b.+laruñla 6b/5

b.+nda 7a/6, 23a/2

b.+ndadur 10b/6

b.+ndan 20b/8

b.+nı 7b/17

b.+nlar 2a/15, 2a/3, 5b/14, 6a/1, 6b/4, 7a/11, 11b/4, 11b/7, 13a/4, 18a/5

b.+nlara 3a/6

b.+nlardan 2a/14

b.+nlardur 6a/13, 6a/15, 12b/2

b.+nları 2b/17, 6a/15, 12b/2, 22a/3

b.+nlaruñ 2a/14, 3a/7, 3a/8, 4a/12, 8a/17, 12a/14, 17b/1, 22a/1

b.+nun 18b/14

b.+ña 10b/8, 14b/10

bu: Yakındakini işaret yoluyla belirten sıfat

b. 2a/16, 2b/13, 2b/14, 2b/14, 2b/14, 2b/16, 2b/4, 2b/6, 2b/6, 3a/1, 4a/3, 4a/4, 4a/6, 5a/8, 5b/14, 5b/3, 6a/12, 6a/12, 6a/13, 6b/2, 6b/3, 6b/5

bu aḥvāl

b.+i 19b/5

bu āyet

b. 21b/17

bu ʿaẓamet

b.+ler 23a/1

bu cihān

b. 18b/13

b.+da 18b/12

bu dirlik

b.+de 12a/1

bu dizdār

b.+larınuñ 11b/3

bu dünyā

b. 14b/14, 15b/7

bu ' ilim

b.+lerle 19b/4

bu iş

b.+ler 23a/1, 24b/4

b.+leri 11b/5

bu kapu

b. 8b/5

bu kelime

b.+lerüñ 14a/3

bu maḳām

b.+a 10b/7

b.+uñ 10b/14

bu söz

b. 12a/5, 13a/2

b.+i 12a/4, 19b/7

b.+leri 7a/2, 7a/4

bu ululuk

b.+lar 23a/1

bu resme ol-: Bahsedilen tarzda olmak

b.-an 2a/10

budak, -ğı: Ağaçtaki sürgün yeri

b.+ı 18a/10

b.+ları 16a/16

buğz (Ar.): Birine duyulan kin, nefret

b. 2a/14

buḡl (Ar.): Cimrilik

b. 2a/14, 4a/1, 5b/17, 6a/17,

6a/3, 6a/4, 6b/1, 8a/13

b.+dur 5b/13

bul-: Aranan şeye erişmek

b.-a 14b/12, 23b/10

b.-alum 12a/1

b.-an 22b/7

b.-asız 19a/17

b.-dı 2b/2

b.-makdur 4b/8

b.-maya 14a/2

b.-sa 24a/4

b.-ur 7a/4, 13b/7

bulak: Kaynak suyu, pınar

b. 20a/5

bulun-: Bulunmak

b.-amaz 16a/6

b.-ur 16a/6, 17b/2

b.-ursa 4a/5

bulut: Bulut

b. 16a/3, 23b/15

burc (Ar.): Eski kalelerin köşelerinde

ve yan taraflarında bulunan

kulelerden her biri

b. 23b/4, 23b/6

b.+a 23b/5

b.+dan 23b/3

b.+ında 23b/2

b.+lar 23b/3

burç: bk. **burc**

b.+ları 23b/5

burun: Burun, vücudun bir uzvu

b. 15a/17, 16b/9, 17a/13

b.+ı 17a/13

b.+una 5a/11

b.+unı 19b/11

būstān (Far.): Bahçe

b. 13a/12, 13a/16, 13b/2

b.+ı 13a/12

b.+ıdur 13a/13

b.+ları 13a/13

b.+uñ 13a/15

buş-: Öfkelenmek

b.+ın 14b/1

buyruk, ğı: Emir

b. 9b/6

b.+ın 6a/11, 8a/8, 8a/8

buyur-: Emretmekb.-dı 6b/14, 6b/15, 8a/13, 15a/1,
20a/13, 20b/10, 21a/4, 21b/7,
21b/9

b.-duğın 2a/8

b.-duğından 2a/9

b.-mışdur 3a/2, 4a/14, 7b/1,
9a/15, 14b/10b.-ur 4a/15, 4b/13, 4b/17, 6b/7,
9b/5, 10b/7, 11a/13, 11b/16,
12a/6, 12b/15, 13b/1, 13b/7,
14a/10, 20b/2, 22b/16, 23b/1,
24a/3, 24a/7, 24b/5**bünyād (Far.):** Temel, esas

b. 22b/6

bütün: Bütün

b. 23b/9

büyüklik, -gü: Büyüklük

b.+ü 14b/14

C**cān (Far.):** Can, ruh, hayatc. 4b/16, 4b/17, 5a/14, 5a/15,
6a/10, 6a/11, 6a/5, 6b/5, 7b/8,
10a/12, 11b/10, 11b/11, 11b/15,
11b/17, 11b/17, 11b/7, 11b/8,
11b/9, 11b/9, 11b/9, 12a/1,
12a/17, 12a/2, 12a/3, 12b/11,
12b/11, 12b/12, 13a/1, 13a/10,
13a/10, 13b/12, 13b/13, 13b/13,
14b/16, 15b/14, 18a/16, 18a/17,
18b/10, 18b/6, 20a/3, 20b/10,
20b/17, 22b/14, 22b/15, 23a/1,
23a/1, 23a/3, 24b/17c.+a 5b/3, 10a/12, 11b/7, 12b/3,
12b/4, 12b/5, 13a/1, 13a/11

c.+dan 18b/5, 24a/10

c.+dur 10a/12, 12a/2

c.+ı 2a/10, 11b/11, 11b/13,
13b/15, 16a/10

c.+ıdur 11b/10, 11b/9

c.+ımı 5a/12, 17a/16

c.+ladur 18b/10

c.+lar 11b/10, 11b/10, 11b/17,
11b/17

c.+lara 8b/9, 19b/5

c.+ları 4b/9, 11b/13, 12b/1,
14a/3, 22a/2

c.+ların 21b/6

c.+lular 12b/2

c.+uñ 12b/11

c.+uñuzdan 19b/1

cānān (Far.): Gönülden sevilen

c.+dur 12a/2

Cebrā'īl (ö. a.): Vahiy meleği

C. 17b/5

cehd (Ar.): Çaba, gayret

c. 2a/8

c.+iyledür 3a/7

cehennem (Ar.): Cehennem

c.+e 17a/15

cehl (Ar.): Cehalet, bilgisizlik

c.+i 1b/9

celālet (Ar.): Büyüklük, ululuk

c.+in 14a/16

cemā'at (Ar.): Topluluk

c.+dür 9a/1

cem-^ci cān(Ar.): Bütün canlar

c.+ları 21b/6

cenābet (Ar.): Pislik, temiz olmama

c.+den 2a/12, 8b/12

c.+i 3b/3

c.+leri 3b/2

cenk (Far.): Savaş, çarpışma, mücadele

c. 18a/15

cennet (Ar.): Cennet

c. 16a/16

c.+e 17a/15

cevāb (Ar.): Cevap, yanıt

c. 3a/9, 4b/12, 10b/12, 21b/8

cihān (Far.): Dünya, âlem

c.+dadur 18b/12

cimā' (Ar.): Cinsi birleşme, çiftleşme

c.+ın 8b/17

cism (Ar.): Cisim, madde, vücut

c. 12b/3

cömerdlük, ğı (<Far. cevān-merd +

T.): El açıklığı, cömertlik

c. 6a/4, 6a/4, 6a/9, 6a/9

c.+ı 6a/4, 6a/5, 6a/5,

6a/6, 6a/6

c.+dur 10a/16

c.+dür 11b/1

cühūd (Ar.): Yahudi

c. 16b/11

cümle (Ar.): Bütün, hep

c. 1b/2, 2a/6, 4a/4, 9b/11, 10b/8,

11b/8, 14b/13, 17a/3, 20b/14,

22b/5, 22b/6

c.+sine 14b/8

c.+sinüñ 23b/5

cünūnluk (Ar. + T.): Delilik

c. 15a/14

Ç

Çalab: Allah, Tanrı

Ç. 4a/7, 6a/11, 6b/2, 6b/8, 7b/10,

7b/5, 8a/7, 8a/9, 11b/5, 16a/14,

18a/3, 18b/1, 18b/11, 18b/5,

18b/6, 18b/9, 19a/1, 19a/2,

19a/9, 22a/2, 23a/13, 23a/2,

24a/6, 24b/6

Ç.+a 10b/5

Ç.+dur 9a/10

Çalap: Allah, Tanrı bk. **Çalab**

Ç. 2b/9, 4b/10
çekül-: Çekilmek
 ç.-digin 12b/3
çend (Far.): Birkaç, bazı
 ç. 7a/5, 22a/1, 23b/6
çerāġ (Far.): Fitol, mum, çıra, ışık
 ç.+a 15b/6
 ç.+ı 1b/10
 ç.+ını 15b/7, 15b/8
 ç.+uñuz 19a/11
çeri: Asker
 ç.+si 11b/4, 18a/12, 18a/13,
 18a/13, 18a/15, 18a/16
 ç.+sini 18a/15
çevre: Çevre
 ç.+sine 13b/2
çık-: 1. Ortaya çıkmak
 ç.-ana 20b/3
 ç.-ar 5a/17, 5a/3
 2. Uzaklaşmak
 ç.-arlar 7a/12
çıkār-: Çıkarmak, çıkmasını sağlamak
 ç.-mazlar 24a/14
 ç.-urlar 3a/16, 3b/12, 24a/14,
 24b/2
 ç.-uruz 4a/17
çiçek, -ge: Çiçek
 ç. 5a/10
 ç.+e 5a/10
 ç.+i 5a/11
 ç.+idür 5b/1
 ç.+ler 5a/4

ç.+lere 5a/9
 ç.+leri 5a/9
 ç.+lerüñ 5a/10, 5a/4
çift (<Far. cift/ cuft): Eş
 ç.+leriñüz 19a/12
Çīn (ö. a.): Çin
 ç. 19b/14
çirkīn (Far.): Güzel olmayan
 ç. 15b/4
çoban (<Far. çübān): Çoban
 ç. 8a/5
 ç.+dur 8a/4
çok: Az olmayan, gereğinden fazla
 ç. 1b/7, 2b/14, 4b/6, 14b/12,
 23b/12
 ç.+dur 7b/3
çün (Far.): Çünkü, mademki, için
 ç. 22b/14
çünki (Far.): Çünkü mademki, için
 ç. 2b/16

D

da: Dahi, bile anlamında bağlama edatı
 d. 13a/15, 21a/16
dad: Tat, lezzet bk. **ṭat**
 d.+ın 13a/6, 13a/7, 14a/2
daḥı: da, de, dahi, bile, ayrıca
 d. 1b/3, 1b/4, 2b/11, 2b/3, 2b/8,
 3a/17, 3a/7, 3b/1, 4a/12, 4a/13,
 4a/5, 4a/5, 4a/9, 4b/5, 4b/9,
 5a/13, 5a/2, 6b/3, 7a/14, 7a/2,

8a/12, 8a/14, 8a/4, 8a/5, 8a/5,
 8a/6, 9a/16, 9a/17, 9b/1, 9b/2,
 9b/4, 9b/6, 10b/14, 11a/10,
 11a/11, 11a/14, 11a/5, 11a/5,
 11a/6, 11a/7, 11a/8, 11a/9,
 11b/10, 11b/7, 11b/9, 12a/17,
 12a/4, 12b/12, 12b/6, 13a/1,
 13a/11, 13b/2, 13b/7, 14b/16,
 14b/17, 15a/11, 15a/17, 15a/17,
 15a/3, 15a/3, 15a/4, 15a/7,
 15a/9, 15b/1, 15b/2, 16a/1,
 16a/17, 16a/4, 16a/7, 16a/9,
 16b/1, 16b/1, 16b/16, 16b/16,
 16b/2, 16b/4, 16b/8, 17a/12,
 17a/13, 17a/14, 17a/17, 17a/6,
 17b/15, 17b/3, 17b/4, 17b/7,
 18a/1, 18a/11, 18a/12, 18a/13,
 18a/4, 18a/6, 18b/11, 18b/12,
 18b/14, 18b/5, 18b/6, 19a/17,
 20a/16, 21a/10, 21a/10, 21a/11,
 21a/13, 21a/13, 21a/14, 21a/17,
 21b/17, 21b/2, 22a/4, 22a/6,
 22b/10, 22b/3, 22b/6, 23a/12,
 23a/15, 23a/16, 23a/16, 23b/1,
 23b/13, 23b/9, 24a/9, 24b/7,
 6b/15

dā'im (Ar.): Sürekli bk. **dā'imā**

d. 23b/10

dā'imā (Ar.): Sürekli bk. **dā'im**

d. 7a/10

dal: Ağacın kolu

d. 17b/10, 17b/11

ḍalālet (Ar.): Sapkınlık

d. 24b/1

dāne (Far.): Tane, tohum, çekirdek

d.+ler 2a/4

da'vā (Ar.): Dava, niza hâli

d. 7a/7

d.+sı 14a/4

d.-yı 7a/8

da'vet (Ar.): Çağrı

d. 7a/3

de: dahi, bile

d. 4a/4, 8b/3, 13a/17

deg-: Değmek

d.-irür 5a/2

d.-se 3b/1, 14a/7

degin: Kadar

d. 14b/12, 22b/5

degme: Herhangi bir, niteliği olmayan

d. 3b/6, 3b/7, 5b/16, 5b/15,
 14b/14, 7a/16, 7b/14, 7b/14

degül: Değil

d. 2b/8

d.+dür 4a/9, 5a/15, 5b/7, 7a/5,
 8b/2, 10a/13, 12b/6, 13b/11,
 23a/4

dek: Kadar

d. 11a/14, 19a/16

delük, gi: Delik, boşluk

d.+i 17a/14, 17a/14

d.+dür 17a/14

delīl (Ar.): Kanıt

- d. 17b/4
d.+i 4b/12
- dem (Far.):** Zaman, an
d.+de 20b/16
d.+inde 12b/1, 13a/1
- dem-be-dem (Far.):** Zaman zaman, ara
sıra
d. 2b/3, 2b/4
- demür:** Demir
d.+i 5a/16
- deñiz:** Deniz
d. 15b/16
d.+dür 3a/3
d.+e 6b/11
d.+lerüme 19a/5
- depele-:** Tepelemek
d.-mek 17a/7
- depren-:** Kımıldamak, hareket etmek
d.-mez 22b/10, 22b/10
d.-se 22b/11
d.-ür 22b/16, 22b/9
- depret/d-:** Kımıldatmak, hareket
ettirmek
d.-ürler 22b/3, 22b/3
- deri:** Deri
d. 15a/4
- deriñ:** Derin
d. 3a/3
- dervişlik (Far. + T.):** Derviş hâli
d. 14a/6
- deryâ (Far.):** Deniz
d.+lar 15a/11
- devlet (Ar.):** Devlet, baht, talih, şans
d. 14a/6, 15b/10, 17a/16
d.+lü 23a/5
- dın-:** Dinlemek, dikkate almak
d.-madı 21b/10, 21b/11, 21b/11,
21b/9
- di-:** Demek, söylemek
d.-di 2b/10, 2b/4, 2b/8, 2b/9,
6b/10, 14a/1, 14a/11, 15a/2,
15a/3, 16a/16, 20b/10, 20b/13,
20b/8, 21a/1, 21a/10, 21a/12,
21a/12, 21a/15, 21a/16, 21a/17,
21a/4, 21a/4, 21a/7, 21a/9,
21b/1, 21b/1, 21b/10, 21b/10,
21b/10, 21b/11, 21b/12, 21b/13,
21b/13, 21b/14, 21b/15, 21b/2,
21b/3, 21b/3, 21b/4, 21b/7
d.-dik 23b/11, 23b/13
d.-diler 20b/13, 21b/15, 21b/8,
21b/9
d.-düginden 8a/8
d.-dük 5b/12, 5b/12, 5b/14
d.-dükleri 5b/1, 5b/1, 5b/5, 7a/17
d.-düklerimiz 4a/3
d.-düm 2b/7, 2b/8
d.-mege 7b/4
d.-mek 5b/7, 21a/2
d.-mekdür 4a/15, 4a/17, 5b/7,
13b/9
d.-mekle 5a/2, 14a/2
d.-mekliginden 5a/2
d.-mekligiyle 5b/5

d.-r 11b/12, 20b/3
 d.-rken 6b/11
 d.-rlr 4b/17, 5a/10, 5b/3, 12b/3,
 12b/4, 12b/5, 13b/13, 18b/2,
 20b/3, 22a/13, 22a/13
 d.-rlerse 4b/11
 d.-rse 5b/8
 d.-rsin 4b/2, 8b/1
 d.-rsiz 11b/10, 11b/11, 11b/11
 d.-se 5a/1, 7b/8, 7b/8
 d.-yen 6b/3, 12b/2
 d.-yenler 21b/10
 d.-yenün 21b/11
 d.-yüp 5a/9, 9b/16

diken: Diken

d. 12b/3
 d.+in 13b/4
 d.+e 12b/12

dil: Dil, ağızda tatmaya ve konuşmaya
 yarayan parça

d. 3b/6, 7b/9, 10b/15, 12a/7,
 15a/12, 16b/10, 16b/9, 23b/15
 d.+i 2b/3, 7b/10
 d.+inden 21a/3
 d.+ini 19b/13, 20a/4
 d.+siz 21b/8

dil (Far.): Gönül

d.-i Muhammed'e beñzer 17b/8

dile-: Arzu etmek, bir şeyin olmasını
 istemek

d.-di 19b/8
 d.-dügi 16a/6

d.-dük 11b/5
 d.-mek 9a/14, 9b/4
 d.-ñ 13b/8
 d.-rsem 12a/15, 12a/15, 12a/15,
 12a/16
 d.-rseñ 12a/5
 d.-rseñüz 19a/4, 24a/2

dilek, -gi: Dilek, istek, arzu, niyet

d.+idür 24b/2
 d.+in 6a/10, 6a/10, 6a/10, 6a/11,
 6a/11, 6a/16, 6a/17, 6a/17,
 6a/17, 6a/17, 6a/7, 6a/8, 6a/8,
 6a/9, 6a/9, 6a/9, 6b/1, 6b/1, 6b/1,
 6b/1, 6b/2, d. 6b/2, 24b/4
 d.+inde 9b/16, 9b/17
 d.+ine 6a/7

dilkü: Tilki

d.+ye 16b/13

dimāğ (Ar.): Beyin, akıl, şuur, hafıza

d.+a 17a/14

dīn (Ar.): Din

d. 1b/10, 13a/12, 24a/8

diñle-: Dinlemek, kulak vermek,
 dikkate almak

d.-ñ 19b/7

dip, -bi: Dip

d. 18a/8
 d.+i 18a/6
 d.+ine 2b/2

dir-: Toplamak, devşirmek, bir araya
 getirmek

d.-e/ 10b/7

- d.-erler 5a/9
d.-mediyse 10b/9
direk: Destek için kullanılan uzun araç
d.+siz 18b/15
diri: Canlı, sağ, yaşayan
d. 2a/10, 11b/12, 11b/17, 12b/3, 13b/13
d.+dür 11b/11
d.+ler 11b/12
diril-: Canlanmak, *mecazen* hayat bulmak
d.-di 11b/10, 11b/7, 21b/12, 21b/13, 21b/14, 21b/15
d.-megine 17b/6
d.-mesine 18a/1
d.-ür 11b/8, 11b/9
dirilt-/d-: Hayat vermek
d.-ürem 12a/15
dirilik, -gi: Sağlık, hayat
d.+inde 11b/13
dirlik: Yaşayış, sağlık, huzur
d. 12a/1, 22a/4
d.+lerin 22a/3
diş: Diş; ağızda besinleri parçalamaya yarayan kemiklerden her biri
d.+lerini 19b/13, 20a/4
ditre-: Titremek, kıpırdamak
d.-mekden 2b/10, 2b/11
d.-rdi 2b/3
d.-rsin 2b/4
divâne (Far.): Deli, meczup
d.+ye 12b/7
divâr (Far.): Duvar
d.+a 15b/7
d.+ın 13a/16, 13b/2
diz: Diz
d.+lerini 20a/1, 20a/8
dizdâr (Far.): Kale muhafızı
d. 5b/15, 11a/17
d.+lardur 5b/14
d.+uñ 5b/16, 11b/1
doğ-: Doğmak, meydana gelmek, görünmek bk. **toğ-**
d.-ar 23b/6
d.-arsa 18a/2
d.-dı 21b/13
doğra-: Doğramak, parçalar ayırmak
d.-yup 5a/14
doğur-: Doğum yapmak
d.-dı 22a/8
doğun-: Dokunmak
d.-a 8b/5
d.-sa 10a/12
d.-ur 22a/17
dolan-: Dolanmak, dolaşmak bk.
tolan-
d.-maz 23b/2
doldur-: Doldurmak
d.-dum 20b/9
don: Giysi
d.+ı 24a/4
doruğ: En yüksek nokta, zirve
d.+ları 18a/6

dost (<Far. **dūst**): Dost, samimi

arkadaş

d. 5a/14

d.+dan 6b/9

d.+ı 6b/14, 6b/9, 7b/5

d.+ında 12a/1

d.+ları 8a/15, 8a/15

d.+larına 8a/14

d.+tur 7b/12

d.+udur 7b/15

d.+um 4b/2, 6b/10

d.+umı 12a/12

d.+uñ 5a/14

d.+dan 6b/14

dostluk, ğı (Far. + T.): Dostluk,

samimi arkadaşlık

d.+ıçün 13a/1

d.+ına 1b/4, 1b/6, 6b/13

doy-: Doymak

d.-a 3a/14

dök-: Dökmek

d.-erler 3b/12

d.-üldüğü 3b/17

d.-ülen 3b/12

dön-: Dönmek

d.-egeldi 11b/6

d.-er 4a/15, 4b/5

d.-icek 9a/10

d.-mege 7b/4

d.-se 10b/17

döndür-: Döndürmek, çevirmek

d.-mek 6a/7

d.-mekdür 10a/1, 10a/1

dört -d: Dört, (4)

d. 1b/11, 1b/11, 2a/1, 2a/1, 2a/1, 2a/2,

2a/3, 6b/7, 12b/15, 15a/16,

15a/4, 15a/9, 15b/2, 16b/2,

17a/10, 17b/4, 18a/10, 22b/12,

22b/12, 23a/8

d.+dür 6a/5

d.+ünci 2a/3, 4a/12, 4b/17, 5a/5,

6a/6, 10a/15, 10b/2, 11b/7,

15a/10, 15a/12, 15a/8, 17b/17,

17b/6, 22b/7

d.+üncinüñ 11b/2

d.+üncisi 5b/13, 16b/3, 18a/11

döşek, -g: Döşek, yatmak için yere

serilen yaygı

d.+üñüz 19a/11

du‘ā (Ar.): Dua, Allah’a yalvarma,

yakarma

d. 2b/10, 2b/9, 24a/6

d.+lar 9b/12

d.+ñ 2b/15, 2b/9

d.+sı 9b/11

dudak, -ğ: Dudak

d.+ını 20a/4

dur-: Durmak, sakin olmak, devam

etmemek

d.-dı 2b/11

d.-mış 14a/11

d.-ur 8a/2, 15b/16, 16a/1, 18a/7,

18b/15, 22b/5

d.-urlar 22a/1

durak, -ğı: Durma noktası

d.+ı 1b/10

dut-: Tutmak, yerine getirmek

d.-mağından 19b/2

d.-mak 8a/8

d.-up 8a/8

duy-: Duymak, işitmek

d.-ar 12b/12

d.-madıkları 5a/14

d.-masa 5a/15

dükeli: Tamamı, hepsi

d. 1b/4, 5b/2, 11a/1, 14a/3,
20a/16

d.+si 9a/6, 23a/11

dükkân (Ar.): İş yeri

d.+lara 15b/5

dün: Gece

d. 2a/15, 2b/14, 3a/4, 5b/9

d.+le 12b/7

dünyâ (Ar.): Dünya, yeryüzü

d. 3a/3, 4a/11, 5a/7, 10b/2,
12b/8, 13a/3, 15a/2, 23a/14,
23b/17, 24b/10, 24b/8

d.+da 2a/16, 9b/9, 15a/10,
15a/14, 15a/15, 15a/16, 15a/4,
15b/1, 15b/1, 15b/13, 15b/14,
15b/16, 15b/8, 16b/10, 16b/2,
16b/5, 17a/13, 17a/17, 18a/1,
18a/11, 18a/3, 18a/5, 19a/10,
6b/15

d.+dan 3a/1, 15a/2

d.+yı 2a/13, 3a/5, 5b/17

dünyâlık (Ar. + T.): Dünyaya ait,

dünya ile ilgili

d.+dan 2b/17

dürlü: Çeşitli

d. 1b/11, 2a/1, 2a/1, 2a/1, 2a/16,
2a/16, 2a/2, 3a/1, 4a/2, 4a/3,
6a/12, 6a/12, 6a/14, 9b/15,
9b/17, 13a/17, 13b/10, 13b/10,
15a/16, 16b/5, 16b/5, 19a/16,
19a/8, 19b/1, 20a/15, 20a/16,
20a/17, 23a/13

d.+dür 9b/14, 12a/2, 17a/15

dürüst (Far.): Doğruluktan ayrılmayan

d. 6a/14

düş-: Düşmek

d.-mezler 12b/12

düşmân (Far.): Düşman, hasım bk.

düşmen

d.+ıdur 24a/8, 24a/8, 24a/9

d.+umı 12a/12

düşmen (Far.): Düşman, hasım bk.

düşmân

d.+dür 24a/17

d.+leridür 6b/4

düşmenlik (Far. + T.): Düşmanlık,

hasımlık

d. 13b/5

düşvâr (Far.): Güç, zor

d.+dur 8a/1

Dımeşk (ö. a.): Şam

D. 19b/11

E

ebedî (Ar.): Sonsuz

e. 14a/6

Ebübekir (ö. a.): İslam'ın ilk halifesi

E. 17b/15

ecel (Ar.): Ölüm vakti

e.+in 22b/13

edep (<Ar. edeb): Edep, saygı

e. 6a/7

e.+dür 10a/14, 11b/3

ef'âl (Ar.): Yapılan işler, fiiller

e.+ün 4a/4

egil-: Eğilmek

e.-di 20b/7

ege: Kaburga kemiği

e.+sinden 22a/7

eger (Far.): Şayet anlamında bağlama

edatı

e. 2a/4, 3a/9, 3b/9, 4a/4, 4b/11,
4b/4, 7b/8, 8b/7, 9b/7, 10b/14,
11b/12, 12a/5, 16a/3, 17b/1,
18a/15, 18a/16, 19a/3, 20a/15,
24a/10

eglen-: Oyalanmak, barınmak

e.-mez 4a/7

egin: Sırt, arka

e.+ini 20a/5

ehl (Ar.): Usta, ehliyet sahibi, ait

e.+i 1b/9, 3b/12

e.+idür 1b/6

e.+in 22a/4, 22a/4

e.+ini 22a/5

e.+inün 1b/7, 8a/14

ehl-i beyt (Ar.): Peygamberimizin ailesi

e.+ine 1b/5

ek-: Ekmek, tohum saçmak

e.-er 13a/17

e.-ilicek 4b/7

ekl (Ar.): Yemek yeme işi

e. 12b/4, 15a/13

eksil-: Eksilmek, azalmak

e.-mek 16a/4

e.-ür 16a/5, 23b/11

eksük: Eksik, tamam olmayan, az

e. 9b/10, 9b/9, 6a/14, 10b/14,
10b/15, 11a/2, 11a/3

el: El, tutmaya yarayan uzuv

e. 9a/8, 16b/9

e.+inden 10b/1

e.+ini 19b/15, 19b/15

e.+inüz 19b/2

e.+iye 20a/12

e.+iyle 22b/3

e.+leri 17b/10, 18b/16

e.+lerin 5a/14, 22b/8

e.+lerine 22b/2, 22b/4

e.+lerini 20a/9

elf (Ar.): Bin, 1000

e. 24b/15

elif (Ar.): Arap alfabesinin ilk harfi

e. 17b/10

elli: Elli (50)

e. 18a/13, 18a/13

- emānet (Ar.):** Emanet, saklanıp korunmak üzere birine bırakılan şey veya kimse
e. 20a/7
- emīn (Ar.):** Güvenilir
e. 10b/2
- emr (Ar.):** Emir, buyruk
e. 20a/7
e.+i 17b/10
e.+iyle 22b/1
- emṣāc (Ar.):** Kadınlardaki doğurganlık suyu
e. 22a/13
- endām (Ar.):** Boy pos, görüntü
e.+lardan 22b/5
e.+ları 15a/15
- endīṣe (Far.):** Düşünce, fikir, kaygı
e.+ler 7a/5
- er:** Erkek, yiğit
e. 4a/9, 7a/10, 22a/13
e.+i 7a/10
- eren:** Yiğit, veli
e.+ler 11b/9
e.+lerüñ 5b/2, 1b/10
- erit-:** Eritmek
e.-mekden 15a/13
- es-:** Esmek
e.-er 22a/17
e.-meyeyidi 2a/4
e.-meyince 2a/4
- esrār (Ar.):** Sırlar
e. 1b/8
e.+ın 10b/4
- esrü-:** Sarhoş olmak, kendinden geçmek
e.-mediyse/ 10b/9
- eşyā (Ar.):** Eşya, varlık, nesne
e. 17a/3
e.+nuñ 20b/14
- et:** Et
e. 15a/4
e.+i 3b/17
e.+inden 3b/13
e.+üm 23b/2
- ev:** Ev, barınma yeri
e.+de 4b/3, 4b/3, 16a/1
e.+dedür 8a/6
e.+idür 15a/2, 15a/2, 15a/3
- evet:** Evet, tasdik etmek için kullanılan cevap sözü
e. 14a/1
- evlā (Ar.):** Daha iyi, daha uygun
e.+dur 16b/17
- evvel (Ar.):** İlk
e. 2a/2, 4b/10, 6b/8, 7b/6, 9a/8, 10a/14, 11b/6, 12b/3, 13a/16, 17a/11, 17b/5, 20b/4, 20b/9, 21a/3, 21b/13, 21b/15, 23a/4, 24a/13, 24a/17, e.+i 14a/10
- evvelki (Ar. + T.):** İlki, birincisi
e. 2a/3, 7a/12, 11b/1, 15a/9
e.+si 5b/12, 6a/5, 9b/14, 16b/2
- ey:** Seslenme ünlemi

e. 2a/7, 3a/1, 4a/1, 4a/4, 4b/2,
8a/7, 8b/2, 9a/14, 9b/5, 11b/10,
13b/1, 13b/7, 13b/8, 19a/3, 19a/9

eyd-: Söylemek, anlatmak bk. **eyit-**

e.-ür 5b/6, 7b/5, 8b/5, 10b/11,
13a/11, 17a/2, 19a/3, 19b/7,
23b/7, 24a/2

e.-ürler 4b/6, 5a/8

eyit-: Söylemek, anlatmak bk. **eyd-**

e.-di 2b/12, 2b/4, 2b/7, 16a/15,
20b/7, 21a/1, 21a/10, 21a/11,
21a/12, 21a/14, 21a/15, 21a/15,
21a/16, 21a/17, 21a/6, 21a/7,
21a/9, 21b/1, 21b/1, 21b/2,
21b/3, 21b/4

e.-düm 2b/8

eyle-: Yapmak anlamında yardımcı fiil

e.-di 1b/2, 6b/11, 23a/14,
23a/15, 23a/2

e.-diler 16a/15

e.-dügi 15a/13

e.-dük 7a/7

e.-düm 13b/2

e.-mek 7a/9

e.-mekdür 10a/4

e.-ñ 6b/16

e.-r 13b/16, 15a/12, 15a/12,
15a/12, 15a/13, 15a/13, 15a/14

e.-rler 3a/12

e.-se 10b/17

e.-ye 23b/10

eyü: İyi

e. 23a/7

ezelî (Ar.): Başlangıcı olmayan

e. 14a/6

F

fâ'ide (Ar.): Kâr, kazanç, menfaat

f. 15b/9

f.+leri 24a/1

f.+si 23b/1

ferište (Far.): Melek

f. 8a/10, 22b/13

f.+dür 23b/8

f.+ler 8a/10, 12a/13, 17b/1,
19a/12, 20b/15, 22b/1

f.+lere 19b/8, 20b/10

f.+lerime 19a/4

f.+lerine 8a/11, 8a/9

ferrâş (Ar.): Döşeyen, yayan, seren

f.+um 19a/4

ferş (Ar.): Döşeme, yayma, serme

f. 14b/12

f.+den 15b/8

fetvâ (Ar.): Şer'î hüküm, karar

f. 16b/10

fi'l (Ar.): Fiil, eylem, davranış

f.+e 16b/13

f.+i 3b/9, 4a/1, 4a/2

f.+inden 3b/14

Fir'avn (ö. a.): Mısır hükümdarı

f. 6b/10

f.+dan 12a/12

f.+ı 12a/11

fitnelik (Ar. + T.): Ara bozuculuk

f. 16b/13

G

gāh (Far.): Bazen, ara sıra

g. 16a/4, 16a/5

geç-: Geçmek

g.-erler 8a/15

g.-ince 8b/7

g.-miş 17a/8, 17a/8

g.-ürdi 8a/17

g.-ürmek 17a/9

gel-: Gelmek

g.-di 1b/6, 2b/5, 5a/8, 7a/7, 7a/8,
11b/6, 20b/6, 20b/9, 21a/3

g.-diler 3a/6

g.-dügi 23a/2

g.-dügine 17b/5

g.-e 9a/12, 15b/11, 15b/11

g.-elüm 12a/17

g.-en 4b/4, 21a/3

g.-eni 10b/1, 11b/8

g.-icek 21a/16, 21b/2, 21b/4,
22b/14

g.-meye 20b/8

g.-meyince 6b/3

g.-mişdür 9a/7, 19b/6, 21b/17,
22a/6, 23a/13

g.-se 6a/2, 6a/3, 6a/4, 21b/5,
21b/5

g.-übeni 2a/10

g.-üñ 21a/12

g.-üp 11b/7

g.-ür 4b/3, 7a/3, 22b/16

geñez: Kolay

g. 8a/15

geñiz: Burunla boğaz arasındaki bir
bölge

g.+ine 20b/17

ger: Eğer, şayet

g. 3a/8

gerçek: Gerçek

g. 8b/9, 23b/12

gerek: Gerek, lüzumlu

g. 2a/8, 2a/8, 2a/9, 3a/14, 3a/17,
3b/16, 3b/4, 3b/4, 3b/5, 3b/5,
3b/8, 4a/10, 4a/13, 6a/13, 6a/7,
7b/17, 7b/9, 8a/9, 9a/11, 14b/11,
14b/8, 18b/10, 21b/4

g.+dür 10a/13, 17a/5

gerek-: Gerekmek, ihtiyaç olmak

g.-mez 11a/2

geri: Tekrar bk. **girü**

g. 6b/11

getür-: Getirmek

g.-di 20a/12

g.-mek 2a/8, 9b/2

g.-mekdür 7b/6, 8b/8

g.-meye 9b/16

g.-se 10b/15

g.-ür 5b/3

g.-ürler 5a/11, 22b/2

gevher (Far.): Cevher, inci

- g. 4a/7
 g.+dür 4a/7
 g.+ün 23b/9
- gey-:** Giymek
 g.-erler 17a/6
 g.-ersiz 8b/3
 g.-mek 17a/7
 g.-mekdür 9a/4, 24b/2
- geydür-:** Giydirmek, giyinmesini
 sağlamak
 g.-diler 20b/11
- geyik:** Geyik
 g.+ler 18b/16
- gez-:** Gezmek, dolaşmak
 g.-erken 2b/5
- gibi:** Benzetme edatı
 g. 2a/10, 2a/15, 5a/14, 7a/11,
 8a/11, 12b/17
 g.+dür 12b/14, 12b/2, 16b/14,
 16b/5, 16b/5, 17a/7, 17b/10,
 17b/10, 17b/9, 21b/17
- gice:** Gece
 g. 12b/8
- gir-:** Girmek, dahil olmak
 g.-di 20a/3, 20b/10
 g.-diler 21a/13
 g.-er 22b/14
 g.-iser 22b/15
 g.-mişdür 16a/17
 g.-ün 21a/12
 g.-ürse 3a/13
- girü:** Tekrar bk. **geri**
- g. 3a/15, 4a/16, 4a/17, 8a/17,
 12a/17
- git-/d:** Gitmek, uzaklaşmak, ayrılmak
 g.-ene 17a/6
 g.-eni 11b/8
 g.-er 12b/9, 21a/17, 21b/2, 21b/4
 g.-di 4b/1
 g.-diler 8a/15
 g.-er 3b/2, 3b/3, 5a/17, 5b/17,
 6a/1, 12b/8, 17a/14, 17a/15,
 21b/5, 21b/5, 23b/7
 g.-erler 3a/6
 g.-icek 8a/5, 8a/6
 g.-mez 12b/8, 23a/17
 g.-se 8a/2
- gizle-:** Saklamak
 g.-mek 24b/4
- gög:** Gökyüzü bk. **gök**
 g.+e 5a/4, 15b/15, 18a/6, 19a/4
 g.+i 18a/8
 g.+inün 23b/7
- gögüs:** Göğüs
 g.+i 20b/9
 g.+in 20b/7
 g.+ine 22a/17
 g.+üni 20a/10
 g. 15b/4, 21b/3
 g.+dür 21a/11, 21b/2
 g.+üni 19b/16
- gök:** Gökyüzü bk. **gög**
 g. 5a/3, 5a/5, 5a/6, 5a/6, 5a/7,
 15a/3, 15b/14

g.+de 16b/17, 18a/6, 20b/12,
23b/15, 23b/6

g.+den 5a/4, 13b/8

g.+ler 18b/15, 19a/10

g.+lere 5a/17, 19a/7

g.+leri 18b/15

gönen-: Gönenmek, refaha kavuşmak

g.+enürsiz 8b/4

göñül: Gönül

g. 6a/6, 7a/10, 7b/11, 7b/4, 7b/9,
10b/15, 11a/13, 12b/16, 12b/16,
15a/1, 15b/4, 16a/5, 16a/5,
16a/6, 16a/6, 16b/10, 16b/10,
16b/16, 17a/1, 17a/3, 17a/4,
17a/4, 17b/2, 17b/3, 17b/8,
19b/7, 23a/10

g.+den 7b/10, 13a/6

g.+ler 23b/10

g.+lerde 23b/4

g.+leri 11b/14, 12b/1

g.+lerine 13b/10, 13b/11, 13b/11

g.+e 17a/6, 18a/2

g.+i 12b/13, 13a/5

g.+idür 5b/3

g.+inde 23a/12

g.+ini 20a/10

g.+ü 13b/3

g.+üm 15a/2, 15a/3

g.+üñüzden 19b/1

gör-: Görmek

g.-di 2b/16, 21a/14, 21a/5, 21a/8

g.-dügi 13b/10

g.-dün 24b/4

g.-e 2b/13, 2b/13

g.-eler 12b/14, 23b/12

g.-icek 9b/17

g.-megi 16b/8

g.-meginden 19b/2

g.-mekden 15a/12

g.-mesem 16a/16

g.-meyince 5a/16

g.-mez 12b/13, 23b/15, 23b/16

g.-mezdi 16a/3

g.-ün 19a/4, 19a/4, 19a/5, 19a/5,
19a/5, 19a/6, 19a/6, 19a/7,
19a/7, 19a/8

g.-üp 5a/13, 22a/3

g.-ür 12b/16, 12b/6, 16a/15,
23b/13, 23b/14

g.-ürsüz 12a/7, 12a/7

görev: Görev, yapılması gereken iş,
vazife

g.+ii 3a/7

göster-: Göstermek

g.-em 13b/6

g.-üp 15b/8

götür-: Götürmek

g.-mek 10a/1

gövde: Gövde, beden

g.+sine 20b/10

g.+ye 20a/2

göyündür-: Yakmak, içten üzme

g.-düm 12a/13

- g.-mekdür 10a/3
 g.-ür 5b/3
 g.-ürler 2a/15
 g.-ürse 2a/16
- göz:** Göz, görme organı
 g. 12a/7, 12b/15, 15a/11, 15b/10, 15b/11, 16a/3, 16a/3, 16b/8
 g.+i 2b/14, 2b/4, 12b/13, 13a/5, 13b/3, 15b/10, 18b/16
 g.+idür 12b/15, 12b/16, 15b/10, 15b/10
 g.+in 16a/2, 19b/10
 g.+iyle 12b/16, 15b/11
 g.+ler 15b/9
 g.+lerin 20a/3
 g.+üñüz 19b/1
- gözet-:** Korumak, kollamak
 g.-mekdür 24b/4
- gözü:** Ayna
 g.+ye 23b/13, 23b/14
- gözle-:** Gözlemek, gözetmek
 g.-ye 14b/11
- gözlü:** Göz sahibi, görme kabiliyeti olan
 g. 19a/3
- gözyaşı:** Gözden akan damla, ağlayış
 g. 15a/14, 15a/16, 16a/1, 16a/2
- gūr (Far.):** Mezar
 g. 17a/14
- gūrīstān (Far.):** Mezarlık
 g.+a 17a/13
 g.+lar 17a/13
- güç, -ci:** Zor
- g. 6b/9
 g.+i 8b/12
 g.+dür 12a/4
- güçlük, -gü:** Güçlülük, güç
 g.+üm 19a/7
- gül (Far.):** gül, güzel kokulu bir çiçek
 g. 5a/10, 5b/1
- gül-:** Gülmek, tebessüm etmek
 g.-er 1b/8
 g.-mek 6a/16, 6a/16
- güldür-:** Güldürmek
 g.-ür/ 10b/10
 g.-ürem 12a/15
- gülistān (Far.):** Gül bahçesi
 g. 12a/11, 12a/11
- gümān (Far.):** Şüphe, vesvese
 g. 8a/1, 21b/5, 21b/5, 21b/5
 g.+dur 7a/8, 8a/1, 8b/9, 21a/15
- gün:** Gün, gündüz
 g. 2a/15, 2b/14, 3a/4, 5a/8, 5a/9, 5b/9, 8a/15, 16a/14, 18a/1, 18a/15, 22b/11, 22b/12, 22b/14, 22b/2, 22b/3, 22b/4, 22b/7, 22b/8, 22b/8, 22b/9, 23a/14, 23a/16, 23a/2, 23a/8, 23b/6, 24a/17
 g.+de 23b/3
 g.+den 7a/4
 g.+e 7a/4, 15b/15, 22b/5, 23a/15
 g.+i 19a/14
 g.+inde 13b/5
 g.+leridür 16b/3, 16b/3

- g.+üm 23b/3
- gündüz:** Gündüz
g. 12b/9
g.+in 12b/8
- güneş:** Güneş
g. 23b/3
g.+i 18a/2
- günâh (Far.):** Günah, dinen sakıncalı
g. 9a/12, 12a/9, 17a/8
g.+ı 12a/13
g.+ına 16b/11
g.+ından 12b/8
g.+ıñuzu 13b/5
g.+ları 12b/9
g.+larını 9b/7
g.+larıñuzu 9b/7
g.+larıñuzuñ 9b/4
g.+uñuzu 13b/9
- gürûh (Far.):** Değersiz kalabalık
g. 1b/11, 2a/14, 2a/3, 2a/3, 3a/8, 4a/12
g.+ı 6a/4
- güvenç, -ci-:** Güven duygusu, inanç
g.-ciñüz 19a/14
- güz:** Sonbahar
g. 16b/3, 16b/5
- ğâfil (Ar.):** Gaflet içinde olan
ğ. 6b/4, 7a/11
ğ.+üñ 7a/11
- ğaflet (Ar.):** İçinde bulunulan durumun farkında olmama
- ğ.+den 17a/16
- ğafûr (Ar.):** Bağışlaması çok olan, Allah'ın isimlerinden biri
ğ. 19a/15
- ğâib (Ar.):** Uzakta olan, görünmeyen, bilinmeyen
ğ.+ler 17a/17
- ğark (Ar.):** Batma, boğulma
ğ. 3a/3, 6b/11, 7a/6, 12a/12, 15a/11, 15a/11, 15a/12, 15a/12, 15a/12, 15a/13, 15a/13, 15a/13, 15a/14
- ğayb (Ar.):** Bilinmeyen
ğ.+ındandır 18a/5
- ğayrı (Ar.):** Başka, başkası
ğ. 4b/14
ğ.+ları 3b/1
ğ.+ların 3a/17
- ğazâ (Ar.):** Allah yolunda savaşmak
ğ.+dur 2a/12, 8b/12
- ğazî (Ar.):** Allah yolunda savaşan
ğ. 24a/11
ğ.+lerüñdür 6a/5
- ğıybet (Ar.):** Başkasının arkasından konuşmak, dedikodu
ğ. 4a/2, 5b/17, 6a/17, 6a/17, 8a/13
ğ.+dür 5b/13
- ğusl (Ar.):** Yıkanma, arınma

ğ. 2a/12

H

haber (Ar.): Haber

h. 4b/1, 14a/1

h.+de 19b/6, 22a/6, 23a/13

h.+i 13a/6

h.+ler 19b/8

h.+leri 13b/11

habîb (Ar.): Sevgili

h.+üm 21a/7

hacc (Ar.): Hac, İslam'ın şartlarından biri

h.+a 8b/12, 10b/16, 17a/10, 17a/10

h.+dur 2a/12

Hacı Bektâş-ı Velî (ö. a.): Makâlât adlı eserin sahibi

H. 1b/9

hadeş (Ar.): Pislik

h. 16b/1, 16b/2

hâfız (Ar.): Koruyucu

h.+uñuz 19a/12

Hak (Ar.): Allah

H. 1b/10, 2a/6, 2a/8, 3b/5, 4a/12, 5a/1, 5b/10, 5b/9, 6a/15, 6b/13, 6b/15, 6b/7, 8a/17, 11a/14, 11a/17, 12a/6, 12a/9, 12b/13, 12b/14, 12b/15, 13a/15, 13b/1, 13b/7, 16a/6, 17a/1, 17a/9, 17b/4, 17b/6, 17b/7, 18a/4,

19b/8, 20a/15, 20b/1, 20b/13, 20b/8, 21a/7, 21b/6, 21b/9, 22a/4, 22a/5, 22a/6, 22b/12, 22b/16, 23b/13, 23b/14, 23b/16, 23b/7, 24a/2, 24b/5

H.+dan 5b/9

H.+dur 17a/6

hakikat (Ar.): Gerçek

h. 7b/6, 10b/14, 10b/4, 10b/6, 13b/3, 16b/7

h.+e 19b/4

hakık (Ar.): Hak, doğruluk, ilgili

h.+a 10b/10, 10b/8, 13b/1, 13b/11, 21b/7, 24a/6, 24b/3

h.+ı 17a/7, 22a/5

h.+ına 21b/17

h.+uñ 20a/2

hâl (Ar.): Durum, vaziyet

h. 2b/3, 10a/1, 10b/12, 21a/2

h.+den 9a/10, 9b/15

h.+i 16b/4, 16b/5, 17b/13, 17b/14, 17b/14, 17b/15

h.+in 9b/17

h.+ini 17a/17

h.+leri 2a/1, 2a/13, 3a/5, 4b/9, 7b/2

hâlik (Ar.): Yaratıcı

h. 12b/17, 13a/7, 18a/16, 18a/17

h.+ı 12b/16

ḥarāb (Ar.): Harap, virane

ḥ. 18b/13, 18b/14, 23b/9

ḥarām (Ar.): Helal olmayan

ḥ. 2a/5, 3b/17, 8b/15, 8b/17,
11a/7

ḥ.+dan 8b/3

ḥ.+dur 3b/13

ḥareket (Ar.): Hareket, eylem

ḥ. 5b/3, 10a/12, 12b/17, 12b/17,
21a/2

ḥ.+e 22b/16

ḥazret (Ar.): Saygı ifadesi

ḥ.+i 4a/14, 4b/13

ḥ.+inden 17a/2, 20b/8

ḥ.+inüñ 5b/1, 8a/12

ḥ.+leri 14a/12

ḥ.+lerinden 5b/8

ḥ.+lerine 16a/15

ḥ.+lerini 4b/12, 6a/11

ḥ.+lerinüñ 17a/1

ḥased (Ar.): Kıskanç

ḥ. 2a/13, 4a/1, 5b/17, 6a/2, 6a/3,
6b/1, 6b/1, 8a/13

ḥ.+dür 5b/12, 21b/2

ḥ.+i 5b/16, 11b/3

ḥ.+üñ 5b/16, 11b/4

ḥasene (Ar.): İyilik

ḥ.+sin 14b/6

ḥavāle (Ar.): Gönderme

ḥ. 6a/2, 6a/3, 6a/4

ḥavf (Ar.): Korku

ḥ. 3a/4, 13a/4, 14a/4, 15b/6,
18a/9

ḥ.+ı 17a/11

ḥ.+ıla 12a/16

ḥayvān (Ar.): Hayvan

ḥ. 12b/14, 13b/17

ḥ.+dan 22a/5

ḥ.+dur 13b/17, 22a/4

ḥ.+lar 11b/10, 12b/2, 21b/17

ḥazīne (Ar.): Hazine

ḥ.+dür 8a/3

ḥ.+leri 14b/16

ḥ.+leridür 14b/15

ḥ.+lerüm 19a/8

ḥ.+mdür 20b/9

ḥ.+msin 20b/13

ḥ.+yi 8a/4

ḥelāl (Ar.): Haram olmayan

ḥ. 2a/5, 8b/14, 11a/7

ḥ.+dan 8b/3

ḥ.+dür 13a/1

hem (Far.): Bir de, ayrıca

h. 1b/11, 1b/2, 1b/6, 2b/11,
2b/14, 2b/16, 2b/2, 3a/14, 3a/14,
3a/16, 3a/17, 3a/4, 3a/4, 3a/8,
3b/11, 3b/2, 4a/11, 4a/11, 4a/11,
4a/5, 4a/7, 5a/8, 5b/12, 5b/2,
6a/12, 6a/13, 6a/16, 6a/2, 6a/3,

6b/4, 6b/6, 7a/11, 7a/13, 7a/2,
7b/15, 9b/10, 9b/11, 9b/8,
10b/12, 10b/13, 11a/10, 11a/11,
11a/5, 11a/5, 11a/6, 11a/7,
11a/7, 11a/8, 11a/9, 11b/6,
12b/11, 12b/12, 12b/17, 12b/17,
13a/1, 13a/2, 13b/15, 14b/13,
18a/5, 20a/12, 20a/17, 20b/3,
21b/11, 23b/10, 23b/11, 23b/11,
23b/13, 24a/17, 24b/2

hemān (Far.): Hemen, derhal

h. 2a/9, 12b/6, 14a/1, 16a/5,
18b/2

her (Far.): Hep

h. 2a/16, 3a/10, 3a/11, 3a/12,
4a/14, 5a/3, 5b/10, 5b/8, 7a/2,
7a/4, 7a/5, 7b/10, 8a/10, 8b/3,
8b/8, 9b/15, 10a/13, 11a/17,
11b/4, 12a/15, 12a/6, 14a/11,
14b/12, 14b/8, 17b/3, 17b/7,
18a/15, 18a/3, 21a/2, 22a/1,
23a/7, 23b/4, 23b/5, 23b/6,
24a/17, 24a/3, 24a/4, 24a/5,
24a/6, 24b/16

hevā (Ar.): Hava

h. 6b/1, 6b/1, 18a/12, 18a/13,
18a/15, 18a/16, 24a/17
h.+nuñ 18a/14
h.+ñuz 24b/5
h.+sı 16b/2, 16b/5
h.+sın 17a/7
h.+yı 18b/15

hevl (Ar.): Korku

h. 10b/6

heybet (Ar.): Gösteriş

h.+i 2b/16

h.+ile 13b/14

h.+in 14a/15

h.+üm 19a/6

hışm (Far.): Öfke

h. 8b/5

h.+ı 12a/8

hicāb (Ar.): Örtü, perde

h. 17a/3, 17a/3

hidāyet (Ar.): Doğru yol

h. 3a/6, 13a/7, 18a/5

h.+dür 10a/7

h.+idür 13b/9

hil'at (Ar.): Değerli kaftan

h. 11b/6, 11b/6, 20a/5, 23a/11

h.+e 16a/11

h.+ın 20b/11

h.+la 22a/2

h.+um 19a/7

hüccet (Ar.): Delil

h. 9b/16, 11a/6

I

ılkı : Yılkı atı

ı.+dan 13a/3

ı.+lar 12b/12, 12b/14, 19a/11

ı.+lardan 21b/16

ı.+ya 12b/11, 16b/12

ıraq: Uzak

- ı. 6a/15, 6a/15, 12b/8, 12b/8,
12b/9, 13b/5, 19b/16
ı.+da 24a/3

ırmağ: Akarsu

- ı.+lar 15a/14, 16a/7
ı.+lara 15a/15

ıs: Sahip

- ı.+sı 1b/8

İ**i-:** Ek-fiil

- i.-di 12a/17, 13a/10, 13b/12,
20b/5, 21b/7, 23a/11, 23b/11
i.-ken 10b/16, 16b/1
i.-se 10a/13, 19a/16, 23a/5,
24b/5

i'āde (Ar.): İade

- i. 4a/17

'ibādet (Ar.): Kulluk

- i. 7a/9
i.+idür 14a/4

iblīs (Ar.): Şeytan

- i. 6b/2, 6b/2, 6b/3, 8a/3, 8a/4,
8a/6, 24b/1
i.+dür 24a/9, 24b/5, bu+(1)
i.+i 6b/9

'ibret (Ar.): Alınması gereken ders

- i. 20a/3
i.+dür 10a/7, 18b/14
i.+e 2b/17

'ibretlū (Ar. + T.): Ders verici

- i. 19a/3

iç: Dışın zıddı

- i.+i 15b/5, 20b/8
i.+inde 3b/9, 4a/1, 4a/6, 6b/9,
7a/6, 7b/6, 7b/6, 7b/6, 8a/14,
8a/2, 10b/10, 10b/2, 12a/10,
12a/11, 13b/13, 13b/6, 14a/2,
14b/6, 16a/7, 18b/3, 19b/1,
20b/13, 23a/10, 23a/9, 10b/8,
10b/9

- i.+indedür 4b/14, 7b/6

- i.+inden 5a/17, 12b/17

- i.+ine 3a/3

- i.+ini 5a/9, 15b/7

- i.+iñde 4a/2

- i.+lerinde 3a/16

- i.+ümde 2b/12

- i.+üñ 8a/13

- i.+üñde 8a/7

iç-: İçmek

- i.-di 2b/2

- i.-er 16b/2

- i.-mek 16b/1

içün: İçin

- i. 17a/8, 19a/16, 24b/16, 24b/17

içür-: İçirmek

- i.-ür 12b/4

id-: Yardımcı fiil, yapmak anlamı katar.

- bk. it-

- i.-er 10a/14, 11a/13, 15a/14,
15b/8, 19b/6, 24a/16

i.-erler 16b/17, 17a/1, 18a/15,
22a/5, 24a/15, 24a/16, 24a/17

i.-ersin 8a/11, 8b/1

i.-ün 24b/6

igne: İğne

i.+si 2b/17

iki: İki (2)

i. 3a/11, 6a/12, 6a/12, 6a/14,
6b/3, 6b/3, 6b/3, 8a/15, 9b/6,
10b/1, 11a/15, 12a/2, 13a/12,
15b/16, 15b/9, 17a/14, 17a/14,
17b/3, 17b/8, 17b/9, 18b/17,
21b/12, 21b/12, 21b/16, 22b/1,
22b/2, 22b/9

ikinci: İkinci sırada olan

i. 2a/14, 2a/2, 4b/10, 5a/6, 6a/5,
6b/10, 7a/12, 7b/9, 8b/11, 9b/13,
10a/14, 10b/1, 11b/6, 12b/4,
12b/7, 14a/10, 15a/12, 15a/6,
15a/9, 17a/11, 17b/16, 17b/5,
22b/7, 23a/4, 24a/14

i.+nün 11b/1

i.+si 5b/12, 9b/14, 16b/3,
18a/11, 12b/15, 12b/16, 15b/16,
16a/1, 18a/15, 23a/4

ile: İle, vasıtasıyla beraber

i. 2a/5, 2b/3, 3b/1, 4a/11, 4a/6,
4b/4, 5b/14, 5b/7, 7a/11, 7a/14,
7b/11, 7b/11, 8b/7, 8b/8, 9a/13,
10a/12, 10b/15, 10b/15, 10b/17,
11a/13, 11b/8, 11b/9, 12a/7,
12a/7, 12a/8, 12a/9, 12a/9,

13a/13, 13b/15, 13b/3, 13b/4,
14a/1, 14b/12, 15a/14, 15b/10,
16a/6, 17a/10, 17a/3, 17a/3,
17a/9, 19a/15, 20a/12, 20a/17,
20a/3, 20b/10, 23a/1, 23a/1,
23a/14, 23a/14, 24b/1

i.+dür 18b/10

‘ilim (<Ar. ‘ilm): İlim

i. 6a/10, 6a/10, 6a/3, 8b/11,
14a/10, 14b/5, 20a/6, 21b/3,
21b/4, 23a/16, 23b/11, 23b/13

i.+dür 10a/16, 11b/1, 18a/9,
21a/10

i.+ler 15b/15, 16b/5

i.+lerindendir 3a/5

i.+i 6a/3, 14a/11, 24a/5

i.+in 16b/6, 16b/6, 16b/7, 16b/7,
16b/7

i.+inde 12b/2, 18a/2

i.+ini 4a/9

ilk: İlk, birinci sırada olan

i.+i 16b/3, 16b/4

īmān (Ar.): İman

i. 1b/10, 1b/2, 6a/1, 6a/13, 6a/14,
7b/14, 7b/16, 7b/6, 7b/8, 7b/9,
8a/1, 8a/14, 8a/3, 8a/4, 8a/5,
8a/7, 8b/8, 9a/6, 10b/15, 11b/4,
13a/13, 15b/9, 16a/13, 16a/17,
20a/11, 21b/4, 21b/5, 21b/5

i.+a 7b/14, 8a/1, 8b/9

i.+dur 7b/17, 8a/12, 8a/14, 8a/2,
8a/7, 8a/8, 8a/9, 11a/16, 16a/12,
18a/8
i.+uñ 6b/4

imdi: Buna göre, bu halde

i. 2a/2, 2a/5, 2a/9, 2b/15, 2b/9,
3a/1, 3a/13, 3a/15, 3b/16, 3b/4,
4a/1, 4a/10, 4a/17, 4a/3, 4a/6,
4b/14, 4b/2, 4b/4, 5a/15, 5b/10,
5b/16, 6a/13, 6a/2, 6a/4, 6a/6,
6b/8, 7a/2, 7a/4, 8a/1, 8a/13,
8a/8, 8b/4, 9a/11, 9a/13, 9b/14,
11a/3, 11b/5, 12b/13, 13a/5,
13b/17, 13b/9, 14a/1, 14a/4,
14b/17, 14b/8, 15a/16, 16a/12,
16a/2, 18b/5, 18b/9, 19a/10,
21b/4, 22a/3, 23a/11, 23a/15,
23b/16, 23b/3, 24b/4

inan-: İman etmek, inanmak

i.-duğuñ 8a/11
i.-mak 8a/12, 8a/14, 8a/9, 8b/2
i.-makdur 8b/4
i.-maklıkları 8b/7
i.-mamakdur 8a/9
i.-masa 10b/16
i.-mazsañ 3b/9
i.-sa 10b/17
i.-up 14b/8
i.-ursız 8b/2, 8b/4

inanç, -cı: İman esaslı, inanç

i.+ıñuz 19a/13

‘ināyet (Ar.): İyilik, yardım

i.+üm 12a/16

insān (Ar.): İnsan

i. 15b/3
i.+da 15a/11, 15b/1, 15b/2,
16a/17, 16a/9, 16b/8
i.+ı 15b/8
i.+uñ 16a/10

ir-: Ermek, ulaşmak

i.-di 20b/17
i.-diler 14a/3
i.-e/ 10b/7
i.-işür 13b/11
i.-mediyse/ 10b/8
i.-mege 7b/3
i.-mekdür 4b/8, 4b/9
i.-mez 7b/14, 7b/15
i.-ür 7b/5

irdür-: Erdirmek, ulaştırmak

i.-ür/ 10b/10

irüş-: Ulaşmak

i.-di 2b/2
i.-se 5a/11

is: Sahip

i.+sileri 7a/6
i.+sine 10b/3

iste-: İstemek

i.-dürven 8b/6
i.-meyüp 2a/12
i.-ñ 19a/17, 24a/3
i.-rlar 13a/3, 13a/4, 13a/5
i.-rseñüz 19a/17
i.-ye 14b/11

i.-yen 4b/14, 13b/7, 17a/4

i.-yici 8b/6

işbu: İşte bu

i. 8b/4, 10b/7

işit-: İşitmek

i.-di 14a/1

i.-diler 21b/8

i.-dün 24b/4

i.-megi 16b/8

i.-meginden 19b/2

i.-mekden 15a/12

i.-mekle 13a/7

i.-mekligi 12a/7

i.-üp 22a/3

it: Köpek

i. 8a/6

i.+dür 8a/6

it-: Yardımcı fiil, yapmak anlamı katar.

bk. **id-**

i.-di 8a/4, 8a/5, 8a/6, 21a/13

i.-digi 3b/6

i.-diler 8a/15

i.-dügi 5b/6

i.-dügin 5a/13

i.-dügiñüzde 9b/7

i.-düm 12a/12

i.-er+(ider) 1b/10, 3b/2, 7a/4,

11a/13, 13a/2, 15b/8, 17a/2

i.-erüz+(iderüz) 4a/17, 13a/15

i.-mege 17a/8

i.-mek 3b/16, 13b/9, 16b/13

i.-mekdür 2a/12, 3a/5, 4a/11,
8b/15, 23b/17

i.-mekle 5b/17

i.-memek 16b/11

i.-memekdür 10b/2

i.-mese 7b/10, 7b/11

i.-meyen 22a/3

i.-mez 7a/10

i.-mezsın 8a/11

i.-mişdür 2b/15, 16a/17

i.-üp 2a/8, 2a/13, 5a/8, 13a/17

K

ķab: Kap

k.+a 3a/13

Ka'be (ö. a.): Hacda tavaf edilen kutsal

yapı, Kabe

k. 16b/16, 19a/13

k.+de 17a/7

k.+ye 17a/12, 17a/4, 17a/4,
17a/6

k.+yi 16b/17

ķabr (Ar.): Mezar

ķ.+i 23a/4

ķaçan: Her ne zaman

ķ. 2b/13, 4b/2, 5a/1, 5a/10, 6a/2,
6a/3, 6a/4, 7a/3, 19a/17, 20b/17,
22b/10, 22b/15, 23b/11

kāfir (Ar.): Dinin getirdiklerini kabul

etmeyen, inanmayan

k. 21b/15, 24a/10, 24a/8

k.+den 24a/9

k.+dür 7b/10

k.+e 15b/1

k.+ler 24a/17

kal-: Kalmak

ķ.-alum 12a/1

ķ.-an 4b/1, 4b/3, 4b/4, 17a/8,

17a/9, 23b/3

ķ.-dı 2b/17, 22a/10

ķ.-maz 23a/17, 23b/6

ķ.-mışdur 2b/12

ķ.-ur 4b/3, 4b/3, 5a/17, 6a/16,

11b/17, 23a/17

kal'a (Ar.): Kale

ķ. 5b/15, 11a/17, 23b/4

ķ.+da 5b/15, 11a/17

ķ.+lara 5b/15

ķ.+nuñ 23b/4

ķamu: Herkes

ķ. 5b/6, 11b/17

ķ.+dan 14b/15

ķ.+sı 2a/5, 6a/1, 11b/4

ķapu: Kapı

ķ.+dur 2a/6

ķ.+larına 13b/16

ķ.+mda 8b/6

ķ.+sı 2a/6, 3a/6

ķ.+sıdur 8b/5

ķ.+sında 13b/15

ķat: Huzur

ķ. 5a/4, 5a/5, 5a/5, 5a/6, 5a/7,
15a/3

ķ.+ımızda 12a/3

ķ.+ında 3a/10, 3a/11, 3a/16,

3b/1, 3b/3, 6b/8, 7b/2, 7b/2,

7b/9, 8a/11, 12b/11, 13a/7,

18a/16, 18a/17, 23a/12

ķavim (Ar.): Irk, millet, topluluk

ķ.+lerdür 1b/5

ķ.+leridür 2a/15, 7b/3, 13a/4,

13a/5

ķavl (Ar.): Söz

ķ.+inde 3b/13

ķavlühü (Ar.): Onun (Allah'ın) sözü

ķ. 2a/17, 2a/7, 3b/14, 4b/15,

4b/16, 6b/11, 6b/14, 6b/16,

6b/17, 6b/9, 7a/15, 7b/11, 7b/12,

7b/15, 7b/7, 8b/11, 8b/12, 8b/15,

8b/16, 8b/17, 9a/1, 9a/10, 9a/15,

9a/16, 9a/17, 9a/2, 9a/3, 9a/4,

9a/4, 9a/5, 9a/8, 9a/9, 9b/1,

9b/11, 9b/12, 9b/13, 9b/3, 9b/5,

9b/8, 9b/9, 10a/1, 10a/10, 10a/3,

10a/5, 10a/7, 10a/9, 11a/1,

11a/10, 11a/11, 11a/3, 11a/4,

11a/5, 11a/5, 11a/6, 11a/7,

11a/8, 11a/9, 11a/9, 11b/14,

11b/15, 12a/2, 12a/5, 12b/5,

13a/11, 13a/13, 13a/2, 13a/3,

13a/7, 13b/6, 14a/12, 14a/13,

14a/14, 14a/15, 14a/16, 14a/17,
 14a/17, 14a/8, 14b/1, 14b/2,
 14b/2, 14b/3, 14b/4, 14b/5,
 14b/6, 14b/7, 15a/5, 15a/6,
 15a/7, 15a/8, 15b/11, 15b/17,
 16a/12, 16a/7, 17b/1, 17b/11,
 18a/7, 18b/11, 18b/13, 18b/14,
 18b/3, 18b/6, 18b/7, 19a/9,
 19b/3, 19b/4, 19b/9, 20b/1,
 20b/14, 20b/15, 20b/2, 22a/11,
 22a/13, 22a/14, 22a/15, 22a/17,
 24a/2, 24a/7, 24b/10, 24b/6,
 24b/7, 24b/9

kelām (Ar.): Söz

k.+uñ 3a/12

kelime (Ar.): Sözcük

k. 21a/3

k.+nüñ 3a/12

kem (Far.): Kötü

k.+dür 13a/3

kendi: Dönüşlülük zamiri, kişinin kendisi bk. **kendü**

k. 8a/3, 17a/17, 20b/9, 23b/14

kendü: Dönüşlülük zamiri, kişinin kendisi bk. **kendi**

k. 3a/5, 5a/16, 9b/17, 10b/6,
 17a/12, 19a/2, 20b/13, 23b/14,
 24b/3

k.+de 14b/12

k.+den 3a/14

k.+lerin 2a/15, 2a/9, 3a/12,
 3a/16, 4b/8, 7a/17, 14a/2

k.+lerinüñ 3a/7

k.+lügen 5b/1

k.+müzden 4b/12

k.+si 5a/12

k.+sini 19a/1

k.+ye 23a/12, 24a/4

k.+yi 3a/17, 4b/14, 7a/2, 7a/3,
 7a/3, 7a/4, 12a/5, 13b/17, 14b/9,
 19b/4, 23a/4

kes-: Kesmek

k.-er 13b/14

kez: Defa

k. 2a/17, 9b/4, 9b/5, 21b/12,
 21b/12, 21b/16, 24a/16

kıl: Kıl

k. 2b/9, 7a/7, 7a/8, 12b/3,
 15a/15, 22b/12

k.+a 8a/17

k.+dan 8a/17

kıl-: Yapmak anlamı katan yardımcı fiil

k.-a 4b/11, 6a/2, 6a/3, 6a/4

k.-am 24a/2

k.-aruz 18a/3

k.-avuz 2a/11, 4a/10, 12b/3

k.-ayın 24a/7

k.-dı 1b/11, 1b/2, 1b/3, 1b/7,
 2a/3, 2b/11, 6b/7, 7a/1, 12a/10,
 17b/7, 21b/6, 22a/7

k.-dılar 20b/15

k.-duğı 2a/10

k.-duk 7b/4, 8b/9, 11b/5

k.-dukları 3a/7
 k.-dum 12a/13, 13b/5, 19a/16, 19b/5
 k.-ınursa 13a/1
 k.-mağa 3b/6, 3b/6, 3b/7, 3b/7
 k.-mak 9a/11, 9a/14, 9a/16, 9a/17, 9b/1, 9b/2, 9b/4, 10a/13, 12a/17, 14b/8, 23a/4, 23a/5
 k.-makdur 3a/4, 4b/9, 8b/16, 9a/8
 k.-maklık 9a/12
 k.-mışdur 2a/7, 11b/1
 k.-sun 2b/10
 k.-uñ 9a/11
 k.-ur 4a/15, 4a/4, 17a/11, 19a/2, 22b/17
 k.-urlar 5a/8, 16a/14

kırk: Kırk (40)

ķ. 7b/5, 10b/11, 11a/2, 22b/11, 22b/2, 22b/3, 22b/4

ki (Far.): Bağlama edatı

k. 2a/3, 2b/12, 2b/13, 3b/8, 4b/2, 4b/5, 5b/2, 5b/7, 5b/7, 5b/8, 5b/8, 6a/13, 6a/7, 6b/7, 7a/5, 7b/1, 7b/2, 7b/9, 9b/16, 9b/17, 10a/13, 10b/12, 10b/13, 11a/14, 11b/15, 11b/17, 11b/5, 12a/13, 12a/14, 12a/7, 13b/11, 14b/10, 14b/12, 15b/2, 15b/3, 16a/11, 16a/16, 16b/16, 18a/3, 18a/7, 18b/2, 19a/10, 19a/16, 19b/6, 20a/13, 21b/1, 21b/1, 21b/12,

21b/12, 21b/13, 21b/14, 21b/16, 21b/2, 21b/3, 21b/6, 22a/1, 22a/2, 23b/6, 23b/9

kibir (<Ar. kibr): Büyüklük taslama

bk. **kibr**

k. 6a/1, 6a/2, 6b/1, 6b/1, 8a/13, 24b/2

k.+dür 5b/12

kibr (Ar.): Büyüklük taslama bk. **kibir**

k. 2a/13, 4a/1

kim: Bağlama edatı

k. 1b/1, 1b/10, 1b/4, 1b/5, 2a/16, 2a/17, 2a/2, 2a/3, 2b/13, 2b/15, 2b/2, 2b/6, 2b/9, 3a/13, 3a/14, 3a/17, 3a/6, 3a/6, 3a/8, 3a/9, 3b/13, 3b/4, 3b/8, 3b/9, 4a/1, 4a/15, 4a/8, 4b/1, 4b/12, 4b/13, 4b/13, 4b/17, 4b/6, 4b/6, 5a/1, 5a/10, 5a/10, 5a/16, 5a/8, 5b/10, 5b/14, 5b/6, 5b/7, 5b/8, 6a/13, 6b/14, 6b/15, 6b/2, 6b/5, 7a/1, 7a/2, 7a/3, 7a/4, 7a/8, 7b/10, 7b/4, 7b/5, 8a/1, 8b/1, 8b/2, 8b/4, 8b/5, 8b/6, 8b/8, 8b/9, 9a/11, 9a/11, 9a/12, 9a/12, 9a/13, 9b/15, 9b/5, 10a/13, 10b/15, 10b/3, 10b/7, 10b/7, 10b/8, 11a/13, 11a/2, 11b/13, 11b/8, 12a/10, 12a/11, 12a/12, 12a/15, 12a/16, 12a/6, 12b/13, 12b/14, 12b/15, 12b/7, 12b/7,

12b/8, 13a/3, 13a/4, 13a/5,
 13a/7, 13b/7, 14a/10, 14a/11,
 14a/3, 14a/7, 14b/11, 14b/15,
 14b/8, 15a/1, 15b/10, 16a/15,
 16b/17, 17a/16, 17a/2, 17a/5,
 19a/17, 19a/2, 19a/3, 19b/7,
 20a/15, 20b/7, 20b/9, 21a/1,
 21a/10, 21a/11, 21a/15, 21a/15,
 21a/16, 21a/5, 21a/7, 21a/7,
 21a/8, 21a/9, 21b/17, 21b/7,
 22a/4, 22a/5, 22b/10, 22b/14,
 23a/1, 23a/11, 23a/11, 23a/13,
 23a/3, 23a/3, 23a/5, 23b/1,
 23b/11, 23b/12, 23b/14, 23b/15,
 24a/13, 24a/3, 24a/4, 24a/4,
 24a/4, 24a/5, 24a/6, 24a/7,
 24a/7, 24a/9, 24b/16
 k.+de 10a/13, 23a/3, 23a/3,
 23a/5, 24b/5, 24b/5
 k.+e 14a/6
 k.+in 23a/17
 k.+isi 16b/6, 16b/6, 16b/6,
 16b/7, 16b/7
 k.+sün 4b/1
 k.+ün 5b/6, 21a/6, 23a/11,
 23a/17, 23b/12, 24a/4, 24a/5

kimse: Herhangi biri, hiçbiri
 anlamlarında belgisiz zamir
 k. 4b/14, 10b/15, 12a/16, 13a/16,
 13a/6, 14a/1, 14a/11, 14b/10
 k.+ler 4b/6, 13b/12
 k.+lerdür 7a/14

k.+nün 13a/5, 13a/6
 k.+ye 15b/10

kişi: Kişi, şahıs

k. 4a/5, 6b/7, 7a/10, 7a/2, 7a/3,
 7b/7, 14b/9, 24a/9
 k.+de 4a/3, 8a/10
 k.+den 13b/12
 k.+dür 14a/11, 23a/5
 k.+ler 7a/16
 k.+lerle 7b/15
 k.+lerle 7b/12
 k.+lerün 2a/10, 13b/10, 13b/10
 k.+nün 8a/11, 17b/7, 23a/12
 k.+ye 6b/4, 12b/6, 17a/16
 k.+yem 4b/2
 k.+yi 7a/3

kitāb (Ar.): Kitap, kutsal kitaplar

k.+da 8a/13, 12a/5
 k.+larına 8a/12

ko-: Koymak, bırakmak

ķ. 3b/9
 ķ.-dı 2a/1, 21b/7
 ķ.-dılar 20b/11, 20b/12
 ķ.-madılar 2a/4
 ķ.-mazlar 3a/16

kop-: Kopmak

ķ.-ar 5b/5, 12b/17, 12b/17

kork-: Korkmak

k.-ar 8b/1
 k.-duğı 7a/13
 k.-mış 20b/8

ķorku: Korku

ķ. 6a/7, 6a/8

ķ.+dur 10a/15, 10a/5, 11b/2

ķ.+sıyçün 24b/6

ķoyun: Koyun

ķ. 3b/12, 3b/17

ķ.+dur 8a/4

ķ.+ı 8a/5

ķ.+uñ 3b/13

ķök: Kök, asıl

k. 4b/7, 4b/7

k.+dür 4b/6

ķul: İbadet eden, yaratılmış

ķ. 7b/5, 9a/10, 19a/15, 19a/2

ķ.+a 23a/4

ķ.+dan 18b/5

ķ.+ı 23a/2

ķ.+ınuñ 5b/4

ķ.+lar 19a/2

ķ.+ları 1b/2, 19a/1

ķ.+larınuñ 18b/9

ķ.+larum 6b/15, 9b/5, 13b/1,

13b/7, 19a/3, 19a/3, 23b/7

ķ.+laruma 19a/7

ķ.+um 6b/3

ķ.+uñ 22b/1

ķurtul-: Kurtulmak

ķ.-a 5b/10

ķ.-ur 2a/17

ķ.-urlar 3a/1

ķuyu: Kuyu

ķ.+nuñ 3b/11

ķ.+ya 3b/11, 3b/16

ķüçük: Büyüğün zıddı, küçük

k. 17b/17

L

lañif (Ar.): hoş, güzel

l. 5a/5, 5a/8, 10b/7, 14a/1, 21a/8,
24a/5

lâyık (Ar.): Uygun

l. 13b/11, 13b/9, 21b/7

lâzım (Ar.): Gerekli, ihtiyaç

l.+dur 14b/9

levn (Ar.): Renk, çeşit

l.+i 3a/14

libās (Ar.): Giysi

l. 10a/1

loķma (<Ar. luķma): Yiyecek parçası

l.+nuñ 15b/4

lütf (Ar.): İyilik, ihsan

l.+ın 14b/2

l.+ından 6b/15, 10b/7

l.+ıyla 20b/13

M

ma‘den (Ar.): Maden, kaynak

m.+i 11b/16

m.+in 8b/9

maḥrūm (Ar.): Noksan bırakılmış,
mahrum
m. 6a/16, 23b/3, 23b/6, 24a/6,
24a/6

Maḳālāt (ö. a.): Hacı Bektâş-ı Velî'nin
eseri
M. 1b/8

maḳām (Ar.): Makam
m. 1b/9, 6a/15, 7b/6, 8b/11,
8b/11, 8b/14, 8b/16, 8b/16, 9a/1,
9a/2, 9a/3, 9a/5, 10a/1, 10a/11,
10a/3, 10a/4, 10a/5, 10a/5,
10a/6, 10a/8, 10a/9, 10b/1,
10b/1, 10b/13, 10b/2, 10b/3,
10b/3, 10b/4, 10b/4, 10b/5,
10b/5
m.+da 7b/5, 11a/2
m.+dan 11a/2
m.+ı 7a/14, 9a/8, 9b/13, 10a/14,
10a/14, 10a/15, 10a/15, 10a/15,
10a/16, 10a/16, 10a/16, 10a/16,
10a/17, 10b/1
m.+ıdur 10b/5
m.+ında 11b/12, 11b/12
m.+ların 10a/14, bu+(1)bab.da
m.+larıñuz 9b/3
m.+um 21a/10, 21a/11, 21a/15,
21a/17, 21a/9, 21b/2
m.+uñ 10b/11
m.+uñuz 21a/14, 21a/9

māl (Ar.): Mal, varlık
m. 6a/5, 17a/12, 24a/8

m.+ına 6b/12
m.+ıyla 6b/12
m.+umdur 4b/3

ma' lūm (Ar.): Bilinen

m. 1b/3, 2a/5, 3a/14, 6b/5, 7a/14

ma' nā (Ar.): Anlam

m. 7b/3, 12b/6, 13a/2, 23a/2,
23a/2, 23a/5
m.+da 13b/17
m.+dan 10b/11
m.+nuñ 23a/3
m.+sı 12a/4, 14a/3, 17b/3,
18b/14, 20a/14

ma' rifet (Ar.): Marifet

m. 1b/8, 2a/10, 6a/10, 6a/10,
7b/6, 7b/9, 10a/14, 13a/13,
13b/10, 13b/11, 13b/13, 13b/4,
13b/9, 14b/17, 15a/3, 15b/15,
15b/6, 15b/8, 16a/13, 18a/10,
18a/2, 18a/7, 20a/13, 23a/15,
23a/15, 23b/16, 23b/5, 23b/7
m.+dür 10a/17, 13a/11
m.+i 3b/8, 18a/2
m.+idür 4b/17
m.+lū 11b/9, 23b/10, 23b/9
m.+siz 11b/9
m.+üm 3b/7
m.+üñ 6b/4, 8b/9, 10a/14

mecāz (Ar.): Mecaz,

m. 9b/16
m.+dur 9b/14

Medīne (ö. a.): Medine şehri

- M. 19b/10
M.+nüñ 19b/12, 19b/12
Mekke (ö. a.): Mekke şehri
M. 20a/17
merkeb (Ar.): Eşek
m.+dür 13a/1
m.+idür 12b/11
m.+üñüz 19a/11
mertebe (Ar.): Aşama
m. 24a/13
m.+si 22a/5, 24a/12
m.+sinde 7a/5
m.+sinden 24a/12
Merve (ö. a.): Merve tepesi
M. 17a/9
M.+ye 17a/8
mescid (Ar.): Mescid, namaz kılınan yer
m. 15b/7
m.+e 15b/7
mi'e (Ar.): Yüz (100)
m. 24b/15
miḥnet (Ar.): Sıkıntı, eziyet
m. 15a/10, 15a/2
miḥrāb (Ar.): Kiblegâh, cami ve mescitlerde kible için yapılmış oyuntulu yer
m. 22b/16
millet (Ar.): Millet
m.+i 10b/1
minnet (Ar.): İyiliğe karşı duyulan teşekkür hissi
m. 1b/1, 14b/8, 16b/14
misk (Ar.): Güzel koku
m. 5a/6
m.+e 24a/5
muḥabbet (Ar.): Sevgi
m. 5b/3, 10a/8, 11b/7, 15b/6
m.+in 14b/2
Muḥammed (ö. a.): Son peygamberin adı
m. 5b/5, 6b/12, 10b/17, 17b/15, 19a/13, 21a/6
m.+e 17b/8
m.+i 2b/13
m.+üñ 2b/8, 17b/6, 17b/8, 17b/9
muḥib (Ar.): Seven, sevgi duyan
m. 4a/13
m.+ler 4b/11, 4b/12, 7b/2, 7b/3
m.+lerdür 4a/12
m.+lerüñ 4b/10, 4b/13, 4b/7, 7b/3
m.+lerüñdür 14a/6
murād (Ar.): İstek, niyet, arzu
m.+ların 5a/16
m.+larına 4b/9, 14a/3
murdār (Far.): Pis, kirli, iğrenç
m. 2a/5, 3b/1, 4a/6
m.+dur 3a/16, 3b/11
m.+ı 3a/15
mu'teber (Ar.): Saygın
m. 1b/7
mülk (Ar.): Mülk, varlık

m. 10b/3
 m.+den 14b/17
 m.+e 14a/3
 m.+i 19b/14
 m.+inde 10b/12, 10b/12
mü'min (Ar.): İman eden
 m. 15b/1
 m.+e 15b/1
 m.+ler 8b/2, 8b/4, 9a/11, 9a/14,
 16b/17, 21b/6
 m.+lere 24b/8
 m.+leri 23b/17
 m.+lerüñ 17a/12
münâcât (Ar.): Allah'a yalvarma,
 yakarma, dua
 m. 4b/10, 7a/8, 14a/6, 16a/14
 m.+dur 4b/7, 10b/5
münevver (Ar.): Aydın
 m. 5a/7, 15b/8
münkir (Ar.): İnkâr eden
 m. 12b/1
mürîd (Ar.): Şeyhe bağlı öğrenci,
 tarikat ehli
 m. 9b/13, 9b/14
mürted (<Ar. mürtedd): Dinden
 çıkmış
 m. 9b/17
 m.+dür 9b/15
müşâhede (Ar.): Görme, görerek vâkıf
 olma
 m. 13a/5, 14a/6
 m.+dür 4b/8, 10b/5

m.+ye 4b/11
müşâk (Ar.): Karışık, sıkıntılı
 m. 12b/1
müşkil (Ar.): Zor, güç
 m. 5b/8
 m.+dür 12a/4
müvekkel (Ar.): Vekil, tayin edilmiş
 m. 11a/17
 m.+dür 5b/15, 6a/13, 6b/3,
 8a/10, 23b/5

N

naḥv (Ar.): Cümle bilgisi, söz dizimi,
 sentaks
 n. 16b/6
nâ'ib (Ar.): Vekil
 n. 8a/2
namâz (Far.): Namaz, İslam'ın
 şartlarından biri
 n. 3b/5, 17b/10
 n.+a 3b/5
 n.+dur 2a/11
 n.+ına 17b/14, 17b/14, 17b/14,
 17b/15
ne: Ne, olumsuzluk anlamı katan
 bağlama edatı
 n. 3b/3, 3b/3, 3b/3, 3b/3, 11b/11,
 11b/11, 21b/10, 21b/11, 23b/11,
 24a/3, 24a/3
ne: Ne, çok anlamı katan pekiştirici zarf
 n. 5a/8,
ne: Ne, soru zamiri

n. 8a/4, 8a/5, 8a/6, 8b/3, 8b/8,
11a/14, 12a/15, 13a/7, 14b/12,
14b/8, 18a/3, 19a/10, 19a/16
n.+dür 3a/9, 3a/9, 21a/14, 21a/8

ne: Ne, hangi anlamı katan soru sıfatı
n. 10b/11, 16b/10

nefis (<Ar. nefis): Nefis, ruh, can
n. 5b/12, 6b/2, 6b/2, 15b/14,
17a/7

nehy (Ar.): Yasak
n. 20a/7

nesne: Nesne, madde, şey
n. 3a/14, 3b/1, 4a/14, 4a/6, 4a/7,
5b/14, 5b/9, 6b/3, 7a/14, 9b/9,
10b/2, 11a/3, 11b/8, 12a/6,
13b/8, 16b/14, 17b/4, 23a/14,
23a/7, 24b/1
n.+den 1b/11, 2a/2
n.+dür 7a/13
n.+i 23a/7
n.+ler 14b/13
n.+nüñ 2a/6, 6b/5
n.+ye 6b/3, 6b/7
n.+yi 22b/17

niçün: Niçin
n. 2b/4, 2b/4, 9b/15

ni' met (Ar.): Nimet
n. 9b/10, 15a/2, 18b/17
n.+in 14a/17
n.+ler 8b/3
n.+üm 19a/6
n.+üñüz 19a/11

nişān (Far.): İz, alamet, belirti
n.+ı 6b/5
n.+ıdur 6b/6

nitekim (<ne+ it-e +kim): Nasıl ki,
nitekim
n. 2a/4, 2a/6, 3a/1, 3b/5, 4a/14,
4b/17, 5a/13, 5b/5, 9a/15, 15a/1,
18b/10, 18b/6

nūr (Ar.): Işık
n. 5a/3, 5a/3
n.+ı 16a/17, 17a/11, 17a/11,
20a/3, 23a/12, 23a/15, 23b/6,
23b/7
n.+ındandur 23a/8, 23a/8, 23a/9,
23a/9
n.+ınuñ 1b/10
n.+ıyla 20a/10, 20a/11, 20a/11,
20a/11, 20a/12, 20a/13, 20a/3,
20a/3, 20a/4, 20a/4, 20a/5,
20a/5, 20a/5, 20a/6, 20a/6,
20a/6, 20a/7, 20a/7, 20a/8,
20a/8, 20a/9, 20a/9, 20a/9,
23a/15

nuṭfe (Ar.): Erkeklik suyu
n. 22a/13
n.+den 20b/2

O

o: O, işaret sıfatı
o. 13a/6, 15b/10

o: O, işaret zamiri

o.+nda 10b/13, 10b/13

o: O, kişi zamiri

o.+ndadır 10b/3

od: Ateş

o. 2a/15, 4b/1, 5a/17, 5a/17,
6b/9, 12a/11, 12a/9, 12b/17,
15a/4, 15a/9

o.+a 4b/1, 5b/3, 6b/8

o.+dan 2a/3

o.+dandır 2a/15

o.+ı 15a/10, 15a/10, 15a/5,
15a/6, 15a/9, 15a/9

o.+ıdır 5b/2, 15a/6, 15a/8

o.+ından 23b/17

o.+lu 3a/12, 3a/13

o.+uñ 5b/2

oğul: Oğul, evlat, soy

o. 22a/10, 22a/9

o.+ıyın 14b/10

o.+uñdur 21a/7

oku-: Okumak

o.-dı 2b/13, 2b/6

o.-ñ 24a/7

o.-rlar 3a/12, 15b/5

o.-yanlar 23a/16

ol: O, işaret sıfatı

o. 5b/1, 6b/3, 10b/6, 19a/2,
23b/1, 1b/1, 1b/10, 1b/3, 1b/4,
1b/6, 1b/7, 1b/7, 1b/8, 1b/9,
2b/11, 2b/11, 2b/12, 2b/13, 2b/2,
2b/3, 2b/3, 2b/4, 3b/11, 3b/12,
3b/12, 3b/13, 3b/16, 4a/5, 4b/1,

5a/1, 5a/10, 5a/10, 5a/11, 5a/11,
5a/12, 5a/12, 5a/17, 5a/2, 5a/3,
5a/4, 5a/6, 5a/9, 5a/9, 5b/15,
5b/2, 7a/2, 7a/3, 7b/4, 8b/6,
11a/13, 11a/14, 11a/15, 11b/16,
11b/17, 11b/17, 12a/11, 12b/17,
12b/17, 13a/13, 13b/10, 13b/12,
13b/14, 13b/15, 14a/11, 15b/3,
16a/13, 17a/16, 18a/10, 18a/16,
18a/16, 18a/16, 18a/17, 18a/7,
18b/12, 20b/16, 21a/1, 21a/12,
21a/3, 21b/6, 22b/1, 22b/17,
22b/2, 23a/12, 23b/8, 23b/8,
24b/17

ol: O, işaret zamiri

o. 3a/13, 6b/5, 12a/10, 12b/5,
14b/15, 21b/1, 21b/4, 22a/2,
23a/5

ol: O, kişi zamiri

o.+dur 9b/15, 9b/16, 9b/17

anda: Onda, kişi zamiri

4a/5

anda: Orada, işaret zamiri

21b/3

anı: Onu, işaret zamiri

12a/16, 13a/15, 13b/2, 16b/10

anlar: Onlar, işaret zamiri

11a/14

anlar: Onlar, kişi zamiri

13a/3, 13a/4, 13a/5, 13a/5,
13b/11

ol-: Olmak, meydana gelmek

o.-a 3a/8, 3a/9, 4a/5, 5b/10,
 5b/10, 5b/10, 5b/8, 5b/9, 8a/14,
 9a/11, 9a/13, 9a/14, 9b/16,
 9b/17, 22b/15, 23b/1, 23b/9
 o.-an 7a/10, 13a/15, 13b/2, 22b/6
 o.-anlar 2a/9
 o.-anlara 11a/11
 o.-aydı 9b/12, 20a/16, 20a/17
 o.-ayıldı 11b/12, 11b/12
 o.-dı 2b/11, 2b/16, 2b/16, 3b/14,
 3b/17, 6b/12, 6b/8, 11b/8,
 17b/10, 20b/4, 20b/4, 20b/5,
 20b/7, 22a/9
 o.-duğı 3b/8, 7a/13
 o.-duğındandır 3b/9
 o.-duğıçün 4a/1, 4a/2
 o.-ıcak 23b/15, 23b/16
 o.-ısdur 18b/13, 18b/14
 o.-madık 9b/12
 o.-mak 2a/9, 6b/6, 8a/9, 11b/6,
 16b/11, 17a/9
 o.-makdur 2a/14, 4b/9, 8b/12,
 9b/13, 10a/8, 10b/1, 10b/2
 o.-maklık 16b/4, 16b/4
 o.-maklıkdur 6b/6
 o.-mamakdur 24b/3
 o.-mamış 9b/10
 o.-masa 9b/11, 13a/6, 16a/3,
 16a/3
 o.-masun 14b/10
 o.-maya 7a/11, 23b/16, 24a/4,
 24a/6, 24a/6

o.-maz 6a/14, 7b/2, 10b/12,
 10b/13, 10b/13, 10b/15, 13b/12,
 23b/9
 o.-mazlar 3a/13
 o.-mış 10b/15, 10b/16
 o.-mışdur 7a/6, 12b/1, 12b/1
 o.-mışlardur 3a/3, 3a/5
 o.-sa 4a/13, 4a/4, 6a/14, 9b/10,
 23b/12, 23b/12, 24a/5, 24a/5,
 24a/6
 o.-sun 1b/4, 1b/5
 o.-un 2a/9, 8a/8, 24a/4
 o.-unursa 13b/12
 o.-up 5a/14
 o.-ur 2a/5, 3b/2, 3b/3, 3b/3, 3b/3,
 4b/7, 5a/7, 5b/5, 6a/1, 6a/15,
 6a/16, 6b/5, 6b/5, 7a/14, 7a/3,
 7b/11, 7b/3, 10b/12, 10b/13,
 10b/13, 10b/15, 11b/17, 12a/17,
 12b/10, 12b/9, 18a/16, 18a/17,
 19b/4, 21a/2, 22b/10, 22b/10,
 22b/11, 22b/17, 22b/3, 22b/4,
 23a/2, 23b/13, 23b/3, 23b/9,
 24a/10, 24a/11
 o.-urđı 2a/5, 9b/10
 o.-urlar 8b/8, 13b/11
 o.-ursa 8b/7, 10b/12, 10b/14
 o.-ursañuz 24a/3
 o.-ursın 4a/3
 o.-ursuñ 24a/11, 24a/12
 acı sular tatlı ol-
 a.-dı 2b/16

pak ol-

b.-makdur 2a/14

ğarķ ol-

ğ. 3a/3

helāk ol-

h. 2a/5

ma^c lūm ol-

m. 2a/5

odlu ol-

o.-mazlar 3a/13

revā ol-

r. 3b/2

pāk ol-

p. 2a/8, 3b/3

p.-mak gerek 2a/9

selām ol-

s.-sun 1b/5

ṭatlu ol-

s.-dı 2b/11

on: On (10)

o. 6a/12, 6a/12, 6a/13, 6b/2,
6b/3, 6b/3, 10a/11, 14b/14,
14b/15, 22a/10, 22a/10

o.+ı 7b/5, 7b/6, 7b/6, 7b/6

o.+uncı 9a/5, 10a/17, 10a/9,
10b/5, 22b/14

ot: Ot

o. 3b/12

o.+ı 3b/12, 3b/17

o.+lar 19a/11

o.+lara 15a/15

o.+ların 13a/17

o.+un 13b/4

otur-: Oturmak

o.-a 4b/11

o.-dı 20b/17

o.-urlar 16a/13

oturt-: Oturtmak

o.-dılar 20b/12

Ö

öd: Safra kesesi

ö. 15b/5

öğren-: Öğrenmek

ö.-mek 14b/5

ö.-mekdür 8b/11

ö.meklikden 24a/5

öğret-: Öğretmek

ö.-di 20b/14

öl-: Ölmek

ö.-di 11b/11, 21b/12

ö.-diler 21b/13, 21b/14, 21b/16

ö.-dügi 22b/6

ö.-düklerinde 24a/13

ö.-icek 11b/17

ö.-mez 11b/11, 11b/15, 12a/1

ö.-miş 11b/12

ö.-üp 17b/6, 18a/1, 23a/17

ö.-ür 11b/13, 11b/13, 11b/15

ö.-ürem 4b/2

ö.-ürseñ 24a/12

öldür-: Öldürmek

ö.-ürem 12a/16

ö.-ürseñ 24a/11

ölü: Ölü

ö.+ler 11b/12

ölüm: Ölüm

ö. 17b/15

ö.+le 15a/13

‘Ömer (ö. a.): İslam’ın ikinci halifesi

ö. 17b/16, 24b/14

‘ömr (Ar.): Yaşam, hayat

ö.+i 10b/9, 17a/8, 17a/8

ö.+üleri 8b/7

ö.+üni 17a/9

ön: Ön

ö.+din 22b/6

örtü: Örtü, örtünmeye yarayan şey,
yorgan

ö.+ñüzdür 19a/10

öt-: Ötmek

ö.-di 20b/7

öyke: Öfke

ö. 4a/1, 5b/17, 6a/17, 8a/13

ö.+dür 5b/13

öyle: O şekilde

ö. 14b/11

ö.+dür 2b/9

öz: Kendi, iç, cevher

ö.+deki 18a/8

ö.+ün 19b/10

özle-: Özlemek

ö.-ye 14b/11

‘özü (Ar.): Özür

ö. 13b/8

ö.+i 9a/13

ö.+in 9b/4

P

pādişāh (Far.): Padişah, sultan,

hükümdar

p.+a 16a/10

p.+van 8b/6

pāk (Far.): Pak, temiz

p. 2a/14, 2a/8, 2a/9, 3b/16, 3b/2,
3b/3, 3b/3, 4a/3, 8a/8, 8a/9,
8b/12

pāre (Far.): Parça, kısım

p. 22b/11

parmak, -ğa: Parmak

p.+a 17b/15, 17b/16, 17b/16,
17b/17, 17b/17

p.+ların 19b/16, 22b/7

pencere (Far.): Binaları ve vasıtaları
aydınlatmaya yarayan, çerçeve

ve camdan oluşan açıklık

p.+lerine 16a/17

perde (Far.): Görüşü veya ışığı
engelleyen örtü

p. 12b/9, 12b/9, 16a/7

perhiz (Far.): Sağlık için bazı
şeylerden sakınmak

p.+dür 10a/15, 11b/2

pes (<Far. Bes): Sonunda, ondan sonra,

nihayet, işte

p. 2a/17, 2a/9, 2b/10, 2b/16,
2b/3, 2b/6, 3a/13, 3a/15, 3a/17,
3a/3, 3b/16, 3b/4, 3b/8, 4a/1,
4a/13, 4a/15, 4a/17, 4a/6, 4a/8,
4a/8, 4b/12, 4b/13, 4b/14, 5a/14,
5a/17, 5b/16, 5b/3, 5b/3, 5b/7,
5b/8, 6a/11, 6a/14, 6a/2, 6a/4,
6b/13, 6b/15, 6b/3, 6b/7, 7a/1,
7a/10, 7a/13, 7a/7, 7a/9, 7b/16,
7b/3, 7b/6, 7b/8, 8a/10, 8a/12,
8a/17, 8a/2, 8a/7, 8b/2, 8b/4,
8b/5, 8b/8, 9a/10, 9a/11, 9a/13,
9a/6, 9b/10, 9b/14, 9b/5, 10a/12,
10b/13, 11a/11, 11b/4, 11b/9,
12a/17, 12a/2, 12a/9, 12b/1,
12b/10, 12b/11, 12b/16, 12b/6,
12b/9, 13a/11, 13a/15, 13a/2,
13a/5, 13b/1, 13b/9, 14b/11,
14b/12, 14b/16, 14b/7, 16b/1,
16b/16, 17a/12, 17a/16, 17b/7,
18a/3, 18a/4, 18b/1, 18b/11,
18b/9, 19a/10, 19a/8, 19b/3,
19b/5, 19b/8, 20a/17, 20a/2,
20b/10, 20b/13, 20b/16, 20b/8,
21a/12, 21a/2, 21a/4, 21b/12,
21b/3, 21b/5, 22a/12, 22a/3,
22a/8, 22b/5, 23a/11, 23a/6,
23b/13, 23b/15, 23b/7, 24a/4,
24a/8, 24b/1, 24b/4

peygamber (Far.): Peygamber

p.+ler 1b/3, 24a/12, 24a/13

p.+lere 24a/14, 24a/15, 24a/16

p.+lerüñ 24a/14

p.+üñ 9b/11

pîr (Far.): Şeyh, mürşit

p. 2b/12, 2b/14

R

Rab (ö. a.): Tanrı, ilah

r. 5a/1, 5a/2, 5b/4, 5b/7, 5b/7,
21a/6

rağbet (Ar.): Arzu, istek, meyil

r. 16a/12

râhat (Ar.): Huzur

r. 12b/6, 13b/11, 13b/12, 21a/13

r.+ıdur 12b/10, 12b/11

râhatlık (Ar. + T.): Rahatlık, huzur hâli

r. 14a/7

r.+dur 23a/10

Raḥmān(ö. a.): Acıyan, merhamet

eden, Allah

r. 7b/17, 7b/17

r.+dur 6a/2, 6a/3, 6a/4

r.+ıla 7a/1

r.+uñdur 21b/5

rahmet (Ar.): Acıma, merhamet

r. 20a/12, 24b/17

r.+i 19a/2

r.+in 14b/5

r.+iyle 5a/7

r.+lere 5b/10

- r.+üm 9b/8, 13b/2
recā (Ar.): İstemek, ümit
 r. 12a/16, 13a/4, 14a/4, 15b/6, 17a/11
 r.+dur 3a/4, 18a/9
resūl (Ar.): Gönderilmiş, peygamber
 r. 3a/2, 4a/14, 4b/13, 7b/1
 r.+i 17b/8
rızk (Ar.): Rızık, nimet
 r.+ın 22b/13
riyā (Ar.): İkiyüzlülük
 r. 7a/10, 7a/11, 8b/7
 r.+yı 8b/15
rūḥ (Ar.): Can
 r.+ların 1b/7
- S**
- sā' at (Ar.):** Saat, zaman
 s. 2b/11, 7a/7, 7a/8, 21a/12
şabr (Ar.): Sabır
 ş. 6a/8, 6a/8, 9a/17, 9b/1, 24a/17
 ş.+dur 7a/12, 10a/15, 11b/2
şabrit- (Ar. + T.): Sabretmek
 s.-mekle 6a/1
şādık (Ar.): Doğru, güvenilir
 ş. 19b/7
Şafā (ö. a.): Safa tepesi
 Ş. 17a/9
 Ş.+ya 17a/8
şāğ: Sağ yön, sağ taraf
- ş. 11a/17, 19b/15, 21a/8, 21b/6, 22b/2, 22b/4, 22b/7, 22b/8
 ş.+ından 17a/11
şakın-: Sakınmak
 ş.-mak 2a/8, 6a/13, 3b/8
 ş.-makdur 9a/5
 ş.-ur 8b/3
şakla-: Gizlemek, korumak
 ş.-mayan 6a/15
 ş.-r 24a/1
 ş.-rlar 22b/5
şan-: Zannetmek
 ş.-ursın 8b/2
 ş.-ursız 12a/8, 12a/8, 12a/8, 12a/9, 12a/9
şar-: Sarmak
 ş.-arlar 24a/15
 ş.-mazlar 24a/15
şayıl-: Sayılmak, kabul edilmek
 ş.-maz 7a/16
sebeb (Ar.): Sebep, neden
 s.+den 5a/6
 s.+i 3b/17
 s.+le 12b/12
secde (Ar.): Secde
 s. 20b/15, 22b/17, 22b/17
seç-: Seçmek, ayırt etmek
 s.-mek 17a/7
seçil-: Seçilmek, ayırt edilmek
 s.-dügin 7a/1, 7a/2

sekiz: Sekiz (8)

s. 4a/3, 4a/6, 5a/9, 13b/16,
14b/14, 14b/15, 23b/4

s.+i 4a/4

s.+inci 9a/2, 10a/16, 10a/6,
10b/4, 22b/11

selām (Ar.): Selam

s. 1b/3, 1b/5, 1b/7

selām ol-

s.-sun 1b/5

sen: Sen, ikinci kişi zamiri

s. 2b/4, 4b/1, 8b/1, 24a/10,
24a/11

s.+den 8b/1

s.+i 24a/10

s.+ün 2b/15, 2b/8, 2b/9, 8a/11,
21a/16, 21a/6, 21b/1, 21b/3

sev-: Sevmek

s.-dügim-içün 19a/8

s.-dügin 6b/2

s.-er 4a/12, 4a/8, 6a/10, 6a/10,
6a/10, 6a/11, 6a/11, 6a/11,
6a/16, 6a/17, 6a/17, 6a/17,
6a/17, 6a/7, 6a/8, 6a/8, 6a/9,
6a/9, 6b/1, 6b/1, 6b/1, 6b/1,
6b/2, 6b/2, 6b/6, 22a/4

s.-inmek 10a/12, 11a/3

s.-medi 1b/9

s.-mek 4a/9, 12b/16, 24b/10,
24b/8

s.-mekdür 2a/13

s.-meyen 22a/4

s.-mez 6b/2

şı-: Kırmak

ş.-dı 9b/6

şınıl-: Kırılmak

ş.-ur 9a/13

sin: Mezar

s.+de 23b/1

sîne (Far.): Göğüs

s. 23a/17

s.+si 22b/1

siñir: Sinir

s. 15a/4

siz: Siz, çokluk 2. kişi zamiri

s. 6b/16, 8b/2, 19a/15, 19a/17,
24a/2

s.+de 13a/15, 19a/17

s.+den 9a/14, 9a/16, 9a/17, 9b/1,
9b/2, 9b/4, 13b/8, 19b/3

s.+e 9b/6, 13b/6, 19a/10, 19b/3,
24a/7

s.+ler 8b/4

s.+lerde 13b/1

s.+lere 19a/17

s.+leri 19a/8

s.+ün 19a/10, 19a/16, 21a/14

s.+ünem 6b/16

s.+ünven 19a/15

şohbet (Ar.): Sohbet

ş. 14a/5

ş.+dür 10b/4

şol : Sol yön, sol taraf

ş. 5b/14, 19b/15, 21a/13, 22a/7,
22b/3, 22b/8
ş.+ından 17a/11

şoñra: Sonra

ş. 13a/17, 14b/9, 20a/2, 20b/3,
21b/14, 21b/15

şor-: Sormak

ş.-ar 15b/4
ş.-arlarsa 3a/9, 4b/11
ş.-dı 2b/4

söyle-: Söylemek

s.-megi 12a/7, 16b/9
s.-mekden 15a/12
s.-mekdür 10b/4
s.-r 5b/8, 16b/10
s.-rler 3a/13

söyken-: Yaslanmak, dayanmak

s.-di 6b/12, 6b/13, 6b/7, 6b/8

söz: Söz

s. 7b/12, 7b/15, 8b/10, 11a/12
s.+den 5b/9
s.+i 4b/13
s.+lü 1b/8
s.+lüler 16b/14
s.+ümüz 7b/16, 12a/17, 13a/10
s.+ümüze 12a/17
s.+üñ 3a/10, 3a/11

şu: Su

ş. 2b/14, 2b/2, 2b/2, 2b/4, 3a/13,
3b/1, 3b/17, 3b/4, 4b/1, 15a/16
ş.+dan 2a/2, 3b/12

ş.+dandur 3a/8, 4a/6

ş.+lar 2b/16

ş.+lara 2b/15

ş.+lardur 23b/2

ş.+ya 3a/14, 3b/4, 4a/2, 4b/1,
22b/2

ş.+yı 2b/11, 13a/13, 13b/4,
15a/17, 15a/17, 15a/17, 16a/1,
16a/2, 18a/9, 20a/12, 22a/16

ş.+yın 3b/16, 10b/3

ş.+yına 22a/13, 22a/13

ş.+yınıñ 6a/13

ş.+yla 20b/11

ş.+yu 1b/8

ş.+yunı 3b/11

ş.+yuñ 4a/7

su'âl (Ar.): Soru, sorgu

s. 3a/9, 4a/15, 10b/10, 10b/11,
13b/12, 16a/15

su'âl olun-

s.-ur 4b/5

sultân (Ar.): Sultan

s. 1b/9, 8a/2, 11a/15,
16a/11, s.+dur 8a/2, 23a/10

s.+ı 10b/6, 11b/16

s.+ınıñ 11a/16

şüret (Ar.): Suret, görünüş

ş. 7b/4, 20b/5, 23a/9

ş.+de 7a/17, 13b/16, 20a/16

ş.+den 12b/17, 21a/2

ş.+i 6a/7

ş.+in 23b/14

ş.+inde 22a/1

ş.+indedür 7a/5

sübḥānehū (Ar.): Onu (Allah'ı) tesbih

ederim, anarım

s. 1b/10, 2a/6, 3b/5, 5a/1,
11a/14, 11a/17, 12a/6, 12a/9,
12b/15, 13b/1, 13b/7, 17a/1,
19b/8, 20b/1, 21b/9, 22a/6,
24b/5

süci: Şarap, içki

s. 3b/11, 3b/13, 3b/16, 3b/9

sücūd (Ar.): Secde etme

s. 20a/3

s.+a 17b/11

sünnet: Peygamberimizin yaptığı

s. 9a/1

süñük: Kemik

s. 15a/4, 22b/11

s.+lerdür 22b/6, 22b/7

s.+leri 15a/10

sür-: Sürmek

s.-erler 17a/5

s.-üp 10b/3

süt: Süt

s.+dür 8a/5

Ş

şarṭ (Ar.): Yerine getirilmesi gereken,
koşul

ş. 10b/15

şefā'at (Ar.): Şefaath

ş. 20a/10, 24a/15, 24a/16

ş.+cîñuz 19a/13

ş.+dür 9a/2

şehīd (Ar.): Şehit

ş. 24a/12

ş.+lere 24a/15, 24a/15, 24a/16

ş.+leri 24a/13

ş.+lerün 24a/12, 24a/14

şehr (Far.): Şehir

ş.+e 15b/4

ş.+in 7a/10

ş.+inden 7a/11

şehvet (Ar.): Şehvet

ş. 15a/9, 16b/12

şeker (Far.): Şeker

ş. 13a/6, 14a/2

ş.+ün 13a/6

şer (<Ar. şerr): Fenalık, kötülük

ş.+a 16b/11

şevḳ (Ar.): Şiddetli istek

ş. 11b/7, 15b/6

ş.+dür 10a/9, 18a/10

ş.+ile 10a/12

şey (<Ar. şey'): Şey, nesne

ş. 11b/6

ş.+dendür 23a/8

ş.+i 15a/13, 15b/3

ş.+ler 13a/17

şeyḥ (Ar.): Şeyh, tarikat önderi

ş. 9b/16

ş.+ine 9b/15

ş.+üñ 9b/17

şeytân (Ar.): Şeytan

ş. 3b/14, 3b/17, 3b/9, 4a/2, 4a/5,
6b/4, 7a/1, 7a/13, 7a/13, 7a/2,
7b/17, 8a/1, 23b/9, bu+(1)

ş.+dur 6a/1, 6a/3, 6a/3

ş.+ların 5b/12

ş.+uñ 4a/5

ş.+uñdur 21b/5

şimdi: Şimdi, içinde bulunulan zaman

ş. 13a/15, 13a/15

ş.+den 24a/15

şöyle: Şöyle, şu şekilde

ş. 2a/17, 7b/8, 9a/11, 9a/11,
13a/11, 13a/2, 18b/10, 18b/15,
19b/6, 21b/4, 22a/6, 22b/5

şu: Şu, işaret zamiri

ş.+lar 12b/13

ş.+ña 5a/16

şükür (<Ar. şükr): Şükür, teşekkür

ş. 6b/16, 9a/16, 21a/1

T

ta'ālā (Ar.): Yüce

t. 1b/1, 1b/11, 2a/11, 2a/17, 2a/6,
2a/7, 2a/8, 2b/10, 3b/14, 3b/6,
4a/12, 4a/15, 4a/8, 4b/12, 4b/15,
4b/16, 5a/1, 5a/2, 5b/1, 5b/11,
5b/8, 6a/11, 6a/16, 6a/7, 6b/11,
6b/13, 6b/13, 6b/14, 6b/15,

6b/16, 6b/17, 6b/2, 6b/7, 6b/8,
6b/9, 7a/15, 7b/11, 7b/12, 7b/15,
7b/7, 8a/12, 8a/17, 8b/11, 8b/12,
8b/15, 8b/16, 8b/17, 9a/1, 9a/10,
9a/15, 9a/16, 9a/17, 9a/2, 9a/3,
9a/4, 9a/4, 9a/5, 9a/8, 9a/9, 9b/1,
9b/11, 9b/12, 9b/13, 9b/3, 9b/5,
9b/8, 9b/9, 10a/1, 10a/10,
10a/11, 10a/3, 10a/6, 10a/7,
10a/9, 11a/10, 11a/11, 11a/14,
11a/17, 11a/2, 11a/3, 11a/4,
11a/5, 11a/5, 11a/6, 11a/7,
11a/8, 11a/9, 11a/9, 11b/14,
11b/15, 12a/10, 12a/2, 12a/5,
12a/6, 12b/15, 12b/5, 13a/11,
13a/12, 13a/13, 13a/2, 13a/3,
13a/7, 13b/1, 13b/6, 13b/7,
14a/12, 14a/13, 14a/14, 14a/15,
14a/16, 14a/17, 14a/17, 14a/8,
14b/1, 14b/2, 14b/2, 14b/3,
14b/4, 14b/5, 14b/6, 14b/7,
15a/5, 15a/6, 15a/7, 15a/8,
15b/11, 15b/17, 16a/12, 16a/7,
17a/1, 17a/2, 17b/1, 17b/11,
17b/7, 18a/17, 18a/3, 18a/7,
18b/11, 18b/13, 18b/14, 18b/3,
18b/6, 18b/7, 19a/9, 19b/3,
19b/4, 19b/8, 19b/9, 20a/15,
20b/1, 20b/1, 20b/13, 20b/14,
20b/15, 20b/2, 20b/8, 21a/7,
21b/6, 21b/9, 22a/11, 22a/13,
22a/14, 22a/15, 22a/16, 22a/17,

22a/2, 22a/6, 22b/1, 22b/12,
22b/16, 23b/7, 24a/2, 24a/2,
24a/7, 24b/10, 24b/5, 24b/6,
24b/7, 24b/9

t.+dan 6a/15, 9a/14

t.+dur 13a/15

t.+nuñ 5b/4, 16a/6, 17b/4, 17b/5,
17b/7, 18a/4, 24b/10

t.+ya 4b/8

t.+yı 4b/15

ṭā'at (Ar.): İbadet

ṭ. 3b/6, 3b/7, 5b/7, 7b/13, 7b/14,
9b/2, 20a/8

ṭ.+de 2a/1

ṭ.+dür 7b/14

ṭ.+i 3a/4, 4a/10, 4b/7, 5b/6

ṭ.+ini 4a/4

ṭ.+le 12a/8

ṭ.+leri 2a/11, 7b/2, 12a/14

ta' ayyün (Ar.): Tayin edilmiş, belirli

t.+dür 18b/6, 18b/6

ṭağ: Dağ

ṭ. 2b/11, 2b/12, 2b/2, 2b/3, 2b/4,
13b/15

ṭ.+a 2b/3

ṭ.+lara 15a/10

ṭ.+ları 13b/15, 18b/15

ṭ.+laruma 19a/5

taht (Far.): Taht

t. 16a/13

t.+a 16a/10

t.+ı 14a/6

t.+ıdur 16a/13

tamām (Ar.): Tamam, bütün, hep

t. 9b/10, 10b/15, 10b/16, 11b/5,
14a/3, 22b/15, 23a/2

t.+dur 23a/3

ṭamar: Damar

ṭ. 15a/4, 22b/10

ṭ.+lara 15b/3

ṭ.+ların 22b/9

ṭ.+larına 16a/17

ṭamu (Soğd.): Cehennem

t. 12a/10, 13b/15, 15a/8, 17a/17,
23b/17

t.+ya 24a/10

t.+yı 19a/1

Tañrı: Tanrı, Allah

T. 1b/1, 1b/6, 2b/10, 3a/4, 4a/15,
4a/8, 4b/15, 5b/4, 6a/7, 8a/14,
8a/15, 8a/15, 9a/14, 10b/17,
16a/14, 17b/3, 18b/2, 18b/6,
18b/9, 19a/10, 19a/2, 23a/12,
24a/7, 24b/17

T.+dan 7a/3, 9a/16, 9a/17, 9b/1,
9b/3, 9b/4, 11b/5

T.+nuñ 4a/7, 13b/9, 14b/15,
18b/11, 23a/6

T.+ya 7b/10, 7b/5, 8a/7, 8a/9,
18b/5, 21a/1

T.+yı 16a/15

T.+yla 16a/14

tap-: Tapmak, ibadet etmek

ṭ.-duḡuñ 16a/15

ṭ.-mazdım 16a/16

tapu: Huzur, makam, kat

ṭ. 23a/4

ṭ.+ñuz 19a/12

ṭarīkat (Ar.): Yol, Allah'a ulaşmak için

tutulan yol

t. 2a/15, 7b/6

t.+uñ 9a/8, 9b/12

taş: Taş

ṭ. 15a/5

ṭ.+nuñ 5a/17

taşra: Dış, dışarı

ṭ. 3a/15, 3a/16, 5a/16, 10b/13

t.+ya 15b/4

tat: Tat, lezzet bk. **dad**

t.+lı 2b/16

t.+lu 2b/11, 12b/12, 15a/16,

15b/16, 16a/3

t.+ludur 15a/17, 16a/1, 16a/2

t.+luyı 16b/8

tefekkür (Ar.): Tefekkür, düşünmek

t. 7a/8, 14a/5

t.+dür 4a/10

t.+i 7a/9

t.+ile 7a/7

temsıl (Ar.): Temsil, misal

t. 8a/4

ten: Ten

t. 3b/3, 3b/7, 6a/5, 6b/1, 6b/1,

7b/8, 8a/2, 12b/10, 12b/11,

12b/11, 12b/12, 12b/5, 12b/6,

13a/1, 13a/1, 15a/3, 15b/4,

18a/16, 18a/17, 18b/10, 18b/13,

24a/8

t.+de 17b/4, 18a/12

t.+e 3b/1, 12b/17, 13a/1, 18b/6

t.+i 3b/2, 11b/13, 12b/3, 17a/12,

17a/12

t.+iñüz 19b/1

t.+leri 11b/15, 18b/16

t.+üm 23b/2

terāzū (Far.): Terazı, ölçü

t.+sı 15b/11, 15b/11

t.+sıdur 23a/6

t.+sından 23a/7

t.+ya 15b/9

terk (Ar.): Terk, bırakma

t. 2a/13, 3a/5, 4a/11, 5b/17,

7a/10, 24b/6

tersā (Far.): Hıristiyan

t. 16b/11

t.+ya 16b/12

tevbe (Ar.): Tövbe

t. 9a/10, 9a/12, 9a/8, 9b/7

t.+yi 9a/11, 9a/11

tevekkül (Ar.): Tevekkül, Allah'a

dayanma

t. 9a/13, 15b/6

t.+dür 18a/8

tevḥīd (Ar.): Allah'ı birleme

t. 13b/3, 13b/3, 16a/11, 20a/11

t.+dür 18a/8

tiryāk (Ar.): İlaç, panzehir

t.+uñuz 19a/15

toğ-: Doğmak, görünmek, ortaya

çıkma bk. **doğ-**

ṭ.-ar 18a/1, 23b/3

ṭ.-arlar 23a/16

ṭ.-dı 21b/14, 21b/15, 23b/2

toğra-: Doğramak

ṭ.-yup 13b/16

tokın-: Dokunmak, zarar vermek

ṭ.-ur 23b/6, 24a/2

toğuz: Dokuz

ṭ.+ıncı 10a/8, 10b/5

ṭ.+uncı 9a/3, 10a/16, 22b/12

tol-: Dolmak

ṭ.-ar 5a/5, 5a/5, 5a/6, 5a/6, 5a/7

tolan-: Dolanmak, dolaşmak bk.

dolan-

ṭ.-maz 18a/2

ṭ.-ur 18a/1

ṭ.-urlar 23a/16

ton: Elbise

ṭ. 3b/3

ṭ.+a 3b/1

ṭ.+ı 3b/2

ṭ.+laruñ 24a/14

toprak, -ğa: Toprak

ṭ.+a 4a/17

ṭ.+ından 19b/10, 19b/10, 19b/11,

19b/11, 19b/11, 19b/12, 19b/12,

19b/13, 19b/13, 19b/13, 19b/14,

19b/14, 19b/15, 19b/15, 19b/15,

19b/16, 19b/16, 19b/16, 19b/17,

19b/17, 19b/17, 20a/1, 20a/1,

20a/2, 20a/2

ṭ. 4a/13, 4a/17, 10b/1, 20b/4,

22b/2

ṭ.+dan 2a/2, 20a/15, 20a/16,

20b/2

ṭ.+dandır 4a/13

ṭut-: Tutmak

ṭ.-ar 12b/3, 13b/15

ṭ.-mak 16b/9

ṭ.-uñ 9a/13

ṭ.-updur 5b/2

ṭuy-: Duymak

ṭ.-ar 12b/4

tütün: Tütün

t.+i 5a/17

U

u (Ar.): Bağlama edatı

u. 2a/14, 3a/4, 4a/1, 5b/17, 5b/3,

7a/7, 7a/7, 7a/8, 9a/6, 13a/4,

14a/10, 14a/4, 14b/6, 16b/6,

18a/9, 20a/7, 24a/17

uç-: Uçmak

u.-ması 16a/5

u.-masına 16a/5

uçmak, -ğa: Cennet

u.+a 15a/1, 19a/6, 24a/16

u.+ı 18b/17, 23b/8

u.+um 9b/10

u.+uñ 5a/9

u. 13b/16, 13b/5, 16a/7, 17a/17,

19b/11, 20b/13, 24a/11

u.+da 9b/10, 9b/3, 12a/10

uğra-: Uğramak

u.-dı 20b/6

uğrı: Hırsız

u. 8a/4

u.+dur 8a/3

uğur: Kısa zaman

bir u.+dan 9a/12-13

ulaş-: Ulaşmak

u.-mak 10b/5

u.-ur 12b/9

ulu: Yüce

u. 2a/6, 2a/9, 4b/1, 5b/7, 7a/14,

13b/14, 14a/11, 24a/17, 24b/8

u.+sı 14b/13

u.+sına 1b/4

ululuk, -ğu: Yücelik

u.+um 19a/5

u.+uma 19a/6

u. 20b/11, 23a/11

‘ummān (Ar.): Okyanus, büyük deniz

u.+um 19a/5

ur-: Vurmak

u.-dı 8a/17

u.-maz 8b/1

u.-urlar 5a/16

uş: Akıl, zekâ

u. 18a/4

uş: İşte

u.+dur 12a/5

utan-: Utanmak

u.-mak 6a/9, 6a/9

u.-makdur 7a/12, 10a/15

u.-ur 8b/2

uyku: Uyku

u. 12b/10

u.+dan 18a/1

uyan-: Uyanmak

u.-ur 12b/5

u.-an 18a/1

u.-ınca 12b/7

uyar-: Uyarmak, ikaz etmek

u.-a 17a/17

uyu-: Uyumak

u.-r 23a/3

u.-yıcak 12b/5

uzat-: Uzatmak

u.-maya 23b/15

Ü

ü (Ar.): Bağlama edatı

ü. 1b/1, 1b/1, 1b/8, 2a/13, 2a/14,

2a/14, 4a/1, 4a/1, 5a/10, 5b/1,

5b/17, 8a/13, 8a/13, 8a/13,
8a/13, 10b/6, 12b/4, 14a/5, 16b/6

üç: Üç, 3

ü. 3a/10, 4b/10, 4b/2, 7a/11,
8a/10, 9b/14, 12b/2, 12b/6,
21a/14, 21a/8, 23a/13, 23a/13,
23a/2, 23b/4

ü.+dür 7a/15, 12a/4, 14a/10

ü.+i 8a/6, 21a/13

ü.+ünci 2a/2, 3a/8, 4b/11, 5a/5,
6a/5, 6b/12, 7a/12, 8b/11, 10a/1,
10a/15, 10b/1, 11b/7, 12b/4,
12b/7, 14a/10, 15a/12, 15a/6,
15a/9, 17b/6, 23a/4, 24a/14,
24b/1

ü.+üncinüñ 11b/1

ü.+üncisi 5b/12, 9b/15, 16b/3,
18a/11

üleştirdir-: Paylaşmak

ü.-ür 15b/3

ümîd (Far.): Ümit, umut

ü. 11a/5

ü.+dür 10a/5

ümme (Ar.): Topluluk, ümme

ü.+in 2b/13

ün: Ses

ü. 12b/7

ü.+i 12b/10, 12b/9

üns (Ar.): Alışmak, yakınlık, Allah'ın
insan kalbinde eserleriyle tecelli
etmesi

ü. 20a/9

ürk-: Ürmek, korkmak

ü.-di 20b/6, 21a/14

üst: Üst, altın zıddı

ü.+idür 21a/11

ü.+inde 16a/11

ü.+ine 20b/6

ü.+üdür 21a/17

ü.+ündedür 21a/10

ü.+üne 17a/5

üzere: Niyet, maksat bildirir. İçin ve
yaklaşma anlamları verir.

ü. 11b/6, 17b/10, 17b/9,
21a/2

ü.+redür 7b/10, 7b/8,
7b/8, 7b/9, 7b/9, 8a/1

üzeri: Üzeri, üstü

ü.+nde 16a/13

V

vâcib (Ar.): Gerekli

v. 24a/10, 24a/11

va' de (Ar.): Süre, ecel

v. 5a/11

vaḥdet (Ar.): Birlik, Allah'ın birliği

v. 10b/3

vāḳı'a (Ar.): Olay

v.+ların 22b/14

vaḳt (Ar.): Vakit, zaman, an

v. 20b/6

v.+de 21b/6

v.+i 16b/5

v.+idür 16b/3

var: Var, mevcut

v. 1b/2, 2b/17, 2b/6, 2b/7, 2b/7,
2b/7, 4b/5, 8b/8, 11a/3, 14b/12,
15a/15, 15a/5, 15b/13, 15b/13,
16a/7, 16b/1, 16b/11, 16b/11,
17a/12, 17a/13, 17a/17, 17a/3,
17b/3, 17b/7, 18a/12, 18a/12,
18b/2, 19a/16, 23a/3, 23a/5,
23b/4, 23b/4, 23b/5

v.+dur 2a/1, 2a/2, 2b/12, 2b/8,
3a/10, 3a/10, 3a/11, 4b/10, 4b/2,
5b/15, 5b/15, 5b/16, 5b/16, 7a/6,
11a/10, 11a/11, 11a/15, 11a/15,
11a/17, 11a/5, 11a/5, 11a/6,
11a/7, 11a/8, 11a/9, 11a/9,
11b/4, 11b/4, 12b/6, 13b/13,
13b/15, 14b/13, 15a/11, 15a/11,
15a/14, 15a/16, 15a/3, 15a/9,
15b/1, 15b/10, 15b/15, 15b/16,
15b/2, 15b/2, 15b/9, 16a/16,
16a/4, 16b/16, 16b/16, 16b/2,
16b/6, 17b/3, 17b/4, 17b/4,
17b/8, 18a/10, 18a/12, 18a/3,
18a/4, 18a/5, 18a/5, 19b/8, 23a/2

var eyle- 1b/2

var-: Varmak, ulaşmak

v.-ur 10a/7, 13b/14, 17a/4
v.-urlar 22b/1
v.-an 17a/4
v.-anlar 17a/10
v.-anuñ 17a/12
v.-ınca 5a/4, 23a/17

v.-urken 10b/16

v.-makdur 8b/12

v.-maz 12b/10

varlık-ğı: Varlık, var olma, mevcudiyet

v.+ını 2a/6

v.+ı 17b/2, 18b/11, 18b/2

v.+ın 10b/8, 18b/2

v.+ını 17b/7, 22a/9

v. 10b/9

v.+uñ 14a/12

ve (Ar.): Bağlama edatı

v. 1b/1, 1b/10, 1b/11, 1b/11,
1b/2, 1b/2, 1b/2, 1b/3, 1b/3,
1b/3, 1b/4, 1b/4, 1b/5, 1b/5,
1b/6, 1b/7, 1b/8, 1b/8, 1b/8,
1b/8, 1b/8, 1b/9, 1b/9, 1b/9,
2a/1, 2a/1, 2a/1, 2a/10, 2a/11,
2a/12, 2a/12, 2a/12, 2a/12,
2a/12, 2a/13, 2a/14, 2a/3, 2a/4,
2a/5, 2a/5, 2a/6, 2a/8, 2b/11,
2b/11, 2b/14, 2b/14, 2b/16,
2b/17, 2b/17, 2b/17, 2b/2, 2b/4,
2b/6, 2b/6, 2b/7, 2b/7, 2b/8,
3a/10, 3a/10, 3a/11, 3a/11,
3a/14, 3a/14, 3a/14, 3a/16,
3a/17, 3a/4, 3a/4, 3a/5, 3a/6,
3a/7, 3a/8, 3a/9, 3b/1, 3b/11,
3b/11, 3b/12, 3b/13, 3b/16, 3b/2,
3b/2, 3b/2, 3b/3, 3b/3, 3b/3,
3b/4, 3b/5, 3b/5, 3b/6, 3b/6,
3b/6, 3b/9, 4a/1, 4a/1, 4a/11,
4a/11, 4a/11, 4a/12, 4a/12,

4a/13, 4a/15, 4a/17, 4a/2, 4a/2,
 4a/2, 4a/2, 4a/4, 4a/4, 4a/5, 4a/6,
 4a/7, 4a/7, 4a/8, 4a/9, 4b/16,
 4b/17, 4b/3, 4b/3, 4b/4, 4b/4,
 4b/5, 4b/5, 4b/6, 4b/7, 4b/7,
 4b/8, 4b/8, 4b/8, 4b/9, 4b/9,
 4b/9, 5a/1, 5a/12, 5a/17, 5a/17,
 5a/17, 5a/2, 5a/3, 5a/3, 5a/5,
 5a/5, 5a/6, 5a/7, 5a/8, 5a/9, 5a/9,
 5b/10, 5b/12, 5b/15, 5b/17,
 5b/17, 5b/17, 5b/17, 5b/2, 5b/3,
 5b/3, 5b/4, 5b/4, 5b/9, 6a/1,
 6a/12, 6a/13, 6a/15, 6a/16, 6a/2,
 6a/3, 6a/4, 6a/8, 6a/8, 6b/17,
 6b/2, 6b/6, 6b/6, 7a/10, 7a/11,
 7a/13, 7a/14, 7a/17, 7a/4, 7a/5,
 7a/7, 7a/9, 7b/1, 7b/11, 7b/14,
 7b/17, 7b/2, 7b/2, 7b/4, 7b/4,
 7b/6, 7b/6, 7b/6, 7b/8, 8a/1,
 8a/10, 8a/11, 8a/12, 8a/12,
 8a/14, 8a/15, 8a/15, 8a/2, 8a/3,
 8a/5, 8a/6, 8a/6, 8a/8, 8a/9,
 8b/11, 8b/12, 8b/12, 8b/15,
 8b/17, 8b/3, 9a/1, 9a/12, 9a/14,
 9a/16, 9a/16, 9a/17, 9a/3, 9a/4,
 9a/4, 9a/5, 9a/9, 9b/1, 9b/10,
 9b/11, 9b/16, 9b/16, 9b/17, 9b/2,
 9b/2, 9b/2, 9b/4, 9b/7, 9b/8,
 10a/1, 10a/10, 10a/12, 10a/12,
 10a/6, 10a/6, 10a/6, 10a/7,
 10a/7, 10a/8, 10a/9, 10a/9,
 10b/11, 10b/12, 10b/13, 10b/14,
 10b/15, 10b/4, 10b/6, 11a/10,
 11a/11, 11a/13, 11a/14, 11a/14,
 11a/15, 11a/15, 11a/16, 11a/16,
 11a/16, 11a/17, 11a/3, 11a/5,
 11a/6, 11a/7, 11a/7, 11a/8,
 11a/9, 11b/10, 11b/11, 11b/11,
 11b/12, 11b/13, 11b/14, 11b/3,
 11b/4, 11b/4, 11b/6, 11b/8,
 11b/9, 12a/10, 12a/10, 12a/11,
 12a/12, 12a/12, 12a/14, 12a/16,
 12a/17, 12a/4, 12a/4, 12a/6,
 12a/7, 12a/7, 12a/8, 12a/8,
 12a/8, 12a/9, 12b/1, 12b/1,
 12b/10, 12b/11, 12b/11, 12b/12,
 12b/12, 12b/12, 12b/15, 12b/16,
 12b/17, 12b/2, 12b/3, 12b/4,
 12b/4, 12b/7, 12b/7, 13a/1,
 13a/12, 13a/13, 13a/4, 13a/5,
 13a/9, 13b/1, 13b/11, 13b/12,
 13b/13, 13b/14, 13b/15, 13b/16,
 13b/16, 13b/17, 13b/2, 13b/3,
 13b/3, 13b/4, 13b/4, 13b/4,
 13b/5, 13b/5, 13b/5, 13b/7,
 13b/7, 13b/8, 14a/3, 14a/4,
 14a/5, 14a/5, 14a/6, 14a/6,
 14a/8, 14b/10, 14b/11, 14b/11,
 14b/13, 14b/14, 14b/15, 14b/16,
 14b/17, 15a/10, 15a/10, 15a/13,
 15a/14, 15a/15, 15a/15, 15a/16,
 15a/16, 15a/16, 15a/17, 15a/17,
 15a/2, 15a/2, 15a/3, 15a/4,
 15a/4, 15a/4, 15a/4, 15a/4,

15a/4, 15a/4, 15a/5, 15a/6,	19b/2, 19b/2, 19b/3, 19b/8,
15a/6, 15a/7, 15a/8, 15b/1,	19b/9, 20a/11, 20a/11, 20a/11,
15b/1, 15b/10, 15b/11, 15b/13,	20a/12, 20a/15, 20a/15, 20a/16,
15b/13, 15b/14, 15b/14, 15b/16,	20a/17, 20b/1, 20b/10, 20b/11,
15b/16, 15b/2, 15b/2, 15b/3,	20b/12, 20b/12, 20b/12, 20b/14,
15b/4, 15b/6, 15b/8, 15b/8,	20b/17, 20b/2, 20b/3, 20b/3,
15b/9, 15b/9, 15b/9, 16a/1,	20b/8, 21a/11, 21a/14, 21a/14,
16a/1, 16a/10, 16a/10, 16a/10,	21a/15, 21a/17, 21a/8, 21a/9,
16a/16, 16a/17, 16a/17, 16a/3,	21b/10, 21b/10, 21b/11, 21b/11,
16a/3, 16a/4, 16a/4, 16a/5,	21b/12, 21b/13, 21b/13, 21b/13,
16a/5, 16a/7, 16a/7, 16b/1,	21b/14, 21b/14, 21b/14, 21b/15,
16b/1, 16b/10, 16b/10, 16b/11,	21b/15, 21b/15, 21b/16, 21b/16,
16b/11, 16b/16, 16b/17, 16b/2,	21b/2, 21b/2, 21b/5, 21b/5,
16b/2, 16b/2, 16b/5, 16b/7,	21b/8, 21b/8, 21b/9, 21b/9,
16b/7, 16b/8, 17a/1, 17a/1,	22a/1, 22a/10, 22a/10, 22a/10,
17a/10, 17a/12, 17a/12, 17a/12,	22a/11, 22a/11, 22a/11, 22a/11,
17a/13, 17a/13, 17a/14, 17a/15,	22a/11, 22a/11, 22a/13, 22a/2,
17a/17, 17a/17, 17a/17, 17a/17,	22a/2, 22a/3, 22a/5, 22a/5,
17a/17, 17a/4, 17a/4, 17a/6,	22a/6, 22a/6, 22a/7, 22a/8,
17a/6, 17a/6, 17a/7, 17b/1,	22a/9, 22b/1, 22b/10, 22b/17,
17b/10, 17b/13, 17b/15, 17b/3,	22b/17, 22b/2, 22b/6, 22b/9,
17b/3, 17b/3, 17b/7, 17b/8,	23a/1, 23a/1, 23a/10, 23a/10,
17b/9, 18a/1, 18a/1, 18a/10,	23a/10, 23a/11, 23a/12, 23a/14,
18a/11, 18a/12, 18a/12, 18a/12,	23a/14, 23a/15, 23a/16, 23a/16,
18a/13, 18a/13, 18a/14, 18a/14,	23a/2, 23a/3, 23a/3, 23a/8,
18a/14, 18a/16, 18a/17, 18a/2,	23a/8, 23a/8, 23a/9, 23b/10,
18a/4, 18a/4, 18a/5, 18a/6,	23b/10, 23b/11, 23b/12, 23b/13,
18a/6, 18a/7, 18a/9, 18b/10,	23b/13, 23b/14, 23b/15, 23b/16,
18b/11, 18b/12, 18b/12, 18b/13,	23b/16, 23b/17, 23b/3, 23b/4,
18b/2, 18b/5, 19a/10, 19a/14,	23b/4, 23b/5, 23b/8, 23b/9,
19a/15, 19a/15, 19a/17, 19a/2,	24a/10, 24a/11, 24a/11, 24a/12,
19a/3, 19b/1, 19b/1, 19b/2,	24a/17, 24a/17, 24a/2, 24a/3,

- 24a/3, 24a/5, 24a/6, 24a/8,
24a/8, 24a/9, 24a/9, 24b/10,
24b/12, 24b/15, 24b/15, 24b/15,
24b/2, 24b/2, 24b/2, 24b/3,
24b/3, 24b/3, 24b/3, 24b/3,
24b/5, 24b/5, 24b/7, 24b/9,
6b/15
- vech (Ar.):** Yüz, yön
v.+iledür 18b/2
- vefāt (Ar.):** Ölüm
v. 5a/12
- velākin (Ar.):** Ama, fakat
v. 7a/10, 7a/17, 7a/5, 7b/12,
7b/3, 12a/16, 12a/3, 13b/17,
14a/2, 14a/5, 14b/13, 15b/17,
16a/5, 17a/3, 17b/2, 18b/2
- velī (Ar.):** Veli, ermiş
v. 5a/1, 5b/4
v.+lerden 5a/10
v.+nüñ 5a/1, 5a/11, 5a/12, 5a/2
v.+ye 5a/11
- vesvese (Ar.):** Şüphe, kuruntu
v. 15b/1
v.+dür 18a/15
v.+nden 19b/1
- vilāyet (Ar.):** Velayet, Tanrı dostluğu
v. 4a/11, 14a/5, 20b/13
- vir-:** Vermek
v.-di 12a/11, 12b/15, 19a/10,
20a/12, 20b/14, 22a/9, 23a/11
v.-diler 21b/8
v.-düm 19a/9
- v.-e/ 10b/8
v.-en 9a/10
v.-mek 9a/17, 9b/1
v.-mese 10b/16
v.-mez 13b/12
v.-mezler 5a/15
v.-üp 5a/15
v.-ür 22b/13
v.-ürler 4b/12
v.-ürse 16b/10
v.-ürsün 4b/1
v.-ürüz 3a/9, 10b/12
- viribi-:** Göndermek
v.-yeler 7a/11
- vü (Ar.):** Bağlama edatı
v. 8a/13
- vücūd (Ar.):** Vücut, beden
v. 18a/7
v.+da 23b/15
v.+ı 16a/10
v.+ınuñ 18a/6
- Y**
- yā (Ar.):** Hitap sözü
y. 2b/5, 2b/9, 4b/1, 5a/1, 5a/2,
5b/4, 5b/7, 5b/7, 6b/15, 16a/15,
20b/7, 20b/9, 21a/4, 21a/6,
21a/7, 22a/16
- yaban:** Yabancı
y.+a 2b/17
- yād (Far.):** Anma, hatırlama

y. 2a/11, 2a/7, 3a/4, 3a/7, 3b/6,
3b/7, 4a/10, 7a/1, 7b/4, 12b/3,
18a/3, 19a/2, 22a/7

yağ: Yağ

y.+dur 16a/2

y.+ı 1b/10

yağ-: Yağmak

y.-mayıcak 13b/8

yağmur: Yağmur

y. 16a/4

yahūdi (<Ar. yehūdī): Yahudi

y.+ye 16b/11

yakın: Yakın, uzak olmayan

y. 18b/5, 18b/5, 24a/4, 24a/5,
24a/6

y.+da 24a/3

y.+van 19b/1, 19b/1, 19b/2,
19b/3

yakınlık: Yakınlık

y.+dur 18a/8

yan-: Yanmak

y.-an 2a/17

y.-arlar 2a/15

y.-mağı 12a/9

y.-maz 2a/17

ya' nī (Ar.): Yani, bir ifadeyi açıklamak için kullanılır.

y. 3a/3, 4a/14, 4a/16, 8a/15,
12a/6, 12b/1, 12b/6, 13a/12,
13b/8, 14a/10, 17b/8, 20b/4,
21a/1, 22b/15, 22b/4, 23a/6

yaña: Tarafa, yöne

y. 7a/3, 21b/7

yap-: Yapmak

y.-ar 13a/16

y.-sa 13a/16

yara-: Yaramak

y.-maz 8b/1, 9a/5

y.-r 3b/6, 3b/6, 3b/7, 3b/7, 3b/8

y.-ya 3b/4, 3b/5, 3b/5, 3b/5

yarat-: Yaratmak

y.-aydı+(yaradaydı) 20a/16

y.-dı 1b/11, 1b/4, 2a/2, 13a/12,
17b/9, 19b/10, 19b/10, 19b/13,
19b/14, 19b/16, 20a/1, 20a/15,
20a/2, 20b/1, 22a/7

y.-dıysa 11a/14, 18a/3, 19a/10

y.-duk 4a/16

y.-dum 20b/2, 20b/2, 20b/3

y.-mağı 17b/9

y.-mak 19b/8

y.-sam 9b/9

y.-ur(yaradur) 22b/11, 22b/12,
22b/7, 22b/8, 22b/8, 22b/9

yarıl-: Yarılmak

y.-dı 20b/4, 20b/5

yarın: bu günden sonraki ilk gün

y. 2a/16

yarlığa-: Bağışlamak, affetmek

y.-dum 12a/14, 13b/5

y.-masam 9b/8

y.-nmağı 12a/8

yarı: Yarı

- y.+sı 20a/16, 22b/9, 22b/9
y.+sında 22b/10, 22b/10
- yat:** Huzur, kat
y.+ında 12a/5
- yat-:** Yatmak
y.-dı 20b/4, 20b/5, 20b/5
- yayıl-:** Yayılmak
y.-dı 22a/10
y.-duk 19b/6
y.-mışdur 16a/17
y.-ur 5a/12, 12b/17
- yaz:** Yaz mevsimi
y. 16b/3
y.+a 16b/4, 16b/4
y.+dur 16b/3
- yaz-:** Yazmak, kaydetmek
y.-ar 22b/13, 22b/13, 22b/14, 22b/14
- yazıl-:** Yazılmak, kaydedilmek
y.-mışdur 21a/5
- yedi:** Yedi, 7
y. 5a/7, 5b/14, 5b/14, 5b/15, 11a/17, 13b/15, 13b/15, 15a/10, 15a/11, 15a/3, 15a/3, 17b/3, 20b/4, 22b/11
y.+dür 5b/12
y.+nci 5a/3, 9a/1, 10a/16, 10a/5, 10b/4, 15a/14, 22b/8
y.+ncinün 11b/3
y.+ncisi 5b/13
- yeg:** Üstün, daha iyi
y. 23a/7, 23b/16
- y.+dür 4b/5, 4b/6, 14b/17, 15a/2
- yetmiş:** Yetmiş, 70
y. 3a/11, 7a/7, 7a/7, 9b/4, 9b/6, 10b/1, 14b/14, 17b/3
- yet-:** Yetmek, kâfi gelmek
y.-er 7b/4, 11a/12, 12a/15, 14a/3
- yılduz:** Yıldız
y.+lara 15b/16
y.+a 23b/11
y.+lar 23a/14, 23b/12
y.+lara 23a/16
- yıllık:** Üzerinden yıl geçmiş
y. 7a/7, 7a/7, 9b/4, 9b/7
- yi-:** Yemek eylemi
y.-dügi 15b/3
y.-mek 3b/13, 16b/1
y.-mekdür 9a/4, 24b/2
y.-meseler 13a/6
y.-mez 22b/17
y.-r 16b/2
y.-se 3b/12, 13a/6
y.-yüp 8b/3, 13b/1
- ydür-:** Yedirmek, beslemek
y.-ür 12b/4
- yigirmi:** Yirmi (20)
y. 22b/12, 22b/5
y.+si 10b/11, 10b/11
- yigit:** Yiğit
y. 2b/13, 2b/5
- yigitlik:** Yiğitlik
y. 17b/14
- yigrek:** Daha üstün

y. 1b/5

yil: Yel, rüzgâr

y. 2a/4, 2a/4, 4a/17, 15b/2,
16b/2, 22a/17, 22b/10

y.+den 2a/3

y.+dür 15b/3

yine: Tekrar

y. 4b/1, 7a/6, 7b/8, 22b/4, 22b/7

yir: Yer, mekân

y. 15b/14

y.+de 2a/11, 3b/17, 4a/10, 4b/10,
4b/14, 15b/16, 16a/6, 16b/17,
18a/6, 18a/6, 20b/12

y.+den 13b/8

y.+e 4b/7, 15b/15, 17a/5, 19a/4,
23b/6

y.+i 23a/13

y.+idür 21a/16, 21b/1, 21b/3

y.+inde 5a/10

y.+inden 22b/1

y.+ine 2a/8, 6b/3, 21a/13

y.+ini 13a/16

y.+iñüze 21a/12

y.+ler 19a/10

y.+lerin 22a/1

y.+lü 21a/12, 21a/13

y.+lüyin 14b/11

y.+üñ 2b/14, 21a/16, 21b/1,
21b/3

yiryüzi: Yeryüzü

y. 23b/2

y.+nde 23a/6, 23a/7, 23a/7

yit-: Yetmek, yeterli olmak

y.-er 8b/10, 19b/5

y.-erse 8b/12

iy: Koku

y.+den 2a/4

yoğur-: Yoğurmak

y.-dı 20a/12

yok, ğı: Yok

y.+ıdı 12a/10, 12a/11, 12a/13,
12a/14

y.+ısa 5b/6, 23a/12, 24b/5

y.+ise 23a/3

y.+ken 17b/7

y. 12b/2, 16b/1, 18b/5, 18b/5,
23a/12

y.+dan 1b/2

y.+dur 6b/4, 6b/9, 11a/3, 12b/6,
13a/6, 14b/13, 16a/7, 16b/2,
17a/4, 21a/16, 21b/1, 21b/3,
23a/13, 23a/7

yol: Yol

y. 4b/8, 6b/4, 13b/16

y.+a 8a/15

y.+da 4b/3, 4b/3

y.+dan 10b/16, 24b/1

y.+ın 23b/13, 23b/15, 23b/16

y.+ların 23b/12

y.+un 12b/12, 12b/13

y.+uñuz 14b/17

yol-: Yolmak

y.-ar 13a/17

yor-: Yormak, bezdirmek, bıktırmak

y.-arsa 24a/10

y.-arsañ 24a/10

yöñ: Yön

y.+in 12b/14

yu-: Yıkamak

y. 10b/3

y.-dılar 20b/11

y.-maklığla 3b/4

y.-mazlar 24a/13

y.-rlar 24a/13

y.-yıcak 3b/1

yuḡaru: Yukarı

y. 14b/16, 21a/4, 21a/4

y.+da 23b/10

y.+dur 14b/13, 18a/10

yumuṣat-/d-: Yumuṣatmak

y.-up 13b/3

y.-dur 13a/16

yürek, -gi: Yürek, kalp

y. 15b/5

y.+in 5b/14

y.+üñ 11a/16

yürü-: Yürümek

y. 8b/8

y.-megi 12a/8, 16b/9

y.-meginden 19b/2

y.-mek 17a/10

y.-rdi 2b/2

y.-se 17a/5

yüz: Yüz, çehre

y. 10a/1, 10b/3, 17a/5, 21a/11,

21a/17, 21b/1,

y.+de 21b/1

y.+i 3a/10, 3a/11, 17a/5, 18b/16

y.+in 3a/12, 10b/3

y.+iñüz 9a/14

y.+lerine 8a/17

y.+üñe 8b/1

yüz: Yüz (100)

y. 3a/10, 5a/3, 5a/4, 5b/16,

5b/16, 8a/10, 8b/6, 8b/6, 9b/6,

11b/3, 12a/13, 12a/14, 22b/11,

22b/12, 22b/9, 23b/4, 23b/5

Z

zāhid (Ar.): Dünyadan yüz çevirip

kendini ibadete adayan

z. 7a/9

z.+lerdür 2a/14

z.+lerüñ 3a/3, 7b/1

z.+lerüñdür 14a/5

zāhir (Ar.): Açık, belli, görünen

z. 15b/10, 15b/11, 17b/8,

18b/12, 18b/17

z.+de 9b/16

z.+i 18a/4

zaḥmet (Ar.): Sıkıntı, eziyet

z.+lerden 5b/10

za'if (Ar.): Zayıf, güçsüz

z. 1b/1

zālim (Ar.): Zulmeden

z. 15b/13, 18a/12

z.+e 15b/14

zamān (Ar.): Zaman, vakit

z. 20b/3, 22b/6

z.+ında 2b/5

z.+ından 2b/12

Zebūr (ö. a.): Zebur, kutsal kitaplardan

biri

Z.+da 2b/7

zekāt (Ar.): Zekât, İslam'ın şartlarından

biri

z. 8b/11, 10b/16

z.+dur 2a/12

zeker (Ar.): Erkeklik organı

z.+ini 19b/17

zenbîl (Ar.): Hasırdan örülmüş sepet

z.+dür 10a/6

zerre (Ar.): En küçük parça

z. 12a/13, 12a/14, 18b/3, 18b/3

zevk (Ar.): Zevk, haz

z. 10a/12

zılāl (Ar.): Gölge, karanlıklar

z. 10b/9

zihi (Ar.): Ne güzel, ne hoş, çok

z. 5a/8, 19a/2

zıkr (Ar.): Zikir, anma

z. 13a/15, 20a/4

z.+idür 3a/4

z.+ine 5b/10, 5b/9

zindāncı (Far. + T.): Zindan, hapisane

z.+ñüz 19a/13

zîrā (Far.): Sebep ilgisi kuran bağlaç,

çünkü

z. 2a/6, 3a/6, 3b/4, 4a/8, 4b/17,

4b/6, 6b/2, 6b/4, 7a/1, 7a/17,

7a/8, 7b/1, 8a/1, 8a/15, 8b/5,

8b/9, 9a/12, 10a/13, 10b/15,

10b/3, 11a/2, 11b/8, 12a/12,

12b/11, 12b/13, 12b/7, 12b/8,

13a/6, 13b/8, 15a/2, 16a/2,

16a/6, 16b/10, 16b/17, 19a/17,

21b/17, 22a/4, 22b/17, 23a/7,

23b/10, 24a/4, 24a/9

ziyān (Far.): Zarar

z. 15b/9, 23b/10

ziyāret (Ar.): Birini görmeye, biriyle

görüşmeye gitme

z. 24a/16, 24a/17

zürriyet (Ar.): Soy, nesil, döl

z.+inden 19b/6

SONUÇ

Yapılan bu çalışmayla, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ahlâkî-didaktik bir eseri olan Makâlât'ın metni kurulmuş, transkribe edilmiş ve oluşturulan metin söz varlığı ve dilbilgisi açısından incelenmiştir. Böylelikle, Türk kültür tarihi açısından son derece önemli olan bir sanatçı ve eseri, dil açısından tetkik edilmiş olup bundan sonrası için bu eser üzerinde çalışacaklara bir girizgâh sunulmuştur.

Bu çalışma, aynı zamanda, Makâlât'ın da dili olan Eski Anadolu Türkçesindeki şekil bilgisine Standart Türkiye Türkçesindeki imkânlar penceresinden bakış ve iki dönemi karşılaştırma imkânı da sunmaktadır.

Bu çalışmayla, 13. yüzyıl Türkçesinin dil ve anlatım imkân ve özelliklerinin tespiti de bir ölçüde mümkün kılınmıştır.

Metindeki bazı eklerin EAT'nin genel imlâsından ayrılışı çalışılan nüshanın istinsah edildiği 18. yüzyıl başlarındaki yazı geleneğine bağlanmalıdır.

Metinde hem Arap-Fars hem de Uygur yazı geleneğinin izlerini sürmek mümkündür. Arapça kelimelerden Türkçenin türetme imkânları ile yeni kelimeler türetilmiştir.

Tasavvufi bir eser olması sebebiyle dînî-tasavvufî kavramlar ağırlıktadır.

Benzetme ve mecazların ağırlıklı olarak kullanıldığı eserde halk söyleyişlerinden de yararlanılmış, birtakım dînî meseleler halkın anlayacağı biçimde izah edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, M., Öztürk, A., Yılmaz, A., *Makâlât-Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, (3. bs.), TDV Yay., Ankara 2009.
- Aksüt, H., “Hacı Bektaş Veli’nin Sosyal Kökeni”, *hbvdergisi*, Erişim: 15.04.2012, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/29-209-226.pdf>
- Alşan, M. Hakan, *Melâmetîler-Horasan Erenleri*, Karakutu Yayınları, İstanbul 2006.
- Altınok, Baki Yaşa, *Alevîlik-Hacı Bektaş Veli-Bektaşîlik*, Oba Kitabevi, Ankara 1998.
- Altuntaş, H., “Hacı Bektaş Düşüncesinin Felsefî ve Tasavvufî Boyutları”, 1. *Milletlerarası Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri (16-18 Ağustos 1990 Hacıbektaş)-Hacı Bektaş Veli Paneli Konuşma Metinleri*, (ss. 7-12), Hacı Bektaş Veli Kültür ve Sanat Vak. Yay., Ankara 1991.
- Bal, H. “Alevî İnanç ve Kültürünün Yazılı Kaynakları”, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, (ss. 298-325.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009.
- Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, (8. bs.), TDK Yay., Ankara 2007.
- Boz, Erdoğan ve Gülsevin, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesi*, (2. bs.), Gazi Kitabevi, Ankara 2010.
- Börekçi, Muhsine, *Risâle-i Tevhîd*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Çelebioğlu, A., *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV.yy.’a kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.
- Dürder, Baha; Ediskun, Haydar, *Örnek Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.
- Eflâkî, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çeviren: Tahsin Yazıcı), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006.
- Ergun, S. N., *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi-Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, (2. bs.), İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1944.
- Erişen, M. ve Samancıgil, K., *Hacı Bektaş Veli-Bektaşîlik ve Alevîlik Tarihi*, Ay Yayınevi, 1966.
- Eyuboğlu, İ. Z., *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik-Alevîlik*, Yelken Matbaası, İstanbul 1980.
- Gencan, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, 21. Basım, Kanaat Yay., İstanbul 1982.
- Gölpınarlı, A., “Bektaş”, *Türk Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul, VI, 32-34.
- , *Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî-Vilâyetnâme*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1958.

- , *Yunus Emre-Hayatı-Sanatı-Şiirleri*, (3. bs.), Varlık Yay., İstanbul 1957.
- , *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1961.
- Günay, Umay, ve Horata, Osman, *Hacı Bektaş-ı Veli-Risâletü'n-Nushıyye*, (3. bs.), Akçağ Yayınları, Ankara 2009
- Güzel, Abdurrahman, *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, (2. bs.), Akçağ Yay., Ankara 2002.
- Işık, İ., *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi 4. Cilt*, Elvan Yay., Ankara 2007.
- Karaağaç, Günay, *Çağatayca El Kitabı*, İst. Üni. Edeb. Fak. Yay., İstanbul 1988.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri*, (3. bs.), TDK Yay., Ankara 2009.
- Köktekin, Kâzım, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2008.
- , *Varka ve Gülşah*, TDK Yay., Ankara 2007.
- Köprülü, F., *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, (2. bs.), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1966.
- Kurnaz, C.; Tatcı, M., *Türk Edebiyatında Şathıyye*, Akçağ Yay., Ankara 2001.
- Mengi, M., *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Baskı), Akçağ Yay., Ankara 1995.
- Ocak, A. Yaşar, "Hacı Bektâş-ı Velî", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1996, XIV, 455-458.
- Özcan, H., "Hacı Bektaş Veli'nin Fatiha Tefsiri", *Milli Folklor*, Yıl: 20, Sayı: 80, Erişim: 06.05.2012, <http://www.millifolklor.com> 41.
- Öztürk, M., "Prof. Dr. Mürsel Öztürk'ün Paneli Açış Konuşması", *1. Milletlerarası Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri (16-18 Ağustos 1990 Hacıbektaş)-Hacı Bektaş Veli Paneli Konuşma Metinleri*, (ss. 1-3), Hacı Bektaş Veli Kültür ve Sanat Vak. Yay., Ankara 1991.
- Öztürk, Y. Nuri, *Tarihi Boyunca Bektaşîlik*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1990.
- Savaşçı, Ö. "Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî Örneğinde Bektaşîlik-Alevilikte Lakapların Önemi", *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli*, (ss. 373-378), AKM Yay., Ankara 2010.
- Sezgin, Abdülkadir, *Hacı Bektaş Veli*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yay., Ankara 2004.
- Şahin, Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, (2. bs.), Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
- Tatcı, M., *Yunus Emre Divanı I-İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- Topaloğlu, Ahmet, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul 1989.

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı Yay., Ankara 1988.

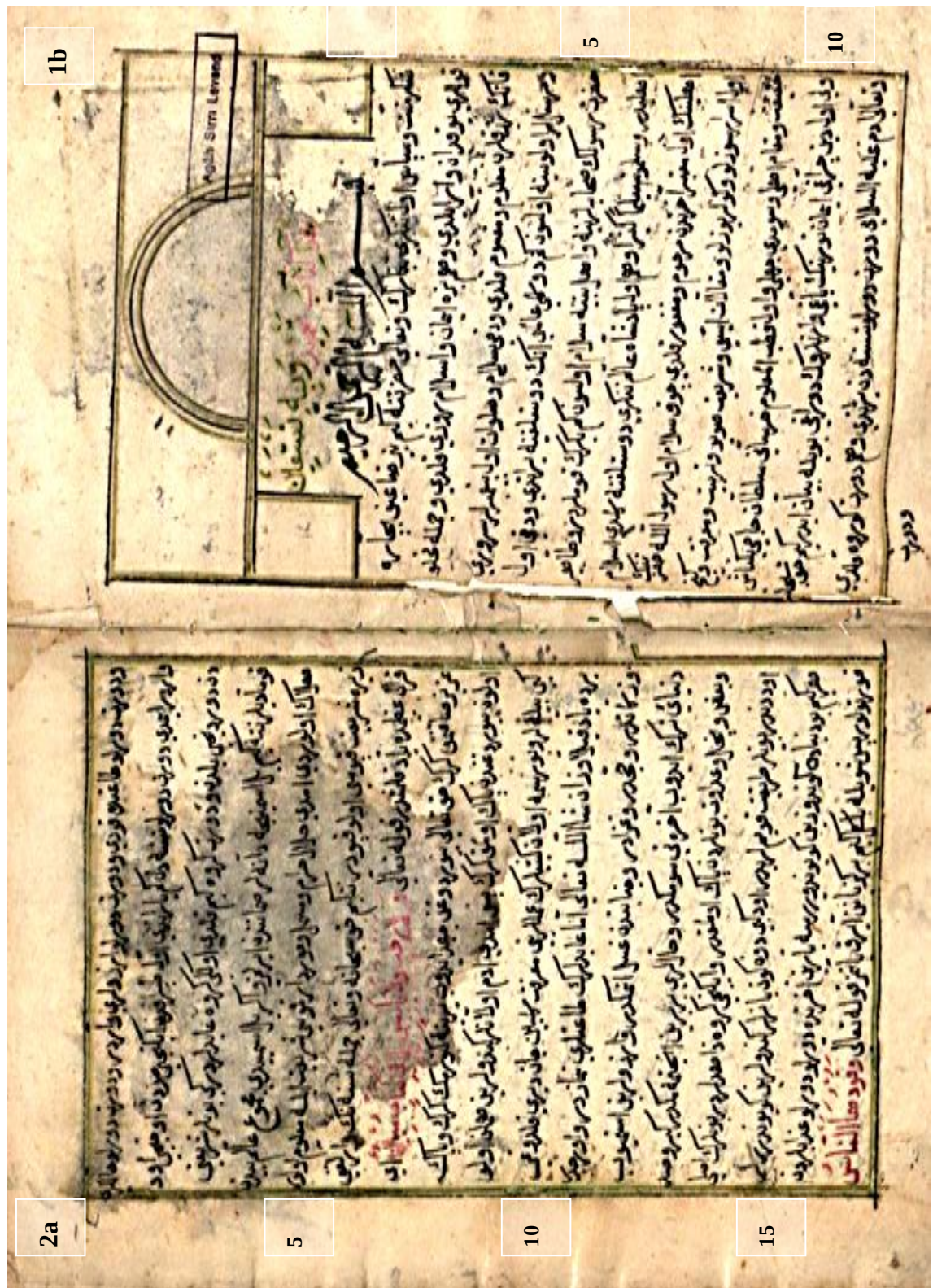
Türkyılmaz, Fatma, *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, TDK Yay., Ankara 1999.

Vural, Hanifi; Böler, Tuncay, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2011.

Zal, Ü., “Kutadgu Bilig ve Makalat’taki Bazı Ortak Temel Kavramlar Üzerine”, *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli*, AKM Yay., Ankara 2010, 389-420.

Zelyut, R., “Hacı Bektaş Veli’nin Aleviliği Üzerine”, *1. Milletlerarası Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri (16-18 Ağustos 1990 Hacibektaş)-Hacı Bektaş Veli Paneli Konuşma Metinleri*, (ss. 43-50), Hacı Bektaş Veli Kültür ve Sanat Vak. Yay., Ankara 1991.

Ek:1 Original Metin

21b

دیدی ادم اندکی نوز جای پورستگ نوزده برك بود و در دیدی ادا اندکی کرم
 بجهت صیقلیده دیدی و بر سبی و غی اندکی که نما دوم مسدود و مقام کوس
 در دیدی ادم اندکی که کوس علم بر سرستگ اندک برك بود و در دیدی پس
 اول اندکی بن کجی حکم کرده دیدی امدی شویله برك کراک امانه را
 نکر و کمان سبط اندک پس آن کلمه امانه کراک کلمه کمانه کلمه
 اول و قدوه کی خونی جمع جانی حضرتنه عرض قدی مومل جالین صاغ
 کافودی ادم سوری الست بربکم دیدی آن کرم خنه الاق دیدی قولا
 سواستند و دیس و صول و سر دیر بر نه سی بلدی و دیر بر نه سی لا
 دیر بر و بر نه سی دندوی امان خونی نه و نمایی سوری الست بربکم
 دیدی لمی و دیر بر نه سی لا دیدی و بر نه سی دندوی و بر نه سی نه دندوی
 و حکم لا دینک بر نه سی بلدی دیدی و بر نه سی دندوی و بر نه سی نه دندوی
 پس اندکی که کوس بلدی دیدی سلطان دیر اندکی و اندکی که کراک لا
 دیدی کافون دو دندی و دیر لای و کافون اول و اندکی اول ادا دیدی
 صکره بلدی دیدی کافون دندی و کافون دیر لای و سلطان اول و اندکی
 اول بلدی دیدی و صکره لا دیر سلطان دندی و سلطان دیر لای و کافون
 اول و اندکی و اندکی که کوس سلطان دندوی و دندوی و دندوی و دندوی
 تمام لا تقم اصل بوانه اندک خسته کلمه دندوی که کوس دیر لای و دندوی
 صکره

5

10

15

22a

صکره ادم صکره دندوی و دیر لای و کافون دندوی و دندوی و دندوی و دندوی
 جالیدی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی
 پس لای و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی
 با خود دندوی امانی سونی صول دندوی کوس دندوی کوس دندوی کوس
 عزت ادم و اندکی کوس بلدی و حق امانی بلدی صول دندوی دندوی دندوی
 سی بهم اندک و دندوی شویله کلمه دندوی خونی سوا نه و نمایی حوالا
 فی ادم علیه السلام صول که سندی دندوی و دندوی و دندوی و دندوی
 فینا و غلالا و دندوی و دندوی ان انت ولدین واحد پس ادم و
 رطقی شنه و دندوی دندوی امان و غل و دندوی دندوی و دندوی و دندوی
 بولاندی دندوی امان و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی
 و اعوف و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی و دندوی
تساوتون به و الا حرام الابه و لا حقتنا انسان بن نطقه پس
 اهو نه نطقه دندوی و دندوی صول انسان دندوی دندوی دندوی امان
انسان بن نطقه انسان دندوی دندوی امان امان الرجل الی تریت
قما و الله قولنا فی الی ملکین ما تریت عل مرید و حقی صا بن
نطقه خلق فی الله قلی یا ملا لکی اندک و دندوی صول دندوی
 دندوی بر لای و دندوی و دندوی دندوی دندوی دندوی دندوی دندوی

5

10

15

صلات او جني لا بخلق پس بواج نشنه ايلس ايله او زنا قلدردر مو منلري بولدن
 جينار لر و معصو الخي باينق بلي در و کير ديلکيدر طوبوخه بکلدر و کيمکدر
 و حقه مطع او ما مقدر و بلا بخلقدر و قهقهها و سحر قدر و کندر و عيبان
 کز ملک ابر و قلدريان کوز عکدر پس امدی دلکين کوز کز ايشدرک و بوايندر
 کيمده ايسه ايلسدر و کيمده بوعبه خاصکيدر خوشبجانه و تعالي بيور و رهوان
 ترک ايدک قيامت قورقو سچون قوله تعالي **وَإِنْ جَهَنَّمَ لَمْ يَكُنْ لَكَ مِنَ اللَّهِ نَجَاتٌ حَتَّى تَأْتِيَ جِلْدَ**
فَرَسٍ يَخُوضُ فِيهِ غَيَابُكَ قوله تعالي **إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا** و دوفي ر
 مندره دنيا سومک اولو نقصاندر قال البش عليه السلام **الدُّنْيَا أَسْفَلُ**
خَطْبَةٍ و قوله تعالي **فَأَمَّا مَنْ ظَنَّى وَأَشْرَ الْخَيْوَاتِ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْجَهَنَّمَ**
أَشَدُّ مَأْوًى و دنيا سومک الله تعالک خوششود لغز با مکلدر قوله تعالي
وَأَمَّا مَنْ خَافَ نَبَأَ تَرْبِهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَهَنَّمَ لَنْ يَأْتِيَ
نَبَأَهُ کتاب الحمد لله على التمام و لرسول فضل السلام
 • قد وقع الفراغ في وقت العشاء عن يد عبد الضعيف •
 • تسخري عمراني نمت الله تسخري في سنة •
 • سنة وعشرين وماء والف •
 • صبركم اوقور فآتمه بزاد ايجون •
 • تنكري رحمت ايليه اولجان ايجون •

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Selim SAĞIR
Doğum Yeri ve Tarihi	Doğanşehir / MALATYA-1971
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı (1989-1993)
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Anabilim Dalı (2010-2012)
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İletişim Bilgileri	
E-Posta adresi	selimsagir2008@hotmail.com